

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DOĞU AKDENİZ'DE RUS DIŞ
POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAHMUT AKPINAR

İZMİR-2019

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DOĞU AKDENİZ'DE RUS DIŞ
POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAHMUT AKPINAR

DANIŞMAN
DOÇ. DR. DOĞAN DUMAN

İZMİR-2019

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

26.06.2019

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı 2016880007 numaralı öğrencisi **Mahmut AKPINAR** ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır
Gereğini arz ederim.

Doç. Dr. Başak OCAK
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Doğu Akdeniz'de Rus Dış Politikası" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 26/06/2019 tarihinde saat: 14.00 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL edilmesine

Oy Birliği ile

BAŞARI NOTU: (100)

(Yüz)

RED edilmesine

Salt Çoğunlukla

(**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Doğan DUMAN	
Üye	Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK	
Üye (Diğer Üniversite)	Dr. Öğr. Üyesi Günver GÜNEŞ	

ONAY

Doç. Dr. Başak OCAK
Müdür V.

(**) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci, en geç üç ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak tezini aynı jüri önünde tekrar savunur.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum İkinci Dünya Savaşı Sonrası Doğu Akdeniz’de Rus Dış Politikası adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25.07.2019

Mahmut AKPINAR

ÖZET

Bu çalışma, İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar geçen zaman diliminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Rusya Federasyonu dönemlerinin Doğu Akdeniz'deki Rus dış politikalarını incelemektedir.

Çalışmada öncelikle Doğu Akdeniz Bölgesi'nin jeopolitik ve jeostratejik konumu ele alınmış, enerji kaynakları konusunda açıklamalar getirilmiştir. Rus politikalarının temelini oluşturan doktrinlerin içeriklerinden bahsedilmiş ve karşılaştırmalar yapılmıştır. İncelenen bölge hakkında bilgi sahibi olunmuş ve politik hareketlerin dayanak noktası da ortaya konulduktan sonra, Doğu Akdeniz'deki Rus politikaları ve bölge krizleri hakkında incelemeler yapılmıştır. Tüm bu incelemelerin yol göstericiliğinde Rus siyasetinde Doğu Akdeniz'in geçmişten günümüze artan önemi ortaya konmuştur.

Sovyetler Birliği döneminde Arap-İsrail savaşları bölgeye damgasını vurmuş ve iki kutuplu dünya düzeninin aktörlerini bölgede karşı karşıya getirmişti. Bu bağlamda söz konusu savaşların Doğu Akdeniz'e etkileri ve Rus politikalarını nasıl yönlendirdiği incelenmiştir. Rusya Federasyonu döneminde ise Rusya'nın fiili olarak Suriye İç Savaşı'na müdahalesi ve beraberinde getirdiği sonuçlar inceleme konuları arasında yer almıştır.

Soğuk Savaş Dönemi'nde Sovyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz ülkelerindeki komünist parti aktiviteleri de önem arz ettiği için çalışmada bu konuya da değinilmiştir. Özellikle bu konuya ilişkin kullanılan istihbarat raporlarının da araştırmanın değerini arttırdığı düşünülmektedir.

Bu çalışma, İkinci Dünya Savaşı sonrası Rus Dış Politikası'nı yukarıda çizilen çerçevede, alt başlıklarda içeren üç ana bölümde incelemiştir.

Anahtar Kelimeler: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Rusya Federasyonu, Doğu Akdeniz

ABSTRACT

This study examines the Russian foreign policy in the Eastern Mediterranean in the period of the Soviet Union and the Russian Federation since the end of the Second World War to the present.

Firstly, the geopolitical and geostrategic position of the Eastern Mediterranean Region has been mentioned and energy sources are explained. The contents of the doctrines that form the basis of Russian policies were mentioned and doctrinal comparisons were made. After explaining the basic point of political movements, Russian policies and regional crises in the Eastern Mediterranean were examined. In the guidance of all these studies, the increasing importance of the Eastern Mediterranean from the past to the present in Russian politics has been demonstrated.

During the Soviet Union, the Arab-Israeli wars marked the region and carried the actors of the bipolar world order into conflict in the region. The impacts of these wars on the Eastern Mediterranean and how it orientates Russian policies are examined. In the period of the Russian Federation, Russia's intervention in the Syrian Civil War and its results were perused in the study.

During the Cold War, communist party activities on the Eastern Mediterranean countries of the Soviet Union were also important. The intelligence reports which are used in these studies also increase the value of the review.

This study examined the post-World War II Russian Foreign Policy in three main chapters including subheadings.

Keywords: Union of Soviet Socialist Republics, Russian Federation, Eastern Mediterranean

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	I
YEMİN METNİ	II
TÜRKÇE ÖZET	III
İNGİLİZCE ÖZET	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖNSÖZ	VII
TABLolar LİSTESİ	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1

1. DOĞU AKDENİZ'İN STRATEJİK VE POLİTİK ÖNEMİ

1.1. Doğu Akdeniz Jeopolitiği	4
1.2. Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi	6
1.3. Doğu Akdeniz'de Enerji Politikaları	8

2. RUS DIŞ POLİTİKASI DOKTRİNLERİ VE ATLANTİKÇİ-AVRASYACI BAKIŞ

2.1. Sovyetler Birliği Sonrası Görünüm	26
2.2. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Doktrinleri	
2.2.1. Brezhnev Doktrini	27
2.2.2. Kvitsinsky Doktrini	29
2.3. Rusya Federasyonu'nun Güvenlik Doktrinleri	
2.3.1. Kozyrev Doktrini	33
2.3.2. 1993 Dış Politika Konsepti	34
2.3.3. 1993 Askeri Doktrini	35
2.3.4. Primakov Doktrini	43
2.3.5. 1997 Rus Ulusal Güvenlik Politikası	44
2.3.6. 2000 Rus Ulusal Güvenlik Konsepti	49
2.3.7. 2000 Rus Askeri Doktrini	53

2.3.8. Medvedev Doktrini	59
2.3.9. 2010 Rus Askeri Doktrini	61
2.3.10. 2013 Rus Dış Politika Konsepti	67
2.3.11. 2016 Dış Politika Konsepti	70
2.3.12. 2020 Rusya Güvenlik Strateji Belgesi	72
2.4. Avrasyacı - Atlantikçi Bakış	75
3. RUS DIŞ POLİTİKASININ DOĞU AKDENİZDEKİ UYGULAMA ALANLARI VE KRİZLER	
3.1. Savaş Sonrası Dönem Odaklı Kısa Rus Tarihi	90
3.2. SSCB Dönemi	
3.2.1 SSCB - Kıbrıs	115
3.2.2 SSCB – Türkiye	118
3.2.3 SSCB – Yunanistan	121
3.2.4 SSCB - Mısır	123
3.2.5 SSCB – Suriye	130
3.2.6 SSCB – Libya	132
3.2.7 SSCB – Irak	134
3.2.8 SSCB – İsrail	135
3.3. Rusya Federasyonu Dönemi	
3.3.1 Rusya'daki Farklı Düşünce Okulları	
3.3.1.1 Batı Yanlısı İdealistler	143
3.3.1.2 Batı Yanlısı Pragmatistler	143
3.3.1.3 Batı Karşıtı Pragmatistler	144
3.3.1.4 Batı Karşıtı İdeologlar	144
3.3.2 Rusya – Suriye	150
3.3.3 Rusya – Kıbrıs	160
3.3.4 Rusya – Türkiye	162
3.3.5 Rusya – Mısır	163
3.3.6 Rusya – İsrail	164
SONUÇ	167
KAYNAKÇA	169

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın birincil amacı Doğu Akdeniz'in tarihsel süreçteki önemini göz önüne alarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadarki Rus politikalarını, bu politikaları etkileyen somut faktörler çerçevesinde incelemektir.

Rus yönetimlerinin bu güne kadarki politikalarına bakıldığında yakın çevrelerindeki stratejik alanlarda hakimiyet kurma çabası içinde olduklarını görülmektedir. Bu alanlar Çarlık Rusya döneminde bölgesel alanları, Sovyetler Birliği döneminde tüm dünyayı, Rusya döneminde ise Doğu Akdeniz, Karadeniz ve Kutuplar gibi yüksek değerlere sahip alanları kapsamaktaydı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelen Soğuk Savaş ile kutuplaşan dünyada, Doğu Akdeniz karşı cepheleri bir araya getiren sıcak bölgelerden biri olmuştur. Bu duruma bölgesel krizler de eklendiğinde Akdeniz daha da ısınmıştır. Bu tez ile Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na kadar tüm bu süreçteki politik hareketler incelenmiş, elde edilen veriler analiz edilerek sonuçlar ortaya konmuştur.

Bu tezin ortaya çıkarılma sürecinde görüş ve önerileri ile bana yol gösteren tez danışman hocam Sayın Doç.Dr. Doğan Duman'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Tez çalışması boyunca manevi desteklerini esirgemeyen aileme de ayrıca teşekkür ederim.

MAHMUT AKPINAR

Tablolar Listesi

Sayfa

No.

1.1 Doğu Akdeniz Ülke Profilleri	5
1.2 Doğu Akdeniz Ülke Profilleri-2	6
2.1 1990-2000 Doktrin Kronolojisi	49
2.2 Rusya Yönetiminin 1992-1999 Yılları Arası	60
Rol-Model Türleri ve Açıklamaları	
2.3 1993-2000-2010 Askeri Doktrinlerinin Karşılaştırılması	63
2.4 Avrasyacı Görüşlerin Karşılaştırması	78
2.5 Rus Perspektifinden Uluslararası Politika Tabanlı	84
Dış Politika Yönelimleri	
2.6 Rusya'da Politik Aktörler	85
2.7 Rusya Ticaret Verileri 2000-2010	88
2.8 Zaman Çizelgesi	89
3.1 1955-1966 Arasında Bazı Bölge Ülkelerine Sovyet ve Doğu Avrupa Genişletilmiş Askeri Yardımları	110
3.2 1954-1966 Arasında Bazı Bölge Ülkelerine Sovyet ve Doğu Avrupa Ekonomik Yardımları	111
3.3 1967-1970 Yılları Arasında Sovyet Askeri Gönderileri	111
3.4 1982 Yılı Doğu Akdeniz Ülkeleri Komünist Partileri	114
3.5 Sovyet Bloğu Tarafından Bölge Ülkelerine Gönderilen Temel Kalemler	117
3.6 Üçüncü Dünya İle Sovyet Silah Anlaşmaları	120
3.7 1955 Yılı Mısır ve İsrail Askeri Kapasite	125
3.8 Nisan 1971 Sovyet Askeri Yardımı	126
3.9 SSCB' den 1971-87 Arası Yahudi Göçü	137
3.10 1955 Öncesi ve 1972'ye Kadarki Sovyet Konumu	139

3.11 Filistin Silahlı Organizasyonları	142
3.12 Suriye Çatışması 2011-2017	155

Şekiller Listesi

Sayfa

No.

1.1 Doğu Akdeniz	7
1.2 Doğu Akdeniz Enerji Alanları	9
1.3 Kıbrıs Hidrokarbon Arama Sahaları	13
1.4 Kıbrıs Karasuları – MEB İhtilafı	15
1.5 Nil Delta Havzası	18
1.6 Lübnan ve İsrail Arasındaki İhtilaf Alanı	20
1.7 Doğu Akdeniz Boru Hatları	25
3.1 Moskva ve Filo	107
3.2 ABD Uçak Gemisi Hava Savunma	109
3.3 Lazkiye’de Konuşlu S-400 Sistem Menzili	150
3.4 Suriye: Harita ve Ülke Verisi	152
3.5 Suriye Nüfuz Alanları 2017	156
3.6 Suriye Nüfuz Alanları 2018	157
3.7 Doğu Akdeniz Göç Rotası	158
3.8 Tartus Limanı Rus Deniz Gücü	160

KISALTMALAR

A.B	Avrupa Birliği
A.B.D	Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e	Adı Geçen Eser
A.g.m	Adı Geçen Makale
AKEL	Emekçi Halkın İlerici Partisi
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
BAB	Batı Avrupa Birliği
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BP	British Petroleum
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CEE Avrupa Ülkeleri	Central and Eastern Europe / Merkez ve Doğu
CIA Alma Teşkilatı	Central İntelligence Agency / ABD Merkezi Haber
COMECON	Karşılıklı Ekonomik ve Yardımlaşma Konseyi
EEZ Bölge	Exclusive Economic Zone / Múnhasır Ekonomik
FBIS Yabancı Yayın Bilgi Servisi	Foreign Broadcast Information Service / ABD
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
FOIA Bilgilendirme Yasası	The Freedom of Information Act / ABD Yurttaş
FRUS Birleşik Devletler Dış İlişkileri	The Foreign Relations of The United States /
GSYİH	Gayri Safı Yurt İçi Hasıla
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
NATO Atlantik Anlaşması Örgütü	North Atlantic Treaty Organization / Kuzey
NIC Konseyi	National Intelligence Council / Ulusal İstihbarat
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START	Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
Tcf	Trillion Cubic Feet / Trilyon Kübik Fit
USGS	ABD Jeoloji Araştırma Kurumu
PISM Uluslararası İlişkiler Enstitüsü	Polish Institute of International Affairs / Polonya

GİRİŞ

Akdeniz, Hint Okyanusu'na açılan Süveyş Kanalı'nı, Kıbrıs, Malta Adalarını ve Atlantik Okyanusu'na açılan Cebelitarık Boğazı'nı içinde barındıran, zengin doğal kaynaklara sahip Orta Doğu coğrafyasına komşu; temel olarak Doğu ve Batı Akdeniz olarak ikiye ayrılan bir konuma sahiptir.

Doğu Akdeniz Bölgesi bulunduğu coğrafi konum Dünya deniz ticaret yollarına hakimiyeti, enerji koridorlarının merkezinde yer alması, barındırdığı hidrokarbon yatakları ile oldukça önem arz etmektedir.

Özellikle Doğu Akdeniz içerisinde bulunan Kıbrıs Adası bölge politikaları açısından hayati rol oynamaktadır. Hidrokarbon yatakları keşifleri Ada'nın önemini daha da arttırmış ve gerek bölge ülkelerini gerek ise çıkar sağlamak isteyen başka devletleri bir mücadele alanına sürüklemiştir. Bu duruma Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı'nda eklendiğinde Doğu Akdeniz Soğuk Savaş sonrası dönemde en hareketli ve çatışma olasılığı yüksek bir hal almıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya sahnesine hakim olan iki kutuplu düzenin bir ögesi de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ydi. Sovyetler oldukça büyük coğrafi alanlara hakimiyet kurmuş; Berlin'i ve dolayısıyla Almanya'yı Doğu ve Batı olacak şekilde ikiye ayıracak kadarda kontrol ettiği bölgelerin savunucusu olmuştur.

İki büyük gücün karşılıklı restleşmesi ve büyüyen nükleer tehdit tüm Dünya'ya yayılmış ve kamplara ayırmıştır. Doğrudan bir çatışma içine girilmesede perifer bölgelerde karşılıklı adımlar atılmaya devam etmiş ve bu durumdan Doğu Akdeniz'de payına düşeni almıştır.

Doğu Akdeniz'deki ABD 6. Filosu ile Sovyet donanması karşı karşıya gelmiş ve bölge üzerinde birbirlerine hakimiyet kurmaya çalışmışlardır. Dünya üzerindeki büyük ölçekli planlarını küçük ölçekli olarak bölgede uygulamak istemişlerdir. Bu durumda beraberinde bölgesel krizlerden çıkar elde etme ve bölge ülkeleri ile onları bağımlılığa götürecek iyi ilişkiler kurmayı getirmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile uzun yıllardır süren uluslararası sistem Akdeniz, Avrupa ve Dünya'nın pek çok bölgesinde bir kırılma noktası oluşturmuştur. Almanya'nın birleşmesi ve Varşova Paktı'nda ortadan kalkmasıyla ABD bu mücadelede kazanan tarafta yer aldı. Sovyetler'in varisi Rusya ekonomik ve siyasi krizler içinde yeni yollar ararken Dünya ABD öncülüğünde tek kutuplu bir dünya düzenine girmiş bulunuyordu. Rusya Federasyonu ise, kendini yeni uluslararası sisteme ayak uydurmaya çalışır bir durumda buldu. Ekonomik sıkıntılar ve politik tartışmalar ülkenin enerjisini iç politiklara odaklamasını zorunlu kıldı. İlerleyen dönemlerde de Rus iç politikalarının dış politikalar ile uyumlu olması gerektiği gün yüzüne çıktı. Bu nedenle jeopolitik konum tartışmaları ve coğrafi tanımlamalar ülke gündeminde yerini almaya başladı. Tüm bu temeller üzerinde de dış politika siyasetleri ve doktrinleri şekillendi.

Ortadoğu, Soğuk Savaş yıllarından itibaren Sovyetler'in dış politikasında yoğun olarak yer verdiği, ABD başta olmak üzere çeşitli aktörler ile mücadele ettiği bir bölgedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetler zamanındaki gücünü yeniden toplamak isteyen Rusya Ortadoğu'da etkinliğini arttırmış bu da Arap Baharı ile gelen Suriye krizine odaklanmasını gerektirmiştir.

Doğu Akdeniz bölgesi ise Rusya'nın tarihsel olarak bulunmak istediği sıcak denizler politikası haricinde, Orta Doğu bölgesine yakınlığı, yüksek enerji kaynakları potansiyeli, önemli ticaret yollarına sahip olması ve müttefik devletlerin varlığı sebebiyle Rus dış politikasında önemli bir yer edinmiştir.

2010 yılında Arap Baharı'nın ortaya çıkması ve bölge ülkelerinde domino etkisi yaratarak ilerlemesi, Doğu Akdeniz'deki doğal kaynak yataklarının keşfi ve Suriye İç Savaşı'nın başlaması ile Doğu Akdeniz Soğuk Savaş yıllarından daha kaotik ve çatışmaya açık bir hal aldı.

Bu çalışmada ele alınacak olan da Doğu Akdeniz'deki aktör ve unsurlara Rus Dış Politikası'ndaki değişim ve dönüşümlerin eş zamanlı olarak etkisi ve var olan bölgesel olaylar karşısında Rus eylemlerinin hangi yönde olduğunun incelenmesidir. Bunlar içinde bilinmesi gerekenler bölgedeki aktör, unsur ve şartların hangi bileşenlere sahip olduğu, Rus Dış Politikası'nda tarihsel süreçteki değişim ve dönüşümler ile bunların uygulanma süreçleridir.

Birinci bölümde Doğu Akdeniz'in coğrafi konumu, tarihsel özellikleri, bölge ülkelerinin mevcut durumları; var olan ya da olması muhtemel krizlerin üzerinde durulmuştur. Bunlar geçmişte yaşanmış bitmiş, şu anda yaşanmaya devam eden ya da ileride yaşanması mümkün problem alanlarını kapsamaktadır. Bölge ve özelliklerini net olarak ortaya koymadan Rus politikalarının açık ya da saklı amaçlarının anlaşılabilmesi mümkün değildir. Özellikle enerji açısından yaşanan gelişmeler Rusya'nın enerji politikasının açıklanmasında önemli yer tutmaktadır.

İkinci bölümde geleneksel Rus politikaların nasıl şekillendiği, hangi görüş ve fraksiyonların etkisinde kaldığı üzerinde durulmuştur. Rus politika yapıcılarının tarihsel süreçte attıkları adımlar ve yarattıkları manevra alanları tüm zirve ve dip süreçleri ile ele alındığında dikkate değer veriler sunmuştur. Rus dış politika konseptleri ve doktrinleri ile hangi şartlarda ortaya çıktıkları bu bölümde incelenmiştir. Avrasyacılık ve Atlantikçilik gibi Rus politikalarının gündeminde yer tutan önemli başlıklar ve bunların günümüz şartlarına nasıl uyarlandıkları bir başka inceleme konusunu oluşturmuştur.

Üçüncü ve son bölümde Sovyetler Birliği ve Rusya döneminde Doğu Akdeniz'de ülkeler düzeyindeki Rus politikaları ve bölgesel krizler üzerinde durulmuştur. Kıbrıs krizleri, Arap-İsrail savaşları, ABD filosu ile gerginlikler, Arap Baharı ve Suriye savaşı araştırmalarda önemli yer tutmuştur. Özellikle Suriye savaşının beraberinde getirdiği Rusya müdahalesi bölgede önemli bir etki yaratmış, sonuçları üzerinde durulmuştur. Sovyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz ülkeleri üzerindeki politik hareketleri incelenmiş; bu hareketlerin Rusya dönemindeki yansımalarına da yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise tüm bu bilgilerden hareketle Doğu Akdeniz'deki Rus politikaları ve uygulama alanları üzerinde durularak bölge üzerindeki temel Rus görüşleri ve paradigmaları ifade edilmiştir.

1.DOĞU AKDENİZ'İN STRATEJİK VE POLİTİK ÖNEMİ

1.1 Doğu Akdeniz'in Jeopolitiği

Doğu Akdeniz'in bulunduğu konum olarak stratejik önemini kavrayabilmek için bölgenin özelliklerini iyi bilmek gerekmektedir. Doğu Akdeniz, Tunus'taki Bon Burnu ile Sicilya'daki Lilibeo Burnu arasında çizilen hattın doğusunda kalan kısım olarak adlandırılmaktadır. Doğu Akdeniz ülkeleri, farklı görüşler olmakla birlikte geniş bir tanım ile ifade edilirse; Tunus, Libya, Mısır, İsrail, Lübnan, Suriye, Yunanistan, Arnavutluk, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Türkiye, Karadağ olarak sayılabilmektedir¹. Farklı bir kaynakta ise İsrail, Kıbrıs, Ürdün, Lübnan, Suriye, Filistin, Mısır olarak ele alınmıştır².

Akdeniz Afrika ile Avrasya arasında Batı'da Cebelitarık Boğazı, Doğu'da Suriye, Mısır, Lübnan, İsrail, Türkiye'ye kadar uzanan en büyük iç denizdir. Bu büyüklük sebebiyle 3 kısma ayrılmıştır. Cebelitarık ile Malta Ada'sı arasında kalan kısma Batı, Malta Adası ile 27.Boylam arasında kalan kısma Orta ve 27.Boylam'dan sonra kalan kısma da Doğu Akdeniz denilmektedir³.

Doğu Akdeniz Bölge'sinde bulunan devletleri rakamlarla ifade etmek gerektiğinde;

	İsrail ⁴⁻⁵	Mısır ⁶	Suriye ⁷	Lübnan ⁸
Yönetim Şekli	<i>Parlamentar Demokrasi</i>	<i>Cumhuriyet</i>	<i>Cumhuriyet</i>	<i>Parlamentar Demokrasi</i>
Resmi Adı	<i>Medinat Yisra'el State of Israel</i>	<i>Jumhuriyat Misr al-Arabiyyah,</i>	<i>Al Jumhuriyah al-Arabiyyah as</i>	<i>Al Jumhuriyah al</i>

¹ Cihat Yayı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", **Bilge Strateji**, Cilt:4,Sayı:6(2012):1-70, s. 2

² **The U.S. Energy Information Administration (EIA)**, "Overview Of Oil And Natural Gas In The Eastern Mediterranean Region", s. 1, (Erişim 15.08.2013)

³ Alper Turhan, "Doğu Akdeniz'de ve Karadeniz'de Meydana Gelen Jeopolitik Kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiği", **Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi** Sayı 2, 2016, s. 20.

⁴ **Israel Ministry of Foreign Affairs**,(İsrail Dışişleri Bakanlığı),(Erişim 08.01.2018)

⁵ Helen Chapin Metz, "Israel A Country Study", **U.S Federal Research Division Library of Congress**, Third Edition; First Printing, 1990, s. 15-20.

⁶ Helen Chapin Metz, "Egypt A Country Study", **U.S Federal Research Division Library of Congress**, Third Edition; First Printing, 1991, s. 15-20.

⁷ Thomas Collelo, "Syria A Country Study", **U.S Federal Research Division Library of Congress**, Third Edition; First Printing, 1988, s. 15-20.

⁸ Thomas Collelo, "Lebanon A Country Study", **U.S Federal Research Division Library of Congress**, Third Edition; First Printing, 1987, s. 15-20.

		<i>Arab Republic of Egypt</i>	<i>Suriyah, Syrian Arab Republic</i>	<i>Lubnaniyah, Republic of Lebanon.</i>
Başkent	<i>Tel Aviv</i>	<i>Kahire</i>	<i>Şam</i>	<i>Beyrut</i>
Yüz-ölçümü (bin km²)	<i>22.1</i>	<i>1001.5</i>	<i>185.2</i>	<i>10.5</i>
Nüfus (Milyon)	<i>8,781.5⁹</i>	<i>95.69</i>	<i>18.43</i>	<i>6.01</i>
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) (Milyar Dolar)	<i>317.74</i>	<i>332.79</i>	<i>40.41 (2015)</i>	<i>49.60</i>
İleri Teknoloji İhracatı (%)	<i>18</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>2</i>
Enflasyon (%)	<i>0.8</i>	<i>6.3</i>	<i>12.0 (2015)</i>	<i>-1.7</i>
Etnik Yapı	<i>%75 Yahudi %20.7 Arap¹⁰</i>	<i>%99.6 Mısırlı ve Diğerleri(Bedeviler ,Nubiler..)</i>	<i>%90.3 Arap, %9.7 Kürt,Ermeni ve Diğerleri</i>	<i>%95 Arap, %4 Ermeni Diğerleri</i>
Dil	<i>İbranice, Arapça</i>	<i>Arapça</i>	<i>Arapça</i>	<i>Arapça Fransızca</i>

Tablo 1.1 Doğu Akdeniz Ülke Profilleri¹¹

	Rusya¹²⁻¹³	Türkiye¹⁴	Yunanistan	Kıbrıs(Güney)¹⁵
Yönetim Şekli	<i>Federasyon</i>	<i>Cumhuriyet¹⁶</i>	<i>Parlamenter Demokrasi</i>	<i>Cumhuriyet</i>
Resmi Adı	<i>Rossiyskaya Federatsiya, Russian Federation.</i>	<i>Türkiye Cumhuriyeti, Republic of Turkey</i>	<i>Elliniki Dhimokratia</i>	<i>Kypriake Demokratia (Yunanca), Kıbrıs</i>

⁹ The Central Bureau of Statistics (CBS) -National Statistical Office of Israel (01/01/2018)

¹⁰ Israel Ministry of Foreign Affairs(İsrail Dışişleri Bakanlığı), (Erişim 18.01.2018)

¹¹ The World Bank (2016), (Erişim 18.01.2018)

¹² Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz Bölgesi'nde toprağı bulunmamasına rağmen bu tabloda yer almasının nedeni: Suriye topraklarında aktif olarak bulunarak askeri faaliyetler icra etmesi ve bölge hakkında politikalar ürettiği olmasıdır.

¹³ Glenn E.Curtis, "Russia A Country Study", U.S Federal Research Division Library of Congress, First Edition; First Printing, 1998, s. 43-50.

¹⁴ Helen Chapin Metz, "Turkey A Country Study", U.S Federal Research Division Library of Congress, Fifth Edition; First Printing, 1996, s. 15-20.

¹⁵ Eric Solsten, "Cyprus A Country Study", U.S Federal Research Division Library of Congress, Fourth Edition; First Printing, 1993, s. 8-15.

¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (2018)

				<i>Cumhuriyeti (Türkçe)</i>
Başkent	<i>Moskova</i>	<i>Ankara</i>	<i>Atina</i>	<i>Lefkoşa</i>
Yüzölçümü (bin km²)	<i>17098.3</i>	<i>785.4</i>	<i>132</i>	<i>9.3</i>
Nüfus(Milyon)	<i>144.34</i>	<i>79.51</i>	<i>10.75</i>	<i>1.17</i>
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla(GSYİH) (milyar dolar)	<i>1283.16</i>	<i>863.71</i>	<i>192.69</i>	<i>20.05</i>
İleri Teknoloji İhracatı(%)	<i>11</i>	<i>2</i>	<i>11</i>	<i>7</i>
Enflasyon(%)	<i>3.6</i>	<i>8.1</i>	<i>-1.0</i>	<i>-0.9</i>
Etnik Yapı	<i>%77.7 Rus, Tatar, Ukraynalı, Çuvaş, Belarus, Diğerleri (200'e yakın etnik grup bulunmaktadır)</i>	<i>Türk, Kürt ve diğerleri</i>	<i>%93 Yunan % 7 Diğerleri</i>	<i>Türk, Yunan ve Diğerleri</i>
Dil	<i>Rusça, Yaklaşık 100 Diğer Diller</i>	<i>Türkçe</i>	<i>Yunanca</i>	<i>Türkçe, Yunanca, İngilizce</i>

Tablo 1.2 Doğu Akdeniz Ülke Profilleri-2¹⁷

1.2 Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi

Doğu Akdeniz'e aynı zamanda "Levant Bölgesi" de denmektedir. Kelime anlamı olarak "doğu" anlamına gelmektedir ve Akdeniz'in doğusunu ifade etmek için kullanılmıştır. Akdeniz ve Mezopotamya arasında sınırlandırılan Levant; Türkiye, Suriye, İsrail, Ürdün, Lübnan, Filistin ve Mısır'ı içine almaktadır¹⁸. Aynı zamanda Antik Roma döneminde bölgeye "Bizim Deniz" anlamına gelen "Mare Nostrum" Latince terimi kullanılmıştır¹⁹ Kimi görüşlere göre bölgenin geçmişteki ticaret konusundaki önemi günümüzdeki enerji konusuna evrilmiş, tarih boyunca önemini korumaya devam etmiştir. Buna bağlı olarak oluşturulan diğer hipotez ile de bölge zamanın küresel gücünün kontrolünde olduğunda bölgede istikrar ve çatışmasızlık durumunun arttığı; ancak devletlerarası mücadelelerin yoğunlaştığı, çeşitli

¹⁷ The World Bank (2016), <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx> (Erişim 18.01.2018)

¹⁸ Volkan Ş., Ediger ; Balkan.Devlen; Deniz,Bingöl Mcdonald, "Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 9, Sayı 33 (Bahar 2012), s. 73-92.

¹⁹ Yayıncı, a.g.e, s. 3.

politikaların uygulanmaya çalışıldığı zamanlarda ise anlaşmazlıkların ve çatışmaların ortaya çıktığı iş birliğinin kaybolduğu gözlenmektedir²⁰.

Şekil 1.1 Doğu Akdeniz²¹

Bölge oldukça zengin petrol, doğalgaz kaynaklarına sahip Orta Doğu coğrafyasına, medeniyetlerin başladığı yer olarak kabul edilen Mezopotamya'ya ve jeopolitik olarak önemi yüksek olan Süveyş Kanalı'na komşuluk etmektedir. Özellikle son yıllarda keşfedilen hidrokarbon kaynakları bölge jeopolitiğini ve bölgesel değişkenleri etkileyecektir. Enerji kaynaklarının büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda bölgenin yeni bir enerji merkezi olacaktır. Bu yeni enerji kaynaklarının bulunmasının etkilerini pozitif ve negatif yönde değerlendirmek mümkündür. Bölgede var olan problemlere bu enerji kaynaklarının nasıl paylaşılacağı sorusunun da eklenmesiyle birlikte sorunlar daha da içinden çıkılması güç bir hal alabilir. Ancak bu kaynaklarının verimli kullanılması için, hatta kullanılabilmesi için tarafların bir araya gelerek iş birliğinde bulunmaları gerektiği de göz önüne alındığında bölge sorunlarının çözümü konusunda iyi bir başlangıç yapılabilir.

²⁰ Ediger ve diğerleri, a.g.e s. 74-75.

²¹ National Geographic, <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/sea/> (Erişim Tarihi 20.03.2019)

Doğu Akdeniz 'in Orta Doğu ile olan ilişkisini yalnızca coğrafi olarak açıklamak yeterli değildir. İki bölge içindeki sorunlar olumlu ya da olumsuz gelişmeler birbirlerini etkilemektedir. Bölgede bulunan enerji kaynakları doğru kullanım ile sorunların çözümünde etkili olabilir. Bu çözüm KKTC ile GKRY arasında da, İsrail-Filistin arasına da olabilir.

Doğu Akdeniz içinde bulundurduğu adalar bakımından da jeostratejik olarak önemli bir konumdadır. Sicilya, Malta, Meis, Girit ve Kıbrıs bunların başlıcalarıdır. Ayrıca alan hakimiyeti açısından Kıbrıs Adası oldukça önemlidir. Kıbrıs'ı elinde bulundurmamak demek Türkiye'nin kıta sahanlığını kısıtlamak, Doğu Akdeniz'de önemli bir hava-deniz üstünlüğü kurmak, Süveyş Kanalı'na giden dünya ticaret yollarını kontrol etmek demektir. Orta Doğu'ya baktığımızda Basra Körfezi, Süveyş Kanalı ve İskenderun-Kıbrıs bölgesi hayati önem taşımaktadır. Mevcut verilere göre Süveyş Kanalı'ndan 2016 yılında 16.833, günde ise 46 gemi geçiş yapmıştır²². Uzak Doğu ile Akdeniz arasındaki ticaret yollarının önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Akdeniz de yıllık ortalama 220.000 gemi seyir halinde bulunmaktadır ve bu rakam dünyada ki deniz trafiğinin 3 te 1'anlamına gelmektedir. Akdeniz'den Atlas Okyanusuna çıkış kapısı olan Cebelitarık Boğazı'ndan günde 170'den fazla gemi geçişi olmaktadır²³. Türk Boğazlarından ise günde 118'den fazla gemi geçiş yapmaktadır²⁴. Sayılarla da ifade edildiğinde bölgenin deniz yolu açısından da önemi yüksektir.

1.3 Doğu Akdeniz'de Enerji Politikaları

Doğu Akdeniz Bölgesi keşfedilen enerji kaynakları sonrasında önemini iyice arttırmış ve oldukça stratejik bir duruma kavuşmuştur. Çeşitli ülkelerden bir takım araştırma çalışmaları yapılmaya başlanmış, devlet kuruluşları, sondaj şirketlerinin çalışmaları ile ortaya çıkan sonuçlar bölgede milyarlarca dolarlık enerji potansiyelinin olduğunu ortaya koymuştur.

Doğu Akdeniz'deki arama çalışmaları İsrail'in 2009 yılında yaptığı ilk doğal gaz keşfinden sonra artış göstermiştir. Bölgedeki ilk geniş çaptaki doğalgaz rezervi

²² Süveyş Kanalı Trafik İstatistikleri,

<http://www.suezcanal.gov.eg/English/Navigation/Pages/NavigationStatistics.aspx>

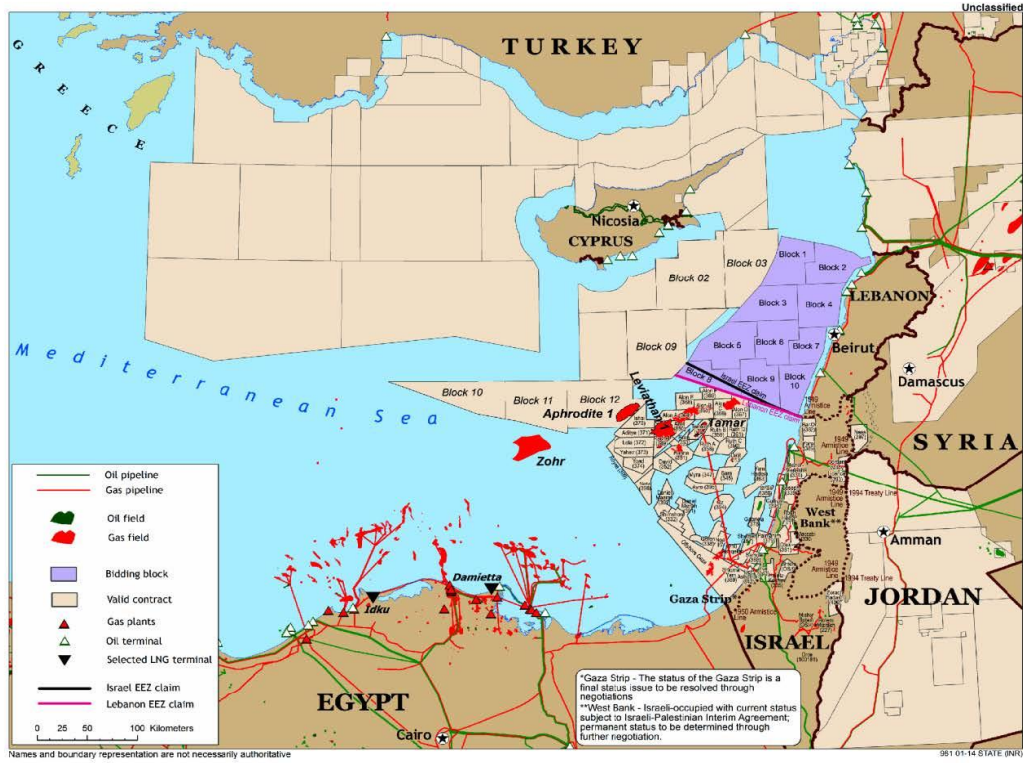
(Erişim 11.11.2017)

²³ Yayıncı, a.g.e, s. 7.

²⁴ Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, Türk Boğazları Gemi Geçiş İstatistikleri,

https://atlantis.udhb.gov.tr/istatistik/gemi_gecis.aspx (Erişim 1.1.2018)

Tamar Sahası'dır. Kıbrıs ile İsrail arasında kalan bölgeye Leviathan, Kıbrıs ile Mısır arasında kalan bölgeye Nil, Girit Adası'nın güney-güneydoğusunda kalan bölgeye de Herodot Havzası denmiştir ve bu bölgelerde Kıbrıs Adası'nın çevresi de dahil olmakla birlikte 30 milyar varil petrole eşdeğer nitelikte bir enerji rezervi bulunmaktadır²⁵.

Şekil 1.2 Doğu Akdeniz Enerji Alanları²⁶

Bu konudaki en kapsamlı çalışma Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırma Kurumu'nun (USGS) 2010 yılında yayınladığı rapora göre; Kıbrıs, İsrail, Lübnan, Suriye arasında kalan Levant havzasında 122 trilyon ayak küp²⁷ (3,46 trilyon metreküp) doğalgaz ve yaklaşık olarak 1,7 milyar varil petrol bulunduğu düşünülmektedir. Nil havzasında ise yaklaşık olarak 1,8 milyar varil petrol ve 223 trilyon ayak küp (6,3 trilyon metreküp) ile 6 milyar varil sıvı doğalgaz rezervinin bulunduğu düşünülmektedir. Kıbrıs Adası'nın çevresinde 8 milyar varil olarak

²⁵Atilla Sandıklı, Türkan Budak, Bekir Ünal, "Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye", **Bilgesam, Rapor No: 59**, İstanbul 2013, s. 6-7.

²⁶ **U.S Department of State(ABD Dışişleri Bakanlığı)**

²⁷USGS, "Assesment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean", **U.S. Geological Survey Fact Sheet 2010-3014**, Mart 2010

tahmin edilen ve piyasa değerinin 400 milyar dolar olarak öngöröldüğü rezerv daha bulunmaktadır. Ayrıca Girit adasının güney ve güneydoğusunda bulunan Heredot havzasında ise 1,5 ve 2 trilyon metreküp oranında doğalgaz rezervleri bulunmaktadır²⁸. 2015 verilerine göre Dünya'daki toplam petrol tüketimi günde 94 milyon varil, doğalgaz tüketimi ise yılda 3498 milyar metreküp; Avrupa ve Avrasya' da bu durum günde 18 milyon varil petrol ve yılda 1028 milyar metreküp doğalgaz olarak tespit edilmiřtir²⁹. Göröldüğü gibi Doğu Akdeniz'de var olduğu düşünölen enerji potansiyeli özellikle Avrupa ve Avrasya tüketim oranları göz önüne alındığında onlarca yıl yetecek rezervler söz konusudur. Bu kesinleşen ve henüz kesinleşmemiş enerji potansiyelinin olduğu bölgede enerji paylaşımı konusunda önemli uyuşmazlıklar da bulunmaktadır.

Uluslararası aktörlerin bölgenin mevcut potansiyeli hakkındaki görüşlerine bakacak olursak; AB bölge politikası oldukça önem arz etmektedir. AB enerji ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya'dan tedarik etmektedir. Bunun sonucu olarak da Rusya karşıtı politikalar üretmesinde sıkıntılar yaşayabilmektedir. Doğu Akdeniz'deki mevcut kaynakların oluşturduğu potansiyel AB dış politika karar alıcıları için dikkat çekicidir. AB'nin 2013 yılında yaptığı doğalgaz ithalatı verilerine bakacak olursak %40 oranında Rusya'dan yapıldığı görölmektedir. Hatta bazı Avrupa ölkelerinde bu oran %100' ü bulmaktadır. Rusya açısından da en büyük pazar yine AB'dir³⁰. Dolayısıyla AB 'nin doğalgaz ihtiyacının büyük bir kısmını hatta tamamını Rusya'nın ikamesi olarak bir AB ölkesinden karşılabilmesi fikrinin Kıbrıs çevresindeki hidrokarbon kaynaklarının işletilmesi açısından ayrı bir önemi vardır.

Daha sonra detaylıca incelenecek olsa da Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki enerji politikaları oldukça aktif durumdadır. Dünyanın büyük doğalgaz ihracatçılarında biri olan Rusya, Özellikle Kıbrıs'ın (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) üzerindeki yakın ilişkilerini de kullanarak Rus enerji devi Gazprom vasıtasıyla keşfedilen ya da henüz keşfedilmemiş enerji hafzaları ile yakından ilgilenmektedir.

ABD ise özellikle devlet kurumlarının bölgeyi takip ve analiz ederek hazırladığı raporlarla sonuçlar almakta ve Amerikan enerji şirketleri ile bölgeye dahil olmaya

²⁸ Yaycı, a.g.e s. 11.

²⁹ Türkiye Petrolleri, **Ham Petrol Ve Doğalgaz Sektör Raporu**, Mayıs 2015,

³⁰ Serdar Örneğ, Baransel Mızrak, "Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs'ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları", **Bilge Strateji**, Cilt 8,Sayı 15,Güz 2016, s. 25.

çalışmaktadır. Özellikle Kıbrıs sorununda arabulucu olamaya çalışarak bölge üzerindeki etkisinin devam etmesini istemektedir. Amerikan Noble firması Kıbrıs(Güney)'in belirlediği 6,8 ve 10'unucu bölgelerde(Şekil 1.3) çalışmalarına başlamıştır³¹

Bölge ülkeleri yakından incelenecek olursa;

1.3.1 Kıbrıs

Kıbrıs Adası 1571 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiş ancak 1878 yılında İngiliz egemenliğine devredilmiştir. 1878 yılındaki Osmanlı –Rus Savaşı'nı takip eden olaylar neticesinde ada üzerinde fiili kontrol kaybedilmiş ve devamında gelen Birinci Dünya Savaşı ile birlikte lehte olmayan gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle 1950 sonrasında adadaki Türk-Rum gerginliği 1960'ta Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte zirve noktaya ulaşmıştır. Ada paylaşımı hakkında iki tarafında karşılıklı tezleri bulunmaktadır. Türkler, Yunanlıların Enosis ve Megola İdea fikirlerine karşı taksim fikrini savunmuş ve süreç 1974 yılında Türkiye'nin adaya müdahalesi ile sonuçlanmıştır³². Her ne kadar Yunanistan ve Rumlar Türkiye'nin adaya müdahalesini haksız gibi göstermeye çalışsa da 21 Mart 1979 yılındaki 2658/79 numaralı karar ile Yunanistan Yüksek Mahkemesi de adada yaşanan askeri darbe sonrası Makarios devrilerek yerine Nikos Sampson'un getirilmesinin ardından Türkiye'nin askeri müdahalesini haklı görmüştür³³.

Ada'ya Türkiye'nin askeri müdahalesine götüren süreçteki olayların başlangıcı olarak İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Yunanistan'ın Enosis (ilhak) faaliyetlerine başlamış olması gösterilebilir. Özellikle 1947 yılında İtalya'nın On İki Ada'yı Yunanistan'a vermesi ile süreç ivme kazanmaya başlamıştır. Dikkati çeken bir olay ise bölgede Sovyet tehlikesinin artmaya başladığı, Yunanistan'da komünist Sovyet yanlılarının iç savaş çıkardıkları bir dönemde Kıbrıs'ta da komünistlerin adanın ilhaki için mücadelelerini arttırmaya başlamaları tesadüf olamazdı. Adanın bir batı devleti olan İngiltere'nin kontrolünden çıkması hatta bölgedeki komünist

³¹ A.g.e

³² Fatma Çelik Orhun, "Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri", **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2, Sayı 2, Güz 2017, s. 38.

³³ Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası", **Boğaziçi Yayınları**, 1.Baskı, İstanbul, s. 466.

faaliyetlerin üssü haline gelmesi tüm bu mücadeleler için oldukça yeterli bir nedendir³⁴.

1974 Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla fiziki olarak ikiye ayrılan Kıbrıs Adası özellikle yeni enerji alanlarının keşfi sonrasında mevcut potansiyelin nasıl paylaşılacağı yönünde soru işaretleri artmaya başlamıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi)³⁵ KKTC' den bağımsız enerji politikaları üretmesi iki taraf arasında var olan sorunlara yenilerini eklemiştir. Özellikle diğer bir Doğu Akdeniz devleti olan İsrail ile çıkarılan enerjinin Avrupa'ya taşınması için ortak boru hattı inşa planları Türkiye'nin ve KKTC'nin tepkisini çekmiştir.

Kıbrıs (Güney) enerji ihtiyacının büyük bir kısmını petrol ithalatından karşılamaktadır. İthal edilen petrol ile mevcut enerji santrallerinde enerji üretimi sağlanmaktadır. Afrodit sahasındaki mevcut enerji potansiyelinin kullanılması ülkenin enerji konusundaki dışa bağımlılığını düşüreceği düşünülmektedir. Ancak enerji sağlanmasındaki bu değişim doğalgazla üretim yapan yeni enerji santralleri ve tesislerin üretilmesi anlamına da gelmektedir. Ayrıca petrol ithalatında ve kullanımındaki bu rahatlama Kıbrıs'ın var olan karbon emisyon³⁶ değerlerinde de düşüşe sebep olacağı düşünülmektedir³⁷.

Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki hidrokarbon arama tespit faaliyetleri son yıllarda ortaya çıkan bir konu olarak görünmesine rağmen ilk adımlar 1979 yılındaki Kiprianu liderliğindeki Kıbrıs(Güney)'in Mısır ile petrol arama anlaşması imzalamasına kadar dayanmaktadır. Bu çaba KKTC, Türkiye ve BM'nin devreye girmesi ile sonlanmış olsa da son yıllarda yeniden alevlenmiştir³⁸.

³⁴ Fahir Armaoğlu, **a.g.e**, s. 477.

³⁵ 15 Kasım 1983 tarihinde Kıbrıs Adası'nda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuş ada fiilen ikiye bölünmüştür. Tezin devam eden kısımlarında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi; Kıbrıs (Güney) şeklinde ifade edilecektir. Kıbrıs'ın ayrı bir devlet olarak kullanılması için bakınız: <http://www.un.org/en/member-states/index.html> (Erişim 03.01.2018)

³⁶ **The World Bank Carbon Dioxide Information Analysis Center**, CO2 Emissions (metric tons per capita) 2014

³⁷ **U.S. Library of Congress**, Congressional Research Service, "Natural Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean", by Michael Ratner, R44591 (2016), s. 5.

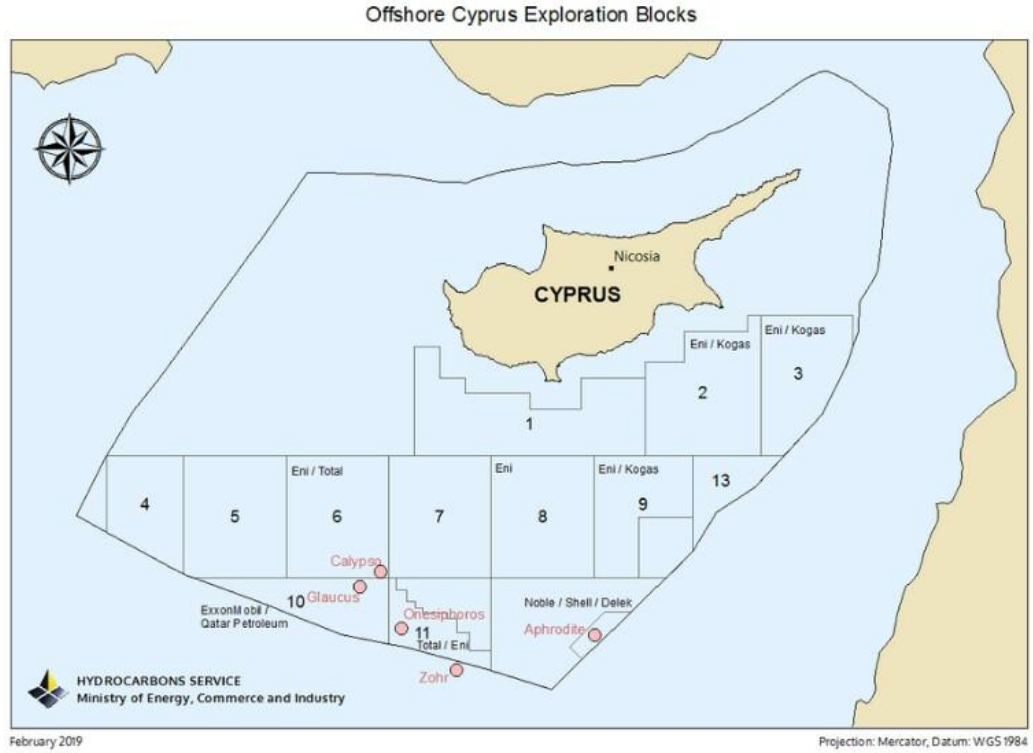
³⁸ Fatma Çelik Orhun, **a.g.e**, s. 41.

2006 yılında Kıbrıs (Güney) 51 bin kilometrekare alanda hidrokarbon aramalarına başlamıştır³⁹ ve 2011 yılında Kıbrıs açıklarında Afrodit sahası keşfedilmiştir. Bu saha 5 ile 8 trilyon ayak küp arasında doğal gaz rezervi barındırmaktadır. Kıbrıs 2019 yılından itibaren mevcut enerji sahalarını geliştirmek ve ihracına başlamak amacıyla olduğunu söylese de şu anda mevcut bir doğalgaz altyapısı bulunmamaktadır. Ada şartlarında mevcut bir sistem kurmak zor ve pahalı olabileceği bu durumun en kuvvetli nedenlerindedir. Kıbrıs'ın seçenekleri arasında boru hatları vasıtasıyla ya da inşa edeceği sıvılaştırılmış doğal gaz tesislerinde gazı işleyerek sıvı hale getirerek ihraç etmek bulunmaktadır. Ancak mevcut şartlarda yeni bir sıvılaştırılmış doğal gaz tesisi kurmak yerine Afrodit sahasından çıkan gaz boru hatları ile Mısır' da ki sıvılaştırılmış doğal gaz tesislerine göndermek daha uygun bir yoldur. Ayrıca bölgede Mısır' a ait Idku sıvılaştırma terminali 2013 verilerine göre ülke içi talebin düşük olması sebebi ile %10 kapasite ile çalışmaktadır. Kurulacak boru hatlarıyla gazın buraya taşınması oldukça avantajlı bir çözüm gibi görünmektedir⁴⁰. Arama sahalarından Glaucus-1'de son açıklamaya göre; ExxonMobile tarafından yapılan arama faaliyetlerinde 5 ila 8 trilyon kübik feetlik bir potansiyel gaz keşfi yapıldığı belirtilmiştir⁴¹. Kıbrıs mevcut sahalarda arama-tarama ve lisanslama çalışmalarına devam etmektedir.

³⁹ Ayla Gürel, "The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios", **PCC Report 1/ 2013**, Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2013

⁴⁰ U.S. Library of Congress, **a.g.e.**, s. 5.

⁴¹ PIO, www.pio.gov.cy/en/press-releases-article.html?id=6305#flat

Şekil 1.3 Kıbrıs Hidrokarbon Arama Sahaları⁴²

Kıbrıs Cumhuriyeti(Güney) uluslararası düzeyde tanınmaktadır, ancak Türkiye Cumhuriyeti tanımamaktadır. KKTC ise uluslararası düzeyde tanınmamaktadır. Türkiye ve KKTC'nin argümanları göre; bulunan doğal kaynak rezervlerin tüm adaya aittir. Bu kaynakların refahı tüm ada unsurları tarafından paylaşılmalıdır. Bazı yaklaşımlara göre ada çevresinde bulunan bu rezervlerin paylaşılması sorunsal Kıbrıs(Güney) ve KKTC arasında devam eden barış görüşmelerinde itici bir güç olacak ve barış sürecini hızlandıracaktır.

Özellikle ada konusunda kıta sahanlığı ve MEB tartışmaları devam etmektedir. Türkiye - KKTC ile Yunanistan – Kıbrıs(Güney) arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır.

Yunanistan Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis adaları hattını sınır olarak çizerek bir MEB anlaşması yapmak istemektedir. Kıta sahanlığı anlaşması yapmak için Mısır ve Libya ile görüşmeler yapmıştır, ancak görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Yunanistan'ın ve Kıbrıs(Güney)'in uluslararası topluma kabul ettirdiği durumda Türkiye 104.000 km² deniz alanı kaybedecektir. Türkiye'nin savunduğu tez

⁴² Cyprus Ministry of Energy, Commerce and Industry (MCIT)

ise iki ülke arasındaki kıta sahanlığı ve MEB belirlenmesinde uluslararası hukuka uygun olarak ortaya hattın geçerli olmasını gerektirir. Yunanistan'ın tezi kabul edilirse Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz alanı 41.000 km² olarak sınırlanacak ve bu durum açıkça ülkenin aleyhine olacaktır. Kıbrıs(Güney) 2004 yılında aldığı bir kararla 24' e 200 millik yeni bir MEB belirlemiştir. Bunu belirlerken de tek başına hareket etmiş Türkiye'nin ya da KKTC'nin görüşünü dikkate almamıştır. Bu karara dayanak noktası olarak da 1964 yılında 12 millik karasuları ilan ettiğini ve BM tarafından da 1996 yılında onaylandığını iddia etmektedir. Ayrıca Kıbrıs(Güney) Türkiye'yi bölgede karasuları belirleme, MEB ilan etme gibi yetki alanlarını sınırlandırma konularında sübjektif hareket etmekle itham etmektedir. Türkiye'nin 1958 Cenevre sözleşmelerini ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmelerini imzalamadığını, bölgede MEB ilan etmediğini, herhangi bir devletle kıta sahanlığı konusunda anlaşma imzalamadığını ve kendileriyle herhangi bir noktada anlaşmaya yanaşmadığını her ortamda dile getirmektedir. Türkiye'nin Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'ya verdiği enerji yatakları keşif çalışmalarının kendi kıta sahanlığını ve MEB alanını keyfi olarak ihlal ettiğini ileri sürmektedir⁴³

Türkiye, Kıbrıs(Güney)'in 2003, 2007, 2010 yıllarında Mısır, Lübnan ve İsrail ile yaptığı MEB anlaşmalarına karşı çıkmaktadır. Bunlardan 2003 Mısır ve 2007 Lübnan ile yapılan anlaşmalara itirazının temelini meşruluk oluşturmaktadır. Türkiye Kıbrıs'ın yaptığı anlaşmalarda adanın tamamını temsil ederek anlaşma yaptığını ancak şu anda Kıbrıs Cumhuriyeti'nde adadaki Türk varlığını temsil edecek bir oluşumun olmadığını ve Rumların yaptığını anlaşmanın yasal olmadığı; kendisinin de 1960 yılındaki garantörlük anlaşması gereğince adadaki Türklerin haklarını koruduğu tezini savunmaktadır. 2010 yılında İsrail ile yapılan anlaşmada ise İsrail'in MEB alanında yapılan çalışmalara itirazı olmadığını vurgulamaktadır. Diğer bir itiraz konusu ise Kıbrıs'ın 32° 16' 18" koordinatlarında bulunan batı sahillerinden başlayarak Mısır ile birleştirilen MEB alanı konusudur. Bu alan Türkiye'nin MEB' ile çakışmaktadır⁴⁴.(Şekil 1.3). Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs, KKTC arasında görüşmeler yapılmadan MEB alanları ilan edilmesi bölge sorunlarına yeni eklemeler yapmaktadır.

⁴³ Sadıklı, Budak, Ünal, a.g.e, s. 26.

⁴⁴ Didem Akyel Collinsworth, "Doğu Akdeniz Gazı ve Türkiye'nin Duruşu", **Kıbrıs Açık Denizindeki Hidrokarbonlar: Bölgesel Siyaset ve Servet Dağılımı**, PCC Raporu 1/2012, s. 27-28.

Adadaki potansiyel doğal kaynakların keşfi ve işletilmesi konusunda çeşitli görüşlerde bulunmaktadır. Ortak bir *Hidrokarbon Bakanlığı*⁴⁵ kurulması fikri mantıklı tespitlere dayanmaktadır. Fikre göre; adanın kuzeyinde ve güneyinde MEB ilanları, rezerv miktarları ve boyutları hakkında tahminler yapmadan önce bu bakanlık çerçevesinde herhangi bir yapı kurularak mevcut kaynakların taraflar arasında adil paylaşımı sağlanabilir. Kıta sahanlığı tartışmaları, MEB ilanları ve konu ile ilgili şirketlerle yapılan karşılıklı anlaşmalar sonrasında atılacak bu ve benzeri adımlar başarı şansı düşük atılımlar olacaktır. Risk değeri ne kadar düşük olursa başarı oranı da o kadar yüksek olur. Aksi takdirde bölgede var olan problemlere hidrokarbon sorunları da eklenecek ve durum daha karışık bir hal alacaktır.

Şekil 1.4 Kıbrıs Karasuları-MEB İhtilafı⁴⁶

BMDHS (United Nations Convention on the Law of the Sea)'nin 83. Maddesi⁴⁷ “Birbirlerine bitişik ya da karşılıklı sahillere sahip devletler Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’ nün 38. Maddesinin belirttiği şekilde uluslararası hukuka uygun olarak eşit bir çözüm ile kıta sahanlığını belirleyeceklerdir” demektedir. Görüldüğü gibi çok taraflı bu sorun ülkelerin barışçıl yollarla bir araya gelerek adil bir çözüme ulaşmalarıyla sonlanabilir. Ancak şu anda taraflar çözüme uzak görünmektedirler.

1.3.2 Mısır

⁴⁵ Lars Even Andersen, “Hidrokarbon Kaynakları ve Gelir Yönetimi: Norveç Örneği”, **Kıbrıs Açık Denizindeki Hidrokarbonlar: Bölgesel Siyaset ve Servet Dağılımı**, PCC Raporu 1/2012, s. 66.

⁴⁶ Sadıklı, Budak, Ünal, a.g.e, s. 23.

⁴⁷ UN(Birleşmiş Milletler), “**United Nations Convention on The Law of The Sea**” ve Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, 11.Bası, Turhan Kitapevi, Ankara,2012, s. 285.

Mısır ekonomisi 2015 verilerine göre %4,2 oranında bir büyüme yakalamıştır. Her ne kadar iyi bir oran olsa da dolar temelli ithalat unsurları olan yiyecek ve petrol unsurlarında sıkıntılar yaşamaktadır. Aynı zamanda terör korkusu ve diğer etkenler sebebiyle önemli döviz gelirlerinden biri olan turizm gelirleri düşse de, Süveyş Kanalı transit geçişlerinden döviz kazanmaya devam etmektedir. Mısır büyük bir doğalgaz üreticisi olmasına rağmen 2015 yılında doğalgaz ithal etmek zorunda kalmıştır⁴⁸. Bunun nedeni olarak iç tüketim dengelerini iyi hesaplamadan yapılan hükümet politikaları olarak gösterilmektedir.

Mısır geniş doğalgaz kaynaklarına sahip olmasına rağmen kullanılan enerji miktarı yalnızca tüketim oranlarının neredeyse yarısına ulaşabilmektedir.2015 verilerine bakıldığında 39.2 milyon ton petrol, 43 milyon tona eşdeğer doğalgaz ve diğer enerji kaynakları ile beraber 86.2 milyon tona eşdeğer bir tüketim değeri mevcuttur⁴⁹. Ayrıca elektrik üretiminin büyük bir kısmı da doğalgaz kullanılarak sağlanmaktadır⁵⁰

Eski bir doğalgaz ihracatçısı olan Mısır şimdilerde adeta doğalgaz kıtlığı ile yüz yüze gelmektedir. Bunun nedeni hükümet tarafından daha fazla talep yaratılması ve tüketim maliyetlerinin sübvansede edilmesidir. Buna ek olarak yerel doğalgaz üreticilerinin iç politikalar sebebiyle üretimlerinin belirli bir yüzdesini uluslararası fiyatların altında satış yapmaya zorlanmasında bu durumda etkisi bulunmaktadır. Mısır doğalgaz üretimi 2009-2015 yılları arasında değişimlere sahne olmuştur.2009 yılında 62.7 milyar kübik metre olan üretim 2015 yılında yüzde 6.6 düşüşle 45.6 milyar kübik metre olmuştur⁵¹.Bu düşüşteki sebepler azalan deniz aşırı kaynaklar, politik huzursuzluk ve iç politikalar olarak gösterilebilir.2011 yılındaki Mısır eski lideri Hüsnü Mübarek'e karşı başlayan ayaklanmalar sırasında yeni doğalgaz alanları aramaları da düşüşe geçmiştir. Ortaya çıkan bu sıkıntı enerji üretiminde ve sanayi faaliyetlerinde sorunlar yaşanmasında neden olmuştur. Mısır 2014 yılında sıvılaştırılmış doğalgaz ihracatını sona erdirmiş ve aktif olarak yeni doğalgaz alanları aramaya devam etmiştir. Ancak 2016 yılına gelindiğinde Idku sıvılaştırılmış doğalgaz tesisinden iki gemi ile ihracat yapılmıştır ve 2021'e kadar da ihracatlara devam edileceği beklenmektedir. Mısır aktif olarak 12 adet ulusal doğalgaz

⁴⁸ **International Energy Agency**, Natural Gas For Egypt 2015, <https://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?year=2015&country=EGYPT&product=NaturalGas> (Erişim 03.01.2018)

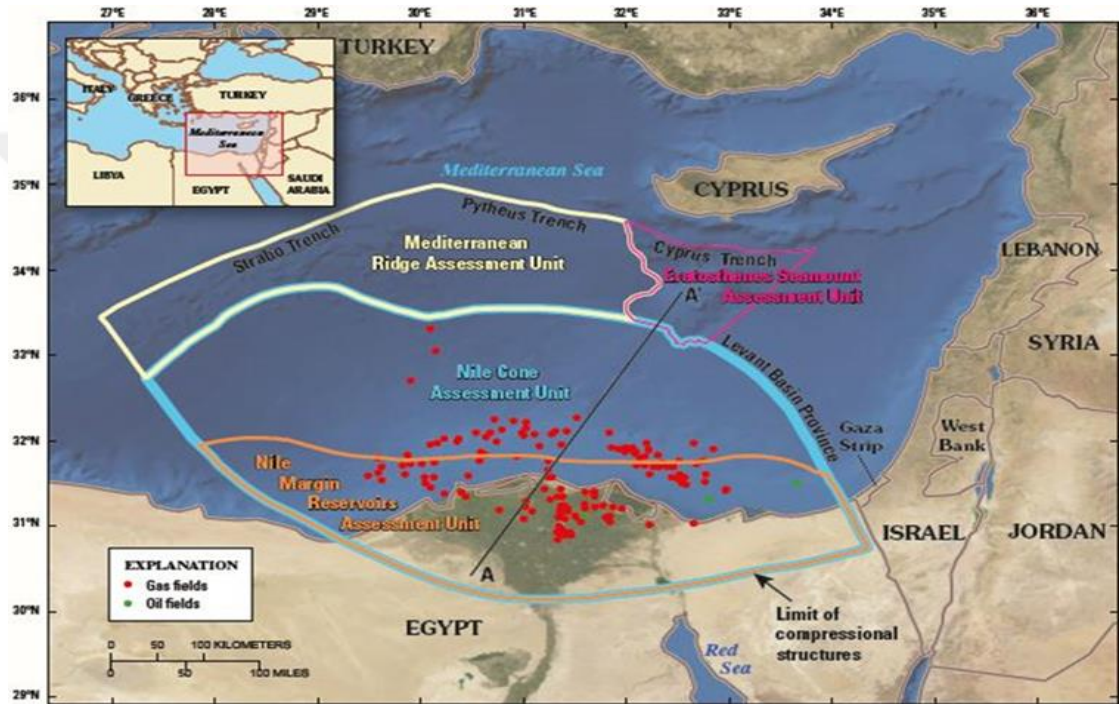
⁴⁹ BP, **Statistical Review of World Energy 2016**, s. 41.

⁵⁰ International Energy Agency, Natural Gas For Egypt 2015, **a.g.e** (Erişim 03.01.2018)

⁵¹ BP, **a.g.e**, s. 22.

geliştirme projesi sürdürmektedir, Zohr Doğalgaz Sahası da bunlardan biridir. Bu projelerdeki toplam yatırım miktarı 33 milyar dolardır⁵².

Zohr doğalgaz sahası 2015 yılında keşfedilmiştir. Bu saha Doğu Akdeniz'deki en geniş doğalgaz yataklarına sahiptir aynı zamanda son yıllardaki en büyük doğalgaz keşfidir ve değeri milyar dolarlarla ölçülmektedir. Bu sahayı Mısır en kısa sürede aktif hale getirmek istemektedir. Öncelikli amaçlarının da ihracat değil ülke içi doğalgaz tüketim dengesini sağlamak ve rezerv fazlası oluşturmak olduğu düşünülmektedir⁵³.

Şekil 1.5 Nil Delta Havzası⁵⁴

ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin raporuna göre; Nil Delta Havzası'nda 223 trilyon ayak küp gaz, 1.763 milyon varil petrol ve 5.974 milyon varil likit doğalgaz rezervi bulunduğu düşünülmektedir. Bu havza Doğu Akdeniz Bölgesi'nde 250.000 km² bir alan kaplamaktadır. Bölge kuzeyde Strabo, Pytheus ve Kıbrıs hendekleri ile çevrili ve doğuda da Levant Havzası ile komşudur. İki petrol sahası ve 126 gaz sahası içermektedir⁵⁵.

⁵² U.S. Library of Congress, a.g.e, s. 7.

⁵³ Milliyet (01.09.2015)

⁵⁴ USGS, "Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean", U.S Geological Survey Fact Sheet 2010-3027, Mayıs 2010, s. 2.

⁵⁵ A.g.e, s. 1.

İngiliz petrol şirketi BP Batı Nil Delta bölgesindeki iki sahada gaz üretimine başlayacağını açıklamıştır. Taurus ve Libra gaz sahalarında Mısır'ın iç tüketimi için halen günde 700 milyon kübik feet gaz üretimi yapılmaktadır. Batı Nil Delta bölgesinde yapılacak olan üretim oranı günde 1.5 milyar kübik feet olması düşünülmektedir. Bu oran Mısır'ın şu anki gaz üretiminin %30'una denk gelmektedir. Tüm üretim miktarının ülke içinde kullanılması planlanmaktadır⁵⁶.

1.3.3 Lübnan

Lübnan enerji tüketiminde neredeyse tamamen petrole bağlıdır, herhangi bir doğalgaz tüketimi bulunmamaktadır⁵⁷ Geçmişte Arap Gas hattıyla Mısır' dan Ürdün, Suriye ve Lübnan'a gaz taşınması planlanmıştır. 1200 km uzunluğa sahip ve 1.2 milyar dolara mal olan bu proje Arap enerji işbirliği için iyi bir örnektir. Ancak bu hattın Lübnan'a uzanan doğalgaz hattı yapılan saldırılar nedeniyle 2012 yılında durdurulmuştur⁵⁸.

Lübnan deniz yatağı önemli ölçüde doğalgaz potansiyeline sahiptir. Yapılan keşifler sonucunda 660 milyon varil petrole eşdeğer yaklaşık 30 trilyon ayak küp doğalgaz bulunmuştur. Ekim 2013 yılındaki keşifler ile tahmin edilen miktar 865 milyon varil petrole eşdeğer doğalgaz olarak güncellenmiş olsa da var olan keşiflerde henüz bir kesin uzlaşıya varılamamıştır. Lübnan hükümeti enerjideki petrole olan bağımlılığını azaltmak ve hava kirliliğini düşürmek için bu keşfedilen yeni gaz rezervlerini kullanmak istese de bu 2020'lere kadar pek de mümkün görülmemektedir. O zamana kadar hükümet gaz kullanımı konusunda adımlar atmaya başlayacağını duyurmuş ve enerji santrallerinde sıvılaştırılmış doğalgaz kullanılacağını belirtmiştir. Buna rağmen ne mevcut bir santral ne de santral inşa planı bulunmaktadır. Politik istikrarsızlık, yaygın yolsuzluk iddiaları ve zayıf iş çevresine İsrail ile olan savaş halinin devamı potansiyel gaz sahalarının aktif hale getirilmesinde ki sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır⁵⁹.

⁵⁶ Reuters (05.10.2017)

⁵⁷ **International Energy Agency**, Balances For Lebanon (2015)

⁵⁸ **BBC** (10.11.2011)

⁵⁹ Bassam Fattouh, Laura El-Katiri, "Lebanon: The Next Eastern,

Lübnan potansiyel sahalardaki doğalgaz keşif çalışmaları için henüz bir şirketle anlaşmamıştır aynı zamanda herhangi bir devlet organında da gaz depolama alanları ile ilgili bir açıklama da gelmemiştir.2013 yılında Akdeniz deki doğalgaz sahaları ile ilgili sertifikasyon çalışmaları başlatmıştır. Ancak 46 şirket ön yeterlilik sağlamışken politik istikrarsızlık Lübnan'ın keşif haklarını almasını engellemiştir. Ülkede halen hangi keşif bloğunun keşfe açılacağı ve vergilendirme politikası tartışılmaktadır. Mevcut gaz alanlarının tespiti ve depolanması ile ilgili gelişmeleri engelleyen birden fazla sebep bulunmaktadır. Birincisi Suriye savaşından kaçan yaklaşık bir milyon mültecinin ülkeye giriş yapmasıdır. Mevcut mülteci krizi ve kalıcı bir güvenlik ortamının sağlanması için harcanan çaba mevcut enerji sahalarına gösterilen ilginin azalmasına neden olmuştur. İkincisi 2014 yılından sonraki başkanlık krizidir. Ancak bu tip kararlarda politik uzlaşa sağlanabilirse mevcut engeller ortadan kaldırılabilir. Lübnan ve İsrail arasında şu anda deniz sınırları konusunda ihtilaf bulunmaktadır.1949 yılındaki ateşkes ile oluşturulan sınır gayri resmi olarak sınırı oluşturmaktadır. Ayrıca iki devlet arasında 330 mil karelik bir ihtilaf alanı bulunmaktadır. Lübnan bu ihtilafın çözümünde gerekirse şiddet kullanacağını ve yabancı güçlerin sorunun çözümü için müdahil olmasını istemiştir. Tamar gaz sahası ya da Leviathan gaz sahası bu ihtilaflı deniz bölgesinde değildir. Lübnan İsrail ile yaşanan bu sınır anlaşmazlığının gaz sahası keşifleri ve geliştirilmesi önündeki engel olarak görmektedir. Ancak İsrail bu suçlamaları engel olarak görmemekte ve gaz sahası geliştirmelerine devam etmektedir⁶⁰.

Mediterranean Gas Producer?", The German Marshall Fund of the United States, **Mediterranean Paper Series**, Şubat 2015, s. 1-19.

⁶⁰ U.S. Library of Congress, **a.g.e.**, s. 9.

Şekil 1.6 Lübnan ve İsrail Arasındaki İhtilaf Alanı⁶¹

1.3.4 İsrail

İsrail 6.4 trilyon ayak küp/200 milyar kübik metre (Rusya 44.8 trilyon kübik gaz rezervine sahip⁶²) gaz keşfi ile Doğu Akdeniz’de Mısır’dan sonraki en büyük doğalgaz rezervlerine sahiptir.2009 ve 2010 yıllarındaki önemli keşiflerle beraber gelecekteki enerji politikalarına odaklanmaya başlamıştır. İç pazardaki tüketim yanında ihracatta planlar arasındadır. İsrail 2015 verilerine göre günde 239 bin varil petrol tüketmektedir. Bu oran dünya tüketiminin yüzde 0.3 üne denk gelmektedir. Doğalgazda ise 2015 yılında 8.4 milyar kübik metre bir tüketim söz konusudur. Bu oran dünya tüketiminin yüzde 0.2’ sine denk gelmektedir⁶³.İsrail’in birincil enerji kaynağı petrol, sonra doğalgaz ve sonra kömür şeklinde sıralanmaktadır⁶⁴

İsrail 2003 yılına kadar gaz tüketimi yüksek miktarlarda olmamıştır. 2003-2009 yılları arsında ivmeli bir büyüme yakalamış ve 2015 yılına gelindiğinde ise tüketim miktarını katlamıştır. Tamar, Dalit, Leviathan enerji sahalarının keşfinden sonra İsrail bölge için net bir doğalgaz ihracatçısı olmuştur. İsrail aynı zamanda doğalgaz

⁶¹ **Financial Times**, 28 Mart 2017 <https://www.ft.com/content/0250eed4-1082-11e7-b030-768954394623> (Erişim Tarihi 23.03.2019)

⁶² BP, **a.g.e**, s. 20.

⁶³ **A.g.e**, s. 23.

⁶⁴ **A.g.e**, s. 41.

üretimini de ekonomik olarak sürdürmeyi düşünmektedir. Elektrik üretiminin büyük bir kısmında doğalgaz kaynaklı santrallerden sağlanmaktadır⁶⁵. Daha önce enerji üretiminde kömür ve petrol ağırlıktaydı. Kömürün ve petrolün yerini doğalgazın almaya başlaması ülkenin karbon emisyonunu düşürecek ve hava kirliliğini de azaltacaktır. Ancak bu hedeflere tam olarak ulaşabilmek oldukça zaman alacaktır. Tamar sahasında üretim 2013 yılında başlamıştır. Tamar ve Leviathan sahalarındaki enerji miktarları İsrail'in 22 yıllık gaz ihtiyacını karşılayacak miktardadır. Enerji sahalarındaki bu geliştirme ülkenin enerji güvenlik politikalarını da etkilemiştir. Tamar enerji sahasından çıkan gaz tek bir boru hattıyla ülke içine dağıtılmaktadır. Leviathan sahasında da üretimin başlaması devamında ihracat politikalarını da beraberinde getirecektir. İsrail enerji şirketleriyle Leviathan sahasından Mısır'a uzanan boru hattı konusunda anlaşma imzalamıştır⁶⁶.

İsrail enerji politikaları konusunda çeşitliliklerini artırırken ülke içinde doğalgaz ihracatı konusunda bazı sorunlar yaşamaktadır. 2016 yılında İsrail Anayasa Mahkemesi Tamar ve Leviathan sahalarındaki doğalgazın ihracatı yönünde yapılan anlaşmalardan birini çeşitli sebeplerle iptal etmiştir⁶⁷. Aynı yıl içinde hükümet ve şirket yetkilileri görüşmelere başlamış ve ihracatın başlaması olarak 2019 yılını hedef göstermişlerdir. Özellikle Leviathan sahasından yapılacak ihracatın getirisi milyar dolarlar olacak olması anlaşmaların önemini arttırmaktadır⁶⁸.

1.3.5 Ürdün

Özellikle Arap Gazı boru hattına yapılan saldırılar sonucunda adlıği gazda kesintilere uğrayan Ürdün yükselen iç taleple beraber sınıvılaştırılmış doğalgaz alımını düşünmeye başlamıştır. 2015 yılına gelindiğinde de ithalata başlamıştır. Ayrıca Noble Enerji firması ile iki adet anlaşma imzalamıştır. Bunlardan bir tanesi 500 milyon dolar değerindeki yerel maden şirketleri ile imzaladığı anlaşmadır. Diğeri ise Ürdün'ün ulusal elektrik şirketi ile yapılan ve 15 milyar doları bulan İsrail ile Ürdün'ü birbirine bağlayacak boru hattı projesidir⁶⁹.

⁶⁵ **International Energy Agency**, Electricity and Heat for İsrail, <https://www.iea.org/statistics/statisticsearch/report/?year=2015&country=ISRAEL&product=ElectricityandHeat> (Erişim 07.01.2018)

⁶⁶ U.S. Library of Congress, **a.g.e**, s. 11.

⁶⁷ **New York Times** (27.03.2016)

⁶⁸ **U.S. Library of Congress**, Congressional Research Service, **a.g.e**, s. 12.

⁶⁹ **A.g.e**, s. 12.

Ürdün kısıtlı hidrokarbon kaynakları, 2015 verilerine göre ülkenin petrol ve gaz ihtiyacının oldukça düşük bir kısmını karşılamaktadır. Petrol ve doğalgaz ülkenin enerji üretiminin tamamına yakınına karşılıktaır⁷⁰. Yeni enerji üretim yatırımları kısa vadede zayıf kalsa da uzun vadede potansiyel göstermektedir.

Ürdün'deki Risha gaz sahası ülkenin gaz üretimindeki en önemli bölgedir. Saha ülkenin gaz üretiminin yarısını karşılamaktadır ve bu gaz sahasının üretiminin artırılması da yapılan planlar arasındadır. Ülke içi doğalgaz üretimi 2000-2011 yılları arasında 9.5 milyar kübik kadem iken 2016 yılında bu rakam 11 milyar kübik kademe aşmıştır. Tüm bu rakamlara rağmen Ürdün ülke tüketim ihtiyacını ithalat ile sağlamaktadır. 2008 yılında ulusal gaz tüketimi 108 milyar kübik kadem i bulmasına rağmen Arab Gazı Boru hatlarına başlayan saldırılar ile bu tüketim rakamı 2011 yılında 37 milyar kübik kademe düşmüştür⁷¹

1.3.6 Suriye

Suriye'nin açık deniz hidrokarbon keşif çalışmaları henüz erken seviyelerdedir. 2007 yılındaki ilk keşif lisansından sonra 2010-11 yıllarında lisans planlamaları olsa da sonuca ulaşmamıştır. Elbetteki bu durumda Suriye'de devam eden iç karışıklıklar önemli etkendir⁷².

Suriye 1.25 milyar kübik metre deniz aşırı doğalgaz rezervine sahipti. 2013⁷³ yılında Rus enerji firması Soyuzneftegaz ile ilk deniz aşırı keşif antlaşması imzalanmış ancak 2015 yılında anlaşma bozulmuştur. Suriye hükümeti ifadelerine göre 2018 yılının sonuna kadar günde 19 milyon kübik metre gaz üretimi yapılması amaçlandığı ve bu rakamın 2019 da 24.5 milyon kübik metre ye çıkarılması planlanmaktadır. Ayrıca 2018 yılı sonuna kadar günde 70,000 bin varil petrol üretimi yapılması amaçlanmaktadır ve bu sayının 2019 da 219,000 ' e çıkarılması planlanmaktadır. Özellikle Suriye iç savaşı ile bir kısmı DEAŞ terör örgütüne ve isyancılara kaybedilen enerji sahaları, savaşın sonunun görülmesi ile birlikte tekrardan hükümet kontrolüne geçmeye başlamıştır⁷⁴

⁷⁰ **International Energy Agency**, Electricity and Heat for Jordan ,(2015), <https://www.iea.org/statistics/statisticsearch/report/?year=2015&country=JORDAN&product=> (Erişim 08.01.2018)

⁷¹ **The U.S. Energy Information Administration (EIA)**, s. 13.

⁷²Peace Research Institute Oslo (PRIO), **a.g.e**, s. 6.

⁷³ Russia Today (25.12.2013)

⁷⁴ Reuters (13.12.2017)

1.3.7 Türkiye

Türkiye her ne kadar tarihsel büyüklüğü olan bir petrol üretici olmasa da, Türk hükümeti son yıllarda enerji keşifleri programı oluşturmuş ve adımlar atmaya başlamıştır.2013 yılında değiştirilen Türk Petrol Kanunu⁷⁵ ile yeni enerji kaynakları keşfetme, üretme ve geliştirme; lisanslandırma yaparak yeni prensipler belirleyerek keşifler hakkında bilgi akışı oluşturmak gibi bir takım düzenlemeler getirmiştir.

2008 yılından itibaren, petrol ve gaz keşif harcamaları 2012 yılında 65 milyon dolar iken 2010 yılında 782 milyon dolara çıkmıştır.2013 yılındaki düşük arama bütçesine rağmen Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'na 500 milyon dolarlık keşif çalışmaları bütçesi ayrılmıştır. Petrol ve doğalgaz rezervlerinin aksine ülkede kömür rezervleri oldukça yaygındır. En çok bulunan kömür türü linyittir ki bu da oldukça hava kirliliği yaratan düşük kalitededir. Türk hükümeti var olan kömür rezervlerini 2023 yılına kadar kullanmayı planlamakta ve keşif çalışmalarına da devam etmeyi planlamıştır. Hükümetin 2014 verilerine göre; ülkede 15.4 milyar metrik ton kömür rezervi bulunmaktadır. Bunların 5.8 milyarı tonu 2005 yılında keşfedilmiştir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı verilerine göre tahmin edilen ülke rezervlerinin yalnızca yüzde 40'ı keşfedilmiştir⁷⁶.

2013 yılında, Türkiye'deki petrol ve gaz şirketleri keşif ve üretim faaliyetlerinden 1.5 milyar dolar gelir ve 624 milyon dolar kar elde etmişlerdir. Bu rakamlarda ilk sırayı devletin en büyük petrol ve gaz üreticisi TPAO, ikinci sırayı Perenco (Fransız), üçüncü sırayı da TransAtlantic Petroleum (Kanada) almaktadır.2013 yılında petrol üreticileri günde 1000 varil petrol üretmişlerdir. Türkiye'deki 135 milyon varile eşdeğer petrol ve gaz rezervinin yüzde 63'lük ve aynı zamanda en büyük kısmı TPAO'ya aittir. Ülkenin gaz ve petrol rezervleri düşmekte ve yeni enerji sahaları keşif harcamaları dalgalanmaktadır.2010 yılında 564 milyon dolar olan rakam 2013 yılında 209 milyon dolara düşmüştür⁷⁷.

Türkiye Doğu Akdeniz bölgesindeki en büyük ekonomi ve doğal gaz ihtiyacı da artan ülkedir. 1986⁷⁸ yılında dönemin Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşma

⁷⁵ T.C Resmi Gazete , (11.06.2013)

⁷⁶ Shakuntala Makhijani, "Fossil Fuel Exploration Subsidies: Turkey", The Fossil Fuel Bailout: G20 Subsidies For Oil, Gas and Coal (2014) , s. 3.

⁷⁷ A.g.e, s. 4.

⁷⁸ T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, (Erişim 10.01.2018)

sonucunda, 2015 yılında ülkenin doğalgaz tüketimi yılda 4 milyar kübik metreden 43.6 milyar kübik metreye ulaşmıştır⁷⁹.

Rusya Türkiye'nin ana doğalgaz sağlayıcısı olmuş ve bu durum yıllardır devam etmektedir. Türkiye İran, Azerbaycan, Nijerya, Cezayir gibi ülkelerden doğalgaz ve sıvılaştırılmış doğalgaz alımı yapsa da 2012 yılında tükettiği gazın yarısından fazlasını Rusya'dan temin etmiştir. Yerel üretim yüzde 2 'nin altında ve kanıtlanan rezerv sadece 6 milyar kübik metre olunca var olan tüketim oranlarını karşılayabilmek için ithalat zorunluluk haline gelmiştir. Bu ithalatın büyük bir kısmı yapılan uzun dönemli anlaşmalardan sağlanmaktadır. Bazı durumlarda da sıvılaştırılmış doğalgaz ithalatı yapılmaktadır⁸⁰.

Türkiye'nin elektrik üretim kaynaklarına bakıldığında en çok kullanılan doğalgazdır. Bu sıralamayı kömür, hidroelektrik, jeotermal, petrol takip etmektedir⁸¹.

Ülkenin coğrafi konumuna bakıldığında pek çok enerji noktasına yakınlığı dikkat çekmektedir. Türkiye İsrail Leviathan ve Kıbrıs Adası'nın güneyi ve tüm Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yapılacak keşiflerden sonra döşenecek boru hatlarının potansiyel güzergahları içerisinde sahasındaki en uygun aktarım güzergahlarından birine sahip bulunmaktadır.

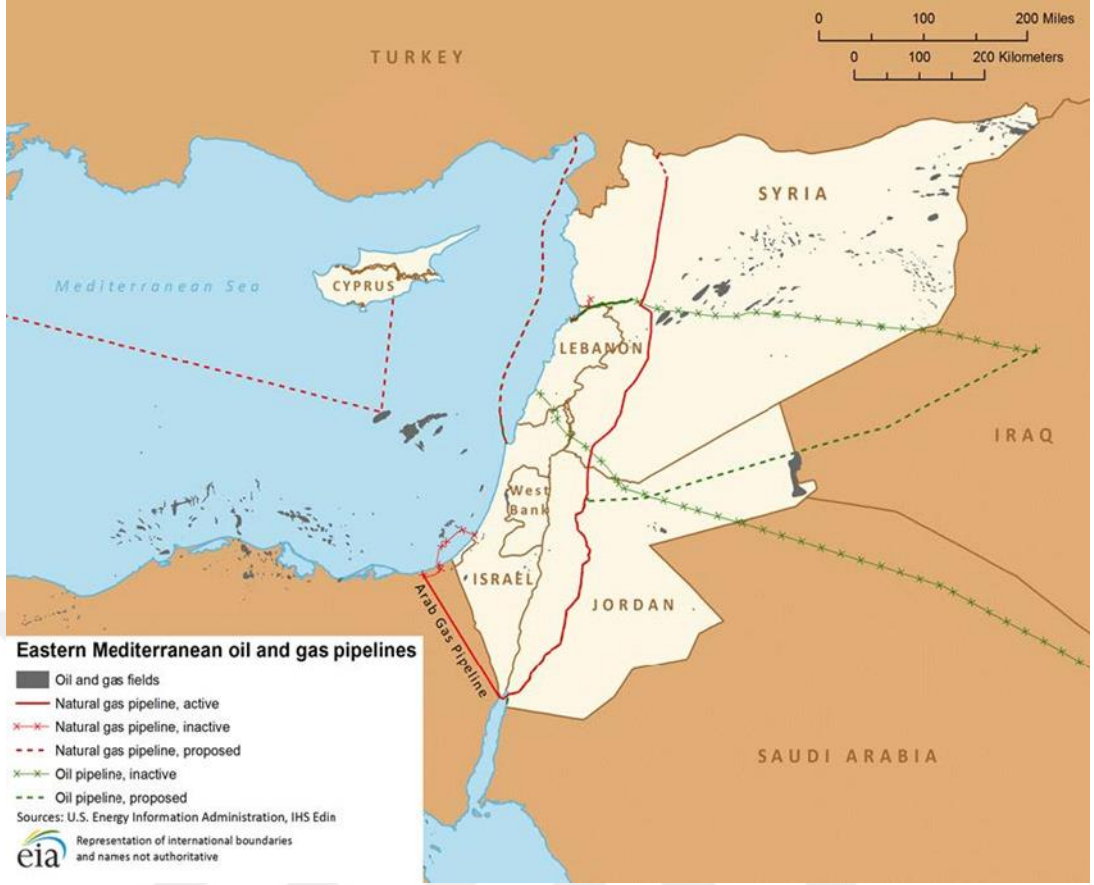
Türkiye özellikle Kıbrıs(Güney) ile Kıbrıs Adası çevresindeki keşfedilen ve potansiyel olarak var olduğu düşünülen doğal kaynakların paylaşılması konusunda sıkıntılar yaşamaktadır. Kıbrıs'ın (Güney) Amerikan Noble Enerji şirketiyle anlaşma imzaladığı ve bölgede sondaj çalışmalarına başladığı bilinmektedir. Türkiye de bu duruma karşılık olarak ada çevresindeki alanları KKTC ile birlikte kendi münhasır bölgesi ilan ederek bu alanlarda sismik arama keşif çalışmalarına başlayacağını dile getirmiştir⁸².

⁷⁹ BP, **a.g.e**, s. 23.

⁸⁰ Elif Burcu Günaydın, "Turkey's Potential Role In The Emerging South-Eastern Mediterranean Energy Corridor", **IAI(Istituto Affari Internazionali) Working Papers14 – March 2014**, s. 9.

⁸¹ **International Energy Agency**, Electricity and Heat for Turkey 2015, <https://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?year=2015&country=TURKEY&product=ElectricityandHeat> (Erişim 10.01.2018)

⁸² Aljazeera Turk (24.04.2017)

Şekil 1.7 Doğu Akdeniz Boru Hatları⁸³

Yunanistan Başbakanı Aleksis Çıpras, Kıbrıs Adası'nın güneyindeki enerji keşif çalışmalarının Kıbrıs (Güney)'in egemenlik hakkı olduğunu söylemiştir. Egemenlik hakkı tartışmaları sürerken Fransız şirketi Total Kıbrıs münhasır bölgesinde bulunan Afrodit Enerji Sahası'nın 11 numaralı bloğunda sondaj yapacağı açıklamasını yapmış ve bölgeye West Capella adlı sondaj platformunu göndermiştir(Şekil 1.3). Türk tarafı da cevap olarak gemiyi izlemesi için Türk savaş gemisi görevlendirip bölgeye göndermiştir. Türk tarafındaki genel görüş uluslararası tanınmasında verdiği destek ile Kıbrıs(Güney)'in bölgede attığı adımlarla fiili durum yaratma çabası içinde olduğudur⁸⁴.

2.RUS DIŞ POLİTİKASI DOKTRİNLERİ VE ATLANTİKÇİ-AVRASYACI BAKIŞ

2.1 Sovyetler Birliği Sonrası Görünüm

⁸³ U.S Energy Information Administration, "Overview Of Oil and Natural Gas In the Eastern Mediterranean Region", 2013, s. 2.

⁸⁴ SputnikNews (14.07.2017)

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Rusya kendini derin bir ekonomik, politik ve sosyal bir krizin içinde bulmuştur. 1990 – 1994 yılları arasındaki verilere bakıldığında Rusya Federasyonu'nun Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'sı (GSYH) Sovyetler Birliği'ne üye olduğu zaman ile karşılaştırıldığında yarıdan fazla bir oranda kayıp yaşandığı görölmektedir. Ekonomik düşüş nedeniyle nüfusun %30' u düşük şartlarda yaşamakta, nüfusun yarısından fazlası ise fakirlik çekmektedir. Birlik'in dağılmasının ardından ülke politik krizler mezarlığı halini almıştır.1993 yılında geldiğinde ülkede kriz zirveye ulaşmış ve iç savaşın eşiğine gelmiştir. Ülke Kasım 1993'te güçlü başkanlık yasasını kabul ettikten sonra başarılı seçimler geçirmiş ancak bu seçimler adeta benzer kriz ortamına gebe olmuştur. Sovyet Rejimi ile birlikte komünist ideoloji de dağılmış ve 70 yıl ateizmden sonra Ortodoks Hristiyanlık düşüncesi ideoloji boşluğunu doldurmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası problemlerle olan ilişkilerinde sıkıntılar tecrübe eden Rusya kendini tanıdık bir kavram içerisinde bulmuştur. “Smutnoye Vremya”(Time Of Troubles) sorunlu zamanlar anlamına gelmekte ve tarihsel süreçte Ruslar kendilerini üçünü kez bu şartlarda bulmuşlardır.(1598-1613 ve 1917-1921 yılları birinci ve ikinci dönemlerdir).1991 yıllı sonuna doğru Rusya Avrupa sınırları olarak kendini 16. Yüzyıl sonlarının sınırları içinde bulmuştur. Bu topraklar önceki Sovyetler Birliği dönemine oranla %25, nüfus ise yaklaşık iki kat azalmıştır. Etnik olarak Rus olan 25 milyon kişi sınırlardan ayrı düşmüştür. Devamında ise sorun kimlik problemi haline dönüşmüş ve oldukça ciddi bir hal almıştır. Sovyetler'in çöküşünün 1 yıl sonrasında sosyologlar tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre toplumun %60'ı Sovyetler Birliği'nin çöktüğüne inanmamakta kararlı görünmektedir. Uzmanlara göre Rus gelenekselciliği Rus Devleti ve Rus ulusal karakterinde varoluşuna devam etmektedir. Bu yüzdendir ki Rus eliti Sovyetler'in dağılmasının sonucu olarak büyük bir travma ve psikolojik şok tecrübe etmiştir. Bir kez daha kendisine tanınan zamanda ve jeopolitik alanda kendisini tanımlamak zorunda kalmıştır. Düşünceler savaşı olarak geçen 1991 yılı sonrasında geriye tarihten bu yana süren Batıcılık ve Slavcılık arasındaki çekişme kalmıştır. Elbette bu iki kavramda ideolojik düşünce çerçevesinde değerlendirilme ve Sovyet sonrası yeni şartlar altındaki etkilerini incelemek gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki tüm bu karışıklıklara rağmen Rusya Avrupa' da ki büyük güçlerden biri olma konumunu korumuştur⁸⁵.

⁸⁵ Alexander Duleba, “From Domination To Partnership: The Perspectives Of Russian-Central-East

2.2 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Doktrinleri

2.2.1 Brezhnev Doktrini

Brezhnev Doktrini; İkinci Dünya Savaşı ve beraberinde gelen Yalta, Potsdam Konferansları ile iki kutuplu bir hal alan dünyaya karşı Sovyetler Birliği'nin ilk doktrinidir. Avrupa merkezlidir. Çekoslovakya'daki Prag Baharı olarak adlandırılan gelişmelerin ardından ortaya çıkmıştır. Nisan 1968'de başlayan ve 4 ay süren Prag Baharı sonucunda Brezhnev Doktrini olarak ilan edilen, aslında Brezhnev'in konuşması olan, bu doktrin ile Ağustos 1968' de 500 bin kişilik Varşova Paktı birlikleri Prag'a girmiştir. Bu doktrine göre: Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri' nin egemenlik haklarındaki grup içi limitleri ve Moskova ile olan ilişkilerindeki uydu pozisyonları; birlik içinde serbest rekabet halinde oldukları ve yazılı olmasa da Doğu Bloğundaki politik ve güvenlik alanlarındaki çıkarların korunması ihtiyacı olduğunda askeri müdahale hakkının olduğu gibi ifadeler bulunmaktadır. Bu alan içindeki ülkeler İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ile birlikte Sovyetler Birliği'nin etkisi altında kalmışlar ve Varşova Paktı, Comecon gibi ittifaklar sisteminin içinde kendilerini bulmuşlardır. Bu ülkelerinin ilişkileri Sovyet liderliğinin politikaları öncelikli olacak biçimde şekilleniyordu. Bu ittifaklar bütünü politik, ideolojik, ekonomik askeri kontrol altında yaşanan Moskova merkezli, Sovyetler Birliği güvenliği ile çevrili büyük bir sosyalist kamptı. Blok içindeki ekonomik ve politik ilişkiler Batı ile rekabet edilen askeri yöne bağlı bir şekilde idare edilmekte olduğundan derin deformasyonlara da yol açmıştır. Birliğin etkisi bloğun içinde tartışılmaz nitelikte olup, blok üyelerinin üçüncü taraflarla olan ilişkisini de etkilemektedir. Bu Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri(CEE) kendi ekonomik, yerel ve dış politika ilişkilerini birlik yararına uygun bir şekilde düzenlemek zorundaydı⁸⁶.

Doktrine göre sosyalist ülkeler sosyalizmin sürdürülebilir devamlılığı için ne gerekiyor ise yapma hakkına, zorunluluğuna sahipti. Bu Marksist/Lenist teori çok daha önceden planlanmış olmasına rağmen Çekoslovakya'nın işgalini doğrulamak için Brezhnev tarafından duyurulmuştur. Doktrin içindeki bazı ifadeler yalnızca Varsova Paktı içindeki üyeler için geçerli olsa da açıklamalar aslında her sosyalist devlet için de geçerliydi. Bu Doktrin Batı devletlerinde sosyalist devletlerin egemenliğinin kısıtlanması olarak algılanmakta ve onların hükümetlerinin sosyalist

European Relations", **Final Report To The NATO Research Fellowship Program**, 1996-1998, s. 8.

⁸⁶ A.g.e, s. 9.

olmayan kısımlarından korumak için dizayn edilmiş olduğu düşünölmekteydi. Ancak Ruslar bu durumu reddetmiş ve bunun bir Batı propagandası olduğunu öne sürmüşlerdir. Sovyet otoriterleri “*limitli egemenlik*” ve “*Brezhnev Doktrini*” söylemlerini kabul etmemiştir ve ilerleyen zamanlarda farkına varmışlardır ki bu “*Doktrin*” onları dezavantajlı bir durum içine sokmuştur. Doktrinin temel ilkesi kesinlikle Doğu Avrupa’da ki Sovyet üstünlüğün sağlanmasıydı. Sovyetlerin kesinlikle açıkça geri çekilmeyeceği ya da kendilerini zayıf gösterecek bir şey yapmayacağı varsayılabilirdi. Ruslar doktrini tekrardan düzenlese bile Avrupa güvenliği konusunda Batı, bu doktrinin asla geri çekilmeyeceği ve zamanı geldiğinde tekrardan önlerine getirileceğini düşünüyordu. 20 yıllık Sovyetler Birliği ve Çekoslovakya’nın arasındaki Dostluk Antlaşması’nın nasıl bittiği bu konuya güzel bir örnektir. Ruslar açıklamalar yapmaya devam etmiştir. Çekoslovakya işgalinden sonra bile ulusların egemenlik haklarıyla ilgili destekleyici ifadelerde bulunmuşlardır⁸⁷.

Batılı ölkeler bu doktrine karşı bazı davranış stratejileri geliştirmişlerdir.. Bunlar: Özellikle NATO temsilcileri seviyesinde doktrin karşıtı argümanlar üretilecektir. Birincil argüman olarak Batı’nın resmi görüşü doktrini saf dışı bırakabilecek etkide olduğu izlenimini kazanmalıydı. NATO’nun bu konuyu bu kadar ciddiye alması ve doktrinin başarılı olma ihtimali olmadığını göstermenin, umutların kırılmasına yol açacağı düşünölmüştür. İlk adım olarak Batı İttifakı, doktrini ele alacak konferansın yolları üstünde çalışmayı düşünmüştür. Bu çalışma aynı zamanda uluslararası ilişkilerin prensipleri açısından da yol gösterici olacaktır. Bu konular konuşulurken ya da konuşmadan önce ittifak üyeleri Avrupa’nın tarafsız(Doktrine karşı olanlar) müttefiklerine dikkat çekmelidir. İlan edilecek bir deklarasyon, ki bu doktrini temel olarak hazırlanmalıydı, Rusları biraz daha utandırabilirdi. NATO’nun bu tarz bir hareketi kendilerini de tarafsız gösterebilirdi. Deklarasyon Varşova Paktı üyelerine gösterilebilir ve üyelerin tutum ve ilgilerine göre açıklanabilirdi. Varşova Paktı temsilcileri ittifak üyelerini uyarır ve sosyalist ölkelerin birbirleri arasındaki ilişkilerin doğası konusuna dikkat çekerse, ittifak bunu Birleşmiş Milletler

⁸⁷ Foreign and Commonwealth Office , “ The Brezhnev Doctrine and a European Security Conference”, **Documents on British Policy Overseas**, Ser. 3 Vol.01: Britain and the Soviet Union, 1968-72, 16.03.1971) s. 316-322.

prensipleri seviyesine çekebilir ve uluslararası anlaşmalar konusunda değerlendirebilirdi⁸⁸.

2.2.2 Kvitsinsky Doktrini

Sovyetlerin ikinci doktrini 1980'lerin ikinci yarısından sonra ortaya çıkan, Gorbachev'un uluslararası ilişkilerdeki "yeni düşünüş" stratejisi sonrası Batı ile 1990'ların başına kadar ikili anlaşma müzakereleri yürüten heyetin başı olan ve adını zamanın Sovyetler Birliği Dışişleri Bakan Yardımcısı Yuliy Kvitsinsky'den almıştır. Doktrinin içeriğini ifade etmek gerekirse; Merkez Avrupa ülkeleri Sovyet uydu devletlerini durdurmak isteyebilirler ve uluslararası ilişkilerin egemen aktörleri olarak bunu yapmalılar da. Ancak bu aktörlerin dış ve güvenlik politikaları bir strateji olarak, Sovyetler Birliği ile koordineli bir şekilde Batı'nın güvenlik yapıları yerine tarafsızlığı seçmelidirler. Bu sözler ile NATO ve Sovyetler Birliği arasında uydu devletler ile tampon bölge oluşturulduğun farkına varılması gerektiği anlamı çıkarılmaktadır⁸⁹.

Mikhail Gorbachev önderliğinde yürütülen Sovyet dış politikasının amacı Batı ile olan rekabeti bitirmek ve uluslararası tansiyonu düşürerek Sovyetler için gereksiz olan silahlanma yarışını bitirmektir. Başarılı olduğunda ise silahlanma için ayrılan kaynakların var olan ekonomik krizin çözümünde kullanmaktır. Küresel çapta bir ekonomik işbirliği yaratmak Sovyetlerin geleneksel bir amacı olmuş ve aynı zamanda ekonomi, politika ve güvenlik dahil olmak üzere tüm Avrupa ile ilgili konularda ABD ve Kanada gibi devletleri uzak tutmaya çalışmıştır. Ancak açıkça görülmüştür ki Merkez ve Doğu Avrupa devletleri ile olan politikalarda değişiklik yapmadan Batı Avrupa'da böyle bu amaca ulaşmak oldukça imkansızdır. Gorbachev dönemindeki Sovyet liderliğinin Batı Bloğu ile ilgili olan politika tutumundaki değişikliğin ilk göstergesi 1986 yazındaki Sovyetler Birliği Politik Komitesi'nde "Sosyalist Ülkeler ile Bazı Konularda İşbirliği" adında genel oturum taslağı hazırlanması olmuştur. Bu taslakta müttefikler ile eşitlik konularında yeni bir politik sistem inşa edilmesi ve sosyalist ülkelerdeki komünist partilere kendi sorunları konusunda kendi çözümlerini bulma konusunda yetki verilmesi ifade edilmiştir. Taslağa göre hiçbir parti kendi içinde bu karardan keyfi yararlanma hakkına sahip değildi. Gorbachev bunu "özgür irade" olarak ifade etmiş ve Kasım 1988 de

⁸⁸ Foreign and Commonwealth Office, a.g.e, s. 316-322.

⁸⁹ Duleba, a.g.e, s. 24.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri için bu görüşün yeni Sovyetler Birliği yaklaşımı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Sovyetler ve bu ülkeler arasındaki dış politika ve güvenlik politikaları konusundaki iş birliğinin devamı ihtiyacı konusunu da vurgulamıştır. Brezhnev Doktrini'nden, ki bu müttefik iç işlerine kuşkusuz müdahale hakkı doğuruyordu, gönüllü olarak bir geri çekilme yaşayan Sovyet dış politikası Merkez Avrupa'daki komünist elitleri tedirgin etti. Aynı zamanda bu geri çekilme sivil protestoları destekledi ve öne çıkmalarına imkan yarattı. Bu protestolar Sovyet Rejimlerinin yıkılmasına kadar devam etti. 1989-1990 yılları arasında Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri içinde yeni elitler ortaya çıkmaya ve gücü ellerine almaya başladı. Sovyetler Birliği etkili, güç kullanan totaliter rejimlerin ve bireysel özgürlükler ile doğal yaşam akışının sıkışmasındaki ana engel olarak görülüyordu. Yeni elitlerin Sovyetler Birliği'nden bölgede var olan Sovyet birliklerinin geri çekilmesini istemesi oldukça doğal bir beklentidir. Bu Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerindeki Sovyet varlığı, bulunduğu bölgedeki üstünlüğün kimde olduğunu göstermek açısından oldukça keskin bir göstergedir. Bu doğrultudaki en önemli hareket Çekoslovakya tarafından uygulanmıştır. Kasım 1989'daki komünist rejimin düşmesinin hemen ardından bölgedeki Sovyet birliklerinin en yakın zamanda çekilmesi istenmiştir. Ocak 1990 da başbakanlık bu konuda görüşmelere başlamış ve 26 Şubat tarihinde liderler Mikhail Gorbachev ve Vaclav Havel Moskova'da Sovyetlerin Çekoslovakya'dan çekilmesi hakkında anlaşma imzalamışlardır. Anlaşmaya göre kuvvetlerin büyük bir kısmı 31 Mayıs 1990' a kadar çekilecek ve geri kalan tüm birlikler de 1 Temmuz 1991 tarihine kadar çekilmeyi tamamlayacaktı. Macaristan da Çekoslovakya ile benzer adımlar izledi. Sovyetler ile çekilme konusundaki anlaşma 10 Martta 1990'da imzalandı ve aynı tarih olan 1 Temmuz 1991 çekilmenin bitirileceği tarih olarak belirlendi. Polonya ile olan çekilme ise biraz daha karışık bir halde olmuştur. Çünkü bu çekilmenin Almanya'daki birlikler ile birlikte koordineli bir şekilde yürütülmesi gerekiyordu. Polonya ile Sovyetler arasındaki bu çekilme planı 26 Ekim 1991'de imzalandı ve 18 Kasım 1992 tarihine kadar devam edeceği belirtildi. Ancak Polonya'dan son birliklerin çekilmesi 1993 yılının sonlarını bulmuştur. Çekoslovakya, Polonya ve Macaristan' daki Sovyet birliklerinin çekilmesinin yanında Gorbachev ayrıca önemli bir adım daha attı. Soğuk Savaşı bitirme hakkındaki konuşması ve yeni politika inşası düşüncesi, bu alandaki önemli bir gelişmedir. Almanya' yı birleştirme konusundaki ortayı bulma yaklaşımı ve Soğuk Savaş'ın sembolü olan Berlin duvarının kaldırılması fikri bu yeni

yaklaşımına ait hareketlerdi. Temmuz 1990'da Sovyetler Birliği, ABD, Fransa, Birleşik Krallık, Doğu Almanya ve Batı Almanya "2+4" görüşmelerinde anlaştı. Anlaşmaya göre Almanya ve Polonya arasında Oder-Nisa hattı sınır olarak kabul edildi. 12 Eylül 1990'da anlaşma Moskova 'da imzalandı ve Almanya, Doğu Almanya da dahil olmakla beraber NATO üyesi oldu. 3 Ekim 1990 tarihinde birleşik Almanya resmi bir hal aldı. Almanya'nın barışçıl bir yolla birleşmesi Soğuk Savaş için bir son anlamına gelmekteydi. Ancak Varşova Paktı hakkındaki soru işaretleri devam etmekteydi. Varşova Paktı içindeki görüşmeler 1990 Hazirandan_Kasım ayları arasında devam etti. Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya görüşmelerde koordineli bir şekilde Doğu Askeri paktı hakkındaki kendi yaklaşımlarını belirttiler. Eylül 1990'da Polonya Zakopane de üç ülkenin savunma bakanları bir araya geldi. İkinci Dünya Savaşı sonrası ilk defa Polonya bu tarz bir toplantıda ev sahibiydi hem de Sovyetler Birliği temsilcisi olmadan. Bu görüşme, Sovyet birliklerinin Litvanya'daki krizi çözmek için orada bulunması hakkında görüşlerini ve Varşova Paktı hakkında da görüşlerini belirtme açısından önemli bir gelişme olmuştur. Aynı zamanda kendi özgürlüklerini kazanma yolunda da Baltık ülkelerinin desteğini kazanmak konusunda kendilerini ifade etmişlerdir. Zakopane'deki toplantı sonrası yapılan Budapeşte Zirvesi tarihsel bir gelişme olarak görülmüştür. Çekoslovakya, Polonya ve Macaristan dış işleri bakanlarının katıldığı bu toplantıda 1 Temmuz 1991'e kadar Varşova Paktı askeri yapılarının dağıtılması hakkında gerekli olanlar hakkında formülasyon yapılmıştır. Şubat 1991 de Çekoslovak Başkanı Havel, Polonya başkanı Walesa ve Macaristan başbakanı Anta Macaristan'da bir araya geldi. Bu üç Doğu Avrupa ülkesi lideri iş birliği konusunda ortak bir karakter belirledi ve "Avrupa'ya koordineli dönüş" şeklinde bir slogan benimsediler. Gerek Sovyetler gerek ise Varşova Paktı ve COMECON(Karşılıklı Ekonomik ve Yardımlaşma Konseyi) a karşı ilişkilerin geliştirilmesinde kendi perspektiflerinden koordineli olarak hareket etme kararı aldılar.1990 ve 1991 yılları açıkça görülmektedir ki ne Varşova Paktı için ne de COMECON için iyi gelişmeler içeren yıllar olmamıştır. Sovyetler Birliği kendi iç sorunları ile çalkalanmış, politik ya da başka araçlar ile Doğu Bloğu ülkeleri üstünde eski hakimiyetini sağlayamamıştır. Nisan 1991'de Sovyet liderliği bu üç Doğu Avrupa ülkesinin baskılarına dayanamayarak Varşova Paktı'nın 1 Temmuz 1991 de dağılmasını içeren planı kabul etmek durumunda kalmıştır. Benzer kader COMECON için de yaşanmıştır. 28 Haziran 1991'de COMECON üyesi ülkeler Moskova 'daki 46. görüşmede 26 Eylül 1991'de Konseyin

sonlandırılması kararını aldılar. Varşova Paktı ve COMECON'un varlığına son verilmiş oldu. Almanya'daki gelişmeler sonrasında Gorbachev'in dış politikası ülke içinde yoğun baskı altında kalmaya başlamıştı. Tepki gösterenler bu yürütülen politikaları kapitülasyon, Avrupa 'daki stratejik pozisyonlardan vazgeçip geri çekilme olarak görüyorlardı. Bir takım değerlendirmelerden sonra Sovyet diplomasisi Varşova Paktı'nın lağvedilmesini "güvenlik konuları" olarak değerlendirilmiş, Merkez ve Doğu Avrupa(CEE) ülkeleri ile karşılıklı anlaşmalar yapılmasına karar vermişlerdir. Brezhnev Doktrini Doğu Avrupa ülkelerinin egemenlik hakları konusunda grup içi önceliklere ağırlık verirken, Kvitinsky Doktrini Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerine egemenlik hakları çerçevesinde güvenlik politikaları konularında karşılıklı anlaşmalar yapma teşebbüsüdür. Bu konuların amacı da bu ülkeleri yeni bir Almanya benzeri olayın tekrarından korumak, önlemektir. Tüm bunlara rağmen bu ülkelerin Batılı güvenlik yapılarına dahil olması engellenememiştir. Üye olmak bir kenara NATO ya da benzeri organizasyonlar ile görüşmelere başlamak ya da temsilci belirlemek bile Sovyetler tarafından hoş karşılanmayacağı tahmin edilebiliyordu. Sovyetler Birliği Almanya'nın birleşmesinin Doğu Bloğu ülkeleri üstünde olumsuz etki yarattığını ve yapıların lağvedilmesine yol açtığını kabul etse de, güvenlik politikaları konusunda eski ittifak üyeleri olan Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri üstündeki hakimiyetini tamamen kaybettiğini kabul etmemekteydi.1990 ve 1991 yıllarında Sovyet diplomasisi karşılıklı görüşmelere odaklanmış ve Doğu Avrupa' daki tehditler ile yüzleşmiştir. Üç Doğu Avrupa ülkesi birlik karşıtı politikalar ile koordineli hareket etmişlerdir. Pratikte Kvitinsky Doktrini'nin uygulanması başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu dönemde söz konusu üç devletin Sovyetlere karşı başarılı politikalarında iki stratejik konudan bahsedilebilir; Varşova Paktı'nın tasfiye edilmesi ve ikili görüşmelerdeki "güvenlik konuları" nın kabul görmemesi. Bu doktrin Sovyetler Birliği tarihinde başarısız olarak yerini almıştır. 1991 sonlarına doğru da Gorbachev istifa etmiş ve Sovyetler Birliği dağılmıştır⁹⁰.

2.3 Rusya Federasyonu'nun Güvenlik Doktrinleri

2.3.1 Kozyrev Doktrini

⁹⁰ Duleba, a.g.e, s. 24-27.

Rusya, Doğu Bloğu'ndaki çözülmenin beraberinde getirdiği iki kutuplu dünya düzeninin ve Sovyetler Birliği'nin son bulmasına cevap vermek zorundaydı. Dış politikanın temeli Rusya Federasyonu'nun dış işleri bakanı A. Kozyrev tarafından özetlenmiştir: "Rusya uluslararası izolasyonu önlemelidir". İzolasyonu önlemenin tek yolu Batı güvenlik yapılarına ve Merkez Avrupa ülkelerine yakınlaşmaktır. Aynı zamanda Baltık'tan Ural'a kadar uzanan ve NATO'ya karşı olmayan bir Avrupa güvenlik sistemi yaratılmalıdır. Rusya Avrupa'da kurumlaşmış bir güvenlik sistemine mutlaka katılmalıdır. Uluslararası durumun gelişimi, eğer bu prensipler doğrultusunda olmaz ise Avrupa yeni bölünmeler ile yüzleşebilirdi. Kozyrev Doktrini yürürlükte iken Rus dış politikasının kontrolü milliyetçiler ve realistlerin elindeydi. Doktrin, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerindeki Sovyet etkisindeki ülkelerde daha çok hissedilmişti. Merkez Avrupa'nın uluslararası pozisyonunu anlama konusunda Kozyrev Doktrini, Kvitsinsky Doktrinine göre bir adım daha gerideydi. Kimi görüşlere göre Kozyrev Doktrini bir adım daha ileriye gidiyor ve iki taraflı olarak açıkça yasak olan konularda benzer Rus hedefleri doğrultusunda politikalar uygulamak istemiyordu. Ancak böyle düşünülmesine rağmen problemin yayılmasına ve zaman içinde ertelenmesine izin verildi. Rusya Federasyonu'nun Avrupa'da güvenlik yapıları hakkında harekete geçmesi Doğu Bloğu ve Sovyetler arasındaki ilişkinin çökmesi sonrası başlamıştır. NATO'nun genişlemesi hakkında dönemin Savunma ve Dış İlişkiler Konseyi başkanı Sergey Karaganoy: Rusya'nın Merkez Avrupa ülkeleri boyunca paralel bir erişim konusunda NATO'ya karşı ısrarcı olması gerektiği, NATO'ya karşı NATO'dan önce bir seçenek sunması yoksa aksi durumda bunun izolasyon için açık bir iyilik olduğunu dile getirmiştir. Dönemin Rusya Federasyonu Dış İşleri Bakan Yardımcısı Nikolay Afanasyevsky: Rusya'nın karar alma sürecinde eşit hakkı olmadığı bir organizasyonda olmasının kabul edilemeyeceği dile getirmiştir. Daha az kabul edilebilecek bir diğer konu ise NATO tarafından Rusya dışarda bırakılarak oluşturulabilecek özel güvenlik bölgesi. İş birliği eski eski çatışma hatlarının engellenmesi ve yenileri ile yüzleşmenin önüne geçilmesi için oldukça önemlidir. Avrupa'daki güvenlik sorunlarının çözümünde Atlantik ve Ural arasındaki tarihsel ve coğrafi çerçeve oldukça önemlidir⁹¹.

Kozyrev in dış politikasına göre Rusya ABD ile stratejik iş birliği ile süper dünya gücü statüsünü kazanabilirdi. Rusya halen nükleer gücünü korumakta ve ABD 'nin

⁹¹ Duleba, a.g.e, s. 27-30.

de stabil ve güçlü bir Rusya'ya Avrupa'da ihtiyacı vardı. Uygulanmaya devam eden reformlar ve silahsızlanmaya karşı adımlar küresel güvenlik açısından olumlu adımlardı. 1993 yılında ABD Başkanı Bush ile Rusya Federasyonu Başkanı Yeltsin START 2 anlaşmasını imzalamıştır. Anlaşmaya göre iki ülkede elindeki nükleer savaş başlıklarını düşürecekti. Rusya 3000 e ABD ise 3500 e düşürecekti. Daha önce de 1992 de START 1 anlaşması imzalanmış, bu anlaşma ile taraflar uzun menzilli silah sayılarında indirim gitmişlerdir. Sovyetler Birliği elindeki nükleer savaş başlıklarında %48, ABD ise %39 oranında indirim gitmiştir. ABD 12 binlik nükleer silahı 9 bine, Sovyetler ise 11 binlik nükleer silahı 8 bine indirmesi kararı alınmıştır⁹².

2.3.2 1993 Dış Politika Konsepti

Öncelikle Rusya Federasyonu' nun nihai amacı stratejik bölge olan Doğu Avrupa'da, Rusya ile Batı'yı birbirinden ayırabilecek muhtemel bir çeşit tampon bölge oluşumuna engel olmaktı. Diğer yandan, çoktandır gerçekleşmekte bir durum olan; Batılı güçlerin Rusya'yı bölgeden ayrılmaya zorlamasına da izin verilemezdi. Doğu Avrupa ülkeleri düşünüldüğünde bu kendi güçlerinin yetebileceği bir amaç olmasına ve göze çarpan bir şekilde Rusya ile olan politik mesafelere rağmen, ülkenin ekonomik ve kültürel durumu bu ülkeleri Rusya'ya yönlendirmektedir. Bu doğrultudaki birincil plan yüksek seviyeli ilişkilerde öngörülen amaçlar doğrultusundaki olumlu gelişmeleri güvenlik altına almak, karşılıklı güveni sağlamak ve bölge ülkeleri ile ideolojikleşmiş saptamalar yaparak eşit ilişkiler kurmaktır. Enerji ekonomisi ile ilgili bağlar kurmak özellikle önemli konulardandır. Buna karşılık Kvitsinsky Doktrini Moskova'nın Merkez Avrupa ülkeleri hakkındaki politikalarında çok daha uygun özellikler taşımaktadır. Kvitsinsky Doktrini bu ülkelerin egemenlik haklarına saygı demek, Kozyrev Doktrini ise önlemek, izin vermemek, bu devletlerin doğal egemenlik haklarını inkar etmek karakteristik özelliklerini taşır⁹³.

Ulusal güvenlik argümanının ulusal gelenek üzerindeki tartışmasız hakimiyeti ve dış politika öncelikleri yerel ekonomi, politik ve sosyal gelişmeler tersine çevrilmişti.

⁹² Sibel Kavuncu, "Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci", **Bilge Strateji**, Cilt 5, Sayı 8, Bahar 2013, s. 136-137.

⁹³ Alexander Duleba, **a.g.e.**, s. 28.

Moskova için ekonomik ilerleme ve demokratik istikrar Rusya'nın dış politikasında anahtar rol halini almıştı.

Bu konseptte göre:

Rusya çeşitli dış politika öncelikleri olan büyük bir güçtür, ulusal güvenliğin diplomasi ile sağlanması, egemenliğin korunması ve devletin birliği, sınır güvenliğine özel önlem, yurtdışında yaşayan Rusların haklarının korunması, içerideki demokratik reformlar için olumlu dış koşulların sağlanması, Rus market ekonomisinin kurulması için uluslararası desteğin harekete geçirilmesi ve Rus ihracatçılara destek olunması, komşu devletler ile çıkarlara uygun ilişkilerin sürdürülmesi, Merkez Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere Rusya büyük bir güç olduğunu benimseyerek var olan sorunların çözülmesi ve ilişkilerin inşasına devam etmek gibi maddeler sayılabilir⁹⁴.

2.3.3 1993 Askeri Doktrini

1993 yılında parlamento ve Başkan Yeltsin arasındaki dramatik olaylar doktrinin şekillenmesinde rol oynamıştır.12 Aralık 1993 günü yapılan referandum sonrası Rusya yeni otoriter başkanlık rejimi ile tanışmıştır. Ulusalçı Zhirinovskiy parlamentoda çoğunluğu elde etmiştir. Bu durum gösterdi ki Rusya'nın öngörülebilir bir zaman içinde bu dönüşümü tamamlaması zor görünmektedir. Değerler ve yatırımlar açısından bakıldığında Rusya'nın tamamen Batı Demokrasisi ile uyumlu olan parçası kendini bu tamamen antidemokratik müdahalelere karşı savunmak durumunda kalmıştır. Prensip olarak Kozyrev Bakanlığı döneminde formüle edilen ve uygulanan dış politika 1993 sonbaharında etkisini büyük oranda kaybetmiştir. Yeni Rus Politikası oluşturulması için 1992-1993 döneminden daha geniş bir alan açılmıştır. Başkan Yeltsin Batı liderlerine mektup göndermiş ve bu mektubun içeriği dış politikadaki değişikliklerin habercisi olmuştur. Mektubun içeriğinde NATO 'nun Merkez ve Doğu Avrupa'daki genişlemesine karşı çıkan Rus politikasından vazgeçildiği ve öneri olarak bu ülkelerin güvenliklerinin garantisi olarak NATO'ya katılmaları ve Rusya olarak görüldüğü yazmaktaydı. Bu geçen zaman içerisinde Rusya Federasyonu'nun yerel ve dış politika gelişmeleri de etkilenmiş, yeni askeri

⁹⁴ Martin Nicholson, "Putin's Russia: Slowing the Pendulum Without Stopping the Clock", **International Affairs**, Vol.77, No.4, 2001, Tuğçe Varol, "Analysis of Russian Foreign Energy Policy", **Yeditepe University Institute of Social Sciences(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul, 2012, s. 30.

doktrin kabul edilmiştir. Doktrin Rusya'nın hem kendi hem de Avrupa güvenliği açısından yeni yaklaşımı belirtmiştir. Askeri Doktrin hakkındaki yazım çalışmaları 6 Ekim 1993 te tamamlanmış,2 Kasım 1993' te de onaylanmıştır.1833 numaralı Başkanlık Kararnamesi ile yürürlüğe girmiştir. Bu yeni askeri doktrin geçiş dönemi belgesi olarak tanıtılmış, Rus Devleti'nin belirlenmesi olarak ifade edilmiştir. Doktrine göre; bu geçiş dönemindeki Rusya Federasyonu'nun amacı nükleer silahların alana yayıldığı bir dönemde, Rusya ve müttefiklerine karşı saldırgan politikalara karşı durma ve nükleer savaş tehlikesinin giderilmesidir. Bu amaç nükleer silahsızlanma anlamına gelmemekte ama nükleer denge ya da Rusya ve müttefiklerini içine alan, içinde olmayanlara saygılı bir nükleer şemsiye anlamına gelmektedir. Şüphe yoktur ki bu tarz bir nükleer politika Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri acil güvenlik ikilemi içinde kalmadan önce konulmuştur. Aksi durumda bu ülkeler NATO ya katılma teşebbüsünde bulunacak ya kendi güvenlikleri için nükleer garantiler elde edecekler ya da Rusya'nın müttefiklik teklifini kabul edeceklerdir. Rusya Sovyet Dönemindeki nükleer silahları ilk kullanan olmamak prensibinden vazgeçiyor geçici de olsa bu yeni doktrin negatif yönlü bir içeriğe sahip oluyor. Doktrine göre konu bazlı bakıldığında Rusya Federasyonu nükleer silah kullanabilirdi ki bu durum değişiklikler de göstermekteydi.” *Rusya ve müttefiklerine karşı ulusal egemenliklerini koruma*” ve “*askeri blokların ve müttefikliklerin genişlemesi Rusya Federasyonu'nun askeri güvenlik masraflarına sebep olması*” gibi ifadeler, NATO üyesi olmaya gayret gösteren Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerine(CEE) direkt olarak mesaj verme niteliğindedir. Yeni askeri doktrin bu doktrini oluşturan altyapıyı dışlamıyordu. Bu yeni askeri-politik amaçlar; Rusya Federasyonu nitelikli bir yenilenmeye ağırlık veriyor ve Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkeler içinde savunma endüstrisi potansiyeli olan devletler ile ticaret ve bilimsel araştırmalar konusunda karşılıklı uygun şekilde işbirlikleri hedefliyordu. BDT ülkeleri ile olduğu gibi Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri ile aynı eşit şartlarda askeri işbirliğinin geliştirilmesi doktrinde varsayılmıştı. Bu iki grup içindeki ülkeler doktrinde açıkça ifade edilmiş dünyanın geri kalan ülkeleri ise diğer olarak ifade edilmiştir. Rusya'nın hayati çıkarları ve güvenlik gerekleri nedeniyle kalkınma hızına dinamizm getirilmesi ve “*dünya çapında liderlik*” için adımlar atma konusunda Rus askeri endüstrisi yeşil ışığı almıştı. Tüm bunlardan sonra Kozyrev Doktrin ana amacına ulaşmakta başarılı olamadığı söylenebilir ki bu; Rusya'nın dünyadaki stratejik pozisyonunun yeniden sağlanması, bu pozisyona Avrupa da dahil

olmakla beraber ABD ile yakın ortak ve stratejik müttefik rolü. Ancak bu başarısızlığın nedenini sadece diplomatik yeterlilik sorunları değil aynı zamanda Rusya’ daki ülke içi gelişmelerdir. Özellikle 1993 olayları önemlidir. 1993 sonbaharından sonra Rusya Federasyonu dış politikası Dış İşleri Bakanlığında değil güvenlik yapılarını arkasına alan Yeltsin tarafından Pavel Grachov’ un başkanı olduğu Savunma Bakanlığınca oluşturulmuştur. 1994-1995 yıllarında Kozyrev ‘i uygulamak başarılı olmamış ve Slovakya batı güvenlik yapılarına bütünleşme sağlayan ilk Merkez ve Doğu Avrupa ülkesi olmuştur. Rusya NATO genişlemesine engel olmakta başarısız olmuş ve kendi Avrupa güvenliği politikası bu ülkelerin batılı yapılara yaklaşmasına destek olmuştur. Kozyrev bu başarısızlık hakkında; “En başından beni NATO genişlemesine, bu genişleme karşılığında bir kazanım elde edilmesine ve bu konunun bir ticaret haline getirilmesi durumuna karşı çıktığımı belirtmiştir”. Ocak 1996 da Kozyrev Yergeny yerini daha önce Dış İstihbarat Servisi başkanlığı yapmış Primakov’ a bırakmıştır. Primakov Kozyrev in reddettiği temel argümanları NATO’nun doğuya doğru genişlemesi hakkındaki görüşmelerde ana politika unsuru yapmıştır⁹⁵.

Kasım 1993 Doktrin belgesinde, uluslararası bağlılık sözlerinin ve silahsızlanma anlaşmalarının yanı sıra bir takım dikkat çekici noktalar vardı. Ana noktaları: Müdahaleci kuvvetlerin hızlıca savaş düzeni almasına vurgu, eski Sovyet Bölgelerindeki konvansiyonel operasyonlarda tarihsel bağlar vurgusunun yenilenmesi, eski BDT ülkelerindeki Rus konuşlanmasının legal hale getirilmesi, nükleer silahların ilk kullanımı gibi başlıcaları söylenebilir⁹⁶

1993 Askeri Doktrini Rusya’nın tarihsel deneyimine güvendiği izlenimini veriyor ve “müttefik ülkelerde konuşlu güçler” olarak Rus birliklerin ileri de muhtemel askeri konuşlanmalarının ipuçlarını içeriyordu. Rusya Federasyonu için temel ve potansiyel dış askeri tehlikeleri sıralamak gerekirse:

- Rusya Federasyonu ve Müttefiklerinin toprakları hakkında bölgesel hak iddiaları
- Rus sınırlarına yakın bölgelerde var olan ve olma potansiyeli yüksek yerel savaşlar ve silahlı çatışmalar

⁹⁵ Alexander Duleba, **a.g.e**, s. 34.

⁹⁶ Alexei Arbatov, “Russian Defense Policy Towards the Year 2000”, **Naval Postgraduate School**, Monterey, California, March 26-27, 1997

- Aktif kitle imha silahları bulunan devletlerin bunları kullanma olasılığı
- Nükleer ve diğer kitle imha silahlarının çoğalması, bunların en son askeri üretim tekniklerinin belirli ülkeler, organizasyonlar ve terörist grupların askeri ve politik özelemlerinin farkına varılması ve bu yönde kullanılması
- Silah limitleri hakkında uluslararası uyumun ihlali ve diğer ülkeler tarafından nicelik ve nitelik olarak silahlanmanın artışının sonucu olarak stratejik istikrar imkanının zarar görmesi
- Rusya Federasyonunun da iç ilişkilere müdahale girişimleri ve iç politik duruma zarar verme hareketleri
- Dış ülkelerde yaşayan Rusya Federasyonu vatandaşlarının egemenlik hakları, özgürlükleri ve meşru çıkarları üzerindeki baskılar
- Dış ülkelerdeki Rus askeri güçlerine yönelik saldırılar
- Askeri blokların ve müttefiklerin genişlemesi ile Rusya Federasyonu'nun askeri güvenlik çıkarlarının zarar görmesi
- Uluslararası Güvenlik

Rusya Federasyonu için askeri tehlikeyi bir askeri tehdide dönüştüren faktörler ise:

- Rusya Federasyonu sınırlarında askeri grupların bulunması ve mevcut askeri dengeyi bozacak noktaya ulaşması
- Rusya ve müttefiklerinin sınırlarındaki tesis ve yapılara yönelik saldırılar, sınır anlaşmazlıkları iddiaları ve askeri provokasyonlar
- Rusya ve müttefiklerinin topraklarına gönderilecek askeri grupların eğitimi ve silahlandırılması
- Rusya Federasyonu'nun stratejik nükleer kuvvetlerinin ve askeri komuta kontrol sistemlerini engelleyici diğer ülke hareketleri
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları dışında Rusya Federasyonu komşularının topraklarına yabancı askeri birliklerin girişi⁹⁷.

1993 yılı Kasım ayında Rus Güvenlik Konseyi Başkanı Yeltsin Rusya Federasyonu'nun Askeri Doktrinini onayladı. Birkaç karakteristik özelliği bu belgeyi eşsiz hale getirmiştir. İlk olarak bu doktrin Rus askeri-bilimsel zihninin derinlerine gömülü bir haldedir. Askeri doktrin tanımı direkt olarak Sovyetler Birliği döneminden türemiştir. Kabul edilen belgede askeri doktrin tanımı şu şekildedir:

⁹⁷ Tuğçe Varol, a.g.e, s. 29.

“Savaşların ve silahlı çatışmaların önlenmesi için devlet tarafından kabul edilen resmi bir görüş sistemi, bir askeri organizasyon geliştirilmesi, ülkenin defans hazırlığı, devletin askeri güvenliğini tehdit eden unsurlar için karşı tedbirlerin organizasyonu, Rusya Federasyonu’nun hayati derecede önemli çıkarlarının savunulmasında Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri’nden ve diğer birliklerden yararlanılması.”

Bir istisna dışında aslında hiç bir şey bu tanımı Sovyetler Dönemi’nden ayırmamaktadır: o da tanımda diğer birlikler ifadesinin kullanılmasıdır. Bu tanım iç ve sınır birliklerinin hizmette olacağını ifade etmektedir. İkinci olarak doktrinin yayınlanma zamanlaması Ekim Krizi sırasındaki askeri destek için Yeltsin’in politikalarından biri olduğu şüphesi de uyandırmıştır. Ayrıca ilk Askeri Doktrin taslağı Mayıs 1992 da yayınlamış ve o tarihten bu yana tartışılma-görüşülme halindedir. Moskova ‘da ki siyasi karışıklık nedeniyle doktrinin onaylanmaması ihtimalinin de olduğu Rus Genel Kurmay subayları tarafından da ifade edilmekteydi. Daha sonra Güvenlik Konseyi ilk toplantısını parlamento isyanının bastırılmasından sonra 6 Ekim’de yapmıştır. Onaylanan Doktrin Mayıs 1992 taslağından farklıdır ve taslağa müdahalenin bakanlık seviyesinde dışarıdan geldiğini düşünülmektedir. Üçüncü olarak Savunma Bakanı olarak General Grachev ve başkalarının da dikkat çektiği gibi ilk defa için bir Askeri Doktrin yazılı olarak ortaya konmuştur. Bu hareket 1980 lerin sonuna doğru ortaya çıkan Defansif Varşova Paktı Askeri Doktrindir. Bu doktrinin orijinali Kasım 1990 da ideolojik olarak motive edilmiş ve önemli propaganda unsurları içeren hali ile taslak olarak Sovyet Askeri Doktrini olarak yayınlanmıştır. Resmi olarak kabul edilmemesine rağmen emsal oluşturduğu bir gerçektir. Ancak Doktrinin mevcut hükümler ile yayınlanması farklı konular ve hedef kitleler içermektedir. İlk olarak çeşitli bozulmalar yaşayan Rus Silahlı Kuvvetleri için bir pusula yönü belirlemektir. Ayrıca Batı’ya ve eski Sovyet ülkelerine karşı Rusya’nın yakın çevresindeki çıkarlarını koruma görüşlerini açıkça ifade etmiş ve askeri faaliyetlerinin kendi etki alanı içinde olduğunu göstermiştir. Son olarak ise Yeltsin ya da Rusya ya karşı düşmanca hisler besleyenlere karşı Askeri güçlerin rolünü oynamak konusunda yeterli kapasitede olduğu gösterilmiştir⁹⁸.

⁹⁸ James F. Holcomg, Michael M. Boll, "Russia's New Doctrine: Two Views", **Strategic Studies Institute**, 1994, s. 6.

Son olarak Askeri Doktrin hakkında söylenebilir ki tüm Rus Güvenlik Konsepti' inin bir parçasını oluşturan bu doktrin geçiş dönemi Rus Politikası' nda kabul edilebilir durumdadır. Bu durum iç ve dış güvenlik sorunları ile uğraşırken avantajlar sağlamaktadır. Bu Doktrin bir tez gibi hazırlanmasının amacı politik, askeri, ekonomik ve uluslararası durum değişikliklerine adapte olabilmesi içindir. Bazı ana başlıklarda Doktrini değerlendirmek gerekirse:

- **Yurtdışında Yaşayan Ruslar:** Uzun zamandır Rus Dış Politikası' nda ön planda olan bu konuya doktrinde yer verilmiştir. Yurt dışında yaşayan Rusya Federasyonu vatandaşları egemenlik hakları, özgürlükleri ve meşru çıkarları açısından baskı altında kalmakta ve bu durum Rusya Federasyonu için bir dış tehdit olarak ele alınmaktaydı. Bu durum yeni bir görüş olmamakla beraber geçmişte daha sert cümlelerle ifade edildiği de olmuştur.1992 yılında ki taslak metinde “ *Eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri'nde etnik ve kültür olarak Rus sayılan kişilerin egemenlik haklarının ihlali ciddi bir çatışma kaynağıdır*”. Özellikle Estonya, Letonya, Moldova, Transkafkasya ve Merkez Asya gibi bölgeler azımsanmayacak oranda Rus azınlığa sahip olan ve Rusya'nın yakın çevre politikası⁹⁹ sınırları içinde kalan stratejik noktalardır.
- **Direkt Askeri Tehditler:** Olası bir dünya savaşı olasılığı düşük olsa da Doktrin' e göre bu durum hala mümkündür. Yerel savaşların ve silahlı çatışmaların genişlemesiyle ve özellikle bu çatışmalara bir dış güçte karışıyor ise savaş hali mümkündür. Rusya Federasyonu'na karşı potansiyel dış tehditler büyümüşü ve iki tanesi de ciddiye alınması gerekecek türdendi. Birincisi Doktrin tarafından ifade edilen sınır boylarında sayıları artan askeri kuvvetlerin mevcut Rus Askeri Korelasyonunu bozacak seviyeye ulaşabilme ihtimali. Bu durum birinci dereceden askeri tehdit olarak kabul edilmiştir. Bu görüş 1992 taslağı ile aynıdır ancak aralarında tek bir fark vardır. O da, sınıra yakın alanlara Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ya da Rusya'nın da içinde olduğu bir kolektif güvenlik organının barışı koruma görevleri ile gelebilecek birliklerin kabulüne ilişkin görüşlerdir.

⁹⁹ “Yakın Çevre” tanımı Rusya' nın 14 eski Sovyet Cumhuriyetlerini ve Baltık Devletlerini kapsayan bir tanımdır. “ Uzak Çevre” ise Merkez Avrupa' da dahil olmak üzere Dünya'nın geri kalanıdır. Graham Smith, “The masks of Proteus: Russia, geopolitical shift and the new Eurasianism”, **Royal Geographical Society**, 1999, s. 493.

- **Nükleer Meseleler:** Yeni askeri doktrin geleneksel nükleer silahların “ilk kullanan olmama” anlayışının tam tersi durumda olması Batı da endişe yaratmıştır. Doktrinin hayata geçirdiği durum ise nükleer silahların oldukça caydırıcı olduklarıydı. Sovyetler Birliği’nin çöküşünün ardından Rus Askerisinde ki güvenlik açıklarının artması ve konvansiyonel birliklerin eğitim, teçhizat durumunun yeterli görülmemesi nükleer silahların ön plana çıkartılmasına katkıda bulunmuştur. Özellikle Körfez savaşından çıkarılan dersler ile Nükleer silahların kapasitesinin artırılması, hassas hedef tanımla ve stratejik hedeflere yoğunlaşma gibi farklı prensipler belirlenmiştir.
- **Ülke İçi Silahlı Kuvvetler Kullanımı:** Bu kuvvetlerin kullanımı çeşitli iç ve dış olarak “*Rusya ya askeri tehditler*” kapsamında kategorilere ayrılmıştır.
Potansiyel tehditler: Milliyetçiler, ayrılıkçılar ve amaçları Rusya Federasyonu’ nu istikrarsızlaştırıp bölgesel bütünlüğü bozacak, bunları yaparken silah ve şiddete başvuracak, amaçları anayasal sistemi güç kullanarak değiştirmek, devletin işleyen organlarını işleyemez hala getirmek olan diğer organizasyonlar olarak ifade edilmiştir. Ayrıca ek olarak organize suç, kaçakçılık ve narkotik faaliyetleri de buna dahildir.
- **Kuvvet Yapısı:** Doktrin döneminde kuvvet yapısı Grachev’in istekleri üzerine şekillendirilmiştir. Onun konseptine göre geniş, hızlı hareket özelliğine sahip bir ordu düzeni düşünüldü. Rus Genelkurmayı başlangıçta muhalefet ederek daha çok Sovyet askeri yapılanmasına uygun modelleri savundu. Ordu geleneksel Sovyet yapılanmasından ayrılarak küçüldü hareket hızı kazandı ve kategorilere ayrıldı. Ancak gönüllü olarak askeri servise alınım sistemde temel bir değişiklik olmadı.
- **Gelecek Savaş Konseptleri:** Özellikle Körfez Savaşı’ndan gerekli incelemeler yapılmış ve bu incelemelerin ağırlık olarak kaynağı da savaşın galibi koalisyon devletlerinin yaptığı benzer çalışmalardır. Rus güçleri hem ofansif hem de defansif olarak her koşulda savaşabilecek bir kapasitede olmalıydı. Özellikle olabilecek bir dünya savaşının yerel savaşlar olarak başlayabileceği düşünülüyordu. Ana tehlike olarak da düzeni ve barışı tehdit eden askeri silahlanma ve yerel savaşlar görülmekteydi.
- **Barışı Korumak:** yeni doktrinde bu söylem oldukça önemli bir yer almaktadır. Birleşmiş Milletler bünyesinde yapılacak hareketler ya da eylemler uluslararası zorunluluk olarak görülmekte ve yakın çevre ülkeleri ve

sınır birlikleri ile uyum içerisinde hareket edilmeliydi. Aynı zamanda Rus güçleri bu barışı koruma operasyonları ile özellikle yakın çevre ülkelerinde legal olarak operasyonlar düzenleyebiliyor hareket kabiliyetini arttırıyordu.

Bu askeri doktrinin kabul edilmesi Rus silahlı kuvvetleri askeri politikasında önemli bir dönüm noktasıdır. O dönemki ve gelecek dönemdeki politikalarda pusula görevini icra edecektir. Ayrıca daha önceki ya da gelecekte olabilecek açık uçlu hükümlere de açıklama ve sınırlama getirerek legalize hale getirmiştir. Doktrin rasyonel gerçekliği dikkate alarak geçmişin ideolojik algıları bir kenara bırakılarak oluşturulmuştur. Askeri bilim adamları teorik konularda da çalışma fırsatı yakalayacaktır. Mobil güçler, hızlı reaksiyon, kriz yönetimi ve barış koruma gibi alanlarda daha yüksek seviyede bir gelişme beklenmiştir. Bir dönemdir var olan askeri gücün geleceği hakkındaki tartışmalarda son bulmuş, askeri karakter, boyut ve kapasite konuları netliğe kavuşmuştur. Doktrinin büyük bir kısmı dış ilişkiler ve olaylar ile ilgili yazılmıştır. Rus askeri düşünürlerin komşuları ile ilgili olan politikalara verdiği önem metinden anlaşılabilir. Eski BDT üyeleri ile yakın ilişkiler kurulması ve barışa hizmet etmek için ordunun kısa süreli yurt dışı operasyonlarına katkı verebileceği metin ile vurgulanmıştır. Rusya'nın yakın çevresi ile ilgili politika alternatifleri hakkında kesin yargı da bulunmak güçtür ancak yalnızca tahmin edinilebilirler. Söylenbilir ki, bölge ülkelere iyi niyetli güvenlik operasyonları düşüncesi ile emperyal hareketler düşüncesi saklanabilir, bu doktrin ile Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile sekteye uğrayan güvenlik gereklilikleri ve Rusya'nın temel politika alternatiflerinin nasıl hayata geçireceğinin çerçevesi çizilmiştir. Doktrin dünyaya özellikle de Batı'ya açıkça bir mesaj niteliğindedir. Rusya etki alanı içindeki yakın çevresinde kendi güvenlik çıkarlarına uygun politikaları sürdürmeye devam edecektir. Doktrin geçiş süreci olarak alınmakla birlikte liberal bir izlenime sahiptir. Bazı sorunların karşılıklı diyalog yoluyla çözülebileceği görüşü de vardır. Geleneksel Sovyet görüşü ile hazırlanan askeri bir doktrin değildir. Geçici olarak adlandırılmasının sebebi ise Rusya'nın önünde karar alma sürecinde pek çok değişkenin etki ettiği ve pek çok yolun olduğu bir düzlem bulunmaktadır. Zaman mekan ve etki eden süreçler Rusya'nın ve askeri politikalarının gideceği yönü belirleyecektir¹⁰⁰.

¹⁰⁰ James F. Holcomg, Michael M. Boll, "Russia's New Doctrine: Two Views", **Strategic Studies Institute**, 1994, s. 10-14.

1993 Askeri Doktrini¹⁰¹ :

- 1993 Doktrini Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile çevrelenen istikrar sorunlarını sonucu olarak agresif yapıya sahiptir
- Rusya Gorbaçov' un “ defansif savunma” anlayışından “agresif savunma” anlayışına geçiş yapmış; saldırgan karşı önleyici saldırı yada misilleme yapma hedeflerini belirlemiştir
- Eski Sovyet devletlerindeki milliyetçiliğin seyri hakkında Rusya'nın derin endişeleri bulunmaktaydı özellikle de Rusya dışında yaşayan Rus vatandaşları hakkında
- Nükleer doktrine konvansiyonel çatışmaların nükleer çatışmalara evrilme olasılığından bahsetmiş ancak nükleer silahları ilk kullanan olmama garantisi vermiştir.

2.3.4 Primakov Doktrini

Primakov'un politikası başlıca iki alana odaklanmıştır. Bunlar: Post- Sovyet Alanı ve merkez Avrupa. Bu doktrin altında ilk iki Rusya Federasyonu Dış İşleri Bakanı'nın Sovyet sonrası şartları altında farklı iki disiplin olarak, bunlardan bir tanesi iç politika diğeri küresel siyaset ile ilgili, alanlara odaklanıldığını görürüz. 1996 seçimleri sonrasında Primakov' un dış işleri bakanlığı görevine gelmesinden sonra dış politikada amaç olarak daha önceki yönetim olan Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi Rusya Federasyonu'nu yeniden küresel bir güç haline getirmek olarak benimsemiştir. Bu düşünce Kozyrev ve Primakov tarafından aynı açıdan kabul edilse de uygulanmış olarak farklı görüşlere sahiptirler. Kozyrev ABD ile stratejik ortaklık fikrini düşünse de Primakov tam tersi bir düşünceye sahiptir. Ona göre Rusya uluslararası bir aktör konumunda olmalıydı; Ortadoğu, Asya, neresi olursa. Tıpkı Sovyet zamanında olduğu gibi. ABD kontrolünde şekillenen tek kutuplu dünya düzenine karşı Rus çıkarlarını koruyucu bir politika yürütülmesi taraftarıydı. Rusya'nın yeni dünya düzenine uygun politikalar yürütmesi düşüncesinden ortaya çıkan Primakov çok kutuplu düzende Rusya'nın yeni bir pozisyon alabileceğini düşünüyordu. Bunu yaparken de Avrupa Birliği, Çin, Japonya, Asya ve Latin Amerika ülkeleri ve ABD ile sürece katkıda bulunmayı ifade etmiştir. Önceki

¹⁰¹ Benjamin Wolkov, Galya Balatsky, “Changes in Russia's Military and Nuclear Doctrine”, **Los Alamos National Laboratory**, 2012, s. 1.

görüşlerde içerde sağlanamayan desteğin aksine bu görüş içsel desteğin yüksek olmasını öngörmüştür. Kimi görüşlere göre Primakov' un politikası başlıca iki alanda ABD ile mücadeleye girişmiştir. Bunlar; İran Körfezi ve Tayvan Boğazı. Primakov Eski BDT ülkelerini ile Rusya'nın entegrasyonunu destekleyerek Kafkaslar' da ayrıcalıklı bir pozisyon elde etmeyi amaçlamıştır. Rusya'nın Merkez Doğu ve Avrasya da etkisini arttırırken ABD' nin nüfusunu ve gücünü azaltmaya çalışmıştır. Bu politikanın Merkez Avrupa politikaları hakkında ki müzakerelerde NATO karşısında daha iyi bir pozisyon elde edilmesinde faydalı olduğu söylenilebilir. Primakov' a göre iki konu Batı ile ilgili ilişkilerde sorun olarak görülmektedir. Bunlar; NATO' nun genişlemesi ve Batı'nın Rusya ile eski BDT ülkelerinin entegrasyonu konusundaki tutumu. Primakov' un Avrupa ile ilgili politikası 1996-1997 yıllarında daha çok NATO genişlemesine üzerinde yoğunlaşmıştır¹⁰².

1996 yılında Rus Dışişleri Bakanlığı görevine getirilen Primakov Rus Dış politikasında keskin değişiklikler yapılması gerektiğini savunmuştur. Batılı devletlere Rusya'nın hala bir süper güç olduğunun hatırlatılması gerektiğini ve milli çıkarların kabul edilmesi gerektiğini dile getirmiş, özellikle Doğu Avrupa'da ki NATO ilerleyişine şiddetle karşı çıkmıştır. Bu hareketi tehdit olarak algılamıştır. Avrasyacı düşüncelere sahip olan Primakov Avrasya'da ABD ' nin etkisinin sınırlanması gerektiğini önermiştir. Eski Sovyet ülkelerini kapsayan “*yakın çevre* “ bölgesine ABD ya da Batı'nın siyasi, ekonomik veyahut politik olarak yakın ilişkiler kurmasına karşı çıkmış önlem alınması gerektiğini ifade etmiştir. Doktrine göre çok kutuplu bir uluslararası sistem savunulmuştur. Bu doktrin ABD 'nin küresel üstünlüğe cevap ve uluslararası alan da Rusya'nın bir süper güç olduğunu kabul ettirmek olarak özetlenebilir¹⁰³.

2.3.5 1997 Rus Ulusal Güvenlik Politikası

17 Kasım 1997 günü önce Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi tarafından onaylanan belge başkanlık bildirisi olarak ortaya çıkmıştır. Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik politikası bireyin, toplumun ve devletin güvenliğini iç ve dış politik,

¹⁰² Alexander Duleba, **a.g.e**, s. 35.

¹⁰³ Salih Yılmaz, “Rusya Neden Suriye’de”, **Yazar Yayınları**, Ankara, Mart 2016, s. 40-41.

ekonomik, sosyal, askeri, ekolojik, anlamda var olan yada potansiyel olarak olabilecek sorunları göz önüne alarak bu belgeyi refleks olarak ortaya koymuştur¹⁰⁴.

Doküman 11.500 kelimededen oluşmuştur. İlk bölüm (yaklaşık 1000 kelime) Rusya ‘nın dünyadaki yeri problemine, sonraki bölüm (yaklaşık 1600 kelime) Rusya’ nın ulusal çıkarları konseptine odaklanmıştır, üçüncü bölüm (2100) Rusya’ ya karşı tehditleri tanımlamıştır. Son ve en uzun bölüm (6600) Rusya’ nın var olan güvenlik problemlerinin üstesinden gelinmesi, iç ve dış tehditler ile başa çıkma stratejilerini ana hatları ile ifade etmiştir¹⁰⁵.

Uluslararası sahne hem negatif hem de pozitif eğilimler tarafından şekillendirilmektedir. Rusya için temel tehditler mevcut ya da potansiyel olarak yuvalanan bölgesel savaşlar ve silahlı çatışmalardır. Rus sorunlarının kökleri kalıcı ekonomik kriz ve toplumun siyasi yapısını etkiyene genel rahatsızlıklardır. Kavram, ülkenin genel ve geniş anlamda karşılaştığı sayısız sorunlara çözüm önerisinde bulunmuştur¹⁰⁶.

Belgede; Zamanın çok kutuplu dünya düzenine evrilen döneminde önemli sayıda devletin ekonomik ve politik pozisyonu ile bu durumu güçlendirerek bu devletlerin entegrasyon odaklı dernek ve kurumları ile çok taraflı mekanizmaların geliştirilmesinde uluslararası politik, ekonomik, finansal ve enformasyon sürecinin kontrolü beyan edilmektedir. Askeri güç faktörleri gücünü etkili ölçüde geri kazanırken bu süreçte uluslararası ilişkiler, ekonomik, politik, bilimsel ve teknik, coğrafi ve bilgi niteliğinde faktörler yükselen rol almaktadır. Aynı zamanda güvenli doğal, teknolojik, bilgi kaynakları, piyasalar üzerinde uluslararası rekabet yoğunlaşmaktadır. Çok kutuplu dünya düzeni sistemi uzun bir süreçtir. Dünya siyasetinin anahtar problemin çözümü tek taraflı bir uluslararası ilişkiler sistemi yaratma çabası halini alıyor ve bu çözüm sürecinin güçlü kısmını da çözüm odaklı askeri güç oluşturmaktaydı. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki boşluk oluşturulmaya çalışılan yeni uluslararası sistem formülündeki adım ve direktifleri

¹⁰⁴ Robert Burl Brannon, “Who Was Calling The Shots? Civil-Military Relations in Russia, 1996-2001”, **The Catholic University of America**, Washington D.C., 2006, s. 310-336.

ABD Foreign Broadcast Information Service(FBIS-SOV-97-364,30 December 1997) tarafından İngilizce metin olarak tercüme edilmiştir. Orijinal metin **Rossiiskaya Gazeta** 26 Aralık 1997 sayfa 4-5 te bulunmaktadır

¹⁰⁵ Jakub M. Godzimirski, “Russian National Security Concepts 1997 And 2000: A Comparative Analysis”, **European Security**, 2000, s. 77

¹⁰⁶ Jyotsna Bakshi, “Russia's National Security Concepts and Military Doctrines: Continuity and Change”, **Strategic Analysis**, 2000, s. 1275

etkilemekteydi. Uluslararası ilişkilerde askeri güç faktörünün azaltılması ve eyaletler arası çözümde hukukun uygulanmasının ön plana çıkması Rusya Federasyonu'na karşı direkt olarak yerel oluşabilecek tehditleri azaltmıştır. Bu durumda mevcut kaynakların ülke sorunlarının çözümüne ayrılmasına olanak sağlamıştır. Tüm bunlar Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası da dahil olmak üzere, Rusya Federasyonu'nun dünya ekonomisi ile daha geniş bir entegrasyona sahip olma ihtimallerini sağlamıştır. Bu durum Rusya ile bir takım eski BDT ülkeleri arasında iş birliği eğilimini de ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda Rusya, halkının refahını sağlamaya ve dünya süreçlerinde önemli bir rol oynayabilecek bir güç olarak konumunu korumak ve güçlendirmek için tüm ön koşullara sahiptir. Rusya, ülkenin istikrarlı kalkınma kapasitesini belirleyen önemli bir ekonomik, bilimsel ve teknik potansiyele sahiptir. Avrasya kıtasında eşsiz bir stratejik konuma sahiptir ve önemli miktarda hammadde ve kaynak bulundurmaktadır. Ülkede demokratik devletçilik ve karma ekonomi ana kurumları kurulmuştur. Sanayideki temel yapısal yenilenmedeki büyümede artırım yaratılması ve ekonominin dengelenmesi için önlemler alınmaktadır. Rusya en büyük çok uluslu devletlerden biridir; kendi tarihine geleneklerine ve kültürüne sahiptir. Rus ulusal sistemi bireysel, toplumsal ve devlet çıkar ve beklentileri olarak sınıflandırılmıştır. Bireysel olarak; anayasal haklar ve özgürlükler, kişisel güvenlik, yaşam kalitesinin ve standartların yükseltilmesi, bireylerin fiziksel, ruhsal ve entelektüel gelişimi güvence altındadır. Toplumsal olarak; demokrasinin sağlanması, sosyal ahenge ulaşılması ve tesis edilmesi, nüfusun yaratıcı etkinliğinin artırılması ve Rusya'nın ruhsal rönesansı gibi. Devlet olarak; anayasal sistemin, egemenliğin ve Rusya'nın toprak bütünlüğünün korunması, siyasi ekonomik ve sosyal istikrarın kurulması, hukukun koşulsuz uygulanması, kanun ve düzenin onarılması, ortaklık temelinde uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi. Bu temel alanlardaki Rusya'nın ulusal çıkarları ekonomi, yerel ve uluslararası politika, savunma, kültürel, sosyal ve bilişsel alanlara yayılmıştır. Ekonomik alanın birliği ve geniş ve çeşitli bir iç pazarın varlığı Rusya için en önemli ulusal varlıktır. Bölgesel üretim uzmanlığının gelişimi ve korunması Rus ekonomisini pekiştirici önemli etki etki yapmaktadır. Uluslararası ekonomik alanda Rusya'nın ulusal çıkarları Rus üreticilerin Rus kuruluşları aracılığıyla bağlar kurması; Rus üretiminin artmış rekabet gücü, üretim verimliliği ve ekonomik büyüme ile kurulabilir. Rusya dış ekonomik faaliyetlerde güç kullanmayı reddetmektedir. Rusya Federasyonu'nun uluslararası

alandaki ulusal çıkarları Rusya'nın büyük bir güç- gelişmekte olan çok kutuplu dünya düzeninde önemli bir merkez olarak pozisyonunu pekiştirici aktif bir dış politika gerektirmektedir. Bu sistemin ana bileşenleri ise:

- BDT üyesi devletlerin gönüllülük temelinde entegrasyon odaklı formalize edilmesi
- Diğer büyük güçler ile eşit ortaklığın geliştirilmesi
- Uluslararası suç ve terörizm ile mücadelede uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi
- Başta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki Rusya'nın oynadığı önemli rol olmak üzere dünya siyasetinin kolektif yönetim mekanizmalarının ve ekonomik sürecinin güçlendirilmesi

Rusya'nın uluslararası alandaki çıkarlarına doğal hayatın korunması, itibar, uluslararası tanınan insan hakları Rusya' da ki ve etki alanları içinde yaşayan Rusların özgürlükleri dahildir.

Rusya'nın savunma alanındaki çıkarları öncelikle diğer devletler tarafından askeri saldırı istimaline karşı birey, toplum ve devletin güvenliğini sağlamaktır. Savunma güvenliğini sağlamak için toplum efor sarfetmeli ve devlet sistematik askeri örgütsel gelişime odaklanmalıdır. Rusya'nın ulusal çıkarları uzun vadelidir ve tarihsel amaçlar, güncel ve stratejik hedefler doğrultusunda devlet yönetimi tarafından şekillendirilen iç ve dış politikalar tanımlanır.

Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğine tehdit alanlar:

- Ekonomik
- Uluslararası Etnik İlişkiler
- Sosyal Kutuplaşma
- Savunma

olarak sınıflandırılabilir.

Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğinin korunmasının yolları ana hatlarıyla ile:

- Ulusal güvenlik tehditlerinin tarafsız ve kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi ve ortaya konması
- Ulusal güvenlik kriterlerinin tanımı ve ekonomik, dış ilişkiler, iç politika, kamu güvenliği, kanun ve düzen alanlarında detaylandırılması

- Rusya Federasyonu'nun yasama ve icra organlarını kullanarak ulusal çıkarılara yönelen tehdidi zayıflatmak ve önlemek
- Gereken seviyelerde devletin stratejik ve seferberlik kaynaklarının bakımının yapılması"¹⁰⁷

olarak ifade edilebilir.

1997 Güvenlik Politika Konseptinin oluşturulmasında karar alıcıların aklındaki konseptin hazırlanmasında takip edilecekler bakacak olursak;

- İç ve dış tehditlerin tanımlanması
- Ulusal güvenlik stratejisi için yol gösterici geliştirilmesi
- İkinci maddeyi geliştirebilmek için bir federal programın hazırlanması

Hazırlanan bu konsept belgede 4 kısma ayrılmıştı. Bunlar: (1) Dünya trendleri ve Rusya'nın bunlar içindeki konumu (2) Ulusal çıkarlar-iç ve dış savunma dahil (3) Ulusal güvenliğe birincil tehditler (4) Ulusal güvenlik stratejisinin temelleri

Politik, ekonomik ve etnik krizler ulusal güvenliği tehdit edecek unsurlar olmakta ve BDT ile entegrasyonu etkileyebilmektedir. Bu da sınırlara yakın bölgelerde ağır yerel savaşlar ve çatışmalar ile olabilmektedir. Rus topraklarına yakın bölgelerde düşmanca askeri hareketler potansiyel tehdit olarak devam etmiş ve NATO için referans noktaları haline almıştır. Etkili bir Avrasya gücü olarak ulusal güvenliğin sağlanmasının hegemonist ve genişlemeci bir yaklaşım olarak algılanmasını Rusya reddetmiştir. Avrupa ile işbirliği halinde yeni bir Avrupalı- Atlantik güvenlik sistemini desteklemektedir. Rusya diğer dünyanın savunma alanında önde gelen devletleri ile eşitlik aramıyor "gerçekçi caydırıcılık" fikrini benimsemektedir. Bu yüzden Rusya ya karşı agresif saldırılar peşinde olan bireysel yada koalisyon halinde hareket eden tehditlere karşı hazır da nükleer güç bulundurmamak düşüncesi hakimdir. Konsept metinde geçen "*ulusal çıkarların savunulması için önleyici kararlara başvurulması*" gibi ifadelerle nükleer saldırı olmasa bile cevap olarak nükleer silahların kullanılabilirliği ifade edilmektedir. Güvenliği sağlayabilmek için dünyanın stratejik bölgelerinde Rus askeri güçleri bulunabilir ve imzalanan anlaşmaların yükümlülükleri gereği bölgelerde oluşabilecek krizlere reaksiyon gösterebilirdi. Yeni teknolojilere ve bilimsel potansiyele dayalı savunma sanayinin

¹⁰⁷ Brannon, a.g.e, s. 310-336.

yeniden yapılandırılması, araştırma, deney ve tasarım çalışmalarının desteklenmesi ve geliştirilmesi aynı zamanda da silah ve askeri teçhizat modernizasyonu şiddetle takip edilmelidir¹⁰⁸.

Tarih	Politika Dokümanı
<i>Mayıs 1992</i>	<i>Rusya Federasyonu Askeri Doktrin Taslağı yayınlandı</i>
<i>2 Kasım 1993</i>	<i>Askeri Doktrin Başkanlık Kararnamesi olarak onaylandı</i>
<i>29 Eylül 1999</i>	<i>Askeri Doktrin taslağı Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı tarafından onaylandı</i>
<i>21 Nisan 2000</i>	<i>Askeri Doktrin Başkanlık Kararnamesi olarak onaylandı</i>

Tablo 2.1 1990-2000 Doktrin Kronolojisi¹⁰⁹

2.3.6 2000 Rus Ulusal Güvenlik Konsepti

10 Ocak 2000 günü 24 numaralı başkanlık kararnamesi ve Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi kararı ile bu konsept ortaya çıkmıştır¹¹⁰. Bu yeni belge bir önceki 1997 konseptine göre revizyon olarak görülmekteydi. Amaçlardan biri olarak Yeltsin ile Putin dönemleri arasındaki sürekliliğe vurgu yapılmak istenmiştir¹¹¹.

Konsept için benzerlerine göre nispeten daha kısa olduğu söylenebilir. İngilizce versiyonu yaklaşık 6400 kelimededen oluşmaktadır. Genel olarak ülke güvenliğinin sağlanmasının yollarına odaklanılmıştır. İlk bölümde Rusya' nın uluslararası sistemdeki yeri; ikinci bölümde ulusal çıkarlar ve mevcut tehditler tanımlanmıştır¹¹².

Metine göre uluslararası alandaki temel tehditleri oluşturan faktörler:

- Bazı devletlerin ve uluslararası derneklerin uluslararası güvenliği sağlama mekanizmalarının mevcut rolünü azaltma arzusu

¹⁰⁸ Richard F. Staar, "Russia's National Security Concept", Hoover Institution and Boston University, **Perspective Volume 8, No 3**, January-February 1998, s. 1-5.

¹⁰⁹ Marcel de Haas, "Russia's Military Doctrine Development (2000-10)", **Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine by Stephen J. Blank**, 2011, s. 358.

¹¹⁰ The National Security Concept of the Russian Federation, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/589768 , (Erişim 09.09.2018)

¹¹¹ Jennifer G. Mathers, "Nuclear Weapons in Russian Foreign Policy: Patterns in Presidential Discourse 2000–2010", **Europe-Asia Studies**, 2012, s. 497.

¹¹² Godzimirski, s. 77.

- Rusya'nın dünyadaki politik, ekonomik ve askeri etkisinin zayıflama tehlikesi
- Güçlenen askeri-politik bloklar ve ittifaklar; özellikle NATO'nun doğudaki genişlemesi
- Rus sınırına yakın yabancı askeri üslerin ve varlıkların ortaya çıkma olasılığı
- Kitle iletişim araçlarının ve dağıtımının çoğalması
- BDT ülkelerinin uluslararası süreçte zayıflaması
- Rusya Federasyonu ve BDT devletleri sınırları yakınında çatışma ihtimallerinin artması
- Rusya'ya yönelik terör faaliyetleri

Çok kutuplu dünyadaki önemli bir merkez olan Rusya'ya karşı uluslararası alanda Rusya'nın ulusal çıkarlarına karşı gözle görülür atılan adımlar, Rusya'nın Avrupa, Ortadoğu, Transkafkasya, Asya-Pasifik'teki konumunu zayıflatmayı amaçlamaktadır. Terörizm, Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır ve aynı zamanda uluslararası terörizm Rusya'yı istikrarsızlaştırmak için açık bir kampanya yürütmektedir.

Konsepte uluslararası tehdit teşebbüslerinin Rusya'nın etki alanının zayıf olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Örnek olarak NATO' nun doğuya doğru genişlemesi ve BM' nin baltalanması nükleer savaş olasılığından ziyade bu durumun sonucudur. Nükleer silahların, konvansiyonel ve nükleer saldırganlığın caydırıcılığı, silah kontrolündeki sürdürülebilir başarının sağlanmasındaki önemli rolü belirtilmiştir. Ayrıca ekonomik güçlenmenin askeri güçlenmeden ziyade Rusya'nın güvenlik teminatı olduğu da vurgulanmıştır¹¹³.

Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğini sağlamak için başlıca görevleri:

- Ulusal güvenliğin sağlanabilmesi için iç ve dış tehditlerin acil olarak belirlenmesi ve tanımlanması
- İç ve dış tehditleri önleyebilmek için kısa ve uzun vadeli eylem planları ortaya koymak
- Rusya Federasyonu'nun sınır güvenliği, toprak bütünlüğünün sağlanması ve egemenliğinin korunması
- Ekonominin geliştirilmesi ve bağımsız, sosyal yönlü bir ekonomik politikanın sürdürülmesi

¹¹³ Mathers, s. 497.

- Rusya Federasyonu'nun bilimsel ve teknolojik dış kaynak bağımlılığının üstesinden gelmek
- Rus vatandaşlarının kişisel güvenliklerinin, anayasal haklarının ve özgürlüklerinin sağlanması
- Rusya Federasyonu' nundaki devlet otoritesinin; federal ilişkilerin, yerel-özerk sistemlerin ve mevzuatın; topluluklar arasında birbiri ile iç içe geçmiş ilişkilerin; kanun ve düzenin; toplumdaki sosyo-politik dengenin güçlendirilip iyileştirilmesi
- Memurlar, devlet organları, siyasi partiler ve kamu ve dini kuruluşlar da dahil olmak üzere kanunlara toplumun her kesimi tarafından uyulması
- Özellikle dünyanın lider ülkeleri ile Rusya' nın karşılıklı olarak avantajlı şartlarda işbirliğinin sağlanması
- Devletin askeri potansiyelini arttırmak ve yeterli seviyede devamlılığını sağlamak
- Nükleer silahsızlanma, kitle imha silahları ve bunların yayılmasının düzenleyici sistemlerin güçlendirilmesi
- Rusya Federasyonu'na karşı istihbarat faaliyetleri ve yıkıcı hareketleri tanımlamak, önlemek ve engellemek için etkili faaliyetlerde bulunmak¹¹⁴

Mevcut Ulusal Güvenlik Konseptinde(UGK) doktrin ve dış politika bu konsepte dayanmaktaydı. Ancak Sovyetler Birliği döneminde güvenlik politikası Marksist-Lenisist ideoloji tarafından dikta edilmekteydi ve dolayısıyla kapitalist bir söylem olan UGK bulunmamaktaydı. İdeoloji dış politikayı şekillendiriyor, dış politikada doktrinleri oluşturuyordu¹¹⁵.

Dış ekonomik aktiviteler ile ilgili önemli başlıklar ise:

- Rus ekonomisinin uluslararası entegrasyonunun önünü açmak
- Rus ürünlerinin pazarlarını genişletmek
- BDT ülkeleri ile ortak ekonomik alan yaratmak

Rusya Federasyonu'nun dış politikasının nasıl dizayn edilmesi gerektiği hakkında:

¹¹⁴ Brannon, a.g.e, s. 337-352.

ABD Foreign Broadcast Information Service(FBISF20000116000515) tarafından İngilizce metin olarak tercüme edilmiştir. Orijinal metin Moscow Nezavisimoye Voennoye Obozreniye (Internet Versiyon) 14 Ocak 2000 bulunmaktadır

¹¹⁵ Marcel de Haas, "An Analysis Of Soviet, CIS and Russian Military Doctrines 1990–2000", **The Journal of Slavic Military Studies**, 14:4, 1-34, 2001, s. 6.

- Aktif bir dış politika takip etmek
- Dünya siyasi ve ekonomik sürecinin çok taraflı yönetimi için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gibi anahtar mekanizmaların güçlendirilmesi
- Ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimi, küresel ve bölgesel istikrar için uygun şartların belirlenmesi
- Politik, ekonomik ve diğer tedbirler uygulanarak yurtdışında yaşayan Rus vatandaşların anayasal hak ve çıkarlarının korunması
- Uluslararası hukuk çerçevesinde BDT ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi ve bütünleştirici süreçlerin etkisiyle BDT ülkelerinin Rus çıkarları ile buluşturulması
- Rusya Federasyonu'nun küresel ve bölgesel ekonomik-politik yapılara tam olarak katılımını sağlamak
- Birleşmiş Milletler, AGİT ve BDT altındaki barış faaliyetleri dahil olmak üzere çatışmaların çözümüne yardımcı olmak
- Devletlerin uluslararası yükümlülüklerine uyumu yoluyla nükleer silahların kontrolünde ilerleme kaydedilmesi ve dünyada stratejik istikrarın sağlanması
- Kitle imha silahlarını ve konvansiyonel silahların azaltmak - ortadan kaldırmak için karşılıklı yükümlülükleri yerine getirmek, karşılıklı güven ve istikrarın sağlanması, teknoloji ihracatında uluslararası gözetim sağlanması
- Güven ve güvenlik inşası önlemlerini geliştirmek için; uluslararası ilişkilerde mevcut iklim kontrol ve silahsızlanma anlaşmalarını yeni iklim koşullarına uygun hale getirmek özellikle gerektiğinde yeni anlaşmalar geliştirmek
- Kitle imha silahlarından arındırılmış bölgeler kurulmasına yardımcı olmak
- Uluslararası suç ve terörizm ile savaşılmalarına karşı iş birliğini geliştirmek

Konsept sınır ötesi terörizmin keskin bir şekilde kötüleştiğini, çözümünde Rusya'nın tek taraflı askeri bir eyleminden ziyade çok taraflı uluslararası bir temelde yattığını belirtmiştir. Terörizmin belirgin yükselişi uluslararası toplumun güçlerinin birleşmesi ve bu tehditle mücadelede etkili yöntem ve metotlara başvurmanın gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca terörle mücadelede temel uluslararası hukuk; dış ülkelerin yargı organları, istihbarat servisleri ve konuda ki yetkili birimleri ile etkili işbirliğini vurgulamaktadır¹¹⁶

¹¹⁶ Julie Wilhelmsen & Geir Flikke, "Evidence of Russia's Bush Doctrine in the CIS", **European Security**, 2005, s. 390.

Rusya Federasyonu'nun askeri güvenliğini sağlamak, devlet faaliyetlerinin önemli bir yönüdür. Ana amaç 21.yüzyılda ortaya çıkabilecek tehditlere karşı yeterli cevabı verebilmektir. Bu durumda savunmada rasyonel harcamalar gerektirmektedir. Ancak silahlı çatışmaların önlenmesinde Rusya Federasyonu politik, diplomatik, ekonomik ve diğer askeri olmayan yöntemleri tercih etmektedir. Rusya'nın ulusal çıkarları tatmin edici düzeyde askeri gücün hazırda bulunmasını gerektirmektedir. Rusya Federasyonu askeri gücü Rusya 'nın askeri güvenliğinin sağlanmasında ana-belirleyici rolü oynamaktadır. Rusya Federasyonu askeri gücünün en önemli görevi caydırıcılıktır. Bu duruma Rusya ve müttefiklerine karşı herhangi bir saldırgan faaliyete karşılık nükleer silah kullanımı da dahildir¹¹⁷.

2.3.7 2000 Rus Askeri Doktrini

21 Nisan 2000 günü 706 numaralı başkanlık kararnamesi ile onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Belge Rusya Federasyonu'nun askeri güvenliğini sağlayabilmek için askeri-politik, askeri-stratejik, askeri-ekonomik temellerin atılması hakkında resmi görüşleri içermektedir. Demokratik devlet ve karma ekonomi, devletin askeri örgütünün dönüşümü ve dinamik uluslararası ilişkiler sisteminin dönüşümü gibi konuların formülize edildiği bir doktrindir. Dört ay önce yayınlanan Ulusal Güvenlik Konsepti ana hatlarıyla belirtilen politikaları detaylandırarak ve 1993 Askeri Doktrini' nin yerini alacak yeni belgedir. Doktrin doğası gereği savunma doktrini olarak kabul edilse de Rus politikaları ve uluslararası ilişkileri için dizayn edilmiştir. Rus askeri gücünün finanse edilmesi, hükümetin askeri hangi koşullarda kullanacağı, Rusya'nın yüzleştiği iç ve dış askeri tehditler, mesafe savaşlarını da içeren modern savaşların içeriğine adres göstermektedir. Ayrıca teknik, politik, sosyal ve ekonomik alanlarda ki askeri spesifik konulara da yer vermektedir; bunlara silah kontrol anlaşmalarının uygulanması, Rusya içinde yasa dışı silah formasyonlarının yarattığı tehdit, uluslararası yaptırımların etkili şekilde kullanılması dahildir. Daha önce çıkarılan Güvenlik Konseptine tamamlayıcı olarak düşünülmüş ve 1997 yılındaki doktrindeki nükleer silah kullanımı aşağı çekmek düşünülmüştür. 1997 yılındaki konsept "*Rusya Federasyonu'nun varlığına tehdit durumunda nükleer silah kullanımına*" izin verirken yeni konsept "*büyük çaplı konvansiyonel saldırılara karşı nükleer silah kullanımına*" izin vermektedir. Ayrıca tüm kitle imha silahlarına karşı

¹¹⁷ Brannon, a.g.e, s. 337-352.

Rusya'nın haklarını saklı tuttuğu da ifade edilmiştir ve nükleer gücü olmayan müttefiklere korunma şemsiyesi tekliflerini de tekrarlamışlardır. Askeri-politik durum şu ana faktörler ile belirlenmiştir:

- Nükleer savaş da dahil olmak üzere geniş çaplı bir savaşın ortaya çıkması tehdidinde bir düşüş
- Bölgesel güç merkezlerinin şekillendirilmesi ve güçlendirilmesi; ulusal etnik ve dinsel aşırılık; ayrılıkçılığın yükselişi
- Silahlı çatışmaların ve bölgesel savaşların yayılması, bölgesel silah yarışının artması
- Nükleer ve diğer kitle imha silahlarının yayılması, enformasyon çatışmalarının alevlenmesi¹¹⁸

Doktrin önceki belgelerde de vurgulandığı mesajı tekrarlıyor; geniş ölçekli bir savaş tehlikesinin azaldığı ve diğer devletler tarafından Rusya'nın çıkarlarının baltalanmaması ya da göz ardı edilmemesine vurgu yapıyor. Nükleer silahlar Rusya'nın düşmanları tarafından yapılacak saldırılara karşı caydırıcı olarak nitelendirildi¹¹⁹. Ayrıca yalnızca nükleer bir saldırıya değil konvansiyonel bir saldırıya da cevap olarak nükleer silah kullanma hakkı belirtilmiştir.

Askeri-politik durumlara zarar verici uygulamalar:

- Uluslararası güvenlik mekanizmalarını zayıflatıcı teşebbüsler
- Genel olarak kabul görmüş uluslararası hukuk kurallarını ve prensiplerini atlatarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi yaptırım kararı olmadan insani müdahalenin bir aracı olarak askeri gücün kullanılması
- Silah sınırlamaları ve silahsızlanma alanlarında belirli devletler tarafından mevcut anlaşma ve antlaşmaların ihlal edilmesi
- Uluslararası enformasyon ilişkilerinde teknolojinin agresif amaçlar için kullanılması
- Aşırılıkçı milliyetçilerin aktiviteleri; dinsel, ayrılıkçı ve terörist hareketler- organizasyonlar ve yapılar

¹¹⁸ Brannon, a.g.e, s. 353-374. ABD **Foreign Broadcast Information Service** (FBISCEP20000424000171) tarafından İngilizce metin olarak tercüme edilmiştir. Orijinal metin **Nezavisimaya Gazeta** 22 Nisan 2000 sayfa 5-6 'da bulunmaktadır

¹¹⁹ Mathers, a.g.e, s. 497.

- Organize suç, terörizm, silah ve uyuşturucu gibi suç hareketlerin ölçeğinin genişlemesi ve bunların çok uluslu yapısı

Ana dış tehditler:

- Rusya Federasyonu'na karşı toprak iddiaları ve iç işlerine müdahale
- Rusya Federasyonu'nun uluslararası güvenlikle ilgili çözümlerini görmezden gelmek ve çok kutuplu dünyada etkili bir merkez olarak güçlenmesine karşı olmak
- Silahlı bir çatışmanın varlığı, özellikle Rusya'nın yada müttefiklerinin sınırlarına yakın
- Denize bitişik topraklarda da olmak üzere var olan güçler dengesini bozacak, şiddete yol açacak güçlerin oluşturulması
- Rusya Federasyonu'nun askeri güvenliğine zarar verecek askeri blokların ve ittifakların genişlemesi
- Rusya Federasyonu'na bitişik dost ülkelerin topraklarında Birleşmiş Milletler Şartı'nı ihlal edici dış güçlerin ortaya çıkması
- Başka devletler tarafından yaratılan, eğitilen ve ekipman sağlanan askeri güçlerin operasyon yapmaları için Rusya yada müttefiklerinin topraklarına transfer edilmesi
- Rusya Federasyonunun ya da ittifaklarının sınırları üzerindeki, açık denizlerdeki tesis ve yapılara, dış ülkelerdeki temsilciliklere yapılan askeri saldırılar
- Küresel ve bölgesel istikrarı zayıflatmayı amaçlayan eylemler, Rus devlet ve askeri sistemini engellemek, stratejik nükleer kuvvetlerin, erken füze uyarı, anti füze savunma, uzay izleme sisteminin, nükleer mühimmat depolama tesislerinin, nükleer santrallerin ve diğer potansiyel olarak tehlikeli yapıların işleyişine engel olmak
- Dış ülkelerde yaşayan Rusya Federasyonu vatandaşlarının meşru hakların, özgürlüklerin baskı altına alınması ve ayrımcılığa maruz kalmaları
- Uluslararası terörizm¹²⁰

2000 Doktrini' nde müttefikler metnin dışında kalmışlardır¹²¹.

¹²⁰ Brannon, a.g.e, s. 353-374.

Ana iç tehditler:

- Anayasal düzeni devirmek için şiddet yöntemine başvurulması
- Rusya Federasyonu'nun bölgesel bütünlüğünü bozacak, iç politik durumu istikrarsızlaştırıcı; aşırı milliyetçi, dinci, ayrılıkçı, terörist organizasyonları- hareketleri- yapıları içeren illegal aktiviteler
- Federal organların ve devlet gücünün işleyişine engel olmayı amaçlayan; devlet, ekonomik, askeri ve diğer hayati tesislere saldırı operasyonlarının planlanması, hazırlanması ve uygulanması
- İlegal silahlı grupların yaratılması, ekipman desteğinin sağlanması, eğitilmesi ve işler hale getirilmesi
- Rusya Federasyonu topraklarında sabotaj, terör hareketleri ve benzer diğer illegal operasyonlarda kullanılacak silah, cephane, patlayıcının yayılması
- Organize suç, terörizm, kaçakçılık ve diğer illegal hareketlerin Rusya Federasyonu askeri güvenliğini tehdit eder ölçüğe ulaşması

Askeri güvenliği sağlamak için ana ilkeler:

- Üzerinde sivil denetiminin olduğu merkezi bir askeri organizasyon sağlamak
- Etkili ve zamanında tahmin edilip sınıflandırılan askeri tehditler ve onlara uygun cevapların verilmesi
- Askeri güvenliğin sağlanabilmesi için etkili güçler ve bunlara kaynak temini sağlanarak rasyonel kullanımı
- Askeri güvenliğin gereği olarak devletin askeri organizasyonun hazırlık ve eğitim seviyesinin uygunluğu
- Uluslararası güvenliğe ve diğer ülkelerin ulusal güvenliğine zarar vermeyi reddetmek

Askeri organizasyonun gelişimindeki başlıca öncelikler :

- Askeri organizasyonda bütünleşir bir komuta kontrol sisteminin yaratılması
- Birliklerin gelişimi ve iyileştirilmesi sağlanarak nükleer stratejik caydırıcılığın sağlanması
- Rus Silahlı Kuvvetleri ve diğer birliklerin seferberlik durumunda kaynaklarının ve gerekli yapılarının oluşturulması, onarımın sağlanması

¹²¹ Haas, a.g.e, s. 6.

- Bölgesel savaşlarda ve silahlı çatışmalarda muharebe operasyonlarının yürütülmesi ve caydırıcılık misyonunun sağlanması için birliklerin atanması, silahlandırılması, lojistik desteğin sağlanması ve sürekli savaşa hazır olma durumu

Rus Silahlı Kuvvetlerinin kullanım amaçları:

- Savaş durumunda Rusya Federasyonu ve müttefiklerinin bağımsızlıklarını, egemenliklerinin ve toprak bütünlüğünü korumak, düşmana etkili bir biçimde karşı koymak ve savaşı Rusya ve müttefikleri lehine bitirmeye zorlamak
- Bölgesel savaşlarda ve uluslararası silahlı çatışmalarda gerginliği kontrol ederek çatışmayı bitirmek yada erken bitmesini sağlamak bu hedefe ulaşırken de Rusya ve müttefiklerinin çıkarlarını gözetmek
- İç silahlı çatışmalarda illegal silahlı güçleri tasfiye etmek ve Rusya Federasyonu Anayasası temelinde çatışmaların çözümü için uygun şartlar oluşturmak
- Barışı koruma ve barışın yeniden sağlanması operasyonlarında; savaşan grupların ayrılması ve adil barış anlaşmasının koşullarını sağlamak

Rus birlikleri şartlara bakılmaksızın diğer devletler topraklarında Birleşmiş Milletler Şartı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Rusya'nın bir parçası olduğu ikili yada çoklu anlaşmalara uygun olarak bulunur¹²².

Doktrin bir dizi istikrarsızlaştırıcı faktörden bahsetmektedir: Aşırı etnik milliyetçilik, dini ayrılıkçılık ve terörizm; uluslararası güvenlik sisteminin zayıflaması, “ insani yardım” bahanesi ile yasadışı askeri güç uygulanmaya zorlanması. Ayrıca doktrinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi dışında bir yapının uluslararası politikada liderlik etmesine karşı çıkmıştır. Bu da Rusya'nın uluslararası pozisyonunu güçlendirici bir hüküm olmuştur. Devlet çıkarlarına ulaşabilmek için askeri-politik enstrümanları kullanacağını temel strateji olarak belirlemiştir. Bunun içinde BDT ülkeleri ile ortak savunma alanı ve askeri politika oluşturulması da dahildir. Doktrin ulusal çıkarların yalnızca askeri-diplomatik boyutu ile ilgilenmiştir. Açıkça görülmektedir ki ordu devletin sosyo ekonomik güvenlik çıkarlarına karışmak istememektedir. Ancak ilk Çeçen savaşı Rusya Federasyonu

¹²² Brannon, a.g.e, s. 353-374.

otoritelerine açıkça göstermişti ki tehdit yalnızca askeri boyutta değildi; politik, sosyal ve ekonomik kökleri de bulunmaktaydı. Rus otoriteler iç ve dış tehditleri bu bağlamda değerlendirirlerse göreceklerdir ki Çeçen tipi çatışmalar yalnızca askeri yöntemler ile çözülemezler. Rusya Federasyonu'nun egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak için askeri ve diplomatik boyutların yanı sıra sosyal, ekonomik ve politik yönleri de ağırlık vermelidir. Ancak bunlara doktrinde yer verilmemiştir. Rusya'nın iç ve dış güvenliğini tehdit eden bir takım istikrarsızlaştırıcı faktörler doktrinde politik- stratejik hedefler kadar da ifade edilmiştir. Yurtdışında yaşayan Rusları korumak konusu doktrinde yinelenen bir temadır. 1990'lı yıllardaki birbirini takip eden doktrinlere bakıldığında bu konu dış tehditlerden biri olarak yerinin koruduğu görülmüştür. 2000 yılındaki doktrinde bu topluluğun korunması için askeri güç kullanımının ise daha az istekli olduğu görülmüştür. Ayrıca bu doktrin karşı saldırı olarak nükleer silah kullanılmasına izin vermiştir. Bu durum ulusal güvenliğin korunması için belirli ve kritik şartlarda konvansiyonel saldırıların geri püskürtülmesinde kullanımına izin verir. Doktrin Rus Donanmasına daha önceki doktrinlerde verilmeyen ayrı bir önem vermiştir. Bu durum ilerleyen dönemde Donanma ile ilgili doktrin/dokümanı da beraberinde getirmiştir. Politik- stratejik çıkarların korunmasında deniz gücünün önemli rolünün farkında varıldığı ortaya çıkmaktadır¹²³.

2000 Askeri Doktrini¹²⁴:

- 2000 Doktrini daha savunmacı bir anlayışa sahiptir, nükleer tehdit ise önleyici kullanımdan ziyade misilleme olarak caydırıcılık kazandı
- Nükleer caydırıcılığın güçlendirilmesi için geniş bölgelere yayılan çatışma alanlarına müdahale edebilecek çeşitlendirilmiş nükleer silah araçlarına sahip olması ifade edildi
- Rusya'nın tehditleri nükleer silahların kullanılmadığı sınırlı çatışmalar olarak değişti

Rusya' daki federal ve bölgesel elitler için kritik ikilem; artık ulusal güvenlik uluslararası kurum ve süreçlerin entegrasyon derecelerine göre belirlenmektedir. Bu durum uluslararası ilişkilerde neo-realist bir yaklaşım izleyen ülkede bir problem halini almıştır ve mevcut Doktrin ile Dış Politika Konseptine yansıtılmıştır. Devlet

¹²³ Marcel de Haas "Russia's Military Doctrine Development (2000-10)", s. 359- 363.

¹²⁴ Benjamin Wolkov, Galya Balatsky, a.g.e, s. 4.

güvenlik konularında birincil öncelikli olarak algılanmaktadır. Sonuç olarak alt-federal birimler güvenlik inşasında araç olarak görülmemektedir. Kapsamlı bir alt-ulusal güvenlik konsepti bulunmamaktadır. Bölgesel güvenlik analizleri sıkça kullanılmamasına rağmen, Moskova ve federal özneler arasında bölgesel güvenlik konuları ele alınabilmiştir. Bölgeler, geçtiğimiz on yılda öne çıkan geleneksel olmayan güvensizlik kaynaklarıyla mücadele etmek ve iyileştirmek için Pan-Rus güvenlik mimarisine entegre edilmelidir¹²⁵.

2.3.8 Medvedev Doktrini

13 Mayıs 2009 tarihinde Rusya Federasyonu Başkanı Dmitriy Medvedev Rus askeri doktrini ve dış politikasının temellerini oluşturan Ulusal Güvenlik Stratejisini açıklamıştır. Strateji ana hatlarıyla Rusya'nın karşılaştığı tehditler ve güvenlik öncelikleri hakkında bilgiler vermektedir. Çok yönlü bir diplomasi yürütüleceği ve Rusya'nın dünya arenasında ekonomik ve politik gücünün liderliğinin devam ettirileceği ilan ediliyor. Ulusal güvenlik stratejisi ve askeri doktrin Rusya Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanmıştır. Her iki metinde Rusya'nın uluslararası "büyük güç" konumunu destekleyici liderler tarafından oluşturulmuştur. Strateji, küreselleşmenin yeni iç ve dış tehditlere yol açtığını; ülke içinde huzursuzluğa katkıda bulunabilecek kaynak savaşlarından sosyal eşitsizliğe ve açlığa uzanan bir dizi sorundan bahsetmektedir. NATO, yerinin yeni bir bölgesel güvenlik mimarisinin alması gerektiği eski bir güvenlik örgütü olarak sınıflandırılıp eleştiriliyor. Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (Rusya'nın liderlik ettiği Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan) gibi bölgesel bir güvenlik örgütü teşvik ediliyor. Raporda, NATO'nun Rusya'yla sınırdaş ülkelere genişleme ve NATO'nun görev dışı görevleri benimsenmesi, "Rusya'nın NATO'yla işbirliğine açık olmasına rağmen, kabul edilemez" olduğunu belirtiyor. Stratejik olarak Rusya veya müttefiklerinin sınırlarında artan küresel rekabet dolayısıyla askeri bir çatışma yaşanma ihtimalinin arttığı öngörülmektedir. ABD askeri alanda üstünlük elde etmek için çabalayarak Rusya'nın askeri güvenliğini tehdit eder pozisyonda olmakla eleştiriliyor. Bu duruma rağmen Rusya'nın harcamaları en düşük seviyede tutup stratejik silahları ile gerekli cevabı vereceği deklare ediliyor. Aynı zamanda strateji, ABD ile stratejik ortaklığı ile ilgili çağrıda bulunmaktadır. Metinde; ulusal savunma ve

¹²⁵ Andrey Makarychev, "Contribution Of The Regions To Russian Security Policy", **Conflict, Security & Development**, 2002, s. 48.

iç kontrolün başlıca ulusal güvenlik öncelikleri olduğunu ileri sürmektedir. Ulusal savunmayı sağlamak için strateji, stratejik nükleer kapasitelerin korunması, konvansiyonel silahlı kuvvetlerin yeniden düzenlenmesi ve savunma sanayine canlılık getirilmesi çağrısında bulunuyor. Özellikle 2008 Rusya- Gürcistan çatışması açıkça göstermiştir ki, strateji de askeri güçlerin dış ülkelerde yaşayan Rus vatandaşları koruma konusunda ki sorumluluğu vurgulanmıştır. İç kontrol; karşı istihbarat, anti-terörizm, anti- uluslararası suç ve yolsuzluk, sınır kontrol çabalarının arttırılması ile sağlanır¹²⁶.

Yeni strateji belgesinde Rusya'nın büyük bir güç olarak rolü güvenle tanımlanır. “ Rusya “uluslararası ilişkilerin çok kutuplu bir sisteme evrilmesinde kilit rol” olarak; ABD, Çin ve diğer güçlü devletler ile birlikte kilit rol oynamak istemektedir.

Metindeki ifadeler doğrultusunda söylenebilir ki yalnız ekonomik üretimdeki yükseliş Rusya' nın büyük güç iddialarını kanıtlar bir nitelik taşıyabilir¹²⁷.

Rol Türü	Rol Açıklaması
<i>İşbirliği var</i>	<i>Batı Dünyası 'nın üyesi</i>
<i>İşbirliği yok</i>	<i>Aktif bağımsız</i> <i>Anti hegemonyacı</i> <i>Bağımsız oyuncu</i>
<i>Eğilimsiz</i>	<i>BDT üyesi</i> <i>Arabulucu- bütünleştirici</i> <i>Silah kontrol ve silahsızlanma temsilcisi</i> <i>Vatansever</i> <i>Durum değiştirmek için araç</i> <i>Örnek</i> <i>Demokratik prensiplerin ve insan haklarının savunucusu</i>

Tablo 2.2 Rusya Yönetiminin 1992-1999 Yılları Arası Rol-Model Türleri ve Açıklamaları¹²⁸

¹²⁶ Jim Nichol, “Russian Military Reform and Defense Policy”, **Current Politics and Economics of Russia, Eastern and Central Europe**, Volume 26, Number 5, 2001, s. 600-601.

¹²⁷ Berlin Schröder, “Russia's National Security Strategy to 2020”, **Russian Analytical Digest**, No.62, 18 June, 2009, s. 6.

2.3.9 2010 Rus Askeri Doktrini

5 Şubat 2010 yılında Rusya Federasyonu Başkanı Medvedev tarafından yeni askeri doktrin kabul edilmiştir. Doktrinin devlet politikası olarak yasal gücü vardır ve prensipte kabiliyetlere ilişkin kararları belirler. Doktrin, ifadelerle ilgili bazı değişiklikler yapar ve önceki 2000 askeri doktrinde bahsi geçen büyük ölçekli savaş tehlikesini bir bakımdan düşürerek tehdit seviyesine getirir. 2010 doktrini 2009 güvenlik stratejisinde geçen NATO düşüncelerini benimser ve NATO ‘nun misyon dışı faaliyetlerde bulunduğunu, Rusya veya ittifak devletlerin sınırlarındaki genişlemesinin “*tehlike*” boyutunda olduğunu ifade eder. Diğer tehlike olarak “*cruise*” füzeleri de dahil olmak üzere stratejik füze savunma sistemlerinin ve konvansiyonel hassas vuruş silahlarının gelişimi görülmektedir. Doktrin Rus birliklerinin potansiyel Rus çıkarlarının desteklenmesinde yurtdışında da kullanılmasının istemektedir. 2009 yılında Federal Konsey ordunun barışı koruma ve korsanlıkla mücadele görevlerinde kullanılmasını onaylamıştır. Kimi görüşlere göre Rusya dışında yaşayan Rus vatandaşlarının korunması düşüncesi Sovyet dönemlerinden kalma bir reflekstir. Nükleer silahların kullanılması konusunda yeni doktrin 2000 Askeri Doktrini ile oldukça benzer görüşleri barındırmaktadır. Ancak yeni doktrinde bu tarz kitle imha silahlarının kullanılması şartları biraz daha daraltılmış olduğu söylenebilir. 2000 Doktrinde “*Rusya’nın ulusal güvenliği tehlikeye düştüğünde nükleer silahlar kullanılabilir*” görüşü 2010 Doktrini’nde “*ülke varoluşsal bir tehdit ile karşı karşıya kaldığı durumda*” nükleer silahların kullanımı görüşüne evrilmiştir. Ancak her durumda da nükleer silahların kullanımının bir ulusal güvenlik aracı olarak önemini koruduğu gözlenmektedir. Doktrin askeri güçlere dünya genelinde büyük güç statüsünün korunmasına; Avrupa ve Asya’da büyük kara savaşlarına hazır durumda olmasına çağrı yapmaktadır¹²⁹.

Doktrine göre; geniş ölçekli bir savaş tehlikesinin azaldığı ama uluslararası sorunların çözümünde askeri güçlerin kullanılmaya devam edildiği ve bazı alanlarda askeri mücadeleler Rusya Federasyonu’nun güvenliğini tehdit edici büyüklüğe ulaşmıştır. Bu duruma en iyi örnek olarak da “uluslararası normları ihlal ederek” NATO üyelerinin askeri yapılarını Rusya sınırlarına yaklaştırması ve NATO’ nun

¹²⁸ Michael Grossman, “Role Theory and Foreign Policy Change: The Transformation of Russian Foreign Policy in the 1990s”, *International Politics*, 42, 2005, s. 334-351.

¹²⁹ Jim Nichol, *a.g.e*, s. 602-603.

genişlemesi gösterilmektedir. 1990 lardan bu yana NATO genişlemesi Rusya tarafından negatif perspektiften değerlendirilse de bu doktrinde Rusya güvenliği için potansiyel bir tehdit kaynağı olarak tanımlanmıştır. ABD isim olarak ifade edilmese de tehditler tanımlamalarından potansiyel tehdit olduğu çıkarılabilir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Kolektif Güvenlik Anlaşması Sistemi, BDT, ve Şangay İşbirliği Örgütü ile birlikte Rusya'nın öncelik verdiği kurumlar listesine eklenmiştir¹³⁰.

Rusya doktrinde yüksek hassasiyetli konvansiyonel silahların kullanımı üzerinde de durmuştur. Bu silahları nükleer silahlar gibi caydırıcı olarak görmekteydi. 2000 yılından sonra girdiği askeri modernizasyon sürecinde nükleer silahları ulusal savunmasının merkezine koymuş caydırıcılığını bu şekilde devam ettirmiştir. Rusya, NATO'nun Irak ve Afganistan savaşlarındaki rolünde olduğu gibi giderek artan küresel rolü nedeniyle bir tehdit olduğunu ve genişlemesinin yavaş yavaş eski Sovyet Cumhuriyetlerine taşınmasından, Rusya'nın güvenliğini tehdit etmesinden ve Rusya'nın hareket alanını kısıtlamasından dolayı da tehdit olarak kabul etmektedir. Özellikle Gürcistan'ın NATO'ya dahil olma ihtimali Rusya için önemli bir tehlike unsuru olmuştur. 2000 Doktrini ile 2010 Doktrini arasındaki nükleer tutum farkının getirisi 2010 sonrasında konvansiyonel güçlerin güvenliğin sağlanmasında rolünün artışı anlamına da gelmiştir. Bölgesel savaş ve önleyici saldırı olarak kullanılacak bir nükleer silah yetkisi sonuçları bakımından NATO Rusya ve Rusya'nın komşuları açısından olumsuz sonuçlar doğurabilirdi¹³¹.

2010 Askeri Doktrin¹³²:

- Yeni doktrin askeri komutanın politik olarak merkezileştirilmesini ve nükleer silahların kullanımını vurgulamaktadır
- Nükleer doktrin ilk kullanımda dahil olmak üzere pek çok açıdan aynı kalır
- Aynı zamanda nükleer silahların kullanımı yalnızca "Rusya'nın varlığı tehlikede olduğu zaman kullanılabilir" şeklinde daraltılmıştır. Bu hali ile güçlü bir caydırıcılık konumuna devam etmektedir.

¹³⁰ Robert Śmigielski, "The Russian Federation's Military Doctrine", **Polish Institute of International Affairs (PISM) Bulletins**, No 28(104), 2010, s. 1-2.

¹³¹ Benjamin Wolkov, Galya Balatsky, **a.g.e.**, s. 8-9.

¹³² **A.g.e.**, s. 7.

- Rusya'da ABD gibi hassas konvansiyonel silahların kullanımı yolunu seçmiştir
- NATO birincil dış tehdit olarak tanımlanıyor ve eski Rus Blok ülkelerini etkisi altına almaya çalışmak ile itham ediliyor
- 2000 Doktrini' ndeki savunmacı anlayış, bölgesel savaşlarda ve önleyici saldırı olarak nükleer silah kullanımı terk edilmiştir.

1993 Askeri Doktrini	2000 Askeri Doktrini	2010 Askeri Doktrini
Temel Prensipler		
-Rusya hiçbir devleti düşman olarak görmüyor. -Politik, askeri, ekonomik temelli -Rusya'nın hayati derecede önemli çıkarı diğer devletlerin kendi güvenliğini etkilemesine izin vermemesi gerektiği	-1993 Doktrini temel alınmıştır. -Askeri-politik, askeri-stratejik ve askeri-ekonomik ilişki temelinde tanımlanmıştır. -Rusya'nın askeri güvenliği devlet aktiviteleri içinde en önemli olandır	-2000 Doktrini temel alınmıştır -Rusya'nın ulusal çıkarlarını korumada politik, diplomatik, yasal, ekonomik, çevreci, askeri ve diğer araçları kullanımına bağlı olduğunu yansıtır.
Amaçlar		
-Savaşları ve silahlı çatışmaları önlemek -Savunma hazırlığı, tehditlere karşı önlemler, hayati öneme sahip çıkarların savunulması, askeri organizasyonun geliştirilmesi	-Askeri tehditlerin belirlenmesi, önlenmesi ve etkisiz hale getirilmesi -Rusya'nın ve müttefiklerinin ulusal çıkarları ile askeri güvenliklerinin korunmasının garantisini için askeri organizasyon gelişiminin sağlanması	- Silahlanma yarışının önüne geçilmesi, askeri çatışmaların önlenmesi ve Rusya'nın güvenliğinin sağlanması
Uluslararası İlişkiler		
-Liberalizm etkisinde, uluslararası ilişkilere ve sisteme genel olarak iyimser bir bakış açısı -Çok kutuplu terminolojisi henüz bu doktrinde kullanılmamış olsa da Soğuk Savaş'ın bitmesi ile yenir bir uluslararası sistemin başlangıcı -Dünya savaşı tehdidi azalmıştır ancak yine de tamamen ortadan kalkmamıştır -Ortaklık ve tüm yönleriyle genişleyen bir iş birliği Rusya uluslararası ihtilafların barışçıl çözümleri, diğer	-Tamamen negatif bakış açısı olmasa da uluslararası ilişkiler sisteminin istikrarsızlaşıyor olması düşüncesi -Uluslararası sistemde çok kutuplu güç dağılımı -İnsani müdahale için güç kullanımı konusunda BM Güvenlik Konseyi karar olmadan da hareket edebilme -Nükleer ya da konvansiyonel olarak geniş çapta savaş tehdidi belirtilmiştir -Rusya Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun ve ulusal	-Uluslararası ilişkilere kötümser bir bakış hakim -Uluslararası politika nüfuz, çok kutupluluk ve küreselleşme tutkusu ile karakterize edilmiştir. -Var olan uluslararası güvenlik mimarisinin tüm devletler için eşit güvenlik şartlarını sağlamadığı -Pek çok bölgesel çatışma halen çözüme kavuşmamış durumdadır. Rusya'ya sınırdaş ülkelerden de dahil olmak üzere bu çatışmalarda güçlü silahlı çözümleri sürdürme eğilimi devaö etmektedir. - Büyük ölçekli savaş tehlikesi

<p>devletlerin egemenlik haklarına ve toprak bütünlüklerine saygı, iç işlerine karışmama, sınırların değişmezliği, uluslararası hukukun değişmez ilkeleri gibi temel prensiplere bağlılığı belirtmiştir.</p> <p>-Silahlı kuvvetlerin başka bir devlette bireysel ya da kolektif savunma, vatandaşların güvenliği, toprak güvenliği dışında bir sebeple bulunmaması</p>	<p>çıkarlarına, güvenliğine tehdit edici davranmayan her devleti ortak olarak görmektedir</p> <p>-Bölgesel ve küresel düzeyde tehditlerin belirlenmesi, önlenmesi ve etkisizleştirilmesi için politik, diplomatik ve diğer askeri olmayan hareketlere öncelik verilir.</p> <p>-Rusya uluslararası hukukun temel norm ve prensipleri doğrultusunda ilerlemektedir.</p> <p>-Rusya uluslararası anlaşmalara uygun olarak kendisinin ve müttefiklerinin toprak bütünlüğün, askeri güvenliğinin sağlanmasında ve saldırgan hareketlerin önlenmesinde yer alacak silahlı kuvvetlerini hazır tutmaktadır.</p>	<p>düşüş göstermiş olsa bile Rusya'ya birkaç bölgeden askeri tehlike yoğunlaşmaktadır.</p> <p>- Politik, diplomatik ve diğer askeri olmayan araçlar ile askeri tehdit ve tehlikeleri etkisiz hale getirmek mümkün</p> <p>-Rusya'nın silahlı kuvvetleri kullanıp kendisine ya da müttefiklere karşı saldırgan hareketleri püskürtmesinin legalize yolu BM Güvenlik Konseyi kararları, diğer kolektif güvenlik yapıları ve Rusya sınırları dışında yaşayan Rus vatandaşları</p>
--	--	---

Nükleer Silahlar

<p>-Rusya ve müttefiklerine karşı başlatılacak nükleer savaş tehlikesinin caydırıcılık ile ortadan kaldırılması</p> <p>-Rusya nükleer güçlerin minimum seviyeye indirilmesinin ve stratejik istikrarın geniş ölçekli savaşı engelleyeceğini düşünüyor; gelecekte de nükleer silahların tamamen ortadan kaldırılması</p> <p>-Rusya nükleer silahı olmayan bir devlete karşı eğer devlet nükleer silahı olan bir devletle ittifak kurmadı ise, nükleer güç konumlandırmıyor</p> <p>-Bir tarafın provoke etmesi ile ortaya çıkan nükleer savaş felaket getiren sonuçlar doğurabilir.</p>	<p>-Rusya nükleer güç olarak konumunu korumak ve kendisi ya da müttefiklerine karşı saldırılara karşı caydırıcı olmak istemekte</p> <p>-Nükleer silahlar Rusya ve müttefiklerine karşı saldırılara için caydırıcı, askeri güvenliğinin sağlanmasında ve uluslararası statükonun, barışın korunup devamının sağlanması için bir faktör.</p> <p>-Rusya iki taraflı olarak ABD ile ya da çok taraflı olarak diğer nükleer güçler ile nükleer silahların minimum stratejik seviyelere indirilmesi için hazırdır.</p> <p>-Rusya kendisine ya da müttefiklerine karşı yapılacak nükleer saldırganlıklara cevap vermek ve Rusya'nın ulusal güvenliği için tehlike oluşturan geniş ölçekli konvansiyonel saldırılara karşı nükleer silah</p>	<p>-Nükleer silahlar nükleer savaşların ya da konvansiyonel savaşların başlamasına engel olan önemli bir faktör olmaya devam edecektir.</p> <p>-Büyük çaplı bir savaş ya da bölgesel savaş nükleer bir askeri çatışmaya evrilerek devletin varlığını tehlikeye atabilir.</p>
---	--	--

	<p><i>kullanma hakkını saklı tutar</i></p> <p><i>-Büyük çaplı konvansiyonel çatışmalar yüksek ihtimal ile nükleer bir çatışmaya dönüşür ve bu durumun medeni yaşam, insan hayatı ve varlığı ile ilgili felaket sonuçları olur.</i></p>	
Ana İç Tehdit ve Tehlikeler		
<p><i>-Anayasal sistemi şiddet ile devirmek istemek, devlet gücünün ve yönetim organlarının işleyişini bozmak</i></p> <p><i>-Milliyetçiler, ayrılıkçılar ve organize suç</i></p> <p><i>-Yasadışı silahlı örgütlenmeler yaratılması</i></p> <p><i>-Uyuşturucu, silah, mühimmat, patlayıcı gibi sabotaj ve terörist hareketlerde kullanılacak diğer silahların yasadışı dağıtımı</i></p> <p><i>-Diğer devletler tarafından da müdahale nedeni olarak gösterilebilecek iç silahlı çatışmalar</i></p>	<p><i>-Anayasal sistemi devirmek, federal organların işlevini yerine getirememesini amaçlayan şiddet içeren girişimler</i></p> <p><i>-Ayrılıkçılar, aşırıcular, terörizm ve organize suç</i></p> <p><i>-Yasadışı silahlı güçlerin oluşturulması, silahlandırılması ve fonksiyonel hale getirilmesi</i></p>	<p><i>- Anayasal sistemi devirmek, federal organların işlevini yerine getirememesini amaçlayan şiddet içeren girişimler</i></p> <p><i>- Yasadışı silahlı güçlerin oluşturulması, silahlandırılması ve fonksiyonel hale getirilmesi</i></p>
Ana Dış Tehdit ve Tehlikeler		
<p><i>-Bölgesel savaşlar</i></p> <p><i>-Rusya'nın sınır devletlerinde yabancı askeri güçler ile karşı karşıya gelinmesi</i></p> <p><i>-Askeri blok ve ittifakların Rusya'nın askeri güvenlik çıkarları aleyhinde ilerlemesi</i></p> <p><i>-Bölgesel hak iddiaları ve sorunları ile yüzleşmek</i></p> <p><i>-Kitle imha silahlarının kullanılması</i></p> <p><i>-Rusya sınırları dışında yaşayan Rus vatandaşlarının meşru haklarının, özgürlüklerinin baskı altına alınması</i></p> <p><i>-Stratejik nükleer güçlerin operasyonlarının, atomik ve kimyasal yatırımların kesintiye uğratılması</i></p>	<p><i>-Yerel savaşlar ve bölgesel silahlanma</i></p> <p><i>- Rusya'nın sınır devletlerinde yabancı askeri güçler ile karşı karşıya gelinmesi</i></p> <p><i>-Askeri blok ve ittifakların Rusya'nın askeri güvenlik çıkarları aleyhinde ilerlemesi</i></p> <p><i>-Bölgesel hak iddiaları ve sorunları ile yüzleşmek</i></p> <p><i>-Kitle imha silahlarının kullanılması</i></p> <p><i>-Rusya sınırları dışında yaşayan Rus vatandaşlarının meşru haklarının, özgürlüklerinin baskı altına alınması</i></p> <p><i>- Stratejik nükleer güçlerin, füze erken uyarı, anti füze defans, uzay izleme sistemlerinin, nükleer</i></p>	<p><i>-Bireysel olarak eyalet ve bölgelerdeki durumu</i></p> <p><i>-Rusya ile sınırdaş ülkelere yabancı askeri güçlerin yerleşimi</i></p> <p><i>-NATO' nun Rusya sınırlarına yakın olarak uluslararası hukuku ihlal ederek askeri yapılaşmaya gitmesi</i></p> <p><i>-Bölgesel hak iddiaları ve sorunları ile yüzleşmek</i></p> <p><i>-Kitle imha silahlarının kullanılması</i></p> <p><i>-Stratejik nükleer güçlerin, füze erken uyarı, anti füze defans, uzay izleme sistemlerinin, nükleer depolama tesislerinin, nükleer santrallerin, nükleer ve kimya tesislerinin fonksiyonunu</i></p>

<p>-Yurtdışındaki Rus yabancı misyonlarına saldırıda bulunulması</p> <p>-Uluslararası terörizm</p>	<p>depolama tesislerinin, nükleer santrallerin, nükleer ve kimya tesislerinin fonksiyonunu engelleyici müdahaleler</p> <p>-Yurtdışındaki Rus yabancı misyonlarına ve açık deniz tesislere saldırıda bulunulması</p> <p>-Uluslararası sorunların çözümünde Rusya'nın çıkarlarına aykırı çözümler getirerek çok kutuplu düzene zarar verilmesi</p> <p>-Uluslararası terörizm</p> <p>-Düşmanca bilgi operasyonları sonucu Rus ve müttefik çıkarlarının zarar görmesi</p>	<p>engelleyici müdahaleler</p> <p>-Stratejik füze savunma sistemlerinin dağıtımı, uzayın silahlandırılması ve hassas stratejik silah sistemlerinin de kullanılması</p> <p>-Uluslararası terörizm</p>
--	---	--

Sonerlar

<p>-Deniz kuvvetlerinin, nükleer ve konvansiyonel güçlerin azaltılması</p> <p>-Rusya'nın hayati çıkarlarının korunmasında silahlı kuvvetlerin hazırlık durumunun güvenilir seviyede olmasının sağlanması</p> <p>-Rusya'nın kolektif güvenlik yapılarına dahil olması</p> <p>-Askeri alanda karşılıklı olarak yabancı devletler ile işbirliğinin geliştirilmesi; özellikle BDT Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri ile</p> <p>-Kitle imha silahlarının izlenmesinde uluslararası işbirliğinin artırılması</p> <p>-Askeri organizasyonların ve doktrinlerin gelişiminde müttefikler ve partnerler ile karşılıklı bilgi paylaşımı</p> <p>-Rus güçlerinin 2000 yılına kadar yenilenmesi</p>	<p>-Nükleer silahlımanın düşürülmesi</p> <p>-Askeri güvenlik gerekleri olarak devletin askeri organizasyonun hazırlık ve eğitimin sağlanması</p> <p>-BDT çerçevesinde kolektif güvenlik sisteminin güçlendirilmesi</p> <p>- Belarus Cumhuriyeti ile ortak savunma politikası uygulanması, askeri organizasyon gelişimi alanında koordinasyon sağlanması, üye devletlerin(BDT) askeri güçlerinin geliştirilmesi, askeri altyapısının kullanılması ve Birlik üyesi devletlerin savunma kapasitelerinin korunması için diğer önlemlerin alınması</p> <p>-Kitle imha silahlarının yayılmasını engelleyici uluslararası sistemlerin iyileştirilmesi</p> <p>-Askeri alandaki plan, organizasyon yöntemleri de dahil olmak üzere güvenlik yapılarının geliştirilmesi</p> <p>-Askeri reformların devam etmesi; nitel gelişme, birliklerin iç ve dış</p>	<p>-Stratejik istikrarın devamı ve yeterli seviyede nükleer caydırıcılık</p> <p>-Rusya ve müttefiklerinin silahlı korunmasının sağlanması, askeri çatışmaların önlenmesi için silahlı kuvvetlerin kalıcı hazırlıklarının sağlanması</p> <p>-Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü(KGAÖ) çerçevesinde kolektif güvenlik sistemlerinin güçlendirilmesi</p> <p>-Şangay İşbirliği Örgütü, KGAÖ, BDT çerçevesinde uluslararası güvenlik işbirliğinin yoğunlaştırılması AB ve NATO ile ilişkilerin geliştirilmesi</p> <p>-KGAÖ üyeleri ile kolektif güvenlik çıkarlarının sağlanması için çabaları pekiştirmek ortak güçler oluşturmak; BDT üyesi ülkeler ile bölgesel ve uluslararası güvenliği sağlamak, barış koruma faaliyetlerine devam etmek ortak çıkarlara karşı oluşan yeni askeri tehditleri ve tehlikeleri önlemek, Şangay İşbirliği Örgütü üyesi devletler ile legal düzenleyici</p>
--	--	---

	<i>tehditleri önlemek üzere her an hazır olması</i>	<i>temel yaratmak. -Kitle imha silahlarının dağıtımı ve yayılmasına karşı oluşturulan uluslararası organizasyonlarla ilgili devletler ile eşit ilişkiler kurmak.</i>
--	---	--

Tablo 2.3 1993-2000-2010 Askeri Doktrinlerinin Karşılaştırılması¹³³

2.3.10 2013 Rus Dış Politika Konsepti

2013 yılı şubat ayında Rus Dışişleri Bakanlığı yeni politika konseptini yayınlamıştır. Yeni konsept Batı tarafından az dikkat çekmiş ve önceki belgelerin yinelenmesi olarak görülmüştür. Ancak belgede 2008 yılından bu yana değişen uluslararası ortamın Rusya tarafından nasıl görüldüğü ve buna karşı nasıl hareket edileceğine dair bilgiler bulunmaktadır. Putin'in de ifade ettiği gibi belge küresel, finansal ve ekonomik krizler ile 2011 den bu yana Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki istikrarsızlığı dikkate almaktadır. Dış politika konsepti Rusya'nın stratejik düşüncesinde daha geniş bir çerçeveye oturmaktadır. Uluslararası ilişkilerde yeni eğilimler üstüne yoğunlaşmak öncelikler konusunda yeniden düşünme gerektirir, 2008 den bu yana ki iç ve dış gelişmelere bakıldığında konsept Rusya'nın görüşlerinin doğal bir güncellemesi olmuştur ve bunlar yaklaşık beş yılda bir gerçekleşen Rusya'nın orta vadeli güncellemeleri öngören stratejik plan rehberine de uygun olmuştur. Konseptte Rusya'nın karşılaştığı zorlukların kapsamlı analizi, ulusal savunma programları ve şimdiye kadar uygulanan savunma programlarındaki hatalara değinmek istenmektedir. Beş ana bölüm olarak planlanmıştır; genel görüşler, modern dünya ve Rus dış politikası, küresel problemlerin çözümünde Rusya'nın öncelikleri, Rus dış politikası'nın formülasyonu ve uygulanması. Antartika ve Ukrayna önceki belgelerden farklı olarak yeni ilgi noktaları olarak görülmüştür. 2008 belgesinde Soğuk Savaş mirasının üstesinden gelindiği ve ideolojik dönemin sona erdiğinden bahsetse de 2013 versiyonunda bunlar bulunmamaktadır. Bunlar yerine

¹³³ Marcel de Haas, **a.g.e.**, s. 382-385; Stephen Blank, "A New Russian Defense Doctrine?", Strategic Studies Institute, **UNISCI Discussion Papers No 12**, 2006; Robert Burl Brannon, **a.g.e.** ; "The Basic Provisions of the Military Doctrine of the Russian Federation", Federation of American Scientists <https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html> (Erişim 09.04.2018)

dünyanın uygarlık çeşitliliğine vurgu yapılıyor ve yeniden ideolojize olmanın uluslararası ilişkilerdeki negatif etkisinden bahsediliyor¹³⁴

Konseptin içeriğine bakmak gerekir ise¹³⁵;

Konsept Yapısı:

- Genel görüşler
- Rusya Federasyonu dış politikası ve modern dünya
- Global sorunlar karşısındaki Rusya Federasyonu'nun öncelikleri
- Bölgesel öncelikler
- Rusya Federasyonu'nun dış politikasının uygulanması ve geliştirilmesi

Rusya'nın Temel Dış Politika Hedefleri:

- Ülke güvenliğinin sağlanması, bölgesel bütünlük ve egemenliğin korunması, çok kutuplu günümüz dünyasında uluslararası toplum önünde etkili bir yer edinilmesi
- Aktif olarak dünya barışı, güvenliği ve istikrarını desteklemek, küresel sorunlarda kolektif kararlar alan uluslararası ilişkiler tabanlı adil ve demokratik bir sistem inşası, BM benzeri yapılar ile uluslararası mevzuatlara öncelik verilmesi
- Rusya ekonomisinin ve teknolojik gelişiminin dinamik olarak büyümesinin devamlılığı için insan haklarının ve özgürlüklerinin garanti altına alınması adalet ve demokratik kurumların güçlendirilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve tüm bunlar için uygun dış ortam yaratılması
- Rus ürünleri, servisleri ve yatırımlarına karşı ayrımcılığı engellemek için diplomasiyi kullanarak Rusya'nın dünya ticareti ve ekonomik sistemindeki konumunun güçlendirilmesi
- Komşu devletler ile herhangi bir sorun noktasını bile ortadan kaldırarak ve diğer görünürde olabilecek sorunları engelleyerek iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi

¹³⁴ Andrew Monaghan, "The New Russian Foreign Policy Concept: Evolving Continuity", Russia and Eurasia **REP 2013/03**, April 2013 s. 1- 8.

¹³⁵ Francisco J. Ruiz González, " The Foreign Policy Concept of The Russian Federation: A Comparative Study", **IEEE Framework Document**, 06/2013, s. 1-22.

- Bağımsızlık ve egemenlik, pragmatizm, öngörülebilirlik ve çatışmayı önleyici çıkarların korunması temelinde diğer devletler ile, uluslararası örgütler ve forumlarla iki tarafında yararına çok taraflı ilişkiler geliştirmek
- Rusların ve Rusya dışında yaşayan vatandaşların legal haklarının ve çıkarlarının korunması
- Rusya'nın başarılarını göstererek Rus dilini tanıtmak ve dünyadaki yerini sağlamlaştırmak
- Medeniyetler arasında yapıcı bir diyalogun geliştirilmesi

Global Sorunlar Karşısında Rusya'nın Öncelikleri;

- Yeni bir dünya düzeninin aciliyeti
- Uluslararası ilişkilerde bir mevzuat/yasa imparatorluğu
- Uluslararası güvenliğin güçlendirilmesi
- Ekonomi ve çevre ile ilgili konularda uluslararası işbirliği
- Uluslararası insancıl işbirliği ve insan hakları
- Dış politika hareketlerinde bilgilendirme desteği

Uluslararası Güvenlik Önlemlerinin Güçlendirilmesi;

- Uluslararası ilişkilerde güç faktörünün etkisinin düşürülmesi, aynı zamanda da stratejik ve bölgesel istikrarın teşvik edilmesi
- ABD ile imzalanan stratejik silahları azaltma anlaşmasının uygulanmasının temel önemi
- Nükleer güvenliğin güçlendirilmesi karşı yasal ve politik çerçevenin geliştirilmesi politikasına devam edilmesi
- Keyfi olarak mayın inşa işlemlerine karşı olunması
- Güvenliğin ayrılmazlığı ve eşitliği temelinde askeri alanda ortak güven inşası için uluslararası silah kontrol anlaşmalarına tam olarak uyulması
- BM ve bölgesel organizasyonlar çerçevesinde barışın inşası konusundaki uluslararası faaliyetlere katılma ve keyfi uygulamalara yer bırakmadan abriş şartlarının devamlılığını sağlama
- BM Şartını' nın 51 maddesindeki nefsi müdafaa hakkının terörizm ve yayılması ile de savaşılmaması kapsamı
- Küresel yönetim sistemi gereğince, doğal ya da kışkırtılarak oluşturulmuş felakete karşı etkili kurumların kurulmasının desteklenmesi

- İç ve dış politikaların hayati görevi uluslararası terörizm de dahil olmak üzere Rusya ve vatandaşlarına karşı her türlü tehdidi önlemektir
- Organize suç ve uyuşturucu trafiğinin kalıcı olarak engellenmesi
- Çok uluslu devlet olarak kültürler, dinler ve uygarlıklar arasında diyalogu kolaylaştırmak

Rusya'nın Bölgesel Öncelikleri

- BDT, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, Avrasya Ekonomik Birliği, Güney Osetya, Karadeniz ve Hazar Denizi, AB, NATO, Asya Pasifik Kore Yarımadası, Ortadoğu, Latin Amerika, Afrika Birliği ..

2.3.11 2016 Dış Politika Konsepti

20 Kasım 2016 da Rusya' nın dış politika öncelikleri, hedefleri ve amaçlarını güncelleyen belge imzalanmıştır. 2000, 2008 ve 2013 yıllarından sonra yayınlanan yeni konsept son yayınlananın güncellenmiş halidir. Yeni konsept Rusya'nın ulusal çıkarlarını sürdürmeyi ve stratejik ulusal önceliklerini elde etmeyi dile getirmiştir. Avrasya ve Asya-Pasifik alanlarına önem verilmektedir¹³⁶.

2016 Dış Politika Konsepti İçerik¹³⁷:

- **Modern Dünya ve Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası:** Rusya yeni metinde "güç kullanımı" tabirini kullanmadan uluslararası sistemde gücün değişmez öneminden bahsetmektedir
- **Modernizasyon ve Silahlanma:** Askeri kapasiteyi genişletmek ve yükseltmek, stratejik istikrar kapsamında yeni tip silahlar üretmek ve konuşlandırmak, silah kontrol anlaşmalarınca belirlenen kontrol sistemi çerçevesinde küresel güvenliği gözetmek. Nükleer savaşında dahil olduğu büyük güçler arasındaki geniş çapta bir savaş ihtimalinin olmamasına rağmen, büyük güçler bölgesel çatışmalara artan krizlere sebep olmaktadır.
- **Mücadele Alanları:** İşid gibi grupların ortaya çıkması ile dünya eşi görülmemiş bir küresel tehdit ile karşı karşıya kalmıştır. Bu tarz tehditler kendi etki devletlerini oluşturarak etki alanlarını Atlantik' ten Pakistan'a kadar yaymak istemektedirler. Uluslararası bir karşı terörist organizasyon

¹³⁶ Indrani Talukdar, "Russia's New Foreign Policy 2016", Indian Council of World Affairs, 16 Şubat 2017, s. 1-34.

¹³⁷ A.g.e

kurarak bu tarz radikal örgütlerle mücadele etmenin gerekliliği vurgulanmaktadır. Uluslararası organize suç, çeşitli ülkelerdeki hükümet organlarına, mali ve hizmet organlarına sızarak teröristlerle ilişkiler de dahil olmak üzere etki alanlarını da genişletici bir ivme kazanmaktadır.

- **Rusya Federasyonu'nun Küresel Sorunların Çözümündeki Öncelikleri:** Rusya küresel kalkınmanın sürdürülebilir olmasına büyük önem vermektedir; ki bu durum büyük devletlerden kolektif bir liderlik gerektirir ve BM merkezi ve iş birliğinde devam ettirilmelidir. Bu amaçlarla Rusya G-20, BRICS(Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika), Şangay İşbirliği Örgütü ve diğer organizasyonlarla beraber çalışmaktadır.
- **Uluslararası Güvenliğin Güçlendirilmesi:** Uluslararası bir anlaşma hazırlanarak uzayı kapsayan bir silahlanma yarışı engellenebilir ve bu anlaşma ile devletler uzayda bu yarışı başlatan ilk devlet olmamayı taahhüt ederler. Başta Ortadoğu olmak üzere nükleer silahlar ve kitle imha silahlarından arındırılmış bölgeler yaratılması desteklenmektedir. Nükleer güvenlik konusunda Uluslararası Atom Enerji Kurumu'nun liderlik ettiği bir uluslararası işbirliğine gidilerek dünyada güçlü teknik ve fiziki bir mekanizma oluşturularak nükleer terör eylemlerinin önüne geçilebilir. Rusya devletlerin kendi ulusal politikalarını kendi başlarına belirleme hakkına saygı gösterirken; devletin, ulusal nükleer güvenlik sisteminin verimli ve güvenilir olmasını ve kendi takdirine bağlı olarak optimal parametrelerini belirleme sorumluluğunu taşımasına inanmaktadır. Rusya, ulusal ve uluslararası siber güvenliği, devlete karşı tehditleri, siber-uzaydan kaynaklanan ekonomik ve sosyal güvenliği terörle mücadele ve diğer bilgi teknolojisi içeren yöntemleri kullanarak sağlar. Rusya terör hangi şekilde ve sınıfta olursa olsun onu kınamaktadır. Siyasi, ideolojik ya da diğer amaçların peşinde olan terör örgütlerine devletlerin herhangi bir şekilde güven vermesine karşıdır. Terörle yalnızca askeri ya da yargı ile yalnız olarak mücadele etmenin başarı getirmeyeceği sivil dünya ki buna medyadan dini kurumlara, iş dünyasına kadar toplumun her kesiminin desteğinin gerektiği gerekmektedir. Diğer bilgi teknolojisi içeren yöntemleri kullanarak sağlar. Rusya terör hangi şekilde ve sınıfta olursa olsun onu kınamaktadır. Siyasi, ideolojik ya da diğer amaçların peşinde olan terör örgütlerine devletlerin herhangi bir şekilde güven vermesine karşıdır. Terörle yalnızca askeri ya da yargı ile yalnız olarak

macadele etmenin başarı getirmeyeceği sivil dünya ki buna medyadan dini kurumlara, iş dünyasına kadar toplumun her kesiminin desteğinin gerektiği gerekmektedir.

- **Göç:** Rusya göç sürecini düzenleyici uluslararası iş birliği süreçlerine katılıyor, göçmen işçilerin haklarının garanti altına alınması, her ülke için en uygun göçmen politikaların belirlenmesini savunur ve göçmeneler üzerinden politik çıkarların uygulanmasını reddeder. Rusya Federasyonu'nun Bölgesel Dış Politika Öncelikleri: Rusya NATO' nun Moskova' yakın çevresinde genişlemesinin sorun yaratıcı olarak görmektedir. Özellikle etki-tepki çerçevesinde 2008 Gürcistan ve 2014 Ukrayna krizleri buna örnek olarak gösterilebilir. Rusya Avrupa'da ki enerji piyasalarını domine etmek ve Lizbon'dan Vladivostok'a kadar uzanan bir koridor inşa etmek istemektedir. Rusya herhangi bir ittifaka üye olmayan Avrupa devletlerine de onlara saygı duyduğunu ve çok yönlü yapıcı bir iş birliğine hazır olduğunu belirtiyor. Rusya Çin ile geniş kapsamlı, eşit, güven odaklı stratejik iş birliğini arttırarak devam ettirecektir. Bölgesel ve küresel istikrarın sağlanmasında iki ülkenin konuları benzer prensiplerde ele alması gerektiğini düşünüyor. Rusya Suriye'de politik bir çözümden yana ve 2012 yılındaki Cenevre sözleşmesine uygun olarak Suriye halkı tarafından kendi geleceklerinin belirlenmesinden yana tavır koymaktadır. Rusya Suriye Arap Cumhuriyeti'ni birleşik, bağımsız, toprak bütünlüğüne sahip, laik, çoğulcu, tüm etnik ve mezhepsel grupların eşit haklara sahip olarak güven, barış içinde yaşadığı bir yer olması konusunda desteklemektedir.

2.3.12 2020 Rusya Güvenlik Strateji Belgesi

Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi Rusya Federasyonu'nun gelecek 10 yıldaki uluslararası sistemdeki gelişmelere karşı atacağı adımları formülize eder. Ulusal Güvenlik Stratejisi ile Ulusal Güvenlik Konsepti arasındaki fark Rusya'nın uluslararası pozisyonundaki ve güvenlik ortamındaki yinelenen değişiklikler yatmasıdır. Strateji belgesi iyimser ve güven veren bir tarz ile şekillenmiş ve Rusya'nın küresel rakiplerine atıflarda bulunulmuştur. Yirmi birinci yüzyılın gerçekliğine uyarlanan bu sistem, hem katı hem de yumuşak güvenlik konularının yanı sıra uluslararası işbirliği ve ekonomik kalkınma ihtiyacını da vurgulamaktadır. Doküman Ulusal Savunma, Devlet Güvenliği ve Sivillerin Korunması, Sağlık

Hizmeti, Kültür, Ekoloji, Stratejik İstikrar ve EŖit Ŗartlarda Ortaklık, rgtsel, Düzenleyici ve Bilgilendirici nlemler baŖlıkları halinde yayınlanmıŖtır. Savunma konusu açıkça belirli Ŗekilde ifade edilmemiŖ, savunma dnŖmnn tam olarak nasıl olacağı ifade edilmemiŖtir. Ancak doküman istikrarın devamlılığını sağlayacak modern bir orduya geiŖ sürecinde silahlı kuvvetlerin organizasyonu ve yapılarını iyileŖtirmesi gerektiğinin altını izmiŖtir. Moskova'nın ana endiŖe kaynaklarından biriside yakın çevresinde ve Doğu Avrupa'da füze savunma sistemlerinin olmasıdır. Rusya'nın nükleer bir g olarak devam etmesi de politikalarına yansıtılmıŖtır. Rusya'nın yakın çevresi ile ilgili geleneksel grŖleri devam etse de belge de küresel iŖbirliđi ve açıklık çağrısı yansıtılmıŖtır. Rusya perspektifinden bakıldığında diğer güçlü aktörler AB, Çin, Hindistan küresel tehditlere karŖı gerekli partnerler olarak grlmektedir. Ayrıca ABD ile ortak çıkarlar, silah kontrol, terörle mücadele ve ittifak anlaşmaları çerçevesinde stratejik ortaklıkları desteklemektedir. Belge de ekonomi önemli bir yer edinmiŖtir; Rusya'nın gayri safi yurtiçi hasılaya göre dünyadaki beŖinci olan konumunu koruma isteği bulunmaktadır. Ulusal ekonominin büyümesi ve etkinliğinin arttırılması için bankacılık reformu, verimlilik desteği, piyasa mekanizmalarının kurulması ve endüstriyel geliŖmenin sağlanması gibi bir dizi atılacak adım belirtilmiŖtir. Enerji güvenliğinin Rus liderliği için önemi yüksektir. Enerji ile ilgili konular ve Antartika, Hazar Denizi ve Sibiryaya gibi bölgeler Rusya'nın 2020 ye doğru olan güvenlik planında ne çıkmaktadır. Doğal kaynakların tüketilmesi ve artan doğalgaz ve petrol ihtiyacı enerjiyi baŖta gelen güvenlik konularından biri yapmıŖtır. Rusya yeni zengin kaynaklar bulma ve bu kaynakların ulaŖım rotalarında kontrol sağlamak için çabalarına devam etmektedir. Bir nceki belge de ve bunda görüldüğü üzere Rusya ekonomik ve politik hedeflerine uygun olarak enerji konusunda lider rol oynamak istemektedir. Güvenlik stratejisinde güvenlik algılamaları önemli bir yer almaktadır. Ekonomik tehditler önceliklidir. Rusya'nın endüstrisini geliŖtirme, verimliliği arttırma ve belirli bölgelerde sanayileŖme seviyesini arttırması gerekmektedir. Ham madde ihracına dayalı ekonomi tehdit oluŖturmaktadır. Enerji kaynaklarının kontrolü Kremlin için önem arz etmektedir. Rusya'nın politik çıkarlarının olduğu stratejik enerji alanlarına karŖı aleyhte yapılacak hamleler askeri tepki ile karŖılaŖabilir. Bu stratejik alanlardan biri olan Antartika ' da Rusya güvenlik strateji belgesi ile yeni askeri güçler konumlandırmak istemektedir. Moskova Avrupa güvenliği konusunda bölgesel ittifakların durumlarının yükseltilmesi gerektiğini Ŗiddetle arzu etmektedir. Bu

arzunun göstergesi olarak Rusya'nın geçtiğimiz günlerde olası krizlerin çözümünü kolaylaştırmak ve gerilimleri engellemek amacıyla resmi olarak tüm Avrupa' yı kapsayan bir güvenlik anlaşması önermesi gösterilebilir. NATO ile ilişkiler konusunda NATO' nun uluslararası hukuka uygun davranıp davranmamasına göre şekilleneceği görüşü vardır. Özellikle Gürcistan ve Ukrayna'nın birliğe üye edilmek istenmesi ve Avrupa'ya yerleştirilmek istenen füze savunma sistemleri konusu Rusya tarafında tehlikeli adımlar olarak görülmüştür. Ulusal Güvenlik Stratejisinde Rusya Federasyonu yetenekleri konusunda kendine güvenen ancak güvenliğini artırmak ve gelecekteki gelişimini garanti altına almak için gerekli çabaları göstermeyi ihmal edilemez bulmakta. Rusya'nın dünyaya bakış açısı değişmiştir. Ekonomik ve ahlaki çöküş nedeniyle Soğuk Savaş'tan sonra Moskova'yı karakterize eden kötümserlik yerini daha pragmatik bir şekilde küreselleşen uluslararası çevrenin içindeki Rusya'ya bırakmıştır¹³⁸.

Rusya'nın yeri hakkındaki tartışmalar ülke içinde devam etmiş ve resmi olarak belgeye yansıtılmıştır. Daha önceki versiyonlarda ifade edilen Rusya'nın güçlüler masasında bulunma hakkı olduğu iddiası bulunma isteğinin, arzusuna dönüşmüştür. 2000 yılındaki belgede Rusya'nın dünyadaki başlıca önemli devletlerden biri olduğu karışık uluslararası durum ve ülkenin geçici zorluklarına rağmen potansiyeli ve eşsiz konumu sayesinde bu rolü oynamaya devam ettiği görüşü son belge de dünyadaki süreçler üzerinde etkisi olan önde gelen güçler olarak evrimleşmiştir. Rusya'nın gerçek kapasitesinin küresel olarak kullanması gerektiği ve bunu yaparken de enerji rezervlerinin politik kullanımını detaylıca ifade edilmiştir. NATO ile ilişkilerden de bahsedilmiş ve belirleyici faktör olarak NATO'nun genişlemesini Rus sınırlarına kadar devam ettirmek istemesi ve bunu yaparken de ittifaka uluslararası hukuka karşı olarak küresel bir norm kazandırmak istemesi Rusya tarafından kabul edilemez olduğu belirtiliyor. Rusya'nın kendi toprakları dışında yaşayan Rusları koruma politikası 2008 Gürcistan krizinde de görülmüştür. Bu konu Rus politikalarında uzun zamandır yerini korumuş durumdadır. 2000 konseptinde Rusya dışında yaşayan Rus vatandaşların ekonomik, politik ve kişisel haklarının korunması ifadesi yer almış bu durum yeni konseptte de bir öncekini doğrular nitelikte yer almış ve bu çabalarına artırılması yönünde ifadelerde eklenmiştir. Rusya ile ABD ilişkileri ve doğrudan

¹³⁸ Sophia Dimitrakopoulou, Andrew Liaropoulos, "Russia's National Security Strategy to 2020: A Great Power in the Making?", **Caucasian Review of International Affairs Vol 4(1) 2010**, s. 35-42.

tehdit olarak konsept belgesinde yer almasa da ülkelere önderlik eden devlet olarak ifade edilmiş ve tanımlanmıştır. Orta vadede ulusal savunmanın güçlendirilmesindeki temel görevin “Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri için niteliksel olarak yeni bir görünüme geçiş” olduğu ifade edilmektedir. Çok fazla detay verilmese de personel ve organizasyon yapılarının geliştirilmesi, bölgesel tabanlı güçler arasındaki organizasyon ve işbirliğinin güçlendirilmesi gibi ifadeler mevcuttur. Batılı görüşlerde Strateji belgesinin içeriğinin pratikte uygulanmasında teorik ile pratiğin çakışacağı görüşü vardır. Ülke içinde de Strateji belgesi ile Rusya’nın kendi desteklediği silah kontrol anlaşmalarından ödün verdiği eleştirileri de bulunmaktadır¹³⁹.

Strateji hakkında akılda tutulmalıdır ki; belgede mevcut politika ilkelerine göre günümüz politikaları belirlenir. Bunlardan bazıları Rusya’nın büyük güç arzusu, ulusun doğal kaynakları üzerindeki kontrolün devamlığı, sosyal istikrarın devam ettirilmesi ve bunları takip eden enerji piyasalarının liberalleşmesine, sivil toplum örgütlerinin dış etkiler tarafından demokrasinin desteklenmesi söylemi sonucu oluşabilecek “renkli “devrimlerin önüne geçmedir. Ülkenin ekonomi görünüşü hakkında Medvedev ve Putin’in mevcut statükoyu okumada gerçekçi oldukları söylenebilir. Strateji belgesinde de özetlendiği gibi ekonomik çıktılarının yükselmesi Rusya’nın büyük devlet statüsünü yeniden kazanma araçlarından biri olabilirdi. Ulusal ekonominin gelecekteki büyümesi, inovasyonun hızlandırılması, bilim ve teknolojinin teşvik edilmesi ile uluslararası prestij ve güvenlik sağlanabilirdi¹⁴⁰.

Stratejinin nihai hedefi, Rusya'nın dünyanın en iyi beş ekonomisinden biri haline gelmesi ve kendisinin lider olduğu teknolojik yenilik ve küresel enerji altyapısını kurmak ve aynı zamanda uluslararası bir finans merkezi haline gelmektir. Rusya kendini lider ekonomik güç olarak saptayarak iç yaşam koşullarını gelişmiş ülkeler seviyesine getirebilir ve ulusal güvenlik çıkarlarını da sağlayabilirdi. Strateji yalnızca içsel konular içeren bir belge değildir. Rusya’nın hedeflerine ulaşmak için bir referans noktası ya da araç olarak ele alınmalıdır¹⁴¹.

2.4 Avrasyacı - Atlantikçi Bakış

¹³⁹ Keir Giles, “Russia’s National Security Strategy to 2020”, **NATO Defence College Research Division June 2009**, s. 1-11.

¹⁴⁰ Henning Schröder, “Russia’s National Security Strategy to 2020”, **Russian Analytical Digest NO.62**, 2009, s. 10.

¹⁴¹ Andrew C. Kuchins; Amy Beavin; Anna Bryndza, “Russia’s 2020 Strategic Economic Goals and The Role of International Integration”, **Center of Strategic International Studies**, 2009, s. 1.

20.yüzyılın başlarında Halford Mackinder tarafından Avrasya bölgesi temelinde tanımlama ve işlevsel değerinin belirlenmesi konusunda yeni bir yaklaşım ortaya atılmıştır. Ona göre dünya, işlevlerine göre bölgelere ayrılmıştır ve Avrupa medeniyeti dış baskının eseridir. Asya’ dan gelen istila ve baskılar bu duruma yol açmıştır. Dolayısıyla Dünya Adası’nın tarihsel süreçteki tüm dönüşümleri bu “Hearthland” yani “Kalpgah” ta olmuştur; burası da Avrasya’dır. Mackinder bölgenin en avantajlı jeopolitik şartlara sahip olduğunun altını çizmektedir¹⁴². Mackinder ‘a göre:

“Who rules East Europe commands the Heartland: Who rules the Heartland commands the World-Island: Who rules the World-Island commands the World”

“Doğu Avrupa’ ya hükmeden Kalpgaha, Kalpgaha hükmeden Dünya Adasına hükmeder; Dünya Adası’na hükmeden Dünya’ya hükmeder.”¹⁴³.

Trubetskoi’ ye göre de: “Doğası gereği Avrasya, tarihsel olarak tek bir devletin varlığını içerecek şekilde tahsis edilmiştir.”¹⁴⁴

Avrasyacılık Rusya’nın sosyalizm ile kapitalizm ve batıcılık ile slavcılık tercihlerinin dışında kalan farklı bir yoldur ve 1920 ‘li yıllardaki klasik, 1980’ li yıllardan sonra oluşan ise Yeni Avrasyacılık olarak anılmaktadır¹⁴⁵.

Avrasya kelimesi ilk olarak Aleksander Gumbelt adlı bir Alman coğrafyacı tarafından kullanılmıştır. Rusya’ da ise bu olguyu ilk kullanan V.İ Lamanski ‘dir. İlk başlarda bir coğrafi terim olan Avrasyacılık daha sonraları ideolojik bir kavram halini almıştır¹⁴⁶.

Avrasyacı görüşler hazır bir kültürel ve felsefik düşünce olarak doğmamış, aksine Rus tarihinin kendi içinden ortaya çıkmıştır ve ülke içindeki krizlerden çıkabilmek

¹⁴² Eldar Ismailov; Vladimer, Papava, “Rethinking Central Eurasia”. **Johns Hopkins University, SAIS**, 2010, s. 85.

¹⁴³ Halford J. Mackinder, “Democratic Ideals and Reality”, **National Defense University Press Washington DC**, 1996, s. 18.

¹⁴⁴ Mark Bassin, “Classical Eurasianism and The Geopolitics of Russian Identity”, **Department of Geography University College London**, 2003, s. 1.

¹⁴⁵ Mehmet Seyfettin Erol, “Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Avrasyacılık Tartışmaları”, **Rusya Stratejik Araştırmaları- I**,2006, s. 128.

¹⁴⁶ İhsan Çomak, “Rusya’da Bir Milli İdeoloji Arayışı: Avrasyacılık”, **Rusya Stratejik Araştırmaları- I**, 2006, s. 151.

için bir dönüm noktası olarak görülmüştür¹⁴⁷. Avrasyacılığın günümüz dünya şartlarında ilk akla gelen iyi düşünülmüş pragmatik devlet düşüncesi olması temel devlet ve ulusal fikirlerin birlikte çalışması, tarihsel amaç bütünlüğünün korunması, ülkenin ve insanların bu sistemdeki yerleri, onların ihtiyaçları, hayatta kalma ve gelişimleri, dünya ile ilişkileri ve bağımlılıklarına bağlıdır. Rusya ve Rus halkı Avrasya doktrinin olduğu gibi uluslararası olmalıdır¹⁴⁸.

Avrasya şu anda Rusya için anahtar kavram olabilmekle beraber pek çok Avrasya versiyonu bulunmaktadır. Bunlardan biri de Rusya' nın kültürel ve jeopolitik olarak Avrupa ve Asya kıtaları arasında köprü olduğudur¹⁴⁹.

Avrasyacılık düşüncesi 1920-21 yıllarından sonra, Avrupa' ya göç etmiş Rus kökenli göçmenler tarafından ortaya atılmış ve Avrupa' dan Moğolistan' a kadar uzanan bir coğrafi sınır çizilmiştir. Bu coğrafi sınırlar içinde yer alan insanlar arasında din ya da mezhep ayrımcılığı yapılmamakta, ideolojinin birleştirici rolünden bahsedilmektedir. Ancak bu ideolojideki liderlik unsurunun zamanında Sovyetler, günümüzde ise Rusya'nın olması gerektiği görüşü bulunmaktadır. Tabii ki bu ideoloji Sovyetlerin devrim sonrası yönetimlerini pekiştirmek amacı ile kullanılmış ve günümüzde de Rusya devlet başkanı Putin'in savunuculuğunu yaptığı bir olgu haline almıştır. Neo- Avrasyacılık (Yeni Avrasyacılık) olarak adlandırılan yeni olgununun önde gelen teorisyeni Aleksandr Dugin'dir. Yeni Avrasyacılığın Tokyo-Bonn arasında bir ittifak kuşağı oluşturmak, Avrupa' yı ABD 'nin siyasi, kültürel ve ekonomik işgalinden kurtarmak, Japonya ve Asya üzerindeki etkisini kırmak ve küreselleşmeye karşı koymak gibi amaçları bulunmaktadır. Avrasyacılığa karşı negatif yönlü eleştiriler de bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ideolojinin insanlar üzerinde değil, güç üzerine kurulduğunu iddia etmektedir. Ki böylesine büyük güçleri kontrol edebilmek için de o çapta liderlere ihtiyaç duyulduğunu belirtmekte ve Cengiz Han gibi lider örnekleri göstermektedir¹⁵⁰.

Avrasyacılık, Sovyet sonrası Rusya' da popüler bir öğretilerdir. Bu görüşü savunanlar Rusya' nın Slav ve Slav olmayan çoğunlukla Müslüman Türk' ün olduğu eşsiz bir karışım olduğuna inanmaktadır. Rus ulusalcılığının yükselmesiyle Müslümanlar

¹⁴⁷ V. V Karlov, "The Idea of Eurasianism and Russian Nationalism", **Anthropology & Archeology of Eurasia**, 36:4, 1998, s. 32.

¹⁴⁸ **A.g.e.**, s. 46-47.

¹⁴⁹ Smith, s. 492.

¹⁵⁰ İhsan Çomak, "Rusya, Putin ve Avrasyacılık" **Rusya Stratejik Araştırmaları – I**, 2006, s. 97-98.

“düşmana” dönüşmüştür. Benzer durum ise Ukrayna’ da farklı gerçekleşmiştir. Ülkedeki Ruslar yabancı bir güç, Türkler ise kabul edilebilir azınlık olarak sınıflanmıştır¹⁵¹.

Avrasyacı güç konsepti bazı Batı realistleri ile benzerlik göstermektedir. İki görüş de gücün kontrol, hükmetme, çatışma yönlerine vurgu yapmakta; uluslararası ilişkilerin diğer yönleri olan işbirliği ve yenilemenin önemini azaltmaktadırlar. Gücü yönetme ve güçlü olma dünya politiğindeki galip argümanlar olarak görülmektedir. Bunun için yerel ve dış politika hedeflerine ulaşmada Batı’ nın iyi niyetine güvenmek yerine kendi çıkarlarında ısrarcı olunması savunulmuştur. Ancak Avrasyacılar uluslararası politikada ulus devletlerin anahtar rol oynadığını savunan Batılı realistlere katılmamakta; onlara göre anahtar rolü imparatorluklar oynamaktadır ve uluslararası politika daima imparatorluklar arasında güç ve kaynaklar üzerinde sıkışacaktır. Güvenlik, istikrar ve gelişme üç önemli ana hedeftir¹⁵². Ayrıca rasyonel Batı argümanları devlet ve imparatorlukların çıkar ve davranışlarını açıklamada yeterli değildir. Bu alanlarda açıklama yapabilmek için ulusal hafıza, ulusal gurur, gibi sosyal güdülere başvurmak gerekir. Bu sınırlamanın üstesinden gelebilmek için devlet yönetiminde bu tarz kültürel ve etnik faktörlere yer vermişlerdir¹⁵³. Avrasyacılar da kendi içinde modernleşmeciler ve yayılmacılar olarak da ayrılırlar:

	Modernleşmeciler (Modernizers)	Yayılmacılar (Expansionists)
	Ana Entelektüel Kaynakları	
	<i>Jeopolitik Batı realizmi Modernizasyon teorileri</i>	<i>Jeopolitik</i>
	Yapısal Olmayan Varsayımlar	
Güç	<i>Güç korunma anlamına gelir</i>	<i>Güç yayılma ve sonuç olarak coğrafik ittifaklar anlamına gelir</i>
Anahtar Birimler	<i>Kendine yeten</i>	<i>Sürekli genişleyen</i>

¹⁵¹ Dmitry Shlapentokh, “From Russian to Ukrainian Eurasianism: the New ‘Historical’ Friends and Enemies”, **Asian Ethnicity Vol. 14, No. 4**, 2013, s. 449.

¹⁵² Andrei P. Tsygankov, “Hard-Line Eurasianism and Russia’ s Contending Geopolitical Perspectives”, **East European Quarterly, XXXII No 3**, 1998, s. 318.

¹⁵³ Tsygankov, **a.g.e**, s. 319

	<i>imparatorluk</i>	<i>imparatorluk</i>
Davranış Motifleri	<i>Rasyonel çıkarlar ve kültürel değerler</i>	<i>Kültürel ve jeopolitik değerler</i>
	Soğuk Savaş Sonrası İçin Stratejiler	
	<i>Küresel askeri çatışmalardan kaçınmak için güç birikimi, ekonomik ve teknolojik gelişme, makul genişleme</i>	<i>Jeopolitik boşluğu doldurmak için acil ve geniş ölçekli genişleme</i>

Tablo 2.4 Avrasyacı Görüşlerin Karşılaştırması¹⁵⁴

Çeşitli sınıflandırmalardan biri de Neo-Avrasyacılığı üç akıma ayırmaktadır. Bunların birincisi emperyal bir kıtasal ölçekte ulusal ideokrasidir; ikincisi kıtasal bir Rus-İran ittifakı; üçüncüsü ise ekonomik Avrasyacı akımdır. İlk akımın temsilcileri Batıcılığa-Atlantikçiliğe karşı çıkmakta ve Avrasya sosyalist imparatorluğunun kurulması görüşündedirler. İkinci akımın temsilcileri Rusya ile diğer yanda Atlantikçiliğe ve küreselleşmeye karşı, Avrupacılığa şüphe ile yaklaşan, belki biraz İslam sosyalizmine, Avrupalı ulusal Bolşevizme inanan İran, Irak gibi ya da bu niteliklerden bir ya da bir kaçını taşıyan başka devletlerle kurulacak stratejik ortaklık temelindeki ittifakları öne sürmektedirler. Üçüncü eğilim, eski Sovyet cumhuriyetleri arasında ekonomik işbirliğini düzeltmeyi amaçlayan Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in fikri üzerine yoğunlaşmaktadır¹⁵⁵.

Rusya' da günümüzde Avrasyacılık konusunda 3 görüş başı çekmektedir¹⁵⁶:

1. Dugin¹⁵⁷: Muhafazakar devrimcilik olarak adlandırmaktadır ve Dugin' e göre Avrasya kavram olarak jeopolitiktir, yalnızca coğrafi değildir. Ona göre Avrasya tam olarak geçmişteki Cengiz Han 'ın sahip olduğu topraklardır. Daha sonra da Moskova Prensligi, Sovyetler şimdi de Rusya'dır. Bu yöndeki bir ilerleme Rusya için uygulanabilecek tek çözümdür. Aynı zamanda çok kutuplu bir globalleşmeyi ve buna bağlı bir ittifak sistemini savunmaktadır. Dugin klasik Avrasya görüşüne aşırı sağ görüşten eklemeler yaparak yeniden

¹⁵⁴ A.g.e, s. 330

¹⁵⁵ Ismailov; Papava, a.g.e, s. 31

¹⁵⁶ Mehmet Seyfettin Erol, a.g.e, s. 131-132.

¹⁵⁷ Andreas Umland, "Pathological Tendencies in Russian Neo-Eurasianism", **Russian Politics and Law**, vol. 47, no. 1, 2009, s. 76-89.

oluşturmuş ve “muhafazakar devrim” söylemini oluşturmuştur¹⁵⁸. Dugin’e göre: “Ülkedeki zor şartlarda Rus halkının ayakta kalabilmesi, demografik yapısının yükselmesi, etik, fiziki ve manevi duyguların iyileştirilmesi için Rus milliyetçiliğinin en radikal formuna başvurmak gerekmektedir. Bu olmadan ekonomik ya da teknik herhangi bir önlem sonuç vermez”¹⁵⁹. Avrasyacı Okulu Avrasya’ nın kaderini Rusya’ nın kaderi ile eşdeğer görür. Rusya’ nın tarihsel görevinin bir gereği olarak, bölgede hakimiyetinin sağlanması, çıkarlarının korunması için atılacak adamları meşrulaştırır. Dugin’in bakış açısına göre de buna destek olan her şey iyidir, engel olan her şey de kötüdür¹⁶⁰. Dugin Rusya’ nın eşsiz coğrafi konumu ve etnik mirası onun büyük bir güç olmayı hak etmesinde ana sütunları oluşturmaktadır. “Osnov geopolitik”¹⁶¹ yayınlanmasından sonra büyük bir klasik jeopolitik eser olmuştur ki bu eserde ilk jeopolitiklerin izleri görülebilmektedir. Halford Mackinder, Alfred Thayer Mahan, Nicholas Spykman ve hatta Karl Haushofer’ın Dugin’i etkilediği görülebilmektedir¹⁶². Dugin ABD ve Atlantizm’ e karşı her zaman negatif olmamıştır. Ona göre gerekli şartlar oluştuğunda Amerika ve Rusya birlikte çalışabilirlerdi. Yine de çoğu durumda ve özellikle 1990'larda, Dugin’in ABD’ye bakış açısı son derece olumsuz oldu. Rusya ile ABD arasındaki çatışmayı kaçınılmaz olarak gördü; doğal kaynakların kontrolü ve diğer pragmatik kaygıların rekabetle hiçbir ilgisi yoktu. Çatışma, Henry Kissinger ve John Mearsheimer' in ruhu içinde, nezdinde bulunmamakta, ancak Atlantikleşme ve Atlantikçiliğin Avrasya'nın değerleriyle bir arada bulunamaması gibi özelliklerden kaynaklanmaktadır. Burada Dugin, Atlantikçiliğin çeşitli olumsuz özelliklerini gördü. Dugin'in daha sonra geliştirmiş olduğu diğer olumsuz görüş, Atlantik'in olumsuz özelliklerini, insanlığın Tanrı'yı oynayabileceği, konuşabileceği ve insanın

¹⁵⁸ Marlène Laruelle, “The Two Faces of Contemporary Eurasianism: an Imperial Version of Russian Nationalism”, **Nationalities Papers**, 32:1, 2004, s. 126.

¹⁵⁹ Anton Shekhovtsov, “The Palingenic Thrust of Russian Neo-Eurasianism: Ideas of Rebirth in Aleksandr Dugin’s Worldview”, **Totalitarian Movements and Political Religions**, 9:4, 2008, s. 496.

¹⁶⁰ Sina Kısacık; Furkan Kaya, “Russian Eurasianism Versus American Eurasianism Within The Perspectives of Brzezinski and Dugin: A Case Study On The Recent Ukrainian Crisis”, **International Journal of Arts & Sciences**, 2016, s. 161.

¹⁶¹ Anton Shekhovtsov, “Aleksandr Dugin’s Neo-Eurasianism: The New Right à la Russe1”, **Religion Compass** 3/4, 2009, s. 705.

¹⁶² Steven K. Voytek, “Eurasianist Trends in Russian Foreign Policy: A Critical Analysis”, **Eberly College of Arts and Sciences at West Virginia University (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Morgantown, West Virginia, 2012, s. 21.

doğasını değiştirebileceği inancına bağlamıştır¹⁶³. Dugin'e göre Rus medeniyetinin eşsizliği tek bir toplum tarihinin ötesine geçiyor ve dünyaca değer kazanıyor. Tarihinin tüm laik, emperyal ve batılı safhalarına karşın, Rusya, her zaman Patrik ve Çar'ın ikili, dini / siyasi liderliği altında birleşmiş bir Ortodoks İmparatorluğu olarak kalmıştır. Ortodoksluğa olan bağlılığı sayesinde Rusya, dünya çapındaki kutsal medeniyetin kalıntılarını sağlam tutmuştur. Laik düşüncenin eşiğinde olan dünyada Rusya ancak kendi başına ahlaki ve dini değerlerin yenilenmesinde ve canlanmasında öncülük edebilir. Bu yüzden orijinal Avrasyacılara göre Dugin Rusya' yı yalnızca Asya-Avrupa kıtasında değil tüm Dünya' da "Anakara" olarak görmektedir. Görüşteki bu farklılık, 1920'lerin Avrasya hareketini sarsan çelişkiden kaçmasına olanak tanıyor. "Anakara Rusya, burada evrenin merkezini, insanlığın doğum yeri, eski uygarlıkların kalbini, yeryüzünde cennetin izdüşümünü, ataların kutsal topraklarını simgeliyor"¹⁶⁴.

2. Bagramov: Avrasyacılık konusundaki politikalarının temelinde Slav-Türk halklarının ortak hareket etmesi ve ortak politikalar üretmesi gerektiğini savunmaktadır.
3. Panarin: Agresif olmayan emperyal bir Avrasyacılıktan bahseder. Halkların birlikte yaşamaları ancak bu sürede kendi kültürlerini de geliştirebildikleri bir düşünceyi; modern dünyaya uygun bir görüş ifade eder. Yalnızca kültürel ve dinsel faktörlerin insanların hayatlarını şekillendirebileceğini savunur. Kültürel görecililiği bu yüzden biraz aşırıdır. Ona göre bir ulus başka bir ulusu yargılama hakkına sahip değildir yaparsa ki bu ırk üstünlüğü tanımına girer. Panarin' nin Avrasya önermesi Batı'ya bir kınamadır. Avrupa yayılması içeriden dışarıya doğru olan ve Avrupa' ya özgü kopyalanması neredeyse imkansız bir sistemdir. Avrupa merkezizetçilik insanların mental sağlığı için tehlikeli ve değerlerin yitirildiği tehlikeli bir kavramdır. Rusya'nın Avrupa'dan uzak durması ve Rus merkezli bir sistem ile Avrupa Emperyalizmini karşılaması gerekmektedir. Onun Avrasyacı teorisinde Avrupalı olmayan kültürel döngüsel zamanlarda kendilerini geliştirirken Avrupa doğrusal bir çizgide ilerlemiştir. Medeniyetler arasındaki fark

¹⁶³ Dmitry V. Shlapentokh, "Implementation of an Ideological Paradigm: Early Duginian Eurasianism and Russia's Post-Crimean Discourse", **Contemporary Security Policy** 35:3, 2014, s. 387.

¹⁶⁴ Natalia Morozova, "Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin", **Geopolitics** 14:4, 2009, s. 681- 682.

ilerleme ya da gerileme olarak, zamansal farklılıklar ile açıklanmıştır. Panarin bu Avrupalı olmayan kültürlerin farklılığını formalize edilerek çözülmesini ve oluşacak kültürün özelliklerinin geçici ve dikeysel değil mekânsal ve yatay olacağını ifade etmektedir¹⁶⁵.

Avrasyacılığın ılımlı ve aşırı olmak üzere iki versiyonu bulunmaktadır. İlimlilerin Avrasya tanımında Rusya'nın sınırları Ukrayna ve Belarus'a kadar uzanırken; aşırııcılarda ise tüm eski Sovyetler Birliğini kapsamaktaydı. İlimlilere "Slavik", aşırııcılara ise "Sovyet" Avrasyacılığı denmektedir¹⁶⁶.

Avrasyacılar Rusya'nın daha aktif ve iddialı bir dış politika izlemesi gerektiğine inanmışlardır. Grubun önde gelen isimlerinden, aynı zamanda Yetlsin'nin dış politika danışmanı Sergei Stankevich'dir. Onlara göre Moskova ulusun çıkarlarını hiçe saymış, belirsiz bir Batı ile iyi ilişkiler uğruna ülkenin tarihi, coğrafi ve kültürel kimliğini feda etmiştir. Rusya Batı yerine yakın çevresine odaklanmalıdır. Bu çerçevede yakın çevre altından yaşayan 25 milyon Rus'un haklarını korumak bir dış politika önceliği olmalıdır¹⁶⁷.

Atlantikçilik(Batıcılık) Rus tarihinde uzun bir geleneğe sahiptir. Fransız İhtilali ve Napolyon Savaşları'nın tepkisi olarak 19. yüzyıl başlarına kadar uzanmaktadır. Napolyon Savaşları sırasında pek çok Rus subay Batı'da eğitim görmekteydi. Orada buldukları süre içerisinde Liberalizme hayranlık duymuş, Romantizm'den etkilenmiş ve Aydınlanma düşüncesinin takipçisi olmuşlardır. Amaçları Rusya'yı diğer Avrupa devletleri çizgisinde modernize etmektir. Batıcıların kurucularından biri Petr Chaadaev'dir. Genel olarak Avrupalıların her şeyi Avrupa'da yüceltmelerine karşı çıkmıyorlar ancak Avrupalıların yaptığı hataları yapmayacaklarını düşünüp Rusya'yı Avrupa'dan daha avantajlı bir konumda görüyorlardı¹⁶⁸.

Yeni Atlantikçilik olarak da adlandırılan görüşlerin yapısını Boris Yeltsin, Igor Gaaydar ve Andrei Kozyrev oluşturmuştur. Bu kişiler yönetimde oldukları dönemde

¹⁶⁵Laruelle, a.g.e, s. 119-120.

¹⁶⁶ John O'Loughlin; Paul F. Talbot, "Where in the World is Russia? Geopolitical Perceptions and Preferences of Ordinary Russians", **Eurasian Geography and Economics**, 46:1, 2005, s. 37.

¹⁶⁷ İdil Tuncer, "The Security Policies Of The Russian Federation: The "Near Abroad" and Turkey", **Turkish Studies**, 2000, s. 97.

¹⁶⁸ Nebojsa Bjelakovic, "The Foreign Policy Debate in Russia of the 1990s: An Analysis of Russian Security Discourse", **Carleton University Department of Political Science** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ottawa, Ontario, 2000, s. 98-105.

iş birliğine dayalı siyasal yakınlık ve ekonomik bütünleşme gibi konulara odaklanmışlardır. Batılılaşmanın ülkede demokratik ve sosyal bir yönetimin kurulmasında önemli bir rol oynayacağı düşünülmüştür. Kozyrev üç belirgin hedefin altını çizmiştir. Bunlar; uluslararası topluma demokratik, barışçıl bir yolla üye olmak, nükleer silahların kontrolünü sağlamak ve bu konuda iş birliği yapmak, uluslararası batı finansal kuruluşlarla yakınlaşarak bunlara katılım sağlamak olarak ifade edilebilir. Ancak Batı açısından Rusya emperyalist kimliğini devam ettirmiş ve bu da Batı ile entegrasyonu zorlaştırmıştır. Rusya' nın daha normal bir devlet olması gerekmektedir. Daha önceki Sovyet döneminde olduğu gibi müttefik ülkeler ile beraber Batı ile mücadele anlayışı oldukça büyük zararlar getirmiştir. Sovyet sonrası bu anlayışın devam etmesi ülke için sorunlar oluşturacak, Batı ekonomik yapısından kopmalarla beraber eski müttefiklerin de olmaması ile NATO ilerlemesinin de önüne geçmek bir hayli zor olacaktır. Sonuç olarak Batıcılığa göre daha ferah ve demokratik bir toplum için bu çatışmacı dış politikadan vazgeçilmeli, iş birliği odaklı politikalar izlenmelidir¹⁶⁹. Ağustos 1991-1992 sonu dönemi arasında batıcıların politikalarını uyguladıkları zaman olarak söylemek mümkündür. Bu döneme bakıldığında eski Sovyet coğrafyası ülkeleri ile daha eşitliğe dayalı bir politika izlendiği, NATO ' nun ilerlemesine sessiz kalındığı ve Batı ile daha iyi bir ilişki olduğu söylenebilir¹⁷⁰.

Dugin' in felsefesi özellikle ilk başlardaki vizyonu Avrasya medeniyetleşmesindeki uzlaşmaz anlaşmazlıkların analizinde iyi bir kullanım imkanı sunmuştur. Avrasya görüşü Rusya merkezli bir anlayış iken Atlantik görüşü ABD merkezlidir. Avrasyacılık Avrasya'daki tüm Slavların, Müslümanların, Türklerin organik bir yapıda yaşaması gerektiği savunulmuştur.

Bu yaklaşımların Avrasya' da, Merkez Asya Bölgesinde uygulamaları da çeşitli idi. İç politika ortamları ve ekonomik kurumlar politika oluşturma sürecinde kendi aralarında bölünmüştür. Entegre bir politika uygulamasının olmamasından dolayı durum "karışık" olarak görülmüştür. Ancak tüm bunlara rağmen Rusya'nın dış politika uygulamasındaki gerçek şudur ki; Rusya politik, askeri ve ekonomik tüm

¹⁶⁹ Sait Sönmez, "Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi", **Akademik Bakış**, Cilt 3 Sayı 6, 2010, s. 75-78.

¹⁷⁰ Nazim Cafersoy, " Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları", **ASAM Avrasya Dosyası**, Cilt 8, Sayı4, 2002, s. 78.

araçları politik çıkarların korunmasında kullanır¹⁷¹. Avrasya'nın ortasında etkisini devam ettirerek Rus jeopolitik okulu tarafından şekillendirilen Avrasyacılık akımı Rusya'nın tarihsel emperyal düşüncesine de yardımcı olmaktadır. Bu akım Rusya'da hızla ana egemen ideoloji olma yolunda ilerlemektedir¹⁷².

Felsefi Dünya Görüşü	<i>Atlantikçilik</i>	<i>Realizm</i>	<i>Avrasyacılık</i>
Destek Grubu	<i>Batı yönlü liberaller</i>	<i>Pragmatik devletçiler</i>	<i>Geleneksel yönelimli ulusalcılar</i>
Politikacı	<i>A.Kozyrev</i>	<i>V.Putin</i>	<i>G.Zhuganov</i>
	<i>M.Gorbachev</i>	<i>E.Primakov</i>	<i>V.Zhirinovskiy</i>
Dış Politika Oryantasyonu	<i>Globalizm</i>	<i>Pragmatik</i>	<i>Ulusalcılık</i>
		<i>Enternasyonalizm</i>	
Batıya Karşı Tutum	<i>Batı ile işbirliği</i>	<i>Büyük güç pragmatigi</i>	<i>Batıdan izolasyon- Batıya karşı çatışma</i>
		<i>Büyük güç dengesi</i>	
Uluslararası Politika Şablonu	<i>Dayanışma</i>	<i>Etki, nüfus - uluslararası prestij</i>	<i>Güç</i>

Tablo 2.5 Rus Perspektifinden Uluslararası Politika Tabanlı Dış Politika Yönelimleri¹⁷³

Ukrayna ve Orta Doğu'daki son olaylar ışığında Avrasya konseptindeki belirli sistematik zayıflamaya dikkat çekilebilir. Uluslararası İlişkiler'deki realistik ve liberal düşünceler gibi diğer jeopolitik yaklaşımlar önemli bir rol oynamıştır¹⁷⁴.

Devlet belgeleri ve ideolojileri, çeşitli politik partilerin programları, gruplar, önde gelen politikacılar bir sonuca liderlik etmektedir ki Rusya'da devletin ve ulusun inşasında beş önemli perspektif bulunmaktadır aynı zamanda bunlar Rusya'nın uluslararası güvenliğinin sağlanmasında da önemlidir. Bunlar: Yeni devlet kurucular,

¹⁷¹ Suban Kumar Chowdhury; Abdullah Hel Kafi, "The Heartland Theory of Sir Halford John Mackinder: Justification of Foreign Policy of The States and Russia In Central Asia", **Journal of Liberty and International Affairs | Vol. 1, No. 2**, 2015, s. 6.

¹⁷² Vladimer Papava, "The Eurasianism of Russian Anti-Westernism and the Concept of Central Caucaso-Asia", **Russian Politics & Law**, 51:6, 2013, s. 72-73.

¹⁷³ Beom-Shik Shin, "Russia's Perspectives on International Politics: A Comparison of Liberalist, Realist and Geopolitical Paradigms", **Acta Slavica Iaponica**, No 26, 2009, s. 9.

¹⁷⁴ Toni Mileski, "Identifying The New Eurasian Orientation In Modern Russian Geopolitical Thought, Eastern Journal of European Studies", **Eastern Journal of European Studies**, Volume6, Issue2, 2015, s. 183.

etnik milliyetçilik, restorasyonculuk, hegemonya/egemenlik, entegrasyon. Bu düşünce yapılarına ait farklı vizyonlar tabloda gösterilmiştir¹⁷⁵:

Aktörler	Referans Noktası	Güvenlik Politika Amacı	Ana Tehdit	Araçları	Sonuç
Devlet Kurucular (Yeltsin/Putin Hükümetleri, Sağ Görüşçüler, Yabloko/Rus Birleşik Demokrat Parti)	Rusya Federasyonu (Ulus-Devlet)	Ulusal egemenliğin korunması	Ekonomik krizler	Ekonomik, politik, askeri	İstikrar
Restorasyoncular (Rusya Federasyonu Komünist Partisi, Rusya Liberal Demokrat Partisi)	SSCB varisi	Devletin gücünü arttırmak ve genişletmek	Zayıflık ve dağılma	Politik, askeri	İstikrar yok
Etnik milliyetçilik (Aydınlar, parlamento dışı partiler)	İnsanlar (ulus)	Biz olarak hayatta kalmak	Ulusal kimliğin yok olması	Öz bilincin inşası	İstikrar yok
Hegemonya Fatherland hareketi	Avrasya gücü	Bölgeye hakim olmak ve yönetmek	Düşman komşular	Politik, askeri, ekonomik	İstikrar yok
Entegrasyon (Yeltsin/ Putin hükümetlerinin bir kısmı, ana akım siyasi partilerin çoğu)	BDT üyeliği	Avrasya entegrasyonu	Yugoslavya senaryosu	Ekonomik politik, kültürel	İstikrar

Tablo 2.6 Rusya’da Politik Aktörler¹⁷⁶

2018 yılında Avrasya bütünleşmesi projesi 24 yılını devirmiştir. 1994 yılında Kazakistan Cumhuriyeti’nin başkanı Nursultan Nazarbayev¹⁷⁷ Moskova Devlet

¹⁷⁵ Igor Zevelev, “NATO’s Enlargement and Russian Perceptions of Eurasian Political Frontiers”, Enlargement and Russian Perceptions of Eurasian Political Frontiers”, NATO, 1998, s. 22.

¹⁷⁶ A.g.e, s. 23.

¹⁷⁷ Katharina Hoffmann, “Eurasian Union—a New Name for an Old Integration Idea”, Russian Analytical Digest No. 112, 2012, s. 2.

Üniversitesinde yaptığı konuşmada birbirlerine bağlı olarak konsolide edilmiş ekonomik modelin geliştirilmesi önerisinde bulunmuştur. BDT'nin aksine, işbirliğini genişletmek için en iyi şekilde hazırlanmış olan Avrasya Birliği¹⁷⁸, daha net ve daha kapsamlı bir kurumsal yapıya sahip olmalı ve temel olarak ekonominin kilit sektörlerinde yeterli düzenleyici yetki alanına sahip olmalıydı. Sovyet sonrası ülkelerin liderlerinin çoğu “yeni birlik” fikrine hazır değildi. Ancak fikir bir süre sonra yalnızca Belarus ve Rusya Federasyonu tarafından desteklendi. 1995 yılının başlarında Kazakistan Cumhuriyeti, Belarus Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu tarafından tarafların mallarının serbest ticaretinin sağlanması, adil rekabet ve ekonomik varlıklar arasında iş birliğinin sağlanması yolundaki engellerin kaldırılması için gümrük birliği anlaşması imzalanmıştır. Bu üçlü anlaşma günümüz Avrasya entegrasyon süreçlerinin çekirdeği olarak tanımlandı. 90'lardaki bu gümrük sisteminin çalışmaya başlayamamasının bir takım nedenleri bulunmaktadır. Ancak bu süreç ile elde edilen tecrübe diğer komşu devletlerin birbirleri arasındaki entegrasyonu stratejisinin tasarlanmasında hayati önemi sahiptir. 1996 yılına geldiğinde bu üçlüye Kırgızistan da dahil oldu; ekonomik ve insancıl kısımlarında eklendiği metin imzalandı. Belge yakın ekonomik ve kültürel bağları ve ortak tarih geçmişini yansıtıyordu. Aynı zamanda anlaşma hükümleri ileriye bakacak şekilde belirlenmişti; Kazakistan, Belarus, Kırgızistan ve Rusya, gelecekteki ekonomik kalkınma konusunda kararlıydılar. 1998 yılında anlaşmaya Tacikistan da katıldı. Yasaların uyumlaştırılmasına dayanan, daha yakın bir karşılıklı çalışmaya geçişin belirlenmesi ve ekonomilerin yapısal olarak yeniden inşası süreci bu ülke liderlerinin de etkisiyle 2000 yılında “Avrasya Ekonomik Topluluğu(EurAsEc)” adlı yeni bir entegrasyon yapısının kurulmasıyla sonuçlanmıştır. 2003 yılından sonra ortak ekonomik alan oluşturma çabaları hızlanmış ve Ukrayna da sürece dahil olmuştur. 2006 yılında Belarus, Kazakistan, Rusya Soçi'deki zirvede Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan konularında liderlik etme kararı almışlardır. Ayrıca Kırgız Cumhuriyeti ve Tacikistan'ın ekonomilerinin hazır olduğu zamanda sisteme dahil edilmeleri konusunda anlaşmışlardır. Ocak 2007'de ortak gümrük bölgelerinin ve Gümrük Birliğinin şekillendirilmesine ilişkin anlaşma imzalandı. Zaman ile kısa bir tarihsel perspektiften entegrasyon için öncelikle bir altyapı oluşturulmuş ve uzun vadede üye devletlerin ekonomik gelişmeleri tanımlanmıştır. Entegrasyon sürecinin

¹⁷⁸ Nicu Popescu, “Eurasian Union: The Real, The Imaginary and The Likely”, **Chaillot Papers**, 2014, s. 8-18.

hızlanması büyük oranda 2008 küresel ekonomik durgunluğa bağlıydı. Bu durum devletleri sürdürülebilir kalkınmanın devamlılığı için yeni formatlar aramaya ve ekonomik risklerin azaltılmasında yeni yollar bulunması, ekonomi stratejilerinin uyumlulaştırılmasına yöneltti. Tüm bunlar bir önceki Gümrük Birliği tanımı ile sonuçlandı. Belarus¹⁷⁹, Kazakistan, ve Rusya arasındaki Gümrük Birliği Ocak 2010'da çalışmaya başladı ve bir buçuk yıl sonra Temmuz 2011'de tam kapasiteye ulaşarak ortak bir gümrük alanı oluşturulmuş oldu. Başkan Alexander Lukashenko, Nursultan Nazarbayev ve Putin tarafından Avrasya Ekonomik Entegrasyonu hakkında deklarasyon imzalanmıştır. Bu belge ile, Belarus Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Başkanları, Gümrük Birliği'nin bir başarı olduğunu kabul ettiler ve üç ulus arasındaki derin ekonomik ve manevi bağları temel alan daha fazla bütünleşme konusundaki heveslerini dile getirdiler. Bu durumun kendi ekonomik çıkarları ile ilgili olduğunu ve hepsinden öte kendi vatandaşlarının sağlıklarını ve yaşam standartlarının yükselteceğini, küresel ekonomideki ulusal rekabet gücünü arttıracığını ifade ettiler. Deklarasyon bütünleştirici yapının yeni aşaması olan Ortak Ekonomik Alan'a(CES) doğru gittiğini gösterdi. 1 Ocak 2012 itibariyle CES'in 170 milyonluk müşterisi ile birleşik mevzuatlı, gıdaların, hizmetlerin, emek ve sermayenin serbest dolaşımına dayalı legal çerçeve oluşturuldu. Şubat 2012 itibariyle Avrasya Ekonomi Komisyonu (EEC) çalışmaya başladı. 20 yıllık entegrasyon sürecinde ilk defa için bazı önemli ekonomik sektörlerde gerçek yetkilere sahip bir uluslarüstü daimi yürütme organı kuruldu. EEC, Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan için uygun bir ortam sağlar ve gelecek entegrasyon sürecini geliştirici önerilerde bulunur. Eylül 2013'e geldiğinde Ermenistan lideri Sarkisyan ülkesinin Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alana girme niyetinde olduğunu duyurmuştur. Aralık 2013 e geldiğinde de Ermenistan için yol haritası belli olmuştur ve sisteme dahil olması 2015 yılını bulmuştur. 2015 yılında da Avrasya Ekonomik Birliği operasyonel hale gelmiştir. Küresel krizlerin popüler olgusuna karşın Avrasya Bölgesi piyasa ekonomisi prensiplerini koruyarak egemen devletlerin devam eden geleneksel kültürel kimlikleri ve politik bağımsızlıkları sağlamasına da imkan vermiştir¹⁸⁰. Avrasya Ekonomik Entegrasyon Bildirgesi, sadece Gümrük Birliği (CU) ve Ortak Ekonomik Alanı (CES)' nın daha verimli işleyişini amaçlayan

¹⁷⁹ Hannes Adomeit, "Putin' s Eurasian Union: Russia' s Integration Project and Policies on Post-Soviet Space", **Neighbourhood Policy Paper**, 2012, s. 3.

¹⁸⁰ Eurasian Economic Commission, " **Eurasian Economic Integration: Facts and Figures** ", 2015, s. 1-9.

kısa vadeli hedefleri değil, aynı zamanda yatırımların devam etmesi ve yasa yönetimin legal tabanlı olması mükemmelliğinin sağlanmasını hedeflemektedir¹⁸¹.

	Uzak Çevre Ülkeleri		BDT ve EurAsEC Ülkeleri		Diğer BDT Ülkeleri	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
2000	89.3	22.3	8.0	6.2	5.8	5.4
2001	85.4	30.7	8.4	6.2	6.2	5.0
2002	91.0	36.0	8.5	6.1	7.2	4.1
2003	113.2	44.2	11.2	7.5	9.3	5.6
2004	152.2	57.9	16.3	10.1	13.2	7.6
2005	208.8	79.7	17.3	9.2	15.3	9.8
2006	258.9	115.4	24.1	12.3	18.2	10.1
2007	299.3	169.9	32.3	15.4	20.4	14.5
2008	397.9	230.5	40.9	18.9	28.8	17.7
2009	254.9	145.5	29.1	11.8	17.7	10.0
2010	337.0	197.4	32.4	16.5	27.3	15.1

Tablo 2.7 Rusya Ticaret Verileri 2000-2010 (milyar usd)¹⁸²

Avrasya Entegrasyonu Avrupa Entegrasyonu' na model, içerik, merkez ve diğer çerçeveler bakımından benzer nitelikler barındırmaktadır. Diğer çerçeveler üst üste gelen bölgesel anlaşmalar, dış güç odaklarının büyüyen varlığı ve Avrasya periferinin Batı ve Asya' yı ticaret ve transit bağlarla akışını sağlayan yollar ile sarmalanmıştır. Merkez Avrupa'dan Pasifiğe kadar uzanan devasa bölgedeki uluslararası güvenlik, etnik gruplar arası çatışmalar ve jeopolitik konular tüm Sovyet dönemi alanı kapsayan "Avrasya" ile bağlantılı olarak ifade edilmiştir¹⁸³.

Avrasyacılık Sovyet sonrası dönemde batılılaşma yanlısı Kozyrev yönetimi altında cazip bir alternatif haline gelmeye başlamıştır. Ortaya çıkan Avrasyacılık, esas olarak Çarlık ve Sovyet dönemlerine benzer özellikler taşıyan Rus kimliğinin çeşitli fikirlerinin bir karışımıydı. Rusya'nın Batı' dan farkı, Avrupa ve Asya arasında ekonomik ve kültürel köprü durumu, büyük güç mirası ve kaderi anlamına geliyor; Slavcılık düşüncesinden de ayrılıyordu. Daha da önemlisi, Avrasyalılar, Komünistler

¹⁸¹ Gennady Chufrin, "A Difficult Road to Eurasian Economic Integration", **Russian Analytical Digest No. 112**, 2012, s. 7.

¹⁸² Marlène Laruelle, "When the "Near Abroad" Looks at Russia: the Eurasian Union Project as Seen from the Southern Republics", **Russian Analytical Digest No. 112**, 2012, s. 12.

¹⁸³ Vsevolod Samokhvalov, "The New Eurasia: Post-Soviet Space Between Russia, Europe and China", **European Politics and Society**, 2016, s. 1.

gibi Kozyrev'in dış politikasına karşı daha radikal rakipler olarak Batı karşıtı değildi. Böylelikle Avrasyacılık yönetimde olanlar için iyi bir alternatif olarak görülmüştür ve Rusya'nın sembolündeki çift başlı kartalda Avrupa ve Asya ile ilişkilendirilmiştir¹⁸⁴.

Avrasya Birliği projesi Kazakistan dışındaki eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden çok fazla destek görmemiştir. Ekonomik faydalar konusunda da çekinceler bulunmaktadır. Sistemin ikinci üyesi Belarus ise bütünleşme konusunda herhangi bir çekinceye bulunmamış; hatta ülke içinde başka seçenek yok görüşü ağır basmıştır. Buna benzer bir durumda Kırgızistan ve Tacikistan içinde geçerlidir. Rusya'nın entegrasyon projelerinde ilgisiz ve sıcak olmayan Ukrayna ve Özbekistan ile uğraşmıştır. Bu iddia Rusya' nın tüm komşularında baskı unsuru olmuştur. Rusya 'nın Güney Kafkasya ve Merkez Asya'daki entegrasyon faaliyetlerinden sonra Kremlin' in yeteneklerine güven azalmıştır¹⁸⁵.

Putin 2011 Ekimi İzvestiya Gazetesi'ne verdiği demeçte Rusya'nın yeni bir vizyonunu belirtmiş, eski Sovyet ülkelerine Avrasya Birliği hakkında çağrıda bulunmuştur ve niyetinin eskide kalmış bir şeyi geri getirmeye çalışmak olmadığını, kopyalamanın da pek akıllıca olmayacağını belirtmiştir. Avrasya Birliği ile eski Sovyet mirasına da sahip çıkılarak diğer uluslararası aktörler ile rekabet edebilen uluslarüstü bir oluşumdan söz etmiştir¹⁸⁶.

1995	<i>Gümrük Birliği için Anlaşma / Rusya- Belarus, Rusya- Kazakistan</i>
1996	<i>Belarus-Kazakistan-Kırgızistan-Rusya / Bütünleşme Anlaşmasına Ekonomik ve İnsancıl Alanları Ekleme</i>
1999	<i>Belarus-Kazakistan-Kırgızistan-Tacikistan / Gümrük Birliği Antlaşması ve Ortak Ekonomik Alan</i>
2000	<i>Belarus-Kazakistan-Kırgızistan-Rusya-Tacikistan / Avrasya Ekonomi Topluluğu'nun Kurulmasına İlişkin Antlaşma (EurAsEC)</i>
2003-2006	<i>Belarus-Kazakistan-Rusya-Ukrayna / Ortak Ekonomik Alanın Formasyonu Anlaşması</i>
2007	<i>Belarus-Kazakistan-Rusya / Gümrük Birliği Komisyonu Antlaşması Belarus-Kazakistan-Rusya / Ortak Gümrük Bölgelerinin Yaratılması</i>

¹⁸⁴ Paradorng Rangsimaporn, "Interpretations of Eurasianism: Justifying Russia's role in East Asia", **Europe-Asia Studies** 58:3, 2006, s. 375.

¹⁸⁵ Marlène Laruelle, **A.g.e.**, s. 11.

¹⁸⁶ Salih Yılmaz, ' Yeni Avrasyacılık ve Rusya', **Sosyal ve Beşeri Birimler Araştırmaları Dergisi**, Bahar/34, 2015, s. 117.

2010	<i>Belarus-Kazakistan-Rusya / Gümrük Birliğin Çalışmaya Başlaması</i>
01.01.2012	<i>Belarus-Kazakistan-Rusya / Avrasya Ekonomik Komisyonu Antlaşması / Yüksek Avrasya Ekonomik Konseyi'nin Ortak Ekonomik Alanları Oluşturan Uluslararası Antlaşmaların Yürürlüğe Girmesi Kararı / Avrasya Ekonomik Bütünleşmesinin İlan Edilmesi</i>
02.02.2012	<i>Belarus-Kazakistan-Rusya / Ortak Ekonomik Alanın Başlatılması / Avrasya Ekonomik Komisyonunun Başlatılması</i>
29.05.2014	<i>Belarus-Kazakistan-Rusya / Avrasya Ekonomik Birliği İmzalandı</i>
02.01.2015	<i>Ermenistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği'ne katılımı</i>
12.08.2015	<i>Kırgızistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği'ne katılımı</i>

Tablo 2.8 Zaman Çizelgesi¹⁸⁷

Rusya Federasyonu' nun Avrasya'daki ana çıkarlarına bakacak olursak; kaynakların sıralanması ve esnek koalisyonlar oluşturmak, bölgenin kaostan korunması, ortak gelişim politikaları, küre-bölgesel işbirliği için yapılar oluşturulması, yapıcı bir partner olarak Rusya' nın itibarının yeniden sağlanması¹⁸⁸.

3.RUS DIş POLİTİKASININ DOĞU AKDENİZ'DEKİ UYGULAMA ALANLARI VE KRİZLER

3.1 Savaş Sonrası Dönem Odaklı Kısa Rus Tarihi

17. yüzyıl sonları I. Petro zamanı ve 18. Yüzyılın başlarında Rusya'nın Karadeniz'de limanı yoktu, Akdeniz ile de ufak bir ilgisi bulunmaktaydı. I. Petro bile, ki Rus gücünü pek çok yönden yükselten kişidir, ülkesinin güneyde denize ulaşmasında başarısı düşüktür. II. Katherina döneminde Ruslar gerçek bir Karadeniz gücü olmuşlardır. 18. yüzyıl sonlarında onun dönemi bittiğinde Ruslar Karadeniz, Ege ve Akdeniz'de ticaret rotalarına sahipti. Akdeniz Rusya'ya sıcak limanlar yarı kapalı sulardan çıkış yolu sunmaktaydı. Çanakkale' nin kontrolü yüzyılların rüyasıydı. İtalya ve Yunanistan'ı da kontrol etmek bölgeyi kontrol etmek demektir. Geniş anlamda Akdeniz'i kontrol etmek Rusya için iki anlama gelmekteydi. Birincisi defansif, ikincisi ofansif olandı. Birincisi; bölgedeki Anglo-Amerikan deniz-hava gücünden gelebilecek potansiyel tehditler karşısında güvenlik, ikincisi; Orta Doğu,

¹⁸⁷ Eurasian Economic Commission, **a.g.e**, s. 10

¹⁸⁸ Ivan Timofeev; Elena Alekseenkova, "Eurasia in Russian Foreign Policy: Interests, Opportunities and Constraints", **Russie. Nei. Visions No.89**, 2015, s. 12-15.

Batı Avrupa ve sonuç olarak komünist yayılma içinde kalan bölgelerde üstünlük sağlamak¹⁸⁹.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler oldukça avantajlı bir pozisyondan bulunmaktaydı. Sovyet birlikleri Berlin’de ve Viyana’daydı. Elbe’ye kadar ilerlenmiş, Balkanlar kontrol edilmiş ve Mançurya işgal edilmişti. Tahran, Yalta ve Postdam konferanslarında da bu gerçekliğin vurgulandığı görülmektedir. Böylelikle savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği uluslararası pozisyonunu konsolide ediyordu. 1945 yılı sonrasında Sovyetler Almanya ve Polonya’ya odaklanmış, Finlandiya’dan Yunanistan’a tüm Doğu Avrupa’daki pozisyonunu güçlendirmeye çalışıyordu. Dünya politikasındaki diğer partner olan ABD’nin dikkatini Pasifik’e çevirmesi Sovyetler’i de buna yönlendirmişti. Bu durum ABD’yi Sovyet etkisinin Batı ve Doğu Asya’ya taşınmaması için bir güvenlik çemberi oluşturma fikrine itiyordu. General Marshall ABD Dışişleri Bakanı olduğunda Batı güçlerinin Moskova karşısındaki tutumu daha güçlü bir hal aldı. Açıklanan Truman doktrini ile amaç Sovyetler’in Yakın ve Orta Doğu’da avantaj elde etmelerini engellemek, Avrupa’nın yeniden inşasını sağlayarak Tahran ve Yalta’da başlatılan politikaların devamını sağlamaktı. 1947 yılında Paris’te Marshall planı konulu toplantının Doğu ve Batı arasında bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Paris konferansına Sovyetler’de davet edilmiş ve Molotov 80’den fazla uzman ile katılmıştı. Plan Sovyetler’e de yardım önerisinde bulunmuş ve reddedilmişti. Bunun üzerine heyet geri çağırılmış ve Stalin Batı ile işbirliğini keserek sonuçları ne olursa olsun yola Komünizm ile devam etmeyi seçmişti. Sovyetler’in savaş sonrası dönemde dış politikası Leningrad Parti Sekreteri A. Zhdanov tarafından şekillendiriliyordu. Zhdanov’un etkisi güçlü, enerjik ancak perde arkasında kalan bir konumdaydı. Kendisi ABD’nin “tek dünya” fikrine karşı “iki dünya” düşüncesini oluşturan agresif Sovyet dış politikası taraftarı bir devlet adamıydı. “Soğuk Savaş” tabiri onunla çıkmasada adı konmamış bir karşı mücadeleyi sürdürme taraftarıydı¹⁹⁰.

1952 yılında ABD politikası büyük bir dönüşüm gerçekleştirdi. Sürdürülen çevreleme politikası Rus gücünün azaltılması politikasına evrildi. Kennan tarafından formüle edilen ve Acheson tarafından pratiğe dökülen bu plan yeterli olarak

¹⁸⁹ Joseph S. Roucek, “The Geopolitics of the Mediterranean”, II”, **The American Journal of Economics and Sociology**, Vol. 13, No. 1, 1953, s. 83.

¹⁹⁰ Georg Von Rauch, “A History Of Soviet Russia”, **Frederick A.Praeger New York Washington London, Fourth Revised Edition**, 1964, s. 385-394.

uygulanamadı. Yeni politika ile Sovyetler'e bağlı uydu devletler liberal akımlarla etki altına alınacaktı. Sonuç olarak Sovyetler bu düşünce karşısında kendi politikalarını gözden geçirmek durumunda kalmış ve Stalin 19. Komünist Parti Kongresini toplamıştı¹⁹¹.

Komünist Parti kongreleri Sovyetler tarihinde her zaman önemli simgelerden olmuştur. Komünist bloğun uluslararası pozisyonunun güçlendirilmesinde kuşkusuz kongrelerin yeri büyüktür. 21 ve 22. Parti kongreleri arasında iç politikaların yoğunlaştığı; dış politikada ise Soğuk Savaş'ın seyrinin arttığı ve Komünizm faaliyetlerinin küresel çapta etkinliğinin arttığı görülmüştür¹⁹².

Stalin'in ölümü sonrası gelen Malenkov döneminde dış dünya ile ilişkilerde hızlı değişimler ile endişeli bir görünüm aldı. Barış çabalarında aynı zamanda arttı; Sovyetler dört büyükleri Almanya'da görüşmeye çağırdı, BM Genel Sekreteri seçimlerinde ödünler verdi, sekiz kişilik ABD gazeteci ve radyo sunucularının Moskova'ya ziyaretine onay verdi, Kore görüşmelerini destekledi, Stalin'in son dönemlerinde başlanan anti-Ziyonist faaliyetleri yasakladı. Sovyetler tarafından kapitalist sisteme yapılan saldırılardan, Batı ile işbirliğine uzanan bir sürece dönüşen strateji izlenmeye başladı¹⁹³.

Malenkov nükleer savaşın medeniyet için bir tehdit olduğunu ifade etmişti. Kruşçev başlangıçta kapitalizmin herhangi bir nükleer savaşta yıkılacağını düşünsede daha sonra o da Malenkov'un görüşlerini benimsedi. 1955'te Doğu ve Batı arasındaki gerilimi azaltmak için Kruşçev, Avusturya için kalıcı tarafsızlığı kabul etti. Eisenhower ile Geneva'daki görüşmesinden bir yıl sonra Kruşçev kapitalizm ile birlikte yaşama taahhüdünü doğruladı. Gelişmekte olan uluslara gelince, Kruşçev, yerel komünistleri desteklerken hükümetleri yok etme politikasını takip etmek yerine, ulusal liderlerinin iyi niyetini kazanmaya çalıştı. Hindistan ve Mısır'ın ve diğer Üçüncü Dünya ülkelerinin uluslararası uyumundaki Sovyet etkisi, 1950'lerin ortasında başladı. Küba'nın sosyalist kampa girişi de 1961 yılında Sovyetler lehine olan askeri darbe ile gerçekleşti¹⁹⁴.

¹⁹¹ A.g.e, s. 419.

¹⁹² A.g.e, s. 450.

¹⁹³ Central Intelligence Agency, CIA Intelligence Report, "History of USSR", FOIA Collection Document Number CIA-RDP78-03362A000500170001-5, 1978, s. 14.

¹⁹⁴ Raymond E. Zickel, "Soviet Union A Country Study", U.S Federal Research Division Library of Congress, Second Edition, First Printing, 1991, s. 85-86.

Kruşçev yılları sonrasında Sovyetler'in Batı ile ilişkileri önce iyileşti ancak daha sonra dahada kötüleşti. Vietnam ile beraberinde gelen süreç ABD ile Sovyetler'in nükleer silahlar konusunda müzakerelere başlamasının önünü açtı. Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma Temmuz 1968'de imzalandıktan sonra, iki ülke 1969'da Stratejik Silahların Sınırlandırılması Müzakerelerine (SALT) başladı. 1972 Mayıs Moskova Zirvesi'nde Brezhnev ve Richard M. Nixon, Anti-Balistik Füze Antlaşması'nı ve Stratejik Saldırı Silahlarının Sınırlandırılmasıyla İlgili Geçici Anlaşmayı imzaladı. Her iki anlaşma da temel olarak stratejik savunma ve saldırı silahlarının konuşlandırılmasının dondurulmasını içeriyordu¹⁹⁵.

Sovyetler Birliği Brezhnev yıllarındaki istikrarın bedelini ağır ödedi. Gerekli olan ekonomik ve politik değişikliklerin hayata geçirilmesinin önlenmesi, 1980'lerde bu iki olguda düşüşe yol açtı. Bu gücün ve prestijin bozulması hali, Sovyetler'in başlangıç yıllarındaki dinamizm ile tezat bir görüntü oluşturmaktaydı¹⁹⁶.

Dış ilişkilerde, Andropov, Brezhnev'in Sovyet gücünü dünya çapında öngörme politikasını sürdürdü. 1970'lerin sonlarından bu yana zaten zayıf olan ABD-Sovyet ilişkileri, Başkan Ronald W. Reagan'ın Sovyetler Birliği'ni "modern dünyada kötülüğün odağı" olarak nitelendirdiği Mart 1983'te daha hızlı bir şekilde bozulmaya başladı. Eylül 1983'te Güney Koreli bir yolcu uçağının Sovyet jet avcı uçağı tarafından düşürülmesi birçok ABD vatandaşının ölümüyle sonuçlandı; ve ikili ilişkilerin seyrini olumsuz etkiledi. Aynı yıl ABD'nin orta mesafeli nükleer silahları Avrupa'ya yerleştirmeye başlaması ile Sovyetler aynı şekilde cevap verdi ve bu durum ABD-SSCB silah yayılması kontrolü görüşmelerinin askıya alınmasına sebep oldu¹⁹⁷.

Andropov'un Sovyetler Birliği'ne olan en önemli mirası Mikhail S. Gorbachev'in keşfi ve tanıtımıydı. 1978'den başlayarak, Gorbachev iki yıl içinde Kremlin hiyerarşisi ile Politbüro'ya tam üyelik sağladı. Personel atanmasında yetkili olması onun gerekli bağlantıları kurmasını sağlamış ve genel sekreterliğe giden yolu açmıştır. Kimilerine göre Andropov kendinden sonraki lider olarak Gorbachev'i görmekteydi¹⁹⁸.

¹⁹⁵ A.g.e, s. 93-94.

¹⁹⁶ A.g.e, s. 95.

¹⁹⁷ Glenn E. Curtis, a.g.e, s. 99-100.

¹⁹⁸ A.g.e. s. 100.

1982 ve 1984 yıllarındaki liderlik boşluğunun belirsiz bir şekilde ele alınmasının aksine, Chernenko'nun ölümünden sonra Politburo, birkaç saat içinde genel sekreter olarak oy birliğiyle sağlıklı ve nispeten genç Gorbaçov'u seçti. Merkez Komitesi nezdinde yaptığı konuşmada Gorbaçov, emek sektörünün canlandırılması için "bilimsel ve teknolojik devrim" çağrısı yaparak işçi disiplini politikalarını ve verimlilik artışını vurgulayacağını açıkladı¹⁹⁹.

Marksist-Leninist konseptlerin kapitalizm ve komünizm arasında yarattığı uzlaşmaz çatışmaya karşı Gorbaçov "yeni düşünüş" adında, küresel sorunların çözümünde ahlaki ve etik ilkelere dayalı çözümler sunan bir perspektif ortaya koymuştu. Gorbaçov iç ve dış politikada Sovyet askeri gücünün etkisini kullanmak yerine diplomatik ve ekonomik ilişkilerin artırılması gerektiğini düşünüyordu. Dünya medyasını oldukça etkili kullandı ve bölgesel sorunların çözümünde silah satış anlaşmalarında önceden tahmin edilemeyen hamlelerde bulundu. SSCB'nin uluslararası daha geniş bir etki alanı yaratması için ortaya atılan bu görüş Batı ile uzlaştırıcı bir politika çizmişti, aynı zamanda Doğu Avrupa'daki Sovyet kontrolünün zayıflaması ile komünizmin çökmesini ve SSCB'nin dağılmasında beraberinde getirmişti²⁰⁰.

SSCB'nin dağılması sonrası Soğuk Savaş bitmiş ve Rusya Federasyonu kurulmuştu. Yeni devlet bir takım eski sorunlarla mücadele halinde iken aynı zamanda yeni yönetim anlayışı ve ideolojiler ile yüzleşmişti. Oluşan bu kaos ortamı doktrinler ve düzenli stratejilerle aşılmaya çalışıldı. Yoğun iç politika sorunları ile geçen 90'lı yıllar sonrasında, 2000'lerde Putin liderliğinde Rusya SSCB dönemindeki gibi küresel bir güç olmasada küresel bir askeri güce sahip, önemli bir bölgesel güç haline geldi.

3.2 SSCB Dönemi

Rusya, Birleşik Krallık ve ABD'nin aksine her zaman kıtasal bir güç olmuştur. "Coğrafyanın tiranlığı" ise tarihsel olarak Rus deniz kuvvetlerinin uzak sulara konuşlandırılması konusundaki en büyük kısıtlama olmuştur. Ruslar Sovyetler zamanında 45,169 kilometrelik sahil şeridinde sahipti. Ruslar'ın Karadeniz, Baltık, Kuzey ve Pasifik filoları arasındaki büyük mesafeler kriz zamanlarında bir topluluk

¹⁹⁹A.g.e, s. 101.

²⁰⁰ A.g.e, s. 102.

olarak hareket etmesini imkansız hale getirmişti. İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Sovyet deniz güçlerinin önceliği ileri hareketler yerine sahil şeridini savunmak olmuştu. Akdeniz Rusya açısından bakıldığında deniz operasyonları için pek de uygun bir bölge olarak görülmemekteydi. Akdeniz'e ulaşım Cebelitarık, Türk Boğazları ve Süveyş Kanalı ile sınırlandırılmış durumdaydı. Bu üç bölgede savunulması, izlenmesi ve kontrolü sağlanabilecek yerlerdi. Dahası, Akdeniz, İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki iki yüzyılda, Birleşik Krallık başta olmak üzere, dış güçler için hayati stratejik ve ekonomik çıkarlara sahipti. Türk Boğazları Sovyetler için Akdeniz'e geçişte kısıtlamalarıyla önemli bir yer tutmuştur. Sovyetler bu kısıtlamaları geçmenin bazı yollarını da bulmuşlardı. Örn: 11 Ekim 1973'te Arap-İsrail çatışması zamanında bir grup Sovyet savaş gemisi boğazlardan geçerken varış noktası olarak bir İtalya limanını göstermişti. Ancak gemiler geçiş sonrasında aniden bölgedeki Sovyet donanmasına katılmışlardı. Dış politika açısından bakıldığında, 1964 yılında Türk uçaklarının Kıbrıs'ta napalm ile bombalama yaptığı iddiası karşısında ABD Başkanı Johnson'ın kınaması sonrası Ankara Sovyet gemilerinin Boğazlar'dan geçişindeki kısıtlamaları hafifletmişti. Ardından biri kruvazör ve iki destroyer Akdeniz'e hareket etmişti. Bu durum 1973'teki Arap-İsrail savaşında Mısır ve Suriye'nin hava ve deniz yükü için Karadeniz filosundan takviye yapılmasını kolaylaştırmıştı²⁰¹.

1955-67 Yılları Sovyetler'in Bölgeye Girişi: Ekim 1956'da Mısır'daki İsrail-İngiltere-Fransa askeri varlığı krizi üzerine Sovyetler bölgeye giriş yapmıştır. Sovyetler askeri müdahalenin sözlü tehditleriyle uğraşırken ve aynı zamanda Mısır'a diplomatik olarak destek verirken, esas olarak krizi sona erdiren ABD'nin iki NATO müttefiki ve İsrail'in askeri eylemlerine karşı güçlü bir duruş sergileyen çabaları olmuştu. Sonuç olarak Arap dünyasındaki ABD popüleritesi kısa süreli oldu. Ancak savaştan hemen sonra ABD Eisenhower Doktrini'ni oluşturdu. Uluslararası komünizm ile mücadele edileceği açıklanıp en büyük askeri tehdit olarakta SSCB'yi merkeze oturttu. Araplar İsrail ve iki Avrupa devletinin düşmanca tavrına Sovyetlerin de politik desteğine tanık olmuştu. Çoğunluğu bu tarz bir tehdit algılamasını reddetti. Eisenhower dönemi boyunca ABD bölgeyi Soğuk Savaş perspektifinden izledi ve Sovyetlere karşı hamleler peşinde oldu. Sovyetler ise aynı

²⁰¹ Lyle J. Goldstein; Yuri M. Zhukov, "A Tale Of Two Fleets: A Russian Perspective on the 1973 Naval Standoff in the Mediterranean", *Naval War College Review*, 57/2, 2004, s. 3-6.

zamanda özellikle Mısır, Irak ve Suriye’de askeri ve ekonomik yardımlarla politik duruşunu geliştirmeye çalıştı. Bunu yaparkende Araplar’ın ABD emperyalizmi kuşkusunun üzerine oynadı. ABD Suudi Arabistan, Ürdün ve Kennedy yönetiminin ilk yıllarında Mısır ile iyi ilişkileri ve Suriye ile Irakla limitli ilişkileri bulunmaktaydı. Ancak 1960’lı yıllar ile birlikte pek çok Arap devleti SSCB ile iyi ilişkiler kurmaya başladı²⁰².

1967-70: 6 Gün Savaşı Sovyetleri ve ABD ‘yi bölge hakkındaki kendi politikalarını yeniden incelemeye zorladı. Silahlandırdıkları savaşta İsrail’in Mısır ve Suriye’yi mağlup etmesiyle Sovyetler bir anda bölgedeki Batı pozisyonuyla karşı karşıya kaldı. Sovyetler bundan sonraki politikasını; Arap dünyasında zayıflayan Batı etkisine karşı pozisyonunu korumak, Orta Doğu ilişkilerinde bölgenin büyük gücü kimliğini hatırlatmak ve tanımlamak, ABD ile askeri olarak karşı karşıya gelmemek. Sovyetler İsrail ile Mısır arasındaki işgal edilmiş bölgeler ve yerleşim sorunlarında Mısır’ı destekleyerek, Mısır, Irak ve Suriye ordularının envanterlerini yenileyerek, ekonomik yardımlarını da arttırarak 1967 yılı sonrasında Arap dünyasındaki yerini konsolide ediyordu²⁰³.

1970-73: 1970 de Mısır’ın Süveyş boyunca bombardımanlarına İsrail Mısır derinliklerine saldırılar ile karşılık vermişti. İsrail’in kullandığı dönemin yenisi sayılan F-4 phantom uçaklarına karşılık Mısır Sovyetler’den SAM-3 hava savunma bataryaları almıştı. Bu sistemin kullanacak personelin eğitimi tamamlanıncaya kadar Mısır hava sahasını Mısır üslerinden konuşlu Sovyet uçakları ve personeli koruyacaktı²⁰⁴.

1973-76: Sovyetler 73 savaşı sonrası bölgedeki görüşmelerde sabit bir rol almamıştır. Aynı zamanda bölgede savaş ya da barış için anahtar ülke konumunda olan Mısır’da askeri tesislerini de kaybetmişti. Suriye ve Irak’a lojistik desteğe devam etti, Libya’da da bu takviyeleri arttırdı, deniz üssü edindi ve Suriye’ye askeri danışmanlar konuşlandırdı. Marksist Güney Yemen ve FKÖ lideri Arafat’ı destekledi. Bölgede

²⁰² Alfred L. Atherton, " The Soviet Role in the Middle East: An American View", **Middle East Journal**, Vol. 39, No. 4 Autumn, 1985, s. 690.

²⁰³ A.g.e, s. 691-694.

²⁰⁴ A.g.e, s. 695.

hala büyük bir küresel güç olarak bulunsada 1976 yılında, 1971 yılından önceki merkez pozisyonunu koruduğu söylenemezdi²⁰⁵.

Soğuk savaş başladıktan sonra Akdeniz ABD ve Sovyetler arasındaki çatışmanın kilit sahnelerinden biri olmuştur. Ancak Soğuk Savaş bu güvensizlik ortamını besleyen parçalardan yalnızca biri olmuştur. 1945 sonrasında bölgedeki İngiliz gücü düşmeye başlamış, ABD başlangıçta isteksizce ama kaçınılmaz olarak NATO ve Truman Doktrini ile bölgeye etki etmeye başlamıştı. 1950'lerde ılımlı Arap devletleri ile yakın ilişkiler kurmak için Eisenhower Doktrini'ni kullanılmıştı. 1950'lerde bölge küçük anlaşmazlıkların büyük çatışmalara dönüştüğü, ABD üstünlüğünün hakim olduğu bir görüntü vermekteydi. Ancak bu durum istikrarlı ya da yerleşik bir güvenlik ortamı yaratmamıştır. İsrail-Arap ve Türk-Yunan gerginliklerine Kuzey-Güney Akdeniz arasındaki ekonomik, politik, sosyal eşitsizliklerde eklenmiştir. Dönemin erken yıllarında iki Akdeniz sahili gelişimlerinde farklı yollar izledi. Kuzey kıyıları Soğuk Savaş'ı kendi bölgelerine aktif bir şekilde davet etti ve Marshall Planı ile sadece güvenliklerini sağlamakla kalmayıp aynı zamanda yerel ihtilaflara barışçıl çözüm sunma olasılığını da sunan NATO gibi yeni uluslararası örgütlerin üyeliği yoluyla ABD 'den pozitif katkı sağladı. Ancak Kuzey Akdeniz ülkeleri yakın zamanda Akdeniz dünyasının geri kalanıyla ortak bağlantılarını zayıflatan bir Güney Avrupa kimliğini evrimleştirmiş oldu. Güney kıyıları güçlü bir güvenlik çerçevesinde birleşemedi. Savaşlar ve sömürgecilik düşüncesinin yükselmesi sonrasında bazı devletler kendi bağımsızlıklarını yeniden savunmak zorunda hissettiler. Öncelikleri de geri kalmış ekonomilerini geliştirmekti ve bunun için her iki bloktan fonlar ve teknik yardım gerekiyordu. Sovyetler yardımlarla bölge ülkelerini kendi yörüngesinde tutmaya çalıştı. Süveyş'de Anglo-Fransız başarısızlığı, Arap-İsrail çatışması ile Kruşçev önce Mısır'da sonra da Suriye'de geçici bir tutunma noktası fırsatı yakalamıştı²⁰⁶.

Sovyet gücü Akdeniz'e karşı ilk hareketini 1950'li yılların ortalarında yapmıştır. Arap-İsrail düşmanlığı ile gelen bölgeyi etkileme fırsatı, Arap milliyetçiliği ve Batı karşıtlığının artarak saldırgan bir hal alması, Bağdat Paketi'nin yeni adımları, Kahire ve Şam'a silah teklifleri, ekonomik yardımlar ve siyasi destekler Sovyetler için

²⁰⁵ A.g.e, s. 704.

²⁰⁶ Effie G. H. Pedaliu, "A Sea of Confusion: The Mediterranean and Détente, 1969- 1974 ", **Diplomatic History, Vol 33, No 4, 2009, s. 736-737.**

cezbedici hareketlerdi. 1960'larda ise diğer araçlarında etkisiyle Sovyetler Arap devletlerinin bir numaralı destekçisi haline geldi. 1970'li yıllara gelindiğinde pek çok etkileyici unsurun ve entsrümanın olduğu Orta Doğu'da Sovyetler'in artık en önde gelen faktör olduğu söylenebilirdi. Sovyet önderliği Batı'nın hakim olduğu bölgelerde etkisini arttırmayı bir kazanım olarak görmekteydi. Orta Doğu'nun da önemi büyüktür. Bölge Moskova tarafından stratejik olarak görülüyor, düşman ellerde Sovyetler'e tehdit; dost ellerde ise Sovyetler Birliği'nin güney batı sınırı korunmakta ve Akdeniz ile ötesi etki altına alınabilmekteydi²⁰⁷.

Sovyetler Akdeniz' e girerken mevcut güç enstürümanını şartlara oldukça uygun kullandı ve fırsatların ortaya çıkmasını sağladı. Askeri ve ekonomik yardımlarını Arap bağımsızlığını aşmada kullanarak kendilerine bağımlı hale getirdiler; baskı yapmak ve manipüle etmek için politik manevralar yaptılar, azalan rakipleri üzerinde etkilerini arttırmak içinde deniz güçlerini de alana sürdüler. 70'li yıllara gelindiğinde bölgede yaklaşık olarak 5 bin askeri danışmanın bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan 3 bini Mısır, 500'ü Suriye ve Irak, Sudan olarak dağılmaktadır²⁰⁸.

Akdeniz bu dönemde ciddi yerel anlaşmazlıkların olduğu bir sahneydi. Bu anlaşmazlıklar içinde en zorlu olanları da Kıbrıs ve Filistin bölgesiydi. Hemen hemen aynı zamanlarda 1973 Arap-İsrail savaşı ve beraberinde gelen dünya petrol krizi ile yıkıcı sonuçlarla karşılaşıldı. Bu durumlara savaş sonrası dönemde başlayan ABD- SSCB rekabeti de eklendiğinde Akdeniz ve Orta Doğu için tüm tarafları etkileyen sonuçlar dizisi ortaya çıktı. Petrol krizi güney Avrupa devletleri Portekiz'den İspanya, İtalya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye Avrupa'nın geri kalanı gibi aynı mali sorunlarla yüzleştiler ve bu durumu yatırım, ticaret yoluyla gidermek içinde sınırlı kapasiteye sahiptiler. 1971 yılındaki Komünist Parti'nin 24. Kongresinde ortaya konan çizgiye uygun olarak Sovyet liderliği barışçıl bir arada yaşamayı takip etmiş yada Batı ile yumuşama dönemine girmiştir. Gerginliğin ve savaş tehlikesinin azaltılması, silah yarışı üzerindeki bazı sınırlamaları müzakere etme isteği, Batılı ticari ürünler ve teknolojinin elde edinimi için yüksek istek, genel statükonun kabulü ile Avrupa'da istikrarın sağlanması gibi politikalar gözlemlense Sovyet-ABD rekabetinin devam ettiği Akdeniz, Balkanlar, Orta Doğu, Arap-İsrail

²⁰⁷ Central Intelligence Agency, " Soviet Policies in the Middle East and Mediterranean Area", **National Intelligence Council (NIC) Collection Document Number 0000273218**, 1970, s. 3.

²⁰⁸ A.g.e, s. 6.

gerginliği, Kıbrıs tansiyonu gibi konularda kıyaslanabilir bir dengeleme çabası içermemektedir. Ayrıca Sovyetler kesin olarak birlikte yaşamayı ideolojik bir birleşme olarak görmemektedir. “Detente” yani terim olarak “yumuşama dönemi” bu politikada kapitalizm ile sürdürülen savaşın devamı anlamına gelmektedir²⁰⁹.

Akdeniz’deki Sovyet varlığı Sovyet politikalarında olduğu kadar bölge içinde yeni bir çağ açmıştır. Süper güçlerin mücadelesi farklı yoldan ve farklı bir seviyeden Avrupa dışına genişlemiştir. Bu mücadelenin az yada çok bir şekilde bir arada yaşamaya dönüşüp dönüşmeyeceğinden şüphe duymanın bir takım nedenleri bulunmaktadır²¹⁰:

Birincisi; Akdeniz Bölgesi denge unsurunun sağlanması için gerekli politik, ekonomik, ve etnik homojenlikten yoksundur. Saygı duyulmaya mecbur hissettirecek bir etki alanının betimlemesi bulunmamaktadır.

İkincisi; Arap-İsrail çatışması özellikle tehlikelidir çünkü Sovyet ve Amerikan doğası ve kapsamı farklıdır. İki ülkenin etkisi kesin, asimetrik ve dengesizdir; kriz zamanlarında bir takım yanlış hesaplamalara neden olmaktadır. Savaşın sonucu olarak Mısır üzerindeki Sovyet etkisi artmış, ABD’nin İsrail üzerindeki etkisinin ötesine geçmiştir.

Üçüncüsü; 20. yüzyılın başlarında görülen Avrupalı güçlerin “deniz güç dengesi” artık görülmemektedir. İki rakip donanmanın birbirlerine ciddi tehdit oluşturmasında şüphe yoktur ama kıyıdaş ülkelerde fiziksel bir varlık oluşturmadıkları için önemli bir etki yaratamazlar. Sonuç olarak Akdeniz ülkelerinden hiçbiri büyük bir güç çatışması içine girmekten kaygı ya da korku duymuyor.

Dördüncüsü; süper güçlerin Avrupa kıtası ve Akdeniz arasındaki mücadelelerindeki en önemli farklılıklardan biri mücadelelerin denizde gerçekleşiyor ve birbirlerinin bölgedeki etkilerini kısmen etkisiz hale getirebiliyor olmalarıdır. Ancak çatışma süreci devam ettikçe karşı tarafı bertaraf etmekte zorlaşacaktır. Sonuç olarak da bölgedeki küçük devletler çıkarlarını elde etme yolunda manevra özgürlüğü kazanmaktadır.

²⁰⁹ John C. Campbell, “The Mediterranean Crisis”, *Foreign Affairs*, Vol. 53, No. 4, 1974, s. 606-620.

²¹⁰ Curt Gasteyer, “Moscow and the Mediterranean”, *Foreign Affairs*, Vol. 46, No. 4, 1968, s. 686-687.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Akdeniz'deki Sovyet deniz aktivitelerine baktığımızda:

1945-57; Stalin'in dış politikası sonucu 1953 yılından itibaren Sovyetler yabancı limanlara resmi ziyaretler yapmaya başlamışlardır. 1954 ve 1956'da Karadeniz'den, 1957'de de Baltık denizinden Suriye'nin Lazkiye limanına ziyaretler yapılmış ve ülkeye Sovyet desteği gösterilmiştir.

1955 yılındaki Mısır ile silah desteği anlaşması Sovyet dış politikasının yeni bir aşamasıdır. Bu anlaşmaya denizaltılarında dahil edilmesi deniz gücünün artırılmasında taktik destek verileceğini de göstermiştir.

1958-61; 1957 yılında NATO üyesi devletler kendi topraklarına balistik füzeler yerleştirme kararı almış, Sovyetler de keskin diplomatik tepkiler göstermiştir. Bunlardan birisi de Balkanlar ve Adriyatik'i kapsayan nükleer olmayan bölgeler oluşturulması önerisiydi. O zamanlarda ABD 6. Filosu Doğu Akdeniz'den Sovyetlere nükleer saldırı yapabilecek olanaklara sahipti ve 1958 yılında Lübnan'a asker gönderdi. Sovyetler Ege ve Akdeniz'e W sınıfı denizaltılar gönderdi ve tatbikat yaptı.

1962-7; 1963 yılında Doğu Akdeniz'de bir Polaris nükleer denizaltısının devriye gezdiğinin açıklanması Sovyetlerin Doğu Akdeniz içinde nükleer olmayan alan temasını yeniden harekete geçirmiş oldu. 1964 yılına kadar Sovyet savaş gemilerinin Akdeniz'de "kayda değer" bir varlığı bulunmamıştır. 1962-63 yıllarında ön çalışmalar için Karadeniz'den hidrokratik üniteler ve devamında 2-4 arasında dizel denizaltılar ve 3-5 arasında da destroyerler ve yer-yer füzeleri donanımlı birimler gönderildi. Operasyon aktivitesi bu yıllarda düşük ancak Doğu Akdeniz odaklıydı. 1965-67 yılları arasında Sovyetler'in Mısır ziyaretleri ve askeri desteği artmıştır.

1967-72; Nisan 1967'de Brezhnev ile Karadeniz ve Baltık da olduğu gibi Akdeniz'e de "kapalı sular" şekilden yaklaşılabileceğinin sinyalleri verilmişti. Arap- İsrail savaşında Sovyet birlikleri Amerikan gemilerini gözlemlemeye konsantre olmuşlardır. Ancak bu durum Batı basınında bir şekilde aşırı tepki olarak görülmüştür. Kasım 1968'de kruvazör Moskva'nın da dönüşü ile bir Karadeniz gücü olarak tanımlanan Sovyetler ayrıca Akdeniz gücü olarak da tanımlanmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak da içinde ABD 6. Filosunun olmadığı bir nükleerden arındırılmış bölge ve kendi güçlerinin barışı tesis etmesi için kalmasını,

yeni bir “kapalı deniz” oluşturulmasını düşünüyordu. 1968’de bölgeye 10-14 muhrip gemi, 2-3 tanesi nükleer; 6-9 denizaltı, 10-12 lojistik destek gemisi konuşlandırmıştır²¹¹. 10 Ekimde Doğu Akdeniz’de başlayan NATO tatbikatına 11 Ekimde üçüncü uçak gemisinin de katılmasıyla Sovyet güçleri kuvvetlerine takviyeleri hızlandırmıştır. Bölgedeki Sovyet güçleri sayısı Haziran 1972 yılında 22 denizaltı ve 23 muhrip gemi ile yüksek bir noktaya çıkmıştır. Sovyet hareketleri Doğu Akdeniz’de yoğunlaşmıştır. Savaş gemileri üç Mısır limanını kullanmıştır. Bunlar; Port Said (İsrail saldırılarını engellemek), Alexandria (denizaltı üssü ve onarımı) ve Mersah Matruh. Matruh özellikle Süveyş Kanalı’na 300 mil yakınlıkta olduğundan operasyonel olarak oldukça uygundur²¹².

İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet Deniz Politikasına baktığımızda:

1945; savaşın sonunda Sovyet güçleri Avrupa’da Baltık denizi ve Karadeniz arasında bir çevrede bulunuyordu. Baltık kıyıları Batı’da bulunan güçler ile iletişim hattı açarken, Karadeniz doğrudan endüstriyel savunma alanlarına girmiş, doğal bir savunma bariyeri ve bölge avantajı sağlamıştır. Ancak iki tarafta bir savaş filosuna sahip değildi. Rakip güçler ise küresel çapta etkinlik gösterebilecek geleneksel deniz gücüne sahipti. Deniz istilası tehdidi görüldü ve donanma geniş çaplı savaş gemisi programı ile şekillendirildi.

1954; bu dönemde savaş sonrası programlar tam üretim devam etmekteydi. Bu durum böyle devam etse ciddi ölçüde bir deniz gücü elde edecekti. Ancak SSCB kaynakları ülke ekonomisine kaydırarak ticari ve balıkçı gemileri inşa etmeyi seçmiştir. Bu durum sürdürülen yada planlanan üretimlerin iptal edilmesine ve uzun menzilli balistik füzelere itimat etmek anlamına geliyordu.

1957-58; Sovyet operasyonel konsepti, Batı ile çatışmaların kıyıya yakın üslerin mesafesi içinde olacağını varsayıyordu. Ama 1957 yılı ile birlikte ABD uçak gemilerini nükleer vuruş gücünün Norveç denizi ve Doğu Akdeniz’den Rusya’nın endüstriyel bölgelerine ulaşabilmesi ile bu gemilere hava desteği olmadan ve saldırılarını yapmadan önce yalnızca nükleer denizaltılar ile mücadele edilebilirdi.

²¹¹Central Intelligence Agency, “Soviet Strategy and Intentions in the Mediterranean Basin”, **National Intelligence Council (NIC) Collection Document Number 0000278481**, 1968, s. 2.

²¹² Michael MccGwire, “ The Mediterranean and Soviet Naval Interests”, **International Journal, Vol. 27, No. 4, The Mediterranean**, Sonbahar 1972, s. 512-516.

Bu yeni gereklilik denizaltı üretim kapasitesinin arttırdı ve 1968 yılına kadarki süreç planlandı.

1967-68; giderek artan uzak denizlerde Sovyet varlığı siyasi olarak da kullanılabilir bir hal aldı. Bu süreç 1967 deki Brezhev Doktrinin'in gerisinde kalsa da Batı için alarm zillerini çaldırmıştır²¹³.

Washington' nun amacı özellikle Orta Doğu'da ve Doğu Akdeniz'de herhangi bir Sovyet hakimiyetine engel olmaktır. Bu bölgelerin kontrolünün Moskova'ya geçmesi ABD'nin ve Batı'nın Güney Asya ve Uzak Doğu ile savunma bağlantılarının kesilmesi anlamına geliyordu. Arap petrolünü kontrol etme yeteneğinin de kaybedilmesi Dünya' daki stratejik dengeyi komünizm lehine değiştirecekti. Bölgede İsrail'in hayatta kalmasını sağlama, ABD-Sovyet çatışmasından kaçınma ve Çin'in Orta Doğu'da etkisinin artmasını engellemek gibi Sovyetler'in genişleyici etkisini de içeren üç ABD hedefi bulunmaktadır²¹⁴.

Savaş Sonrası Dönem Akdeniz Deniz Politikası:

Deniz yoluyla taşınan nükleer sistemlerin oranının büyük ölçüde artmasıyla beraber Doğu Akdeniz Sovyetler'e karşı savunulması gereken bir alan olarak kutuplardan çok daha önemli bir hal almıştır. Moskova bu iki alan arasında kalmaktadır. Nüfus ve endüstri kuzeye doğru azalmakta, başkent güneyinde ve doğusunda Rusya'nın endüstri gücünün önemli bir kısmı bulunmaktadır. Bu stratejik durum geleneksel gereksinimleri hatırlatıyor ve herhangi bir deniz müdahalesini önlemeyi gerekli kılıyordu²¹⁵.

1958-61; 1958 yılında Valona'ya (Avlonya) Sovyet denizaltılarının yerleştirilmesinin sebebi tarihsel olarak Karadeniz'i bir deniz istilasına karşı korumak ve savaş zamanı Türk Boğazlar'ını etkisiz hale getirmenin en etkili yolu olarak görülmüştür. 1957 itibariyle böyle bir operasyon pratik bir seçenek haline gelmişti, ancak Türkiye'nin deniz yoluyla desteği ve takviyesi önlenemezse, bu durumun başarısı azalacaktı. 1960 yılındaki Ege tatbikatından yola çıkılırsa Arnavutluk'taki bu 8 denizaltının temel görevi savaş çıktığında Türkiye'den gelen deniz takviye hedeflerine saldırmaktı. Bu güçlerin başka bir hedefi de ABD 6.

²¹³ Michael MccGwire, **a.g.e**, s. 518- 520.

²¹⁴ Joseph S. Roucek, "The US And USSR Confrontation In The Middle East And Eastern Mediterranean", **II Politico**, Vol. 38, No. 3, 1973, s. 552-553.

²¹⁵ Michael MccGwire, **a.g.e**, s. 526.

Filosunun nükleer uçak gemileriydi. Aynı zamanda bu güçler Karadeniz'den takviye diledi.

1962-72; Sovyetlerin Akdeniz'deki bu konuşlandırmaları dönemdeki tüm Sovyet deniz operasyonları içinde değerlendirilmelidir. Haziran 1961'de başlayan ve dönemselleşen Norveç Denizi'ndeki tatbikatta uçak gemilerine saldırı provası yapılmıştır. Tatbikat bir filo alanının savunmasının yapılmasını içermiş ölçek, kavrak olarak bir karışım hakimdir. 1964 yılındaki NATO tatbikatında Sovyet destroyerleri uçak gemilerini işaretlemiş ve güdümlü füze kruvazörleri atış menziline kalmıştır. Akdeniz konuşlandırması, Sovyetler Birliği'nin deniz savunma çevresini genişletme genel modeline tam olarak uymaktadır. 1966 yılında ABD 'nin stratejik vuruş gücünün 1/3'ü deniz platformlarında idi. 1972'lere kadar da bu oranın yarı yarıya gelmesi bekleniyordu. 1963 yılında bu yeni gereksinimlerin karşılanmasında Sovyet donanmasının kapasitesi yeterli değildi. Rus Kuzey filosu herhangi bir durumda Kuzey de hakimiyeti sağlayabilirdi ancak Akdeniz'de sabit bekletilmesi gereken kuvvet mecburiyeti bulunmaktaydı. Arnavutluk üssünün yitirilmesi de ciddi bir gerileme olmuştur²¹⁶.

Daha geniş ölçekte bölgedeki Sovyet deniz aktivitelerinin amacı hem Arap devletleri hem de İsrail üzerinde baskı kurmak ve Sovyet askeri gücünü esnekliğini Dünya'ya ilan etmektir. Bu durumda Akdeniz'in artık bir ABD gölü olmadığı anlamına geliyordu²¹⁷. Ancak ABD Akdeniz boyunca bulunan Sovyet deniz gücünün her ne kadar istese de ABD 6. Filosu'na saldıracak gücünün ve lojistik desteğinin bulunmadığını düşünmekteydi²¹⁸.

Kuruluş tarihi 1967 olan Akdeniz'deki Sovyet 5. Donanma Filosu yani The Fifth Eskadra, 1967 yılında Arap-İsrail savaşı sonrasında bölgedeki ABD ve NATO deniz aktivitelerine karşı oluşturulmuştu. Eskadra'nın Güney Operasyonlar Kaptanı Kostev'e göre; Akdeniz birliği savaş sonrası dönemde Sovyetler'in en sıradışı formasyonuydu. Filonun temel hedefleri 6. Filoyu gözlemek, Amerikan balistik füze denizaltılarının tespiti, ve NATO-ABD deniz kontrolünün leyhte bozulmasıydı²¹⁹.

²¹⁶ Michael MccGwire, **a.g.e.**, s. 521- 523.

²¹⁷ Central Intelligence Agency, **Document Number 0000278481**, a.g.e, s. 2.

²¹⁸ Central Intelligence Agency, **CIA Intelligence Report**, "Soviet Strategy and Intentions in the Mediterranean Basin", National Intelligence Council (NIC) Collection Document Number 0000278476, 1967, s. 9.

²¹⁹ Lyle J. Goldstein; Yuri M. Zhukov, **a.g.e.**, s. 38.

1969 Libya darbesine baktığımızda bölgedeki mevcut 70-75 parçaya ulaşan Sovyet filosu Batı kuvvetlerinin Libya'ya olası bir müdahalesini etkisiz kılmıştır. Darbe sonrasında bölgeye hareket eden USS John F. Kennedy savaş grubu bölgede tatbikat yapan Sovyet deniz grubu ile karşılaştı. Bunlar 4 kruvazör (Moskva, Dzerzhinskii, Groznyi, Mikhail Kutuzov), destroyerler (Bravyi, Bedovyi, Boikii, Reshitel'nyi, Soobrazitel'nyi, Krasnyi Kavkaz, Nakhodchivyi, Blagorodnyi, Sereznyi, Sovershennyi), 6 eskort gemisi, 6 konvansiyonel ve bir nükleer denizaltıydı. Bir kısım Sovyet askeri tatbikatının darbeye denk gelmesine tesadüf derken, genel olarak aksi görüşe inanılmaktadır²²⁰.

Akdeniz'deki Sovyet savaş gücü 30 ile 60 arasında dalgalanan bir büyüklüğe sahipti. Filo Moskva, kardeş gemisi Leningrad'a sahipti. Bu gemiler anti-denizaltı savaş sistemleri, kara destek operasyonları, güdümlü füze sistemlerine sahipti. Bu iki gemide Nikolaevsk tersanesinde inşa edilmişti. Bunlara ek olarak 2 ile 4 arası Sverdlov sınıfı kruvazör, 8 ile 10 arası Kynda, Kotlin, Kashin ve Krupny sınıfı destroyer, 2 ile 5 arası Riga ve Mirska sınıf destroyer, 3 ile 4 arası mayın tarama gemisi, bazıları nükleer takatli 12 ile 15 arası denizaltı bulunmaktaydı. Bu birimler Akdeniz'in tüm doğu ve batı boyunca hareket halindeydi. Bazı zamanlar ABD 6. Filosu' nu takip ediyor kimi zamanda tatbikatlar düzenliyordu. Yakıt ve diğer lojistik malzemeler Sovyet Karadeniz limanlarından Türk Boğazları'ndan geçerek geliyordu. Yakıt takviyesi ve onarım faaliyetleri için Galite Adaları(Kuzey Tunus), Hammamet Körfezi (Tunusu' un Doğu sahili), Libya Sidra Körfezi' ni kullanmaktaydı²²¹.

Sovyet deniz filosu 1972 yılında dünya sularında geçirdiği toplam 38,231 günün 17,336 sını Akdeniz' de geçirmiştir. Sovyetler için Akdeniz operasyonları politik olarak Atlantik ve Pasifik deniz aktivitelerinden daha kullanışlıdır. ABD 6. Filosu' nu karşılayarak Sovyetler'in Orta Doğu'daki Arap devletlerinin koruyucusu rolüne destek veriyordu. Sovyet deniz güçleri gün içinde Akdeniz'de herhangi bir yerde olabilir ve taraf ülkeler arasında bir tavır ortaya koyabilirdi²²².

Bölgede Sovyet görev grupları genelde 5 ya da 6 adet destek filosu içermekteydi. Seyir füzesi destek gemisi, bir denizaltı kurtarma gemisi, iki onarma ve yakıt gemisi

²²⁰ A.g.e, s. 39-40.

²²¹ Joseph S. Roucek, a.g.e, s. 558.

²²²Central Intelligence Agency, **CIA Intelligence Report**, "Soviet General Purpose Naval Deployments Outside Home Waters: Characteristics and Trends", 1973, s. 10-11.

bunlardan bir kaçıdır. 1973 yılına gelindiğinde son yıllarda her yıl mutlaka Akdeniz’de denizaltıların seyir füzesi taşıyan gemilerin katıldığı büyük bir tatbikat düzenleniyor ve bizzat Moskova tarafından yönetiliyordu. Bu da bu aktivitelere Sovyetler’in verdiği önemi gösteriyordu²²³.

Akdeniz’de bulunan Sovyet savaş gemileri ihtiyaç olduğu durumlarda Karadeniz filosundan oldukça hızlı desteklenebilmekteydi. Denizaltı desteklenmesi ise Kuzey filosundan yapılmakta ve en az 10 gün sürmekteydi²²⁴.

1973 Yom Kippur War: 1973 yılında başlayan Yom Kippur Savaşı da denilen 4. Arap İsrail Savaşı’nın seyrinde Sovyet tutumuna baktığımızda; Mısır lideri Enver Sedat ile Suriye lideri Hafız Esad İsrail’e savaş kararı aldıklarını 4 Ekim 1973 tarihine kadar gizlediler. O günlerde Brezhev Sedat’a mesaj göndererek destek beklentisine rağmen bu savaş kararının yalnızca Araplara ait olduğunu ve bölgede bulunan Sovyet sivillerinin tahliyesi için istekte bulunacaklarını ifade etti. 6 Ekim’de başlayan hareket ABD ‘nin 13 Ekim’ de İsrail’e hava köprüsü ile devam etti. Bölgedeki ABD 6. Filosu ile Sovyet Eskadra Filosu arasında düşük gerginlik devam etti. Yoğun nicel varlığına rağmen Sovyetler normal barış zamanı operasyonlarına devam ettiler. 6 Ekim de Akdeniz’de USS Mount Whitney liderliğinde 48 ABD savaş gemisi bulunmaktaydı. Ekim savaşı her ne kadar Mısır ve Suriye tarafından ani bir saldırı niteliği taşısa da İsrail kuvvetleri 4 Ekimde seferberliğe başlamış ve 6 Ekimde yakın saldırı beklentisine girmiştir. Bu da İsrail’in saldırıyı önceden bir şekilde öğrendiği anlamına gelmekteydi. İsrail liman ve haberleşme tesislerini bombalayan Mısır ve Suriye güçleri Süveyş Kanalı ve Golan Tepeleri’nde ilerleme kaydettiler. 8 Ekime gelindiğinde Mısır güçleri Süveyş Kanalı’ nın doğu yakasında 8-10 km ilerlemişti. Suriye’de Golan Tepeleri’nde ilerleme kaydetmişti. Ancak İsrail karşı saldırı iki kanatta da devam etmekteydi. 9 Ekime gelindiğinde Eskadra’ya yapılan takviyeler ile denizaltı sayısı 19’a çıkmıştı. Bu tarihe kadarda bölgeden tahliyeler tamamlanmıştı. 10 Ekimde bölge içinde cruiser ve destroyerlerinde olduğu 21 savaş gemisi Doğu Akdeniz’de 6. Filo’ya yakın konumlanmıştı. Moskova Suriye ve Mısır’a lojistik desteğe başlamıştı. Bunu Türk Hava Sahası üzerinden yapıyordu. Türkiye’nin buna

²²³ Central Intelligence Agency, CIA Intelligence Report, “Soviet General Purpose Naval Deployments Outside Home Waters: Characteristics and Trends”, **FOIA Collection Document Number 0000309797**, 1973, s. 10-11.

²²⁴ Central Intelligence Agency, CIA Intelligence Report, “Soviet Military Policy in the Third World” **General CIA Records Document Number CIA- RDP07S01968R000200450001-2**, 1976, s. 18.

izin vermesinin sebebi ise İsrail'e yardım eden ABD'yi protesto etmektir. Bu lojistik destekler Karadeniz limanlarından da deniz yoluyla ulaştırılıyordu. Her bir gemide 90'a kadar tank, zırhlı araçlar ve diğer ağır ekipmanlar bulunmaktaydı. İsrail jetlerinin Suriye limanlarına saldırıları sonrası bu nakliyelerin korunması için Karadeniz Filosundan Kaptan Yasakov komutasında özel bir grup oluşturulmuştu. 11 Ekimde Sovyetler 3 adet hava indirme birliğini alarına geçirmişti. Aynı zamanda İsrail'de Suriye cephesinde karşı saldırıyı durdurmuş ve savunma pozisyonuna geçmişti. 14 Ekimde Sovyet lojistik gemilerini tehdit eden herhangi bir tehdide karşı, ki buna İsrail güçleri de dahil, ateş açma yetkisi Sovyet gemi kaptanlarına verilmişti. Aynı tarihte 69 sayısına ulaşan Sovyet varlığı karşısında ABD 2 bin asker kapasiteli Iwo Jima gemisini bölgeye göndererek olası bir Sovyet çıkarmasına karşı önlem alıyordu. Sovyetler de Cebelitarık'a Atlantik'ten gelecek desteği gözlemlemesi için kuvvetler gönderiyordu. 15 Ekimde İsrail Mısır'ın Suriye'yi rahatlatmak için gösterdiği ofansif hareketi bozguna uğratarak karşı saldırıya geçti. Aynı zamanda Sovyet hareketleride hızlandı ve ikinci Sovyet destroyeri Suriye limanlarına yaklaştı; denizaltılarda İsrail limanlarını izliyordu. İsrail güçleri ile bazı düşük çapta etkileşimler de yaşandığı kayıtlara geçmiştir. 19 Ekimde Kozitsyn komutasındaki mayın avlama gemisi Rulevoi ile Lisitsyn komutasındaki çıkarma gemisi SDK-137 Latakia isimli Sovyet lojistik gemisine eskortluk ederken yaklaşan İsrail jetlerine ateş açmışlardır. 17 Ekimde İsrail zırhlı birlikleri Süveyş Kanalı'nı geçmişti ve İsrail Sovyetler'in kanalın batısına olası bir müdahalesi için planlarını hazırlamıştı. 19 ve 21 Ekime gelindiğinde Arap mağlubiyeti görülmüş ve Enver Sedat Sovyetler aracılığıyla ateşkes istemişti. BM 22 Ekimde aldığı karar ile 12 saat içinde ateşkesi şart koşuyordu. Çatışmaların devam etmesi üzerine 24 Ekimde ikinci ateşkes kararı alınıyor. Sovyetler ABD başkanı'na donanmanın Port Said limanına hareket ettiği ve İsrail'in ilerleyişinin durdurulması gerektiği bildiriliyordu. Brezhnev süpergüçlerin ortak müdahalesi eğer reddedilirse tek tarafı müdahale mesajı vermişti. Mesajın tonu ABD'nin alrma geçmesine yetmiş ve B-52'ler Guam'dan göreve çağırılmıştı²²⁵. 25 Ekimde Sovyetlerin Süveyş Kanalı'na çıkarma yapmasına kısa bir süre kala ABD'den İsrail'in askeri operasyonları durduracağı açıklanmıştı. Sovyetler de cevap

²²⁵ Therese Delpech, "Nuclear Deterrence in the 21st Century", **RAND Corporation**, 2012, s. 85.

olarak ateşkes sınırlarının tanındığı ve BM barışı gücünün bölgede bulunmasını onayladığını bildirmişti²²⁶.

1973'e gelindiğinde, Arap-İsrail çatışması yerleşmiş bir sınır anlaşmazlığından tamamen büyük bir süper güç yarışması alanına doğru evrildi. İsrail'in 1967'de Haziran Savaşı'ndaki ezici zaferini takiben, Arap sınır devletleri derhal İsrail'in işgal altındaki topraklarını yeniden ele geçirmeyi amaçlayan bir askeri ve diplomatik program başlattı. Altı Gün Savaşı'ndan sonra Arapların hedefleri kararlı bir şekilde daha belirliydi; İsrail'in meşru bir siyasi varlık olarak tanınması düşünülemez olsa da, Amerika tarafından desteklenen askeri üstünlük tartışmasıydı. Araplar Mısır'ın önderliğinde kabul edilebilir tek seçenekleri olan yolu uyguladılar; Sovyetler'den destek ve aynı zamanda bağımlılık. Sovyet Rusya resmi anlaşma ve bildirimlerinde Orta Doğu'daki çıkarlarını her zaman vurguladı. Sovyet görüşüne göre Sionizm ve emperyalizm madalyonun iki yüzüydü ve Orta Doğu, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler'in, sosyalistlerin ulusal kurtuluş savaşlarına destek vereceğini ahdedtiği dünyadaki pek çok bölgeden biriydi. Moskova ile ABD arasındaki détente (yumuşama) dönemini de içeren iki kutuplu dünya düzeninde, bölge farklı ve daha karmaşık olaylara tanıklık edilmiştir²²⁷.

1974 yılında SSCB Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brezhnev, ABD Başkanı Nixon ve ABD Dış İşleri Bakanı Dr. Henry Kissinger, Moskova'daki görüşmelerinde Akdeniz'in nükleerden arındırılmış bölge olması konusu gündeme gelmiştir. Detente(Yumuşama) dönemimin de ruhuna uygun bu görüşme konusunda Brezhev'in bu teklifi Nixon tarafından kabul görmemiştir. Ancak yapılacak yer altı nükleer test faaliyetlerinde 150 kt. sınır koyulması konusunda anlaşılmış ve 1976'da Barışçıl Nükleer Patlamalar PNEs²²⁸ antlaşması ile bu limit belirlenmiştir²²⁹.

Sovyet Generali Gorshkov Sovyet Donanması'nın üzerine düşen görevleri yerine getirecek kapasite olduğunu, ki bunların nükleer savaş yada barış zamanı devletin denizdeki çıkarlarını korumak olsun fark etmeyeceğini ifade etmiştir. Donanma kısa vadede geleneksel defansif rolden çıkmış ve uzak bölgelerdeki Sovyet etkisinin bir

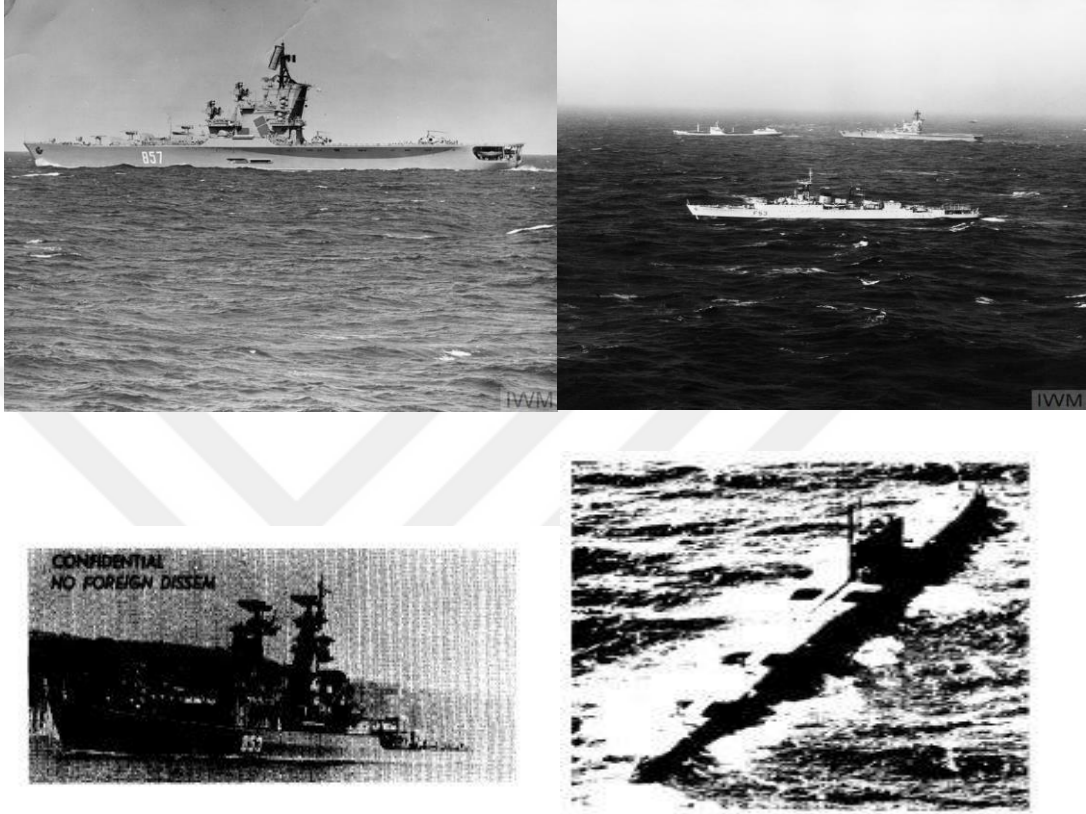
²²⁶ Lyle J. Goldstein; Yuri M. Zhukov, **a.g.e**, s. 16-26.

²²⁷ David Zierler, "The Test of Détente: Soviet- American Relations and The Yom Kippur War", **The University of Montana(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Missoula, 2004, s. 72.

²²⁸ Jozef Goldblat; David Cox, "Nuclear Weapon Tests:Prohibition or Limitation?", Stockholm International Peace Research Institute(SIPRI), **Oxford University Press**, 1988, s. 73.

²²⁹ United States Department of State Foreign Relations of the United States, **The Foreign Relations of the United States (FRUS)**, "Frus1969-76v15", 1974, s. 964.

enstrümanı haline gelmiştir. Bu plan doğrultusunda birçok gemi inşa programları başlatılmış, Sovyet deniz üstü ve denizaltı gemileri hizmete girmeye başlamıştır. Politikanın ilk direkt yansıması 1964 de Akdeniz’de Sovyet donanmasının pek çok gemi ve denizaltı ile bulunması ile olmuştur²³⁰.

Şekil 3.1 Moskva, Kynda, Denizaltı ve Filo²³¹²³²

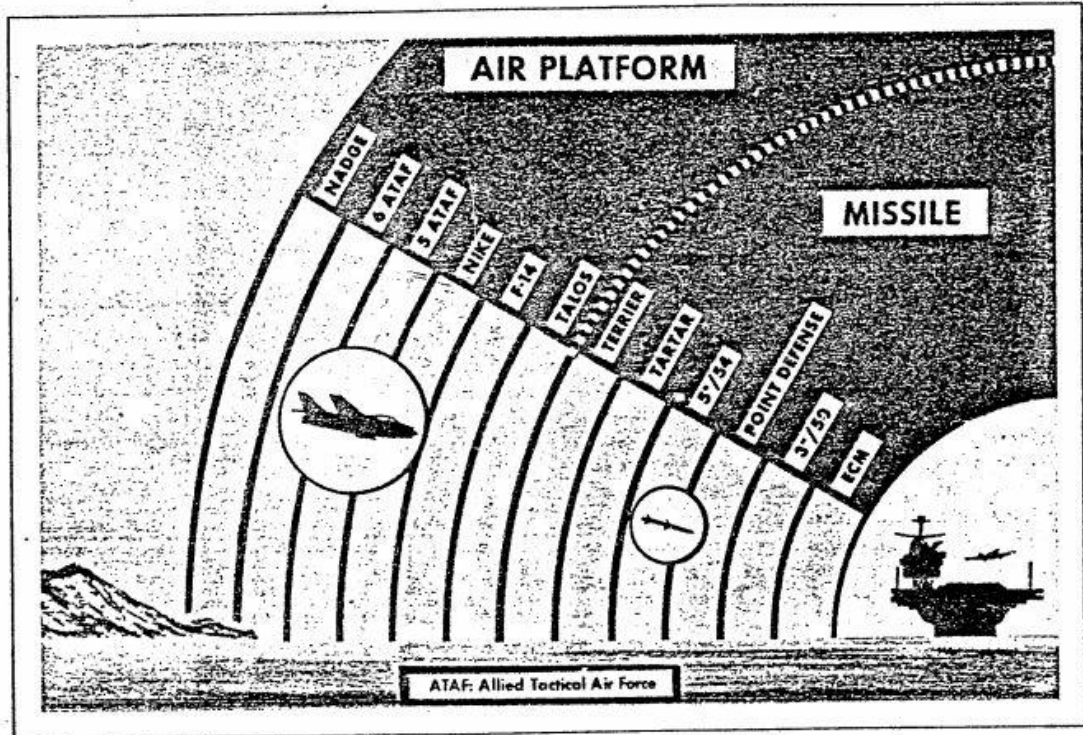
SSCB çıkabilecek bir dünya savaşının iki aşamada gerçekleşeceğini düşünmüştür. Birincisi başlangıçta Sovyetler Avrupa’da NATO güçlerini mağlup etmeye odaklanacaktı. Bu aşama sonrası barışı konuşmak pek mümkün olmayacağından Sovyetler Avrupa’da kilit bölgelere yerleşecek ve savunma düzeni alacaktı. Her ne kadar 3 haftadan uzun sürmesi istenmese de bu aşama 3-4 ay sürecekti. İkinci aşamanın uzun bir süreç olacağı beklentisi vardı. Sovyetlerin birinci önceliği ABD’nin doğu yarımküresinde bir köprübaşı kurarak kendilerine kara saldırıları yapmasını önlemektir. Bunun için uzatılmış bir Sovyet defans çevresi gerekiyordu;

²³⁰ Central Intelligence Agency, CIA Intelligence Report, “ The Soviet Mediterranean Squadron”, **CIA Analysis of the Soviet Navy Document Number 0002775031**, 1968, s. 3 .

²³¹ Moskva Savaş Gemisi ve Filo, İmperial War Museum The Soviet Navy 1945- 1974 Part of Admiralty Official Collection A35149, A 35262
<https://www.iwm.org.uk/collections/search?query=&filters%5BcollectionString%5D%5BADMIRALTY%20OFFICIAL%20COLLECTION%5D=on>

²³² Central Intelligence Agency, Document Number 0002775031, a.g.e, s. 5 -8.

Sahra çölü, Afrika Boynuzu'na kadar, defans hattının güney sınırı, yukarısında Arap Yarımadası, Afganistan'dan Çin sınırı boyunca Pasifik bir hat oluşturuyordu. Ancak en büyük sorun Avrupa'nın Sovyetler Birliği topraklarına nükleer saldırı yapmadan nasıl mağlup edileceğiydi. NATO'nun nükleer karşılık vermesi riski bulunmaktaydı. Sovyetler buna iki gün içerisinde karşılık verebilirlerdi. 1967-68 periyodunda, NATO'nun komuta kontrol tesislerine önleyici saldırı yapabilme ve Batı Avrupa'da bir blitzkrieg²³³ kapasitesine ulaşılabilme için geliştirmeler yapıyordu. Ancak bu kızılaşma 1970 yılında ABD'nin ilk nükleer saldırı yapan olmama kararı alması ve Avrupa'da nükleer silah kullanmama kararını alması olayları başka bir boyuta sokuyordu. Diğer bir olası ihtimal ise NATO'nun Avrupa'daki yenilgisi sonrası ABD'nin Sovyetlere yapacağı saldırıydı. Bu duruma karşılık olarak Sovyetler sürpriz bir karşı saldırı yapacağı konusunda caydırıcılığını kullanmalıydı. Kıtalararası Balistik Füzeler ve Balistik Füze Denizaltıları sigorta güçlerdi²³⁴.

²³³ Charles K. Pickar, "Blitzkrieg: Operational Art or Tactical Craft", **School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas** www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a253540.pdf

²³⁴ Michael MccGwire, "Soviet Military Objectives", **World Policy Journal, Vol. 3, No. 4, 1986, s. 671-72.**

Şekil 3.2 ABD Uçak Gemisi Hava Savunma²³⁵

1960 yönetimi altındaki herhangi bir dünya savaşının kıtalararası nükleer olacağı varsayılmaktadır, Sovyet stratejisi barış zamanında Sovyet anakarasını vurabilecek deniz tabanlı ABD hedeflerini tehdit olarak tanımlamaktadır. Sovyetler bu hedefleri her zaman atış menziline tutmalı ve savaşın başlangıcında ilk saldıran olmalıydı. Doğu Akdeniz ve Hint Okyanusu'nun kuzeybatı çeyrek dairesi öncelikli endişe konusudur. Bu sularda Sovyetlerin en az bir ülkede havaalanı ve deniz destek tesislerine sahip olması gerektiği belirlenmiştir. 1960'ların sonunda bu destek Mısır ve Somali tarafından sağlanmaktaydı²³⁶.

Sovyetler Birliği' nin bölgeye ilk girişi 1955 yılında imzalanan 265 milyon dolarlık Mısır-Çek silah anlaşması altında olmuştur. O tarihten sonra Suriye, Irak ve Yemen Sovyetler'den ve onun Doğu Avrupalı müttefiklerinden 2.1 milyar dolar değerinde askeri ekipman satın almışlardır. Sovyetler Yemen'de ilk başta geleneksel bir despotla, diğerlerinde ise askeri kişilerin egemen olduğu hükümetler ile uğraşmıştı.. Tüm bu devletler bölgede Birleşik Krallık'a ve Birleşik Devletler savunma paktlarına, üslerine düşman tavırlar sergilemekteydi. 1967 yılına gelindiğinde bu devletlerin orduları neredeyse tamamına yakını Komünist silahları ile donatılmış durumdaydı. Yalnızca Irak Batı'dan silah alımlarına devam etmiştir. Süre gelen başarılı anlaşmalar sonrasında bu devletler bölgede Komünist olmayan ancak Sovyet malzemeleri kullanan devletler haline gelmişlerdi. Geniş eğitim faaliyetleri müşteri devletleri Sovyet askeri yardım programlarının ayrılmaz parçası haline getirmişti. Irak'ta ise petrol döviz gelirleri Sovyet yardımlarından daha fazla ekonomiye katkı sağlamıştır. Batı karşıtı Suriye Sovyet yardımlarında lider konumda bulunuyordu. 1966 yılının ilk yarısında Fırat nehriindeki büyük bir baraj inşaatı ve sulama projesi için 230 milyon dolar hibe edilmiş, Doğu Avrupa'dan da 140 milyon dolar ayrıca gönderilmiştir. Yemen'e de Birleşik Arap Cumhuriyeti üzerinden olsa da yaklaşık diğerlerine yakın bir meblağ yardımda bulunulmuştur²³⁷.

Ekonomik ve askeri yardım Sovyetler için Orta Doğu'da iki önemli araçtı. Alternatif kaynaklardan kolayca destek alamayan ülkeler oldukça istekliydi. Özellikle Mısır,

²³⁵ U.S. NAVY Institute, "Countering The Soviet Threat In The Mediterranean", **General CIA Records Document Number CIA-RDP99-00498R000100100062-5**, 1977, s. 5.

²³⁶ Michael MccGwire, **a.g.e**, s. 680.

²³⁷ Central Intelligence Agency, **Document Number 0000278476, a.g.e**, s. 4-5.

İran, Irak, Suriye gibi Batı karşıtı duruşa sahip ülkeler Sovyetler in tekel olabilmesi için uygun ülkelerdi. Bu yardımlar bölgede Batı karşıtlığını da arttırdı ve Doğu Akdeniz'deki donanma varlığı ile de Sovyet'ler gücünü hatırlatıyordu²³⁸.

1970'li yıllara gelindiğinde son 15 yılda SSCB Akdeniz dünyasında önde gelen bir güç faktörü olmuştu. Bölgedeki sömürge dönemi kızgınlıkları ve Arap-İsrail çatışması sonrası Sovyetler, bölgedeki Batı etkisi ve çıkarlarını inkar noktasına geldi. Sovyetler'in hesapları kendilerinin Batı ile yer değiştirmesi Batı için stratejik bir geri dönüş, kendileri için ise önemli bir kazanç olduğu yönündeydi²³⁹.

(milyon dolar)	SSCB	Doğu Avrupa	Toplam
<i>Kıbrıs</i>	28	1	29
<i>Irak</i>	564		564
<i>Suriye</i>	327	47	374
<i>Birleşik Arap Cumhuriyeti</i>	1160	279	1439

Tablo 3.1 1955-1966 Arasında Bazı Bölge Ülkelerine Sovyet ve Doğu Avrupa Genişletilmiş Askeri Yardımları²⁴⁰

(milyon dolar)	SSCB	Doğu Avrupa
<i>Kıbrıs</i>	0	1.3
<i>Yunanistan</i>	84.0	0
<i>Irak</i>	189.5	20
<i>Suriye</i>	233.8	140
<i>Türkiye</i>	207.6	13.7
<i>Birleşik Arap Cumhuriyeti</i>	1011.1	542.9

Tablo 3.2 1954-1966 Arasında Bazı Bölge Ülkelerine Sovyet ve Doğu Avrupa Ekonomik Yardımları²⁴¹

(adet)	Birleşik Arap	Suriye	Irak

²³⁸ Central Intelligence Agency, CIA Intelligence Report, "Soviet Policy In The Middle East", **General CIA Records Document Number CIA-RDP85T00875R001100160043-2**, 1973, s. 1.

²³⁹ United States Department of State Foreign Relations of the United States, **The Foreign Relations of the United States (FRUS)**, "Frus1969-76v12", 1970, s. 447.

²⁴⁰ Central Intelligence Agency, **Document Number 0000278476, a.g.e**, s. 19.

²⁴¹ **A.g.e**, s. 19.

	Cum		
<i>Jet Uçak</i>	250	135	130
<i>Bombardıman Uçağı</i>	35	0	0
<i>Helikopter</i>	30	8	12
<i>Tank</i>	300	150	150
<i>Kundağı Motorlu Silah</i>	0	50	30
<i>Zırhlı Personel Taşıyıcı</i>	150	300	200
<i>Topçu Roketi</i>	550	350	275

Tablo 3.3 1967-1970 Yılları Arasında Sovyet Askeri Gönderileri²⁴²

Komünist partilerin olmasına izin verilen her yerde Moskova politik sisteme dahil olmalarını istiyordu. İzin verilmeyen yerlerde ise durumu kabulleniyordu. Bir ülkede istenilen şekilde işler iyi gitmediğinde, Sovyetler ilgisini başka bir ülkeye çeviriyordu. Lübnan, Türkiye ve İran gibi Batı ile yakın bağı olan ve Sovyetlere karşı güvensizlik besleyen ülkelerde çekingen davranmamıştır²⁴³.

Belirli dönemlerde ülkelerdeki Komünist Parti aktivitelerine bakıldığında²⁴⁴;

- i) Kıbrıs: Emekçi Halkın İlerici Partisi(AKEL), Kıbrıs'ın resmi olarak komünist partisiydi.1960 yılında meclisteki 35 vekilden 5'ine sahipti. Bu sayıyı ulusalcı kanat ile yaptığı ittifakla elde etmişti. AKEL 1927 yılına uzanan bir tarihe sahipti ve belki de Kıbrıs'taki en organize partiydi. Temel olarak işçi sınıfını temsil ediyor ve Kıbrıslı Rum İşçi Örgütü olarak örgütleniyorlardı. Toplam 130 bin çalışanın 35 ile 51 bin arasında bir sayıyı temsil ediyorlardı. EDON adlı gençlik yapılanmaları da 15 ila 29 yaş arasındaki 135 bin üyenin 20 binini temsil ediyordu. POGO adlı kadın yapılanmalarında ise 2500 kişi vardı. Tüm figürleri Mayıs 1962'de 10432 resmi üyesi ile AKEL cephesinde en az 60 binlik bir yapılanma söz konusuydu. Kıbrıs'taki komünistlerin yarı bağımsız karakterini ortaya

²⁴² David P. Forsythe, " The Soviet and Arab-Israeli Conflict", **World Affairs**, Vol. 134, No. 2, Fall 1971, s. 132.

²⁴³ Central Intelligence Agency, **Document Number CIA-RDP85T00875R001100160043-2**, a.g.e, s. 1.

²⁴⁴ Central Intelligence Agency, **Document Number CIA-RDP65-00756R000300100001-6**, a.g.e, s. 64-73.

çıkarmak için Cumhuriyet'teki karışık durum, adadaki İngiliz üslerinin varlığı, Türkler ve Yunanlılar arasındaki iletişim sıkıntısı ve işsizlik gibi fırsatları bulunmaktaydı.

- ii) Suriye: 1939 yılından itibaren Suriye Komünist Partisi illegaldi. Ancak 1954-58 yılları arasında Birleşik Arap Cumhuriyeti formatında açık ve legal olarak faaliyet gösterdi. 1961'de Suriye'nin ayrılması ile parti yeniden yeraltına çekildi. Parti Anti Nasır hislerinden faydalanarak kendini bir araya getirmeye çalışıyordu. Hükümet Nasır karşı düşüncelerin varlığından haberdar olmasına rağmen komünist partinin yasağını kaldırmıyor ya da yurt dışındaki bu düşüncelere yakın isimlerin ülkeye dönüşüne izin vermiyordu. Partinin üye sayısının 1963 yılı itibari ile 2 bin altında olduğu tahmin ediliyor.

Suriye'deki Komünist Parti Arap Dünyası'nda en eski, geniş ve iyi organizasyona sahip bir yapıydı. 1953 yılı itibariyle 2500 dolayında Komünist sayısı bulunmaktaydı. Lider kadrolar çok az disiplin, insiyatif ya da idari yetenek gösterdiler ve partinin görevlerini etkili kadrolar yerine belirli bireylere bıraktılar. Parti üyeliği büyük şehirlerde ve geniş kasabalarda yoğunlaşmıştı. Üyelik dışındaki sempatanlar ile beraber Suriye'de toplam sayı; Halep'de 4 bin, Şam'da 3 bin, Lazkiye'de 1500'dü. Yasal olarak faaliyette bulunmaları yasak olsa da çalışmalarına devam etmekteydiler. 1949 seçimlerinde Komünist fikrin ön yüzlerinden Demokratik Ulusal Cephe yarışmıştı. İşçi sınıfında ise Suriyeli İşçiler Kongresi düşüncenin önde gelen organizasyonudur. Barış Taraftarları, Barışın Savunulması için Suriyeli Ulusal Kadınlık Birliği, Suriyeli Anne ve Çocukların Korunması Birliği, Demokratik Kadınlık Birliği, Kadın Hakları Birliği ve bir takım öğrenci ile genç odaklı organizasyonlar bulunmaktaydı²⁴⁵.

- iii) Ürdün: Ürdün Komünist Partisi diğer tüm siyasi partiler gibi 1957 yılında başarısız kraliyeti devirme teşebbüsü sonrasında kraliyet kararı ile yasaklanmıştı. Bazı partiler belirli bir ölçüde çalışma izni almıştı ama Komünist parti ülkenin güvenlik organları tarafından hoş karşılanmamıştı. Üye olmayan destekçilerinin sayısı 1962 yılı itibariyle 1500'ü geçmemekteydi ve çoğunlukla da genç aydınlar bu kitleye dahildi; ama

²⁴⁵ Central Intelligence Agency, CIA Intelligence Report, "Communism In The Free World", **General CIA Records Document Number CIA-RDP78-02646R000300050001-9**, 1953, s. 318-334.

herhangi bir politik hareket için kapasiteleri sınırlıydı. Partinin ön grupları ya da sendikal hareketleri bulunmamaktaydı.

- iv) Türkiye:1922 yılında kabine kararı ile komünist aktiviteler yasaklanmıştı. Sonrasında hükümet baskısı etkin bir örgütlenmeyi engelledi. Yaklaşık destekçilerin 1000 kadar olduğu tahmin edilmekteydi ve bunların yarısı değişik zamanlarda tutuklandı. 1951 yılı itibariyle hapiste 131 üye bulunmaktaydı. Komünist hareketler sınırlıydı. Destekçileri 2 bin ila 3 bin arasında olduğu tahmin edilmekteydi. Siyasi zorluklar ve artan ekonomik ve sosyal sorunlar, Türk aydınları arasında ideolojiyle daha fazla ilgilenmeye neden oldu. Ancak komünist düşünce bu durumdan yeterince fayda sağlayamadı. Düşünce ülkede geleneksel düşman Rusların bir aracı olarak görülmekteydi.
- v) İsrail: 15 Ağustos 1961 seçimlerinde Komünist Maki partisi 42,111 oy ile oyların yüzde 4'ünü alarak 5 koltuk sahibi oldu. Maki ciddi bir komünist ideoloji çevresinde gelişen Arap-Yahudi karışık bir organizasyondur. Maki'ye oy veren Araplar İsrail'in kurulmasını protesto etmiş, komünist parti programının Araplara özel tutumunu ve Arap yerleşkelerindeki İsrail askeri hareketlerine karşı olan tutumunu onaylamışlardır. Yahudilerin ekonomik sıkıntılar içinde olduğu, Irak, Bulgaristan, Polonya gibi bölgelerden mültecilerin geldiği bir dönemde Maki için bir oy hayat standartlarının iyileştirilmesindeki başarısızlığa da tepki anlamındaydı. Komünistler İsrail'in politikasında kayda değer bir rol oynamamışlardır. Sendika üyeliklerinin yalnızca yüzde 2,8'ini oluşturuyorlardı.1963 yılı itibari ile sayılarının 500'ü Arap olmak üzere 2 binden az olduğu düşünülmekteydi.
- vi) Birleşik Arap Cumhuriyeti(Mısır): Komünist Parti hiçbir zaman legal bir statüye sahip olmadı. Sürekli gözlemin sonucu olarak komünist aktivite ihmal edilebilir bir hal aldı ve hareketin taraftarları küçük bir çekirdeğe indirildi.1963 yılında üye sayısı binin altında olduğu tahmin edilmekteydi.
- 1952 yılında Mısır'daki komünist hareketlerin hedefleri, belirli bir Komünist Parti'nin açıklamaları ve belli başlı faaliyetleri açısından ifade edilemez. Mısır'da ne organize bir Komünist Parti ne de diğer grupları organize edebilecek bir propaganda merkezi bulunmaktaydı. Ancak Kahire ve İskenderiye'deki gruplarla birlikte "Mısır Komünist Partisi'nin Çekirdeği" adlı bir organizasyon kurulmuştu. Liderlerinin büyük kısmı teknik elemanlar

ve endüstriyel tesis çalışanlarıydı ve organizasyon Mısırlı mühendis Sa'd Muhammad Hasan tarafından fonlanıyordu. Birkaç feminist grupta sempatanlar arasındaydı. Toplumdaki kadın hareketinin liderlerinden ve Mısır Feminist Birliği başkanı Madam Siza Nabarawi, Nil' in Kızları organizasyonun başkanı Madam Ragiyah Hmazah gibi isimler bunlardan bazılarıydı. Medyaya baktığımızda ise al- Mur'ardah ve al- Katib isimli iki komünist yanlısı gazete bulunmaktaydı. Bunların yayını durdurulmuştu²⁴⁶.

Ülke	1981 Nüfus	Komünist Parti Üye	Durumu	Oryantasyon
<i>İsrail</i>	<i>3,948,000</i>	<i>1,500 ort.</i>	<i>Yasal</i>	<i>Sovyet Yanlısı</i>
<i>Ürdün</i>	<i>3,443,000</i>	<i>500 ort.</i>	<i>Yasaklı</i>	<i>Sovyet Yanlısı</i>
<i>Lübnan</i>	<i>3,097,000</i>	<i>12,000 ort.</i>	<i>Yasal</i>	<i>Sovyet Yanlısı</i>
<i>Mısır</i>	<i>43,300,000</i>	<i>500 ort.</i>	<i>Yasaklı</i>	<i>Sovyet Yanlısı</i>
<i>Suriye</i>	<i>9,107,000</i>	<i>5,000 ort.</i>	<i>Yasal</i>	<i>Sovyet Yanlısı</i>
<i>Türkiye</i>	<i>46,700,000</i>	<i>1,250 ort.</i>	<i>Yasaklı</i>	<i>Sovyet Yanlısı</i>
<i>Kıbrıs(AKEL)</i>	<i>636,000</i>	<i>12,000 ort.</i>	<i>Yasal</i>	<i>Sovyet Yanlısı</i>

Tablo 3.4 1982 Yılı Doğu Akdeniz Ülkeleri Komünist Partileri²⁴⁷

3.2.1 SSCB-Kıbrıs

Kıbrıslı toplumlar arasındaki problemler kalıcı bir çözüm bulmada engel noktası halini almıştır. Adanın 1960 yılında bağımsızlığını kazanması bile köklü sorunların ortadan kalkmasında yeterli olmamıştır. 1963, 1967 ve 1974 askeri müdahale ile ilerleyen süreç, BM gözlemciliğinde Yunanistan, Türkiye görüşmeleri gelişme kaydedememiştir.

Sovyetlerin Kıbrıs karşısındaki tutumu özellikle Doğu Batı uyuşmazlığı üzerinden stratejik olarak şekil almıştır. Bir Karadeniz gücü olarak Sovyetler bölgesel güç dengelerine ilgi duysada küresel rekabet ve Akdeniz ile Akdeniz üzerindeki ABD etkisine de yoğunlaşmaktadır. Kıbrıs'ın Amerikan üslerini barındırabilmesi ve ABD'nin batıdan doğuya üslerinin tamamlayabilmesi, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı

²⁴⁶ Central Intelligence Agency, **Document Number CIA-RDP78-02646R000300050001-9**, 1953, s. 186.

²⁴⁷ Central Intelligence Agency, CIA Intelligence Report, "The Soviet Union and Nonruling Communist Parties", **General CIA Records Document Number CIA-RDP83T00853R000100070003-6**, 1982, s. 12-18.

ile İngiltere'ye verilen Akrotiri ve Dhekelia üslerinin de güçlendirilmiş olacağı olasılığı Sovyetlerin her zaman huzursuz hissetmesine neden olmuştur. Ancak adadaki temel düşüncesi Kıbrıs'ın askerden arındırılması ve nötralize edilmesiydi. Bu temel görüş çerçevesinde farklı görüşlerden farklı kimliklere ait fikirlere göre tavır alması gerekmektedir. Bu fikirlere adanın Yunanistan'a katılması gerektiğini savunan Enosis ve Türk ile Rum Kıbrıs'ı olarak ayrılması fikirleri de dahildi. Moskova'nın Kıbrıs Hükümeti'ne verdiği destek Makarios'un pro-enosis tavrı, Atina'daki cuntacılar ile çatışmasına rağmen kesilmedi. Tabi bu duruma sebepler arasında Makarios'un üçüncü dünya imajı ile İngiliz karşıtı hareketleri ve diplomatik davranışları bulunmaktaydı. AKEL yani Emekçi Halkın İlerici Partisi Kıbrıs'taki en büyük ikinci siyasi partiydi. Milliyetçi ve Sovyetlere yakınlığı ile biliniyordu. AKEL ve Moskova arasındaki ilişkiler Rusya'nın diplomatik ağırlığı Türkiye tarafına kaydırması ile gerilmesi kaçınılmaz haldeydi. 1964 ve 1974 yılları arasında Sovyet-Türk ilişkileri ilerleme sağladığında Moskova Türkiye'nin Kıbrıs konusunda iki kritik görüşünü kabul etti. Moskova Enosis' i göz ardı etti ve Türk Kıbrıs' ı ve Rum Kıbrıs' ı ile federal bir yönetim çözümüne ışık yaktı. 1974 yılında Türkiye'nin müdahalesi Enosis'i ortadan kaldırmış ve sessizce de Sovyet onayını almıştır. Yine de Sovyetler BM'nin yabancı askerlerin çekilmesi ve üslerin boşaltılması kararını desteklemiştir. Ancak Moskova bu karara Ada'daki İngiliz üslerini de dahil etmiştir. SSCB Ada'da ki yabancı asker ve üs meselesini Akdeniz boyunca askerden arındırılmış bir bölge için test olarak görmüştür. Moskova Kıbrıs sorununun uluslararasılaşmasını savunmuş ve Kıbrıs Rumları ile Yunanistan'ın da isteği gibi uluslararası bir konferans toplanmasını öne sürmüştür²⁴⁸.

Sovyetler Doğu Akdeniz'de daha fazla çıkar elde edebilmek için Kıbrıs krizini ustaca kullanmıştır. Türk-Yunan gerginliğinden faydalanarak fazla bir çaba harcamadan NATO içerisindeki ittifakı bozmak öncelikli amacı olmuştur. Bölgedeki Sovyet politikasının nihai amacı NATO'nun güney kanadını etkisiz hale getirmektir. Adadaki İngiliz üsleri Moskova için problem teşkil etmekteydi. Ada'da yaşayan Kıbrıslı Rumları da egemenlik üzerinden destekleyerek üsleri hedef göstermekteydi. Ada'daki ABD-İngiliz askeri varlığı Sovyetler için Doğu Akdeniz güvenliğinin tehlikeye girmesi anlamına gelmekteydi. AKEL, Moskova tarafından

²⁴⁸ Duygu B. Sezer, "Peaceful Coexistence: Turkey and the Near East in Soviet Foreign Policy", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 481, Soviet Foreign Policy in an Uncertain World**, 1985, s. 124-125.

desteklenmekteydi. 1964’de Makaryos hükümetinin Sovyet pozisyonu ile ilgili ifadeleri de beraberinde Ada’da AKEL’in etkisinin büyümesi sürecini getirdi. Sovyetler kendinin egemenliklerin destekleyicisi olarak tanımlayarak Enosis fikrine karşı çıkmış ve adanın bütünlüğünden yana tavır almıştı. Aynı zamanda Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeye çalışarak tarafsız kaldığını göstermek istemişti. Sovyetler’in bu iyi ilişki kurma çabaları 1962 yılı ortalarında başlamış ve 1963’te Türk Parlamento heyeti Sovyetler’i ziyaret etmişti. Sovyet heyeti de 1964’te bu ziyarete karşılık vermişti²⁴⁹.

Sovyetler Kıbrıs konusunda büyük faydalar elde etmekteydi. Makarios’un Türkiye ve Yunanistan toplumları arasındaki gerginliği arttıran politikalarını destekliyordu. Adanın mevcut sisteminin devam etmesi onun çıkarıydı. Adadaki Komünist Parti iyi organize olmuş ve bilgi akışı sağlanıyordu. Asıl amaç Ada’nın NATO içinde kalması ve bu sayde NATO’nun güneydoğu kanadının zayıflamasıydı. Sovyetler 1964 yılında silah satışına engel olan anlaşma imzalamış ancak bu anlaşma diğer SSCB ülkelerini kapsamamaktaydı. Çekler’den silah sevkiyatı sağlanıyordu ve hatta 1967 olaylarının patlamasında bu silahlarında rolü büyük olmuştu. Aynı zamanda SSCB Makarios’a BM nezninde destek oluyor ve Ada’da BM gücü olmasına karşı çıkıyordu²⁵⁰.

Kıbrıs Sovyetler için oldukça geniş fırsatlar içeren bir ülkeydi. Sovyetler Makaryos’u adada Yunan Kıbrıs hegemonyası kurması konusunda desteklemiştir. Ancak bu politika Sovyetler’in Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak istemesi nedeniyle kesintiye uğramıştır. Ada üstünde Türkiye ve Yunanistan’ın çıkarları konusunda daha adil bir çizgi izlemek istemiştir. Bu durumda Kıbrıs Komünist Partisi’nin pozisyonunda hasara sebep olmuş ve Kıbrıs ile Sovyetler’in arasını açmıştır. Sovyetler’in 1964’de Kıbrıs hakkında üç temel amacı bulunmaktaydı; Kıbrıs’ın egemen bir devlet olarak kalmasını sağlamak, Ada’daki İngilizler’in üslerinin boşaltılması ve çekilmesinin sağlanması ile Türkiye-Yunanistan ile eş zamanlı olarak ilişkilerin iyileştirilmesi için fırsatları değerlendirmek. Bu hedeflerdeki ilerleme aynı

²⁴⁹ Central Intelligence Agency, CIA Intelligence Report, “Soviet Policy and Tactics in the Cyprus Dispute”, **General CIA Records Document Number CIA-RDP79-00927A004800010002-9**, 1965, s. 1-5.

²⁵⁰ United States Department of State Foreign Relations of the United States, **The Foreign Relations of the United States (FRUS)**, “Frus1969-76v30”, 1973, s. 285.

zamanda NATO'nun Doğu Akdeniz'deki ilerlemesini de yıprandıracak sonuçlar anlamına gelmekteydi²⁵¹.

Kara Silahları				
	Kıbrıs	Irak	Suriye	Birleşik A.C
<i>Ağır Tank</i>	0	0	0	60
<i>Orta Tank</i>	32	400	425	1100
<i>Kundağı</i>	0	120	90	215
<i>Motorlu Top</i>				
<i>Hafif Tank</i>	0	0	10	75
<i>Zırhlılar</i>	32	500	450	1000
<i>Topçu,</i>	32	800	650	1400
<i>Antitank..</i>				
Deniz Platformları				
<i>Destroyer</i>	0	0	0	4
<i>Denizaltı</i>	0	0	0	15
<i>Denizaltı</i>	0	3	0	12
<i>Avlama</i>				
Hava Platformları				
<i>Orta Sınıf Jet</i>	0	10	0	26
<i>Hafif Sınıf Jet</i>	0	15	6	50
<i>Savaş Uçağı</i>	0	92	113	432
<i>Transport</i>	0	8	0	22
Füze Sistemleri				
<i>Hava- Yer</i>	0	0	0	6
<i>Hava- Hava</i>	0	34	43	167
<i>Yer- Hava</i>	0	0	0	34
<i>Yer- Deniz</i>	0	0	4	17

Tablo 3.5 Sovyet Bloğu Tarafından Bölge Ülkelerine Gönderilen Temel Kalemler²⁵²

²⁵¹ Central Intelligence Agency, 0000278476, a.g.e, s. 7.

²⁵² A.g.e, s. 20.

3.2.2 SSCB – Türkiye

Sovyetler'in Türkiye politikası ihtiyatlı olmak üzerine şekillenmiştir. SSCB tutarlı davranmaya çalışarak, ani yön değiştirici kararlardan ve maceracılığı ima edecek hareketlerden uzak durmuştu. 1948 savaş sonrası dönemde Türkiye'de ve komşu devletlerinde Komünist yayılcılığın tanımlandırılması Sovyet askeri kanadı ile Molotov arasındaki konuşmalara da yansımıştı²⁵³. 30 Mayıs 1953 tarihinde Sovyet dış işleri bakanı Molotov Türkiye'nin büyükelçisine verdiği açıklamada; "Sovyet Hükümeti, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye karşı hiçbir toprak iddiasında bulunmadığını beyan eder"²⁵⁴ sözleriyle ikili ilişkilerde olumlu bir adım atmıştı. 1960'lardan sonraki 20 yıl Sovyetler açısından küresel rekabet bir yana Türkiye'ye karşı daha pozitif yaklaşımı olduğunu göstermek istemiştir. Sovyet Türkiye ilişkileri Stalin döneminde Boğazlar ve iki kuzeydoğu vilayetinin üstünde hak iddia edilmesi sebebiyle nerdeyse donmuştu ve Türkiye resmi olarak batının müttefiki haline gelmişti. Yeni bir barış politikası izlenerek aradaki güvenin restore edilmesi düşünülmüştü. Bu yeni politika anlayışı ilişkilerin normale dönmesine ve karşılıklı devlet ilişkileri kurulmasını mümkün kılmıştır. Moskova Stalin'in ölümünden sonra Batı'nın sadık bir müşterisi ve aynı zamanda NATO üyesi olan Türkiye'ye karşı yeni bir politika başlattı. Ancak en büyük korku ise savaş sonrası görüşlerin Türkiye'yi her zamankinden daha da Batı'ya yaklaştırabilme ihtimaliydi. Türkiye kendi başına önemliydi ancak ABD ile güçlerini birleştirmiş bir Türkiye çok daha önemliydi. Moskova Türkiye'nin güvenini kazanarak Türkiye'nin ABD'ye bağlılık duygusunu sınırlandırabileceğini ve egemen kimliğini geri kazanabileceğini, ABD'nin ülke üstündeki etkisine mesafe konulabileceğini ummuştur. Bu sayede Türkiye üzerinde ılımlı bir etki oluşturulabilecek ve dış politikada yeni yaklaşımlar benimsemesinin önü açılacaktı. İki ülke arasında Türk Milli Mücadele yıllarındaki yakınlaşmada ilişkilerin olumlu yönde seyretmesi için örnek oluşturabilirdi. Kruşçev Türkiye'nin tarafsızlığını isteyen ilk Sovyet lideriydi. 1964 Kıbrıs krizi, Johnson Mektubu ile devam eden süreç ile ülke içinde anti Amerikan akımın yükselmesine sebep oldu. Sosyalist-Marksist Türkiye İşçi Partisi ilk defa parlamentoya girdi ve savaş sonrası dış politikayı tartışmaya açtı. Sağ ve Sol görüşler, toplumun genel görüşü de

²⁵³ Central Intelligence Agency, CIA Intelligence Report, " Soviet Military and Political Objectives In The Mediterranean", **General CIA Records Document Number CIA-RDP82-00457R002000370010-2**, 1948

²⁵⁴ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, "Sovyet Rusya Hariciye Bakanı M. Molotov'un Türk-Rus ilişkileri hakkında beyanatına dair", **30-1-0-0 / 61 - 376 – 17**, 30.05.1953

denilebilir; Sovyetler ile diyalog kurulmasını onaylıyordu. Hükümet de bu girişim için uygun bir ortamın oluştuğun farkında varmıştı. Özellikle 1975-78 yılları arasındaki ABD ambargosu Türkiye'yi SSCB ile diyalogu arttırmasında olumlu etki yaratmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde iki ülke ilişkileri olumlu bir seyir aldığı söylenemez. Özellikle Sovyetler'in Afganistan işgalini Türkiye şiddetle kınadı ve 5000 Afgan mülteciye ev sahipliği yaptı. 1979 sonrası hükümetlerin ABD yanlısı politikalarının da Sovyet rüzgarının coşkusunu kırdığı söylenebilir. 1975 Sovyet hükümetinden sonra 1984 yılında ziyaret Ankara'ya gerçekleşmiştir. Türkiye-SSCB ilişkilerinde, Sovyetler Birliği'nin davranışları ve Sovyet davranışlarının Türk tarafındaki algıları tarihsel olarak Türklerin SSCB ile ilişkilerini yönlendirmede, iç siyaset ve tartışma konularını, tonlarını belirlerken güçlü faktörler olmuştur. Türkiye'deki Sovyetler Birliği hakkındaki ana düşünce akımını merkez ve sağ-ulusalcılar belirlemektedir. Sol görüşe yakın kesimin görüşleri ise bazı noktalardan merkez görüşe daha yakın ifade edilmektedir. Merkezçiler Moskova'nın Türkiye'nin ülke içi istikrarını tercih ettiğini söylemektedir. Sağ görüşe yakın olan kitle ise Sovyetler'in ülke hakkındaki isteklerinin devam ettiğine ve 1970'lerdeki yurtiçi eylemler ve Ermeni teröründen Sovyetler'in sorumlu olduğuna inanmaktadır. Türk dış politikası ise bu iki görüş arasındaki orta noktayı yansıtmaktadır. Barışçıl devlet ilişkilerini sürdürmeyi hatta iyileştirmeyi amaçlamaktadır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler belki de en güçlü olan başlıktı. 1970'lerin dünyasında özellikle 1965-1979 yılları arasında Türkiye SSCB'den yaklaşık 3 milyar dolarlık kredi kullanmıştı. Aynı zamanda Türkiye'nin önemli bir elektrik ithalatçısı olan Sovyetler Birliği, Türkiye Batı'dan ve Uluslararası Para Fonu'ndan yeterli desteği alamadığında önemi artan bir konuma gelmiştir. Ancak Türkiye Sovyet askeri gücünü oldukça rahatsız edici bulmaktaydı. Coğrafi yakınlığı olan bir ülkenin bu denli bir askeri gücünün bulunması dikkat edilmesi gereken bir unsurdu. Türkiye bu duruma karşı denge sağlayıcı olarak NATO'ya güvenmekteydi. Ancak Kıbrıs sorunu gösterdi ki bu güven sürdürülebilir değildi. İran, Irak, Suriye gibi komşularında Sovyet Askeri yardımları alması Türkiye'nin dikkati çeken diğer konulardı²⁵⁵.

Türkiye Akdeniz boyunca Sovyetler'in güney kanadını kontrol etmekte ve olası bir güneye genişlemeye düşmanca yaklaşmaktaydı. Sovyetler güney komşuları ile “ iyi komşuluk politikası” izlemeye başlamış ve Türkiye ile ilişkilerini iyileştirmek için

²⁵⁵ Duygu B. Sezer, a.g.e, s. 121.

sabırlı ve ısrarlı davranmıştı. Türkiye’deki yoğun ABD varlığına rağmen 1960’lı yıllarda küçük bir ekonomik yardım programı da başlatmıştır. Ülkedeki Türk Komünist hareketi önemsiz bir seviyede olmasına karşın ABD karşıtlığı artmaktaydı²⁵⁶.

(milyon dolar)	1966-70	1966-75	1971-75
Mısır	975	2.260	1285
İran	325	826	501
Irak	371	1.485	1.114
Lübnan	-	4	4
Libya	35	855	820
Suriye	240	2.239	1.999
Orta Doğu	1.980	7.860	5.880

Tablo 3.6 Üçüncü Dünya İle Sovyet Silah Anlaşmaları²⁵⁷

3.2.3 SSCB – Yunanistan

Sovyet–Yunanistan yakınlaşması savaş sonrası dönemde oldukça geç başlamıştır. Bunun nedeni olarak da 1967-1974 yılları arasında iktidarda olan askeri cunta yönetimin politikaları olarak gösterilebilir. 1974 Kıbrıs krizi ile sivil yönetim başa geçmiş ve savaş sonrası dönemde dış ilişkilerini genişletme çabasına girmiştir. 1981 yılında Pan-Hellen Sosyalist Birliği (PASOK) iktidar oldu ve iki ülke ilişkileri gelişmeye başladı. PASOK anti Amerikan ve Anti Türk politikalar savunmaktaydı. Yunanistan’ın yeni dış politikası ABD ve NATO’dan bağımsız hareket etmekteydi. Özellikle Doğu Batı diplomasisin ciddi manada farklılaştığı bir dönemde Sovyet ilişkileri ile Batı uluslarını meşrulaştırmıştır. Yunanistan ABD üslerinin kaldırılması, NATO’nun askeri kanadından çıkma, Balkan nükleerden arındırılmış bölge oluşturma baskısı niyetinde olduğunu belirttiğinde Sovyetlerin güney kanadının gözle görülür olarak ABD askeri gücünden arındırılacağı durumu ortaya çıkmıştı. 1984 Yunanistan askeri doktrini ile de Sovyetler’i ABD’nin tanımladığı gibi tehdit olarak görmekten çıkardı. 1980’li yıllarda Doğu ile Batı arasındaki anlaşmazlık

²⁵⁶ Central Intelligence Agency, 0000278476, a.g.e, s. 6-7.

²⁵⁷ Central Intelligence Agency, CIA- RDP07S01968R000200450001-2, a.g.e, s. 9.

konularının hemen hemen tümünü Yunanistan'ın bağımsız dış politikası kapsamaktadır. Yunanistan Sovyetler'in Avrupa daki nükleer silah kontrolü, Polonya'daki Batı yaptırımları gibi konularda Sovyet pozisyonlarını desteklemekteydi. Bu da uluslararası arenada Sovyet diplomasisine katkıda bulunmak anlamına gelmekteydi. Komünist partilerin ülke içinde daha fazla yer alabildiği bir örnek olan Yunanistan'da Türkiye'nin aksine Sovyetler karşılıklı parti kanalları ile etkisini daha da hissettirebiliyordu²⁵⁸.

Ancak bu tarihten önce ülkedeki komünizm etkisi çok daha öncelerde hissedilmeye başlanmıştı.1948 yılında SSCB önderliğindeki komünistler diğer ülkelerdeki faaliyetlerini de arttırarak dünya üzerindeki konumlarını güçlendirmek istemekteydi. Bu çizgi paralelinde Komünist hareket, Yunanistan Komünist Partisi ve Balkanlar'daki Sovyet uydu devletlerini iş birliği halinde Yunan hükümetini devirmek için enerjik bir çaba harcıyordu. Kuzey Yunanistan'da faaliyet gösteren bu güçlü gerilla güçleri Özgür Yunanistan Hükümeti olarak kendilerini ilan etmişlerdi. Bir takım uydu devletler ya da bizzat Sovyetler tarafından tanınma yapılabilir ve bu organizasyonun tüm Yunanistan üzerinde hakimiyetini arttıracak askeri destek verilmesinin fiili olarak önü alabilirdi²⁵⁹.

O zamanki Yunan hükümeti zayıf bir temele dayanıyordu ve ülke ekonomisi de içler acısı bir haldeydi. Halk arasında genel bir korku ve güvensizlik ortamı, ileri görüşlü olmayan fraksiyonlar arasında sürtüşme, hükümette yolsuzluk ve etkili liderlerin kısıtlı olması durumu hakimdi. Ülkedeki polis ve askeri güçler gerillalar ile mücadelede etkisiz kalıyordu. Fakat askeri güçler yeteri kadar desteklenebilirse başarılı olacağı inancı ABD tarafında hakimdi²⁶⁰.

Yunanistan'daki 1967 askeri darbesi öncesi Sovyetler ile ilişkisinin gelişmiş durumdaydı. Yunan Komünist Partisi parlamentoda 300 koltuğun 22'sine sahipken darbe sonrası iktidarı anti- Komünist cunta ele geçirmişti. Sovyetler bu durumu faşizan buldu ve yaratıcısının ABD olduğunu öne sürdü. Sovyetler askeri yönetime

²⁵⁸ Duygu B. Sezer, *a.g.e*, s. 122-123.

²⁵⁹ United States Department of State Foreign Relations of the United States, **The Foreign Relations of the United States (FRUS)**, "frus1948v04", 1948, s. 53.

²⁶⁰ *A.g.e*, s. 53.

karşı sol komünist olmayan muhalefet ile komünistlerin birleşeceğini ve rejim çöktüğünde dış politikada yeni fırsatlar doğacağını umut ediyordu²⁶¹.

Sovyetler'in Doğu Akdeniz'de ve Orta Doğu'daki yayılcı politikaları gündeme geldiğinde ABD açısından Yunanistan ve Türkiye'nin bölgedeki önemi artmıştı. 1940'lı yılların sonunda iki ülkede Sovyetler'in operasyon yapabileceği düşüncesi ile üsler önersede ABD açısından Türkiye'nin yeri Yunanistan'a göre daha önemliydi. Stratejik olarak Sovyetler'den Süveyş Kanalı 'na, Orta Doğu petrollerine uzanan hava, kara ve deniz rotalarını kapsıyordu. Yunanistan'ın ekonomik ve politik durumu istikrarsızdı. Yunanistan ABD'den gelen askeri yardımlara rağmen Sovyetler veya uydularından gelecek büyük bir saldırıya karşı koymasız oldukça zordu. Yunan askeri ruhu oldukça kötü durumdaydı. Diğer yandan Türkiye'nin askeri potansiyeli, yüksek ulus bilinci ve coğrafi konumu herhangi bir Sovyet saldırısında karşı koyacak, direnecek ve ABD'nin yardımına kadar bunu sürdürebilecek durumdaydı. Tüm bu görüşler ışığında ABD:

Yunanistan'da; komünist egemenliğini önlemek için iç güvenliği sağlayabilen bir Yunan askeri oluşumu,

Türkiye' de; askeri oluşumun Sovyet baskısına direnebilmesine yetecek büyüklükte ve gücünde olmasının sağlanması, herhangi bir Sovyet saldırısında ABD ve müttefik güçlerin yardıma gelebileceği zamana kadar saldırıyı önlemesine yetecek savaş kabiliyetinin geliştirilmesi kararlarını almıştı²⁶².

3.2.4 SSCB- Mısır

Nisan 1955 yılında Sovyetler "Yakın Çevre ve Orta Doğu'da Güvenlik" adlı belge yayınlamak bölgeye olan derin ilgisinin gözler önüne sermişti. Belge ile Batılı güçlerin bağımsız Arap devletlerini silah zoruyla hakimiyetleri altına almak istediklerini belirtmiş ve bu yüzden Sovyetler'in Orta Doğu güvenliği için özel bir deklarasyon yayınlaması gerektiğini belirtmiştir. Tüm tarafların temel barışçıl şartlarda bir arada yaşamasını sağlayacak şartların sağlanması ve bu yoldaki kendi problemlerini çözmesi gerektiği, bu duruma karşı atılacak karşı adım ve tehditler için Moskova'nın bölgenin bağımsızlığı için gerekli tüm adımları atacağı ifade edilmiştir. Mısır savaş sonrası dönemde bölgedeki Arap devletleri içerisinde daha öncü bir

²⁶¹ Central Intelligence Agency, 0000278476, a.g.e, s. 7.

²⁶² The Foreign Relations of the United States (FRUS), "frus1948v04", s. 375-376.

durumda idi. Bölgedeki diğer devletler gibi ekonomik, askeri, güvenlik gibi konularda dışarıdan gelecek yardımlara ihtiyacı bulunmaktaydı. Şubat 1955’de Gazze’deki İsrail–Mısır çatışması sonrasında Arap–İsrail çatışmasının dozunun artacağı belli olmuştu. Ancak askeri anlamda ordusunu donatmayı düşünen Mısır için Batı problem çıkarmaktaydı. İki taraf arasındaki hassas çatışmada Batı Zionizm yanında saf tutuyor ve Mısra’ya askeri ekipman sağlamayı reddediyordu. Bu durumda Rusların bölgeye girmesinde önünü açan etkenlerden birisi olmuştur. Ruslar Pamuk stokları karşılığında silah satmayı teklif etti. O dönemde Nasır alabilirse Batı silahlarını tercih etse de alamamaktaydı. Sonuç olarak 27 Eylül 1955’de Çekoslovakya²⁶³ ile silah anlaşması imzaladı²⁶⁴. Özellikle 1948’den bu yana kendini yalnız hisseden Arap dünyası o boşluğu Sovyetler ile doldurmaya başlamıştı. Mısır ve Suriye hükümetleri komünist Çin’i tanımış ve ticaret anlaşmaları yapmaya başlamıştı²⁶⁵.

1950’li yıllarda Mısır’daki Komünist Blok aktivitelerini özetlersek:

Politik; blok devletleri Mısır’da ABD’nin Mısır hükümeti ile aynı görüşte olduğu an itibari ile (ki bunlar Türk- Irak Paktı, tüm batı destekli savunma ittifakları, Mısır’ın bağımsızlık politikası) karşılaştırdığında büyük politik avantajlarının keyfini çıkarıyordu. Dahası Blok ile Mısır arasındaki geniş çaplı çıkarılarda ayrı bir noktada görünmüyordu.

Ekonomik; blok, Mısır ile her türlü çabayı maksimuma çıkardı ve ticari bağlar ile politik avantajlar sağladı. Pamuk ve pirinç ithalatı karşılığında içinde uygun fiyata lokomotiflerinde olduğu sanayi ve petrol ürünleri teklif ediliyor ve blok ticaret elemanları Mısır’da hoş karşılanıyordu. Sovyetler ayrıca Mısır’ın baraj projesine de yardım teklifinde bulunsa da Mısır tedbirli davranarak teklifi kabul etmemişti. Eğer Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ya da benzer diğer batılı kuruluşlardan finansman desteği başarısız olursa ve Sovyetler tekliflerini yenilerse kabul edilebilirdi.

²⁶³ United States Department of State Foreign relations of the United States, **The Foreign Relations of the United States (FRUS)**, “Frus1955-57v14”, 1955, s. 1019.

²⁶⁴ Karol Sorby, “The Great Powers and The Road Leading To The Suez Crisis”, **Asian And African Studies**, **77**, 2002, s. 130.

²⁶⁵ Edgar Jesse Fredericks, “Soviet- Egyptian Relations, 1955-1965 And Their Effect On Communism In The Middle East And The International Position Of The Soviet Union”, **The American University** (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 1968, s. 41-48.

Kültürel; blok, Mısırlıların komünist bölgeleri ziyaret etmesini teşvik edici aktif bir kültürel program izlemiştir. Ayrıca Mısır basınına da sızılmıştır. Bu durumda büyük çaptaki komünist ve kripto komünist gazetecilerin iyi eğitilmiş, profesyonel, iyi yazılar çıkarabilen, dış politika ve ekonomi konularında rejim yanlılarından gibi görünebilir olmalarının payı yüksektir.

Psikolojik; blokun getirdiği geniş çaptaki olumlu hava Mısır hükümetinde kısa vadede avantajlı olacağı ancak uzun vadede dezavantajlı bir durum olacağı duygusu ağır basmaktaydı²⁶⁶.

Eylül 1955'te Sovyetler ile Mısır arasında imzalanan beş yıllık anlaşma ile; 200 jet savaş uçağı, 6 eğitim uçağı, 100 ağır tank, 6 devriye botu ve 2 denizaltı alacaktı. Anlaşmanın bedeli 86 milyon dolardı. Bu teslimatlar sonrasında Mısır, İsrail karşısında savaş uçağı ve ağır tank üstünlüğünü ele geçirecekti. (Mısır 52 İngiliz savaş uçağı, 350 jet pilotu; İsrail ise 20 savaş uçağı, ağır tankı yoktu 300 adet orta sınıf tankı bulunmaktaydı)²⁶⁷

	Ordu	Hava	Deniz	Diğer	Toplam
Mısır	76,000	3,000	5,700	20-24,000	105-109,000
İsrail	8,000	2,000	3,000	112,000	200,000
	Orta Tank	Hafif Tank	Zırhlı	75 mm ve üstü Havan, Topçu	40MM üstü Hava Savunma Topu
Mısır	149	0	90	516	114
İsrail	192	130	138	2,098	48
	Jet Savaş Uçağı	Savaş Uçağı	Bombardıman Uçağı		
Mısır	52	12	6		
İsrail	29	53	58		
	Devriye Gemisi	Amfibi Gemi	Mayın Avlama		

²⁶⁶ The Foreign Relations of the United States (FRUS), "Frus1955-57v14", a.g.e, s. 487.

²⁶⁷ A.g.e, s. 885-886.

Mısır	16	4	9		
İsrail	23	6	2		

Tablo 3.7 1955 Yılı Mısır ve İsrail Askeri Kapasite²⁶⁸

1967- 1972 yılları Sovyetlerin bölgedeki silah alıcıları ile yoğun geçen bir dönemdir. Enver Sedat Sovyetlere ve Mısırlı komünistlere güvenmediği tekrar tekrar belirtse de 1967 savaşının kaybedilmesi ile beraber İsrail yıpratıcılığına karşı özellikle hava savunma silahlarına şiddetle ihtiyacı bulunmaktaydı. Moskova açısından Mısır savunmasız durumdaydı ve istenen şartlardaki ödeme için hazırды. Ayrıca Mısır görüldüğü kadar yardıma muhtaç zayıf bir ülke değildi ve uygun bir partnerdi. Sovyetlerde Mısır'daki varlığını giderek arttırdı. Hava savunması için hava savunma sistemleri getirildi. Askeri danışmanlar geldi, NATO güçlerine karşı atılan adımlarda Mısır liman ve hava alanları bölgedeki Sovyet gemilerine destek sağladı. 1972 yılına gelindiğinde ülke Sovyetler'e yüksek oranda bağımlı hale gelmişti. Bu durum karşısında Sedat, Sovyet danışmanlarının ülkeyi terk etmesini istemişti. Bu kararı alırken de ülkesinin askeri açıdan zayıflayacağını ancak bağımlılığının da azalacağını düşünmüştü²⁶⁹.

Arap-İsrail çatışması Sovyetlere büyük bir koz sağladı ayrıca pek çok zorlu durum ile de yüz yüze bıraktı. Oldukça geniş askeri yardımlarına rağmen etkin bir Arap savunması oluşturulamadı. İsrail'in özellikle Mısır'a karşı saldırıları bu Sovyet ikilemini doğrulayıcı nitelikteydi. Etkili bir defans sağlamak isteselerde direkt müdahale riskini en aza indirmişlerdir²⁷⁰.

1967 yılındaki Arap- İsrail çatışmasından sonra bölgedeki Sovyet askeri varlığı giderek büyümüştür. Bölge ülkelerinde 5 bine yakın askeri danışman bulunmakta, Akdeniz'de de Sovyet deniz gücü giderek güçlenmişti. Aynı zamanda Mısır'daki liman ve üslerden destek de almaktaydı²⁷¹.

1968 yılına gelindiğinde SSCB Mısır, Suriye ve Irak'ı destekleyerek Doğu Akdeniz'deki konumunu büyük ölçüde yeniden inşa etti. Bölgedeki Sovyet filosu oldukça tehlikeli bir hale gelmişti. Sovyetlerin bu stratejik çabası bölge ve bölgenin

²⁶⁸ A.g.e, s. 1248-1249.

²⁶⁹ Central Intelligence Agency, General CIA Records Document Number CIA-RDP07S01968R000200450001-2, a.g.e, s. 23.

²⁷⁰ The Foreign Relations of the United States (FRUS), "Frus1969-76v12", a.g.e, s. 447.

²⁷¹ A.g.e, s. 448.

ötesinde Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na kadar varlığını sağlamaktı. Süveyş Kanalı'nın kapatılması caydırıcı olabilirdi²⁷².

Tür	Adet
<i>MIG-21</i>	<i>100</i>
<i>MIG-17</i>	<i>60</i>
<i>MIG-23</i>	<i>10</i>
<i>Sukhoi-7</i>	<i>30</i>

Tablo 3.8 Nisan 1971 Sovyet Askeri Yardımı²⁷³

1972 yazında Mısır lideri Enver Sedat yaklaşık 20 bin Sovyet askeri danışman, pilot, hava savunma timleri ve Sovyet donanma personelinin ülkeden ayrılmasını istedi. Çekilme sonrası Batılı planlamacılar Batılı güçlerin karmaşık ve bazen çelişkili olan Akdeniz stratejilerin daha bütün bir hale geleceğini umut ettiler. Sovyet çekilmesi Sedat'a göre İsrail'i Washington'daki "Rus tehdidi" argümanından mahrum bıraktı. Kahire'nin görüşü yeni ekonomik ilişkiler Batı Avrupa ve Amerika ile paralel olarak yürümeli; İsrail'in işgal altındaki Arap topraklarında kolonizasyonunu durdurmak ve geri çekilmesini sağlamak için anlaşma sağlanması konusunda baskı kurmak bu hareketin açıklamasıydı. Karar açıklandıktan kısa bir periyot içerisinde Sovyetler askeri danışmalardan başlayarak çekilmeye başladı. Tüm gemilere denize açılmaları emredildi. Ancak bu panik olarak alınmış bir karardan ziyade mevcut tüm Sovyet şemsiyesi'nin çekileceği konusunda Mısır'a bir uyarıydı²⁷⁴.

Moskova, Akdeniz'deki deniz gücünün bölgedeki tehlikeler karşısında risk altında olduğunun farkındaydı. 1973 yılındaki Mısır İsrail savaşına Sovyetler herhangi bir şekilde dahil olmak istememiş ve Port Said'deki Sovyet gemileri 5 Ekim 1973'de denize açılmıştır. Ayrıca Mısır ticari gemilerine de koruma görevi yapmaya devam etmişlerdir. Ancak risk almamak eylemde de bulunmamak anlamına gelmiyordu. 1967 Arap-İsrail savaşı sırasında Sovyetler Doğu Akdeniz'e yeni gemiler göndermiş ve İngiliz ve ABD gemilerini bu gemilere takibe aldırılmıştır. 1970 Lübnan krizinde

²⁷² United States Department of State Foreign relations of the United States, **The Foreign Relations of the United States (FRUS)**, "Frus1964-68v20", 1968, s. 366.

²⁷³ David P, Forsythe, **a.g.e**, s. 133.

²⁷⁴ Joseph S. Roucek, **a.g.e**, s. 559- 560.

de Akdeniz'deki Sovyet gücü artmış ve bölgedeki diğer güçlerin gemilerine yakın seyirler devam etmiştir²⁷⁵.

Sovyet-Mısır ilişkileri 1975 Interim Anlaşması²⁷⁶'na Sovyetler'in açıkça negatif tepki göstermesinden ve Mısır lideri Enver Sedat'ın Amerikalılar ile görüşmelere başlama niyeti memnuniyetsizlik yaratmaktaydı. Anlaşma görüşmelerinden Sovyetler dışlanmış ve anlaşmanın içeriğinde Amerikalıların Sina'daki varlığını sağlayacak durum yaratıyordu. Anlaşma gereği bölgede bulunacak 200 Amerikan teknisyenin varlığı büyük problemdi. Savaş sonrası dönemde büyük güçlerin üstünlüğü savunana ancak bu güçlerin eşit paylaşımını da destekleyen taraf Sovyetlerdi. Amerika ise bu eşit paylaşımı kabul etmeyen taraftı. Anlaşmanın imzalanmasına karşı başlatılan Sovyet kampanyasının amacı yalnızca Mısır-Amerikan ilişkilerinin gelişmesi durdurmak değil aynı zamanda benzer anlaşmaların Suriye ile de ilerde olabilmesinin önünü kesmekti²⁷⁷.

Aralık 1975 yılındaki görüşmeler sonucunda Mısır'ın askeri borçlarının yeniden planlanması reddi sonrası Sovyet-Mısır ilişkileri düşüş göstermeye devam etti. Başkan Sedat Rus yapımı uçaklar için Hindistan'dan yedek parça gönderimi ve onarımı izninin Sovyetler tarafından reddedilmesi ile Sovyet-Mısır anlaşmasını ve birkaç hafta sonra da deniz anlaşmasını tek taraflı fesh etti. Moskova'nın elinde birkaç cevap seçeneği bulunsa da şantaj şimdiden başarısız olmuştu. Uzun vadede bölgede ki ABD başarısızlığını bekleyecek kısa vadede ise başta Suriye olmak üzere Mısır'ın batı yanlısı politikasını devam ettirecek başka devletleri cesaretlendirici riskler almayacaktı. Moskova'nın tepkilerinden biri de Sedat'ı kritize etmek hatta ülke yönetiminde onun yerine alternatif de bulmak değildi. Aynı zamanda herhangi bir Mısır-Suriye yakınlaşmasını da engellemekti. Diğer yandan Sovyetler özellikle Sovyet-Suriye ilişkileri de Lübnan üzerinden şiddetini göstermeye başladığından durumu düzeltme olasılıklarını tamamen göz ardı etmemiştir. Ancak 1977'ye kadar

²⁷⁵ Central Intelligence Agency, General CIA Records Document Number CIA-RDP07S01968R000200450001-2, a.g.e, s. 18.

²⁷⁶ <https://peacemaker.un.org/egyptisrael-interimagreement75> United Nations Peacemaker (Erişim Tarihi 22.10.2018)

²⁷⁷ Galia Golan, "Soviet Policy in the Middle East: Growing Difficulties and Changing Interests", **The World Today**, Vol. 33, No. 9, 1977, s. 336.

kayda değer bir aşama kaydedilmemiş ve 1977 baharında adım atılmaya başlanmıştır²⁷⁸.

1973 Arap-İsrail Savaşı sonrası Arap devletleri büyük bir modernizasyona gitmişlerdi. Bu savaşta Suriye bir günde 1200 tank kaybetmişti. Suriye ve Mısır'ın toplam tank kaybı 2500 iken İsrail'in 500'dü. T-62 tanklarını yerinin T-72'lere bırakmış SAM-6 hava savunma füzeleri ve Mig-23 savaş uçakları sahne almaya başlamıştı. 1975 yılı sonunda Arap ülkeleri Doğu ülkelerinden 5.5 milyar dolarlık, Batı ülkelerinden de 1.6 milyar dolarlık; 1976 Ocak ayından 1977 Hazirana kadar da 6-7 milyar dolar Doğu'dan, 21.6 milyar dolarda Batı'dan silah alımı yapmışlardı. 1977 yılında Mısır, Libya, Cezayir, Sudan 3.240 tank 640 hava aracına sahipti. Bu sayı İsrail'de 4.420 tank, 730 hava aracı, 32 füze lançerli bot, 12 denizaltı, 10 destroyer²⁷⁹.

1961 yılında 22. Parti kongresinde Sovyetlerin gelişmemiş ülkelerdeki varlığını arttırıcı 3 adımlı plandan bahsedilmiştir. Açıkça belirtilmiştirki Sovyetlerin savaş sonrası dönemde ilk adımı Mısır için atılacaktı. Bunun içinde ideoloji iyi bir materyal olabilirdi. Program özet olarak 3 adımda ifade edilirse:

- Birinci Adım: Az gelişmiş ülkelerin ekonomik ve politik bağımsızlığıdır. Sovyet yardımları bu ülkelerin kendi ayakları üstünde durmasını sağlamak aynı zamanda da Moskova'ya bağımlılıklarını arttırmak için tasarlanmıştır. Bu bölümde verilen askeri yardımlar emperyalizm ve kolonileşmeye karşı duran insanlara veriliyor olarak sınıflandırılmıştır.
- İkinci Adım: Gelişmekte olan ülkelerin antikapitalist gelişiminin sağlanması. Bu durumun sağlanması bağımsızlığın kazanılması ile sağlanacaktı. Sovyet planlaması bu hedefe kısmende olsa ulaşılmasını öngörmektedir. Sovyet yardımlarının sosyalizme olan ilgiyi arttıracığı ve gelişen ekonomide Sovyet metotlarının kullanılacağı varsayılmaktadır.
- Üçüncü Adım: Devrimci sosyal ve politik güçlerin yeni devletlerdeki büyümesi. En önemli son adım olan bu plan geleceği projelendirir. Arap ülkelerindeki Komünist Partilerin çelişkili durumları, örn; Mısır'da Sovyetler ve Mısır arasındaki ilişkinin sağlanabilmesi için feda edilmiştir. Mısır

²⁷⁸ A.g.e, s. 336.

²⁷⁹ United States Department of State Foreign Relations of the United States, **The Foreign Relations of the United States (FRUS)**, "Frus1977-80v08", 1977, s. 43.

da dahil olmak üzere pek çok Arap ülkesinde Komünist partiler yasaklı durumdadır. Ki Mısır'daki son askeri darbeye rol alan Komünist isimler bile kişisel yakın ilişkilerine bile konumlarına bakılmaksızın hapsedildi²⁸⁰.

1961 yılı Ağustos ayında editörlüğünü lider Nasır'a yakınlığı ile bilinen Muhammed Haikal'ın yaptığı Al-Ahram gazetesinde Arap Sosyalizm'i ile Komünizm arasındaki farkları anlatan bir makale yayınladı. Makalede yedi farklılık belirtilmişti:

- Komünizm proletaryayı temsil eden Komünist Parti aracılığıyla diktatörlük inşa eder ve sınıf mücadelesini ortadan kaldırmaya çalışır. Arap sosyalizmi ise sınıf farklılıklarını etkisizleştirmek ya da ortadan kaldırmayı amaçlar.
- Komünizme göre her mal sahibi otomatik olarak bir sömürücüdür. Sonuç olarak da sömürgeyi yok etmek için mal sahibini denklemden çıkarmak gerekir. Arap sosyalizminde sömüren ile adalet ile sıkı sıkıya çalışan mal sahibi arasında ayırım yapılması gerektiğini savunur.
- Komünizm her şeyi kamulaştırır ancak Arap sosyalizmi tazminat vermeden kamulaştırma yapmaz.
- Komünist bir toplumda, devlet her şeye sahiptir ve birey, yalnızca temel gereklilikleri alan devletin bir aracıdır. Arap sosyalizminde birey, toplumun temel taşıdır; Arap sosyalizminde devlet, sosyal adalet ve güvenliği sağlamak için halkın bir aracıdır.
- Komünizm ve Arap sosyalizmi çatışmasının özü; Birincisi: "Biz şu anı umursamayız, biz yalnızca geleceğe bakarız". İkincisi ise: "Hayır, şu an önemlidir. Eğer şu anı kaybedersek yani yaşamın ruhunu kaybedersek geleceği inşa edemeyiz, gelecek inşası yaşamın ruhuna bağlıdır".
- Komünist, Karl Marx'ın emirlerini ileriye uyarlar ve eğer ondan farklılaşırsa, Tito örneğinde olduğu gibi, bir asi olarak kabul edilir. Ancak bir Arap sosyalisti tüm insanlık düşüncesinden öğrenebileceğini öğrenir, ondan ödünç alabileceğini alır ve daha da önemlisi onu kendi şartlarına, koşullarına ve mirasına uydurur.

²⁸⁰ Joseph John Nahas, "Soviet Foreign Policy Toward The UAR(EGYPT)", **Faculty of the Graduate School University of Southern California(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Los Angeles California, 1970, s. 52-54.

- Komünizmin limitleri Komünist Parti ile sınırlı iken Arap sosyalizmi toplumun tüm parçalarının politik ve hükümet aktiviteleri ile ilgili olmasını beyan etmektedir. Komünizmde demokrasi tek bir şekilde tanımlanmaktadır: “Komünist Parti’ nin diktatörlüğü”. Arap sosyalizmi ise demokrasiyi toplumun tüm kesimlerin katıldığı ve demokratik aktivitelerin en geniş alana yayıldığı bir ulusak birlik çerçevesi olarak ele alır.

Haika' nın bu ifadeleri, gerçekliğe dayalı farklılıklardan ziyade, temel olarak anlamsal ve teorik farklılıklardır. Tanımladığı iki sistemde kelimelere bakılmaksızın sınıfsız bir devlet anlamına gelmektedir. Ancak makaleden yapılacak çıkarım ise Mısır'ın egemenliğinin Sovyet ideolojisinden korumak için halk nezninde kamusal olarak adımlar attığıdır²⁸¹.

3.2.5 SSCB – Suriye

Sovyet Suriye ilişkilerinin 1972 yılında tadının kaçmasından sonra Suriye, Sovyet yarımının en büyük alıcılarından olmuştur. Yaklaşık 1.2 milyar dolarlık silah teslim edilmiş ve Suriye hava ve yer güçleri de modernize edilmiştir. Ülkede üç bin Sovyet askeri danışmanı bulunmuş ve Esad silah teslimatlarının devam etmesi için baskı yapmaya devam etmiştir. Ancak Suriye Sovyetler ile ittifak anlaşması imzalamayı reddetmiştir. İki ülkenin Orta Doğu'ya bakışında farklılıklar bulunmaktaydı. Bunlardan birisi de Filistin Özgürlük Hareketi'ne karşı Suriye'nin hareketleriydi. 1972'de Sovyet Mısır ilişkilerinin bozulmasından sonra Sovyetler Suriye limanlarının kullanımını arttırmıştı. Özellikle Tartus limanında denizaltı ve mayın avlama gemileri de bulunmaktaydı. Sovyetler Lazkiye limanında genişletme çalışmaları da yapmaktaydı. Suriye'nin iç ulaşım sisteminde de Sovyet esintilerine rastlanmaktaydı²⁸².

Sovyet- Suriye ilişkileri hiçbir zaman tamamen kolay olmamış, özellikle 1975 Interm Anlaşması ile hareketlilik kazanmış ve sonrasında Sovyetler'in olası ABD-Suriye yakınlaşma korkusu çevresinde gelişme kaydetmiştir. Sovyetler'in temel çıkarı Kissinger'in Suriye'ye karşı yaklaşımına karşılık Cenevre Konferansı'nı toplamak yönündeydi. Ancak Şam yönetimi Kissinger'in teklifini reddederken, Cenevre fikrini de kabul etmemiştir. Onun yerine Güvenlik Konseyi'nin

²⁸¹ A.g.e, s. 76.

²⁸² Central Intelligence Agency, General CIA Records Document Number CIA-RDP07S01968R000200450001-2, a.g.e, s. 24.

toplanmasını sağlamak ve Filistin meselesine odaklanmak niyetindeydi. Kasım 1975’de görev süresi dolan BM gözlemci gücünü 242²⁸³. Madde çözümü ile Golan Tepeleri’nde tekrardan göreve getirmek amacındaydı. Sovyetler 242 konusuna isteksiz yaklaşmış ve Cenevre konusunda daha istekli davranmışlardır. Sovyet ve Suriye düşüncesi çarpıcı bir uyumsuzluk halinde olmuştur. Sovyet-Suriye ilişkilerinde Lübnan iç savaşı problemlerin yükselmesine neden olmuştur. Suriye’nin Lübran krizinde arabuluculuk yapması Sovyetler tarafından olumlu karşılanmış ve Batı yanlısı ancak aynı zamanda nötr olan Lübnan üzerinde etkisinin artabilmesi olasılığı doğmuştur. Lübnan Savaşı sadece Arap-İsrail müzakerelerine dönüşü engellemedi, aynı zamanda İsrail üzerinde Cenevre’ye döndürecek Arap çabalarını ya da baskısını karmaşık hale getirdi. Ancak Suriye’nin Moskova karşısındaki bağımsızlığını daha güçlü hale getirdi²⁸⁴.

1983 yılına gelindiğinde Sovyetler’in Suriye’deki varlığı iyice artmıştı. Sovyet askeri varlığı 2500’ten 5000’e yükselmiş, SA-6,-8,-10 ve -11 alçak irtifa hava savunma sistemleri, Mig -23’ler teslim edilmişti. Bu sistemlerin kontrolünün Sovyet askeri uzmanlarında olduğu düşünülmekteydi. “De jure” olarak olmasa da “de facto” olarak bu sistemlerin Sovyet kontrolünde olduğu kabul edilebilirdi. Bu sistemlerin Sovyet kontrolünde olmadan kullanıldığında İsrail’in karşı tedbir almasının kolaylaşacağı da düşünülmüştü²⁸⁵.

3.2.6 SSCB - Libya

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği şimdi Libya Cumhuriyeti olarak bilinen bölgede kontrolü sağlamak, Akdeniz ve Orta Doğu’da varlığını arttırmak amacındaydı. İki ülke ilişkileri 1 Eylül 1969 Kaddafi’nin de aralarında bulunduğu askeri darbeye kadar olumsuz bir seyir izlemiştir. Sonrasında ise politik ve askeri iş birliği içeren geniş çapta bir ilişkiye dönüşmüştür. 4 Eylül 1969 yılında, Sovyetler Libya Arap Cumhuriyeti’ni resmi olarak tanıdıklarını açıklamışlar ve Libyalılar tarafından ihtiyaç olunan her türlü yardıma hazır olduğu da bildirilmiştir. Savaş sonrası dönemde soğuk savaş tarafları belli olmakta ve Akdeniz giderek denge

²⁸³ www.un.org/Depts/dpi/palestine/ch3.pdf (Erişim Tarihi 23.10.2018)

²⁸⁴ Galia Golan, **a.g.e**, s.. 337-338

²⁸⁵ Central Intelligence Agency, CIA Intelligence Report, “Soviet Policy in the Middle East and South Asia Under Andropov”, **General CIA Records Document Number CIA-RDP86T00302R000701070001-9**, 1983, s. 8.

unsurunun korunması gereken bir yer olmaktadır. İngiliz ve Fransız hükümetleri Ziyonizm ve Arap milliyetçiliği arasında mücadele etmekte ve Libya'yı iyi bir dengeleyici olarak görmektedir. Sovyetler ise tüm Arap dünyasını ilgi alanı olarak görmektedir ve Libya'yı bir sıçrama tahtası olarak görmektedir. Özellikle uzun menzilli bombardıman uçakları için Libya stratejik açıdan iyi bir üs durumundaydı. Libya Arap Cumhuriyeti'nin yönetim organı olan Devrim Komuta Konseyi (Libyan Revolutionary Command Council) ilk zamanlarda Libya için uygun olmadıklarını belirterek komünizm ve kapitalizmi reddetmiştir. Ateist sistem de İslam ve Libya toplumu için oldukça yabancıdır. Aynı zamanda Sovyetler Arap devletlerinin en iyi dostlarından biri olarak tanımlanmış ve Filistin çıkmazı için verdiği destekten ötürü teşekkür edilmiştir. İki ülke arasındaki en önemli ticari kısım Sovyet silahlarıydı. İlk Sovyet silah teslimatı Haziran 1970'te yapılmış ve 1 Eylül anma törenlerinde geçişi yapılmıştı. 1970-75 arası dönemde 1 milyar dolarlık silah ticareti yapılmıştı. Libya Fransa, Britanya ve ABD'den de silah alımları yapmıştır. Bu alımlar kapsamına 110 Fransız Mirage savaş uçağı dahildir. Ancak Libya hükümetinin sesli anti kolonizm ve anti emperyalist söylemleri, terörist organizasyonlar ile şüpheli bağlantılar ve İsrail hakkındaki şiddet söylemleri gelecekteki potansiyel silah alımlarını etkilemiştir. Libya Sovyetler ile ilişkilerinin de ilerlemesi sebebiyle modern dünyadaki doyumsuz silahlanma açlığı Batı'dan izole olmuş olarak devam etmeye başlamıştı. Bunun sonucu olarak da Libya-Sovyetler yakınlaşması hızlanmıştı. İdeolojik görüşler bu yakınlaşmada neredeyse hiç rol oynamamıştır. Devrimci hükümetin popülist, İslamcı ve Arap milliyetçisi çizgisi Sovyet ideolojisi ile mesafelidir. 1975 yılında Libya Sovyetler'e ülkesinde askeri üsleri kullanabilme teminatı verdiği Kaddafi iki ülke ilişkilerinin ticari olduğunu, ideolojik anlam içermediğini belirtmişti. Ruslar da Libya üzerinde Afrika ya da Orta Doğu'da herhangi başka bir yerde ısrarcı olduğu kadar ısrarcı olmamaktaydı. Kaddafi'nin Moskova'da Brezhev'i ziyareti sırasında iki liderde pek çok noktada benzer görüşleri olsa da ideolojik konularda ayrı düşüncelere sahip olduklarını topluluk önünde ifade etmişlerdir. Sovyetler bölgedeki eko-politik ve stratejik hedeflerinin korunmasında, bölgenin Batı etkisinden kurtulmasında ve Akdeniz'deki donanma güçlerinin lojistik problemlerinin ortadan kaldırılmasında bu ilişkileri ön planda tutmaktaydı. Özellikle 1972 yılında Mısır'da Enver Sedat'ın Sovyet uzmanlarını ve danışmanlarını sınır dışı etmesi ile bölgede kaybettiği prestiji Libya ile yakın askeri ilişkiler ile geri kazanıyordu. Sovyet Libya politikası hassas ve pozitif. İkili ilişkilerde fırsatları

kendi avantajına çevirme amacındaydı. Libya'nın Batı ile yaşadığı bir sorun ya da anlaşmazlık Sovyetler için bir avantajdı. Batı'dan istedikleri askeri desteği alamadıklarında Sovyetler modern bir askeri sistemi sağlamayı öneriyorlardı. Ancak Sovyetler Libya'nın küçük ordusunun kullanabileceğinden çok daha fazla silah sattı. Ancak daha sonra da bu envanter Üçüncü Dünya hükümetlerini destekleyebileceği kendi cephanelisi oldu. Sovyet etkisi ve varlığı Libya üzerinde artarken, Libya kararlıca Sovyet deniz gücünün Akdeniz'de liman ya da lojistik tesise sahip olmasını reddediyordu. Nisan ayında Kaddafi'nin Moskova'yı ziyareti ve Ağustos ayında Akdeniz'de ABD jetleri ile Libya jetlerinin çatışmaya girmesiyle²⁸⁶, Libya ile Sovyetlerin işbirliği halinde olduğu algısı oluşmaya başlamıştı. Temmuz ayında da ilk Sovyet fırkateyni Libya Trablus limanını ziyaret etmiştir. 1 Kasım kutlama törenlerinde de Kaddafi ABD'nin Akdeniz'deki nükleer tesislerini vurma tehdidinde bulunmuş ve Libya'nın süper kamplaşmaların biri ile ittifak kurması gerektiğini savunmuştur²⁸⁷.

Sovyet- Libya ilişkileri iki taraf açısından da birbirlerinden şüphe ederek geçmiş ancak Moskova yakın ilişkiler kurma çabalarına hızla devam etmiştir. 1974 yılında 700 milyon dolardan fazla bir değere sahip silah anlaşması imzalamışlardır. Libya TU-22, MIG 23, Scud füzeleri Osa II devriye botları almıştır. Sovyetler ülke içindeki danışman sayısını 600'e çıkarmıştı. Bunlar yer taktik ekipleri ile entegre olmasada hava personelinin ve yer hava savunma personelinin eğitmekteydi. Ancak Libya ihtiyacı olandan çok daha fazla ekipman almıştı. Örneğin; 1500 tank stoklamış durumdaydılar. Bu durumda Kaddafi'nin Arap politikasında bu sayının ona üstünlük sağlayacağını düşündüğü akıllara gelmekteydi. Ayrıca yeni bir Arap-İsrail savaşı için cephane de depolamaktaydı. Ancak bu ekipmanlar düzenli olarak bakım görmezle bir süre sonra kullanılmadan kullanılmaz hale geleceklerdi. Ayrıca Kaddafi Sovyetlerden küçük çapta silahlarda alarak bunları çeşitli gerilla gruplarına dağıtmaktaydı²⁸⁸.

Sovyet stratejisi Kruşçev döneminde şekillenmiş ve Akdeniz'de Sovyet etkisini arttırmak amaçlanmıştır. Şekillenen bu plan 3 elementte oluşmuştur; a)Sovyet

²⁸⁶ **The New York Times**, 20 Ağustos 1981, s. 01.

²⁸⁷ Ronald Bruce St John, " The Soviet Penetration of Libya", **The World Today**, Vol. 38, No. 4, 1982, s. 131-136.

²⁸⁸ Central Intelligence Agency, General CIA Records Document Number CIA-RDP07S01968R000200450001-2, a.g.e, s. 24.

silahları ile Arap ülkelerinin Batı'ya olan bağımlılığını kırmak ve yeni bir bağımlılık yaratmak b) bu devletler ile onların kişisel çıkarları hesaplanarak bunların üzerinden politik ve ekonomik ilişkiler kurmak c) anti-sömürgecilik, anti-emperyalizm, anti-Ziyonizm ve devrimci değişiklik ile sosyalizm. Sovyetler için Libya ve Üçüncü Dünya ülkelerine yapılan askeri yardımlar politikalarını uygulamak için önemli araçlardır. Libya'nın ters yönde çabalarına rağmen Sovyetler birincil askeri ekipman tedarikçisi olmuştur. Bu durumda ülke üzerinde ki Sovyet etkisini arttırmıştır. Sonuç olarak pek çok Sovyet çıkarı Libya politikaları ile tesadüfî keşişe de, politikaların bazıları Sovyetler tarafından dikta edilmiş ya da Sovyetler'in etkisinde kalmıştır²⁸⁹.

3.2.7 SSCB - Irak

Moskova Orta Doğu'da iki yönlü bir stratejiyi sahaya sürdü. Bunlardan birincisi Arap dünyasında muhafazakar, gerici olarak adlandırılan Marksist-Leninist algısına karşı harekete geçmek; ikincisi ise Irak ve Suriye gibi kendi çevresine çekmeye çalıştığı Arap devletleri güçlendirmek. Irak Arap ülkeleri içinde Sovyet Birliği ile işbirliği yapan ülkelerden birisiydi. Sovyetler'in Irak'ın savunma güvenliğini ve savaşma kabiliyetini arttırmak gibi planı bulunmaktaydı. Eylül 1972 Sovyet-İrak ortak bildirisinde dünya emperyalizminin Arap rejimlerini yok etmek istediği ve Arap kaynaklarının emperyalizme karşı tepki koymasına gerektiğine vurgu yapılmıştır. Böylelikle Irak Sovyetler'in Orta Doğu'da Mısır'ın yerini alacak yeni askeri üssü olma adayıydı²⁹⁰.

Sovyet- Irak arasındaki sürtüşmelere rağmen Sovyetler Irak'a 1974-76 arası dönemde 300 milyon dolara yakın silah göndermiştir. Gönderilen ekipman içinde Scud füzeleri, TU22, MIG23, ve SA-6 füzeleri bulunmaktaydı. Suriye'nin aksine Irak Batı ülkerine dönmüş ve Sovyetlere bağımlılığını düşürmüştür. Irak'ın bu yıllardaki en büyük tedarikçisi Fransa ve Batı Almanya olmuştur²⁹¹.

3.2.8 SSCB – İsrail

Moskova 1967 yılında Arap-İsrail savaşının olduğu zamanda İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmişti. Ancak zamanla bu kararın yanlış olduğu, Arap İsrail çatışmasında ABD'ye göre dezavantajlı bir konumda kaldığı ifade edildi.

²⁸⁹Ronald Bruce St John, *a.g.e*, s. 136- 137.

²⁹⁰Joseph S. Roucek, *a.g.e*, s. 563.

²⁹¹Central Intelligence Agency, General CIA Records Document Number CIA-RDP07S01968R000200450001-2, *a.g.e*, s. 25.

SSCB'nin Orta Doğu'daki konumunu daha iyi bir hale getirememesinin nedenlerinden birisi de budur. Sovyetler'in İsrail ile ilişkilerin gelişmesini istemesinin nedenleri²⁹²;

- Arap-İsrail çatışmasındaki ABD tekeline sonlandırmak istiyordu. Barış görüşmelerinin merkezinde olma iddiası tüm tarafların taleplerini ele alamadığı için sağlam bir temelde olmuyordu.
- ABD ile eşit statüdeki bir dünya gücü sıfatını pekiştirmek istiyordu.
- Bölgede askeri gücü olduğu kadar politik olarak da karar alıcı bir güç olduğu göstermek istiyordu.
- Sovyet dış politikasındaki “Yeni Düşünce” yaklaşımını da göstermek istiyordu
- ABD içindeki güçlü Yahudi ve İsrail etkisini de kullanarak ABD ile ilişkilerini geliştirmek istiyordu.
- Resmi bağlar ile stratejik savunma konularında daha iyi lobi faaliyetleri yapılabiliirdi
- İsrail'deki Sovyet varlığı istihbarat faaliyetleri ile gelişmiş Batı teknolojisi hakkında önemli bilgiler elde edebilirdi

Sovyet dezavantajları;

- İsrail ilişkilerin geliştirilmesini Sovyet Yahudi göçüne bağladı ve Sovyetler'de bunun bir iç mesele olduğunu savundu. Sovyetlerin Yahudiler'e daha imtiyazlı davranması diğer azınlıklar açısından örnek olabiliirdi.
- Sovyetler İsrail ile ilişkileri geliştirirken, Sovyet Yahudiler'inin bölgeye gelerek, nüfus dengesinin bozulmasını ve Arap müttefikleri ile arasının bozulmasını istemiyordu.
- İlişkilerin düzelmesi barış sürecinde Sovyetler'in İsrail üzerinde baskı kurabileceği ya da koz elde edebileceği anlamına gelmiyordu.
- Moskova ABD ve Batı ile ilişkilerini genişletmeye başlamıştı ve İsrail ile aynı sürece geçmeyi erteleyemezdi

²⁹² Central Intelligence Agency, CIA Intelligence Report, “Soviet-Israeli Relations: Trends and Prospects”, **General CIA Records Document Number (FOIA) CIA-RDP89S01450R000100050001-1**, 1988, s. 1.

- Moskova açılacak olan İsrail Elçiliği'nin Yahudiler için bir toplanma noktası olacağını farkındadır. 1948 yılında Moskova'ya giden elçi Golda Meir ziyaret ettiği bir sinagogta 40 bin Sovyet yahudisine konuşma yapmıştır.

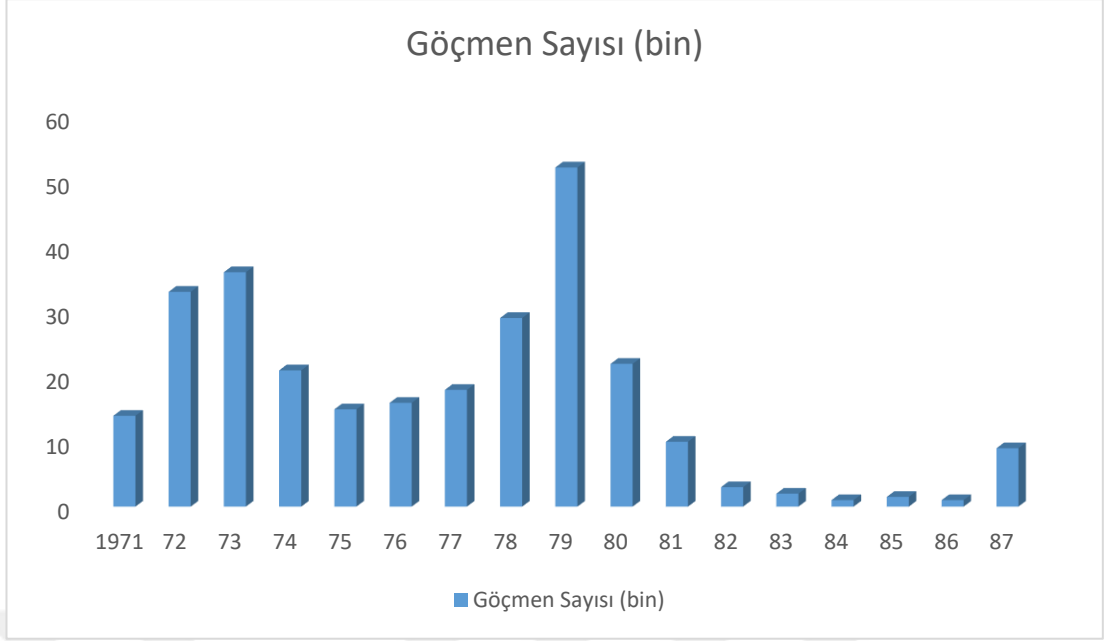
İsrail' in Sovyetler ile ilişkilerin geliştirilmesi nedenleri²⁹³;

- İlişkilerin yeniden sağlanması İsrail'in Birleşmiş Milletler ve Üçüncü Dünya ülkeleri'ndeki izolasyonunu azaltacak, İsrail'in var olma hakkına karşı çıkan Arap Devletleri'nin pozisyonunu zayıflatacak ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri ile yakınlık sağlanacaktı.
- Tel Aviv İsrail'deki Yahudi nüfusunu arttıracak en önemli kaynaklardan olan Sovyet Yahudileri'nin göçünü istemektedir
- İsrail'in Sovyetler ile ilişkilerini düzeltmesi Sovyetlerin İsrail'in karşısında yer alan Suriye, Filistin Kurtuluş Örgütü gibi devlet ve örgütlere silah desteğini azaltmasına yol açabilirdi
- Moskova'daki İsrail varlığı istihbarat toplama yeteneğini arttırabilirdi

İsrail dezavantajları;

- Sovyet istihbaratı ve askeri bilgileri edinebilme ihtimali bölgedeki İsrail askeri dominasyonunu etkileyebilirdi.
- İsrail'de büyüyecek Sovyet Yahudileri Sovyetler için düşmanca görülebilirdi

²⁹³ A.g.e, s. 2.

Tablo 3.9 SSCB’ den 1971-87 Arası Yahudi Göçü²⁹⁴

Sovyet –İsrail ilişkilerinde belli başlı olaylar:

Mayıs 1948: SSCB İsrail’ i tanıdı

Şubat 1952: Baş Bakan Ben Gurion Sovyetler’e karşı herhangi bir birliğe katılabacaklarını içeren Knesset notunu okudu. Yahudilerin İsrail’e göç etmesine izin verilmesi çağrısını yaptı

Şubat 1953: Tel Aviv’deki Sovyet temsilciliğinde bomba patlaması sonrası Sovyetler diplomatik ilişkileri kesti

Temmuz 1953: SSCB-İsrail diplomatik ilişkileri devam etti

Haziran 1967: SSCB Arap-İsrail savaşı nedeniyle diplomatik ilişkileri kesti

Aralık 1968: Sovyet Dış İşleri Bakan Yardımcısı Simonev ve İsrail Büyükelçisi Tekoah New York’ta Orta Doğu krizi hakkında direkt iki taraflı görüşme gerçekleştirdi.

Aralık 1969: Sovyet- İsrail konuşmaları Romanya aracılığıyla devam etti

Bahar 1970: Sovyetler’in İsrail yaklaşımları Arjantin, New York ve Geneva’ a devam etti

²⁹⁴ A.g.e, s. 7

Haziran 1971: Sovyet gazeteci Viktor Louis İsrail'i ziyaret etti ve Başbakan Meir ile görüştü

Aralık 1973: Sovyet ve İsrail Dış İşleri Bakanları Gromyko ve Eban Orta Doğu temalı Geneva Barış Konferansı'nda buluştu.

1974: Sovyetler ülkesinin pasaport sahiplerini işlemlerinin yapılabilmesi için Tel Aviv'deki Finlandiya büyükelçiliğine görevli göndermek için izin istedi. İsrail'de karşılığında Moskova'nın Yahudi göçü organizasyonunu incelemek için bir grup gönderme isteği öne sürdü.

Mayıs 1976: İki ülke elçileri BM'de Sovyetlerin Orta Doğu hakkındaki politika belgesini görüştüler

Eylül 1981: Gromyko ve Shamir 6 yıl sonra resmi bir görüşmede New York'da BM de bir araya geldi

Kasım 1981: ABD ve İsrail Sovyetler'e karşı Ortak Politik Askeri Anlaşma imzaladılar.

Aralık 1981: İsrail Golan Tepeleri'ni işgal etti

Haziran 1982: İsrail Lübnan'a saldırdı

Eylül 1982: Rus haber ajansı TASS aracılığıyla Sabra ve Shatila mülteci kamplarında yaptığı katliamlar nedeniyle İsrail kınandı

Nisan 1983: Anti Zionist Komite Moskova'da kuruldu

Eylül 1984: Gromyko ve Shamir BM'de buluştu

Temmuz 1985: Büyükelçiler Vorontsov ve Sofer Paris te bir araya geldi ve ilişkilerin yenilenmesinin görüştü ancak sonuca ulaşamadı.

Mayıs 1986: SSCB İsrail'in Stratejik Savunma Girişimi'ne katılma kararını eleştiren bir bildiri yayınladı

Ağustos 1986: Sovyet ve İsrail konsolosluk yetkilileri Helsinki'de 90 dakika boyunca bir araya geldi herhangi bir anlaşmaya varılamadı

Ekim 1986: Dış İşleri Bakanı Shervardnadze ile Başbakan Peres BM'de bir araya geldi. Bu buluşma İsrail Başbakanı ile olan ilk resmi görüşmeydi.

Temmuz 1987: Sovyet konsolosluk delegasyonu İsrail'e gitti²⁹⁵.

İki ülke diplomatik ilişkilerini 1987 yılında yeniden kurdu ve seneler süren kısıtlamalar sonrası Sovyet Yahudilerinin büyük oranda göçlerine izin verilmesiyle politik durum daha iyi bir noktaya geldi. Çoğunlukla Baltık ülkelerinden yaklaşık 350 bin Yahudi İsrail'e göçerek ülke profilindeki en büyük topluluğu oluşturdu. 1967 yılından sonra İsrail için Sovyetler rahatsız edici bir düşman olarak görülsede, 1948 yılında kurulan genç devleti ilk tanıyan ülkelerden birisidir. İyi ilişkiler kurulmaya başlasa da ne zaman dostiki ülke olacağı hakkında sorular yükselmeye devam etmişti²⁹⁶.

1955 Öncesi Sovyet Bloğu' nun Konumu	
Diplomatik İlişkiler	<i>Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, İsrail, Pakistan, Afganistan</i>
Resmi Politik İlişkiler	<i>Yok</i>
Ticari İlişkiler	<i>Resmi bir anlaşma olmadan marjinal ticaret</i>
Bölge Devletlerinin Ekonomik Sistemleri	<i>Anti Sosyalist yapılanma</i>
Petrol İşletmesi İçin Ayrıcalıklar ve Diğer Maden Kaynakları	<i>Yok</i>
Direkt Askeri Varlık	<i>Sınırlı</i>
Dolaylı Varlık (Askeri Yardım Yoluyla)	<i>Yok</i>
Politik-Stratejik Önemi Yüksek Herhangi bir Proje Ortaklığı	<i>Yok</i>
1973 Yılına Kadarki Göreceli Pozisyonlarda Değişiklikler	
	<i>SSCB Orta Doğu' da dominant bir güç olarak ortaya çıkıyor</i>
Diplomatik İlişkiler	<i>Her devlet ile</i>

²⁹⁵ A.g.e, s. 17-19.

²⁹⁶ Clyde Haberman, The New York Times, 19 Ekim 1991, s. 001005.

Resmi Politik İlişkiler	<i>Mısır, Irak, Suriye</i>
Ticari İlişkiler	<i>Comecon(Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) aracılığıyla blokça hemen hemen tüm bölge devletleriyle giderek gelişen ticari ilişkiler.</i>
Formalize Ekonomik İlişkiler	<i>İran ile 15 yıllık ekonomik, ticari ve teknik iş birliği anlaşması(1972), 2 ila 5 yıllık ticaret anlaşmaları: Mısır, Suriye, Irak, Afganistan, Yemen, Sudan, Ürdün, Tunus, Kuveyt</i>
Bölge Devletlerinin Ekonomik Sistemi	<i>Gelişen ekonomik ve teknik iş birliği pek çok devletin “ekonomilerini sömürge yapısından kurtararak dünya kapitalist pazarında egemenliğini sağlanmasında” yarım etmiştir. Sosyalist ekonomik sisteme uygun olarak kamusal sektör genişletilmişti.</i>
Doğal Kaynakların Kullanımı	<i>Bölgedeki doğal kaynakların işletilmesinde Sovyet varlığı giderek büyümüştü</i>
Direkt Askeri Varlık	<i>Bölge devletlerinde ve sularında Sovyet varlığı önemli ölçüde artmıştı</i>
Dolaylı Varlık	<i>Hemen hemen her bölge ülkesinde</i>

3.10 1955 Öncesi ve 1972’ ye Kadarki Sovyet Konumu:

Genel olarak Sovyetler Birliği otoriter siyaset, ekonomik azgelişmişlik ve uluslararası sistemde kayda değer bir güç olarak karakterize edildi. Sistemde rehber olarak görülen Komünizm, temeli oluşturuyordu. Bu ideoloji ile genel sekreterin liderliğini yaptığı Komünist Parti tek bir kitle partisi olarak legalleşti. İki yapı ile de ideolojinin genel kontrol ünitesi oluşturulmuştu. Avrupa ve dünyanın geri kalanı ile 70 yıllık ideolojik, politik, ekonomik karşılaşma sonrasında 1991 yılında kısa bir periyotta Sovyetler Birliği dağılmıştı. Sovyetler Birliği’nin varlığının uluslararası toplumun bir gerçeği olduğu algısından dolayı böyle bir beklenti çok nadir

görülmüştü. Politikacıların, akademisyenlerin ve genel olarak halkın varsayımı, Sovyetler Birliği'nin formunu değiştirebileceği, daha sağlıklı bir toplum haline gelebileceği veya Stalinist formdan evrimleşebileceği, ancak her ne pahasına olursa olsun hayatta kalacağıydı. Yine de Gorbaçov'un Sovyet politikalarındaki temel reformları komünist sistemde yapısal değişimlere yol açtı. Demokratikleşme, liberalleşme ve Gorbaçov'un "yeni düşünce" anlayışı Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile sonuçlandı²⁹⁷.

Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki Sovyet genişleme hızı petrol konusundaki genişleme hızı ile eş güdümlü olmamıştı. Sovyetler hem politik hem de siyasi nedenlerden dolayı daha büyük roller almak istesede bir takım zorlayıcı nedenler bulunmaktaydı. Bunlara; maden zenginlikleri konusunda pek çok bölge ülkesinin milliyetçi tutumları, büyük miktardaki petrolün pazarlanmasındaki zorluklar, Sovyet teknoloji ve ekipmanındaki yetersizlikler ve özellikle de küçük tanker kapasitesi örnek olarak gösterilebilir. SSCB petrol konusunda kendi kendine yetebilen, Doğu Avrupa'ya ihraç eden ve bölge için önemli bir petrol ülkesiydi. 1971 yılı itibarıyla Sovyetler Doğu Avrupa'nın, petrol ihracatçısı olana Romanya hariç, petrol ihtiyacının yüzde 85'ini karşılamaktaydı(günde 800 bin varil). Bu miktarın aynısı da başka ülkelere ihraç edilmekteydi (günde 700 bin varili Kuzey Avrupa'ya). Sovyetler'in hızlıca büyüyen iç tüketim ve ihracat oranlarını tatmin etmek giderek daha pahalı ve teknik olarak zor oluyordu. Mevcut petrol sahaları beklenenden daha çabuk tükeniyor ve zayıf çıkarma uygulamaları nedeniyle büyük bir kaynak çıkarılamıyordu. Yeni keşfedilen Merkez Asya ve Sibirya bölgelerinden gelen petrol; iklim koşullarının zorluğu, arazi yapısı ve bu koşullar altında çalışabilecek uzman personel eksikliği bu petrolün çıkarımını pahalı hale getirerek üretimin düşmesine sebep olmaktaydı²⁹⁸.

Sovyetler, Arap ülkeleri ile iyi ilişkiler içinde olsa da sol görüşlü müttefikleri ile ilişkilerinde zorlanmıştı. Her ne kadar devrimci Marksizm ile bağlantılı olsa da solcu maceracılık ile solcu aşırılık hakkında endişeliydi. Sovyetler 1970'lerde Filistin gerilla hareketini güvenilmez ve amaca zararlı olarak tanımlamaktaydı. Sovyetlerin

²⁹⁷ Abul Kalam, "Superpower Rivalry In The Middle East", **The Norman Paterson School of International Affairs Carleton University(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ottawa Kanada, 1975, s. 57-58.

²⁹⁸ United States Department of State Foreign Relations of the United States, **The Foreign Relations of the United States (FRUS)**, "Frus1969-76v36", 1971, s. 181.

bu hareketi ulusal kurtuluş için anti emperyal bir hareket olarak desteklediği doğrudur. Bu tarz oluşumlar tabloda gösterildiği gibi Sovyet silah ve yardımlarına dolaylı yollardan ulaşmaktaydı;

İsim	Silah Kaynağı	Gelir Kaynakları
<i>El Fetih (Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi)</i>	<i>Komünist Çin Açık pazar Ele geçen İsrail silahları El yapımı roketler</i>	<i>Bireysel girişimler ile elde edilen kazanımlar Suudi Arab. Kuvey Libya ve Abu Dabi</i>
<i>Filistin Kurtuluş Örgütü(PLO) Filistin Halk Kurtuluş Cephesi(PLF)</i>	<i>El Fetih gibi ek olarak Doğu Avrupa ve Arap hükümetleri</i>	<i>El Fetih gibi</i>
<i>Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi(PDF)</i>	<i>Suriye Doğu Avrupa Açık Pazar Ele geçen İsrail silahları</i>	<i>Doğu Avrupa Bireysel Girişimler</i>
<i>Al-Saiqua</i>	<i>Suriye SSCB Açık Pazar Ele geçen İsrail silahları</i>	<i>Suriye</i>
<i>Arap Kurtuluş Cephesi</i>	<i>Irak</i>	<i>Irak</i>
<i>Filistin Kurtuluş Örgütü(POLP)</i>	<i>Komünist Çin</i>	<i>Suriyeli mülteciler</i>
<i>Arap Filistin Örgütü(APO)</i>	<i>Birleşik Arap Cumhuriyeti</i>	<i>Birleşik Arap Cumhuriyeti</i>
<i>Ansar</i>	<i>SSCB</i>	<i>SSCB</i>

3.11 Filistin Silahlı Organizasyonları²⁹⁹

²⁹⁹ David P, Forsythe, a.g.e, s. 134-135.

3.3 RUSYA FEDERASYONU DÖNEMİ

3.3.1 Rusya'daki Farklı Düşünce Okulları

3.3.1.1 Batı Yanlısı İdealistler

70 yıllık Sovyet komünist hakimiyetinin ardından Rusya Aralık 1991'de egemen bir devlet oldu. Sovyetlerin çökmesine ve Rusya'nın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasını zorlayan sebep dışarıdan yapısal bir müdahale değildi. Aksine Rus demokratlar Baltık'taki, Kafkaslar'daki, Ukrayna'daki demokratik güçlerle ittifakı Sovyetler Birliği'ni feshetti. Sovyetlere, hakim ekonomiye, totaliter siyasal sisteme karşı bu mücadelelerinde Rus demokratlar Batı kaynaklı ideolojiden esinlendiler. Demokrasi, piyasa, kendi kaderini tayin etme, Batı kapitalist sistemi ile entegrasyon düşüncüleri kutuplaşmanın zirve yaptığı 1990-91 yıllarında eski Sovyet rejimine karşı en net düşüncelerdi. Boris Yeltsin 1991 Aralık ayında yeni devletin kontrolünü aldığı anda o ve hükümeti batı yanlısı, barışçıl dış politika içeren liberal düşünceler ile doluydu. Yeltsin'nin liberal düşünceleri batı yanlısı politikalar ile tanımlayarak geliştirmiştir. Çünkü onun mücadelesi Sovyetler Birliği ve Komünist Partiydi; Batılı kapitalist demokrasiler zengin ve komünizm karşıtıydı. Yeltsin ve Rusya'nın demokratik hareketi, Batı ülkelerini ortak çabaları olan olan Sovyet sistemine karşı mücadelede müttefik olarak görüyordu. Demokrasi ve kapitalizm haricinde Rus devrimciliğine uyan başka bir model ya da sistem uluslararası sistem de bulunmuyordu. Bu yaklaşımı savunanlar Rusya'da daima azınlık olarak kalmışlardır. 1990'ların ilk başlarında Rusya bu görüş ile yönetilmişti. 1996 yılında yürüttüğü Dış İşleri Bakanlığı görevinden alınana kadar dış politikada Andrei Kozyrev bu yaklaşıma ağırlık vermişti³⁰⁰.

3.3.1.2 Batı Yanlısı Pragmatistler

Sonunda bu liberal politikaları sürdürme isteği söndü. Batı desteği ve işbirliği hakkındaki Rus beklentisi gerçekleşmedi. Rusya'nın bağımsızlıktaki ilk yılının sonunda bile görünüyorduki Sovyet dönemindeki batı karşıtı politikaya dönüş olmaktadır. Ancak ekonomik çıkar grupları Batı ülkeleri ile yapıcı ilişkiler kurmaya başlamıştı. Gazprom, petrol şirketleri, maden ihracatçıları ve bankacılar dış politika sonuçlarını etkileyen temel toplumsal güçler olarak bireyleri ve grupları politik

³⁰⁰ Michael McFaul, "Russia's Many Foreign Policies", **Demokratizatsiya**, Vol. 7, 1999, s. 398-399.

fikirlerle değiştirmeye başladı. Rus ihracatçılar Batı piyasalarına erişim arzu ediyor, imalatçılar Batı mallarına ihtiyaç duyuyor ve Rus bankacılar da Batı sermayesi ile ortaklık istiyordu. Rus kapitalistler, ticaret koşullarının yerel aktörler için olumlu kalmasını sağlamak için Rus devleti üzerindeki etkilerini kullandılar ve özelleştirmelerde karlı olacak tarafın yabancılar değil Ruslar olmasını sağladılar. Bu tarz aktiviteler ideolojik olarak motive edici ya da normatif olarak Batı karşıtı olarak algılanmamalıdır; bu aktiviteler Rus kapitalist sınıfının dış politikadaki yansımasıdır. Rusların büyük kısmı Rus dış politikasında Batı ile iyi ilişkiler istemektedir. Ancak bu görüşte zamanla değişmelerde olmuştur. Örn; 1999 Nisan ayında Yugoslavya'daki NATO harekatında Rusya'da ABD görüşü negatif olarak %70'lere çıkmıřtı³⁰¹.

3.3.1.3 Batı Karşıtı Pragmatistler

Rusya'da dış politika tartışmalarını etkileyen bir diğer grup da dış politika hedeflerini fikirler, normlar veya misyonlar yerine çıkarlar açısından belirlemeye çalışıyordu. Ancak bu grup Rusya'nın Batı yanlısı bir dış politikadan veya Batı ile entegrasyondan katkı gördüğünü düşünmüyordu. Batı-Rusya işbirliğini bir kazan kazan stratejisinden ziyade sıfır toplamlı olarak görüyordu. Eğer Batı kazanıyorsa bu Rusya'nın kaybettiği anlamına gelirdi. Kendi ilan ettikleri güç dengesi stratejilerine göre ABD ve NATO'nun zayıflamasını Rus diplomasisinin nihai hedefi olarak tanımlıyorlardı. Bu dış politika görüşü ABD'nin egemen olduğu tek kutuplu dünya düzeni yerine çok kutuplu bir sistemi savunmuştur. Rusya onlara göre bu hedefe ulaşmak için eş zamanlı olarak hem ekonomik hemde askeri anlamda güçlenmeli, Batı ittifakını zayıflatmalı ve Çin, İran gibi ülkelerle ittifaklar kurarak Batı gücünü dengelemeliydi. Bu görüşün en yaygın ve baş savunucusu Başbakan Yevgeny Primakov'du³⁰².

3.3.1.4 Batı Karşıtı İdeologlar

Bu grup uluslararası ilişkileri Rusya ve Batı arasındaki güç dengesi mücadelesi olarak görüyordu. Batı karşıtı pragmatistlerin aksine bu grup maddi çıkarların dış politikadaki tek motivasyon olmaması gerektiğine, etnik, medeni ve itibar kaygılarının da denklemin bir parçası olarak görülmesi gerektiğini öne sürmektedir.

³⁰¹ A.g.e, s. 399-401.

³⁰² A.g.e, s. 401-402.

Rusya Slavik ulusları NATO genişlemesinden ve İslami tutuculuktan korumalıdır. Çin ayrıca Rus medeniyetleşmesindeki büyük tehlikelerden biridir. Rus Ulusal Birliği gibi pek çok faşist gruba göre dış politika açıkça batı karşıtı, anti semitik ve islam karşıtı olmalıydı. Onların perspektifinden Cola-Cola ve MTV Rus ulusal güvenliği için birer tehditti. Sol görüşlü rakikallere göre de misyon panislavizm değil dünya komünizmi olmalıydı. Komünist Parti gibi ana akım gruplar bile kendi dış politika görüşleri ile Rusya'nın maddi çıkarlarını gölgeleyebildiler. Örn, START II anlaşmasında Duma'daki komünist liderler bu anlaşmanın ABD dış politka hedeflerini yerine getirdiği söylemiyle anlaşmaya onay vermediler³⁰³.

1769'dan bu yana Rusya sıradışı olaylar sırasındaki kısa ayrılıklar dışında Doğu Akdeniz'deki varlığını sürdürmüştür. 1958 yılında ABD'nin Lübnan müdahalesinde Rusya donanmasını bölgede bulundurdu ve Arap ülkelerinde belirli deniz üssü kabiliyetleri edindi. Sovyet donanması 1977'de Mısır'ı terk ettiğinde, Suriye'deki Tartus üssü Akdeniz'deki ana üs konumuna gelmişti. 1991'de Akdeniz filosu varlığını azaltmış olsa da 2007 sonrası küçük görev kurupları bölgede faaliyetlerini arttırdı. Eski Sovyetler Birliği'nden kalan tek ülke dışı üs Tartus'dur. Yapı itibari ile çok büyük olmasa da Amiral Viktor Chirkov'un söylemi ile "Üs hayati, çalışır durumda ve öyle kalmaya devam edecek"ti³⁰⁴.

Rusya, Doğu Akdeniz ile derin ve kalıcı ticari, askeri, kültürel ve tarihi bağlara sahiptir. Doğu Akdeniz; Avrupa ve Orta Doğu arasında kalan, Rusya tarafından ticari girişimler, silah satımı, askeri güçlerin bulunduğu ve çeşitli politik, ekonomik aktivitelerle karşılaşılan bir bölgedir. İsrail'de yaklaşık 1 milyon kişi Rusça konuşmaktadır ve Rusya Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye için önde gelen yatırımcılardandır. Rus Ortodoks Kilisesi Kuzey Balkanlar'da dini, sosyal ve politik gücünü arttırmaktadır. Renkli devrimler ve Arap Baharı sonrasında Rusya kararlı bir politika sürecine girmiş ve Doğu Akdeniz'e dönmüştür. Moskova'nın bölgedeki varlığı ABD'nin varlığı ile mücadele alanı yaratmıştır. Amaç bölgedeki ABD etkisini en aza indirerek kendi manevra alanının yaratılmasıydı. Bu perspektif gereğince Suriye'de Rusya Eylül 2015 itibariyle Esad rejime destek için konvansiyonel varlığını arttırma kararı aldı. Yaklaşık 4.300 askeri personel Suriye'ye ve 8 Rus

³⁰³ A.g.e, s. 402.

³⁰⁴ Patrick Nopens, "Geopolitical Shifts in the Eastern Mediterranean", **Security Policy Brief No 43**, 2013, s. 4.

savaş gemisi de Suriye yakınlarında konuşlandı. Ayrıca 49 yıllığına kiralanan Lazkiye yakınlarındaki Hmeymin hava üssü ve Tarsus deniz üssü Rus sistemlerini gelişi için yenilendi ve kapasiteleri arttırıldı. Rus hava savunma sistemleri olan S-300 ve S-400 sistemleri Suriye'nin belirli noktalarına yerleştirilerek hava hakimiyeti de sağlandı. Mayıs 2017'de Rus denizaltı ve fırkateynlerinden Palmira'daki ISIS hedeflerine cruise füze saldırısı da yapılarak kapasite gösterimi de sağlanmış oldu. Rusya bölgede Suriye'den daha derin bir bakışa sahipti. Mısır ile anlaşma imzalayarak hava sahası ve askeri üslerin kullanımı iznini de alarak Doğu Akdeniz'deki varlığını sağlamlaştırıyordu. Aynı zamanda korsanlıkla ve terörle mücadele nedenleriyle Kıbrıs limanlarına da erişim izni almıştı. Rusya bölgede ki siyaseti pek çok aktörle aynı anda ve pozitif ilişkiler kurma, bu aktörler üzerinde koz inşa etme ve Rusya'nın çıkarları söz konusu olduğu zaman bu kozları kullanma üzerine kuruluydu. ABD'nin bölge politikasının taktik, çelişkili ve kararsız olduğu yerlerde Rusya'nın politikası stratejik olmuştur³⁰⁵.

Temmuz 2015'te Rusya yeni versiyon bir Deniz Doktrinini kabul etti. NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve ittifakın sınırlarına ulaşması doktrine neden olarak gösterildi. Belge askeri deniz aktivitesinin, askeri metotlara dayalı bir devlet hareketi olduğunu belirtir. Rusya'nın Dünya okyanuslarında ulusal güvenliğinin ana öncelik olarak sağlanması ve bunu yaratan uygun şartların sürdürülebilir devamlılığının sağlanmasına dikkat çekmektedir. Belgede ayrıca Kırım'ın ve Sivastopol'ün yeniden Rusya'ya katılması ve Akdeniz'deki Rus deniz gücü varlığının devamına dikkat çekilmişti. Akdeniz'de Rusya'nın niyeti bölgeye askeri ve politik istikrar gelmesinin sağlanması, bölgede uzun süreli ve yoğun askeri varlığının devamlılığı ve Kırım ile Krosnador limanlarından Akdeniz ülkelerine cruise gemi ticaretinin geliştirilmesiydi³⁰⁶.

1995 memorandumunu ile birlikte Rus otoriteleri Akdeniz ile ilgilerini deklare etmişlerdi. Memoranduma göre Rusya'nın bölgedeki stratejisi; "Büyük Akdeniz"

³⁰⁵ Jon B. Alterman; Heather A. Conley; Haim Malka; Donatienne Ruy, " **Restoring the Eastern Mediterranean as a U.S. Strategic Anchor**", **Center For Strategic International Studies(CSIS)**, 2018, s. 5-7.

³⁰⁶ Tatiana Zonova, "Mediterranean Trend In The Russia's Foreign Policy", *Rivista di Studi Politici Internazionali*, **NUOVA SERIE**, Vol. 82, No. 4, 2015, s. 521.

konsepti altında Karadeniz, Akdeniz ve Orta Doğu ülkelerinin iş birliği temelinde şekil almıştı³⁰⁷.

Büyüyen terörizm tehdidi, Arap Baharı'nın değişken koşulları, kalıcı Orta Doğu çatışmaları ve Karadeniz ile Akdeniz arasındaki uyuşturucu trafiği karşısında Rusya Akdeniz'de kalıcı deniz filosu bulundurma kararlarını 2013 yılında deklare etti. Sonrasında Karadeniz, Balık ve Kuzey filolarının katılımıyla bölgede büyük bir tatbikat yaptı. 2015 yılında Çin ve Rusya "Joint Sea 2015" adını verdikleri tatbikatı Doğu Akdeniz'de düzenlediler.

Sovyet sonrası Rusya'nın ilk yıllarında Yeltsin liderliğindeki ülke ekonomik krizler, Çeçen ayaklanması ile uğraşmış, dış politikada eski Sovyet ülkeleri ve ABD'ye odaklanmıştı. Sonrasında yeni lider Putin ile özellikle 2004-08 yıllarındaki ikinci dönemde Orta Doğu politikalarına odaklanılmıştı³⁰⁸.

Putin 2000 yılında resmi olarak başkan olduğunda 3 ana hedefi bulunmaktaydı: Birincisi; Rusya'nın uluslararası prestijini arttırmak ve ABD'nin dünyadaki dominasyonunu önlemek. İkincisi; yeniden büyük bir güç olmak için gerekli olan ekonominin yeniden inşası. Üçüncüsü; özellikle Orta Doğu'daki ve 1999'da patlak veren Çeçen isyanı üzerindeki Müslüman desteğini kırmak. Bu amaçları tamamlamak için Putin gücünü konsalide etmeli ve Yeltsin döneminde yayılan anarşi ortamının önüne geçmeliydi. Bunun için Putin politik etkisini Boris Berezovsky, Vladimir Gusinsky, Mikhail Khodorkovsky gibi oligarkları ve medya etkilerini elimine etmek için kullandı. İran ile nükleer anlaşma yapmayı deneyen ve kabul görmeyen Atom Enerji Bakanı Yevgeny Adamov önce Alexander Rumantsev sonrada Sergei Kiriyenko ile değiştirildi. Putin ayrıca, içişleri bakanlarını da değiştirdi, Rusya'nın 89 bölgesini denetlemek için genel kurullar kurdu ve başlıca döviz kaynağı olan silah satışlarını Rosoboronoexport adında tek bir kuruluştaki konsolide etti ve izinsiz dış silah satışlarını yasakladı. Özellikle liderliğinin ilk yıllarında yüksek petrol ve gaz gelirleri Rusya'nın ekonomisinin geliştirmesinde oldukça yardımcı oldu. Yurt dışında nükleer santral inşaatları ve ileri teknoloji

³⁰⁷ A.g.e, s. 523.

³⁰⁸ Robert O. Freedman, "Russia, Israel And The Arab-Israeli Conflict: The Putin Years", **Middle East Policy, Vol. XVII, No 3**, 2010, s. 51.

ürünleri satışları, iş bağlarını genişleten kalemlerdi. İş alanındaki çıkarlar Putin'in dış politikasında önem arz etmekteydi³⁰⁹.

2004 yılına gelindiğinde yerel siyasi muhalifler kontrol altındayken, ezici bir çoğunluk ile ikinci dönemine seçilmiş, ekonomi iyileşmekte ve petrol fiyatları yükselmekteydi. Putin üç adet yeni ana hedefi gerçekleştirmek için hazırды: Birincisi; Soğuk Savaş sonrası dönemdeki ABD dominasyonunu bitirerek, Rusya'nın büyük güç statüsünü yeniden sağlamak. İkincisi; özellikle ileri teknoloji alanında Rus ekonomisinin gelişimiydi. Üçüncüsü; Çeçen asilere dış yardımın kısıtlanmasıydı. İki başlıkta Ekim-Kasım 2004 yıllarında Putin ve Rusya zayıf kalmış, gözükmüştü. Beslan'da Çeçen okul saldırısında kurtarma operasyonunda çoğunluğu çocuk 332 hayatını kaybetmişti. Aynı zamanda Turuncu Devrim ile Ukrayna'daki Rusya aleyhine iktidar değişimi bu götüntüye neden olmuştu. Bunun üzerine Putin ABD'nin pozisyonunun giderek zayıfladığı Irak ve Afganistan'lı Orta Doğu'da yeni bir strateji izlemeye başladı. Bölgede zayıflayan ABD etkisini kullanmak isteyen Putin Türkiye gezisi sonrasında ABD karşıtı bölge ülkeleri ve oluşumlarını, Suriye, İran, Hamas ve Hizbullah'ı ziyaret etti³¹⁰.

Doğu Akdeniz ülkelerinin açısından bakıldığında Rusya ve Batı arasındaki büyüyen mücadele, iki ülkenin çıkarımları sonucunda ülkelerin iki bloktan birinde olma zorunluluğunu beraberinde getirmişti. Ancak artık bölgesel aktörler kendi ulusal çıkarlarını gözeterek, ki bunlar çoğunlukla politik ve ekonomik, blok dayanışmasını daha geri planda bıraktılar. Rusya'nın ve Sovyetler'in bölge politikaları incelendiğinde Rusya bölge ülkelerine çok yakın müttefikler olarak yaklaşmamakta, tüm bölge ülkeleri ile yapıcı diyaloglar içeren bir yapı oluşturmaya çalışmaktadır³¹¹.

Arap Baharı hareketi, devrimci protesto dalgası ve iç savaş Moskova'nın bölgedeki çıkarlarını tehdit etmiş ve dikkatini çekmişti. Doğu Akdeniz'deki rejimlere Rusya'nın seküler desteği Libya lideri Kaddafi'nin NATO destekli müdahale ile görevden uzaklaştırılmasını engellemedi. Rusya'nın yakın müttefiki Suriye'de iç çatışma bir savaş alanına dönüştü. Moskova BM'de ve dış odaklı tehditlere karşı

³⁰⁹ A.g.e, s. 52-53.

³¹⁰ A.g.e, s. 54.

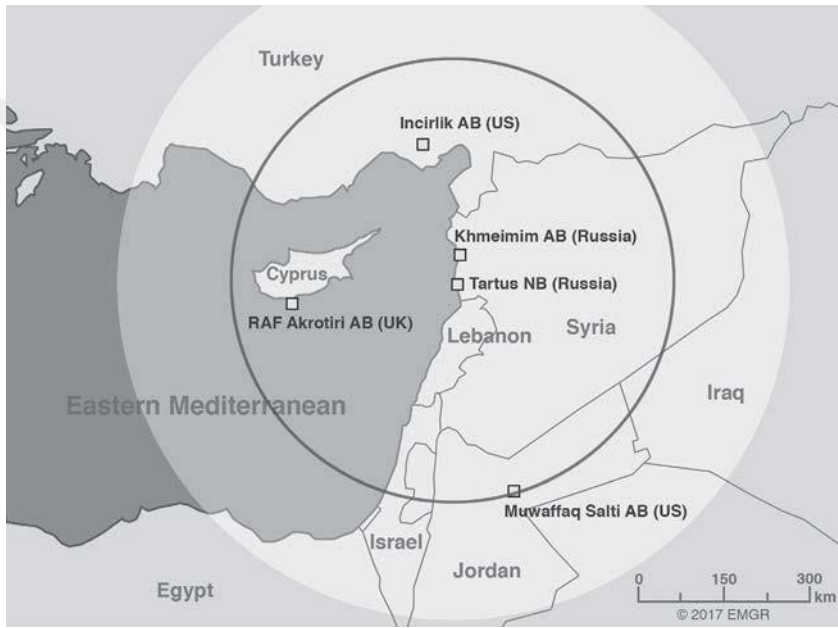
³¹¹ Pavel Shlykov, "Russian Foreign Policy In The Eastern Mediterranean Since 1991", **The International Political Economy of New Regionalisms Series**, 2015, s. 44.

Şam'a dostane tavır sergiledi. Savaşın başlarında Rusya askeri destek taahhüdünden vazgeçti. Ancak zamanla savaş kaosa dönüştü ve Rusya ülkedeki mevcut hükümet sisteminin çökmesinin teröristlerin işine yarayacağını belirtti. Moskova'ya göre ISID'in varlığında ve yükselmesinde Batı'nın Irak ve Kuzey Afrika'ya müdahaleleri neden oldu. Bölge üzerinde etkisini arttırmak isteyen Moskova donanmaya ağırlık vermeye başladı. 2020 yılına kadar 123 milyar dolarlık bir harcama bütçesi belirledi. 2014 yılına kadar da 6 adet Kilo sınıfı denizaltı, 11 bin denizci ve 42 savaş gemisi hizmete aldı. Karadeniz filosu ile entegre olan Akdeniz armadası Ege'de aktiviteleri ile gözle görülür hale geldi. Zaman zaman uçak gemisinin de katıldığı görev güçleri 10'dan fazla gemi içeriyordu. Rusya bölgedeki üslerin güvenliğini sağlamak ve lojistik destek için büyük güçlü gemileri kullanmayı düşünmüştü. Sovyet döneminden kalma Amiral Kuznetsov işletme ve bakım maliyetinin yüksek olması nedeniyle zorluklar çıkarıyordu. Bunun üzerine Fransa'ya Mistral sınıfı gemiler sipariş edilmiş ancak NATO'da bu sipariş nedeniyle sıkıntı oluşması üzerine gemiler Mısır'a satılmıştı. Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki varlığı ülkenin coğrafi, ekonomik ve teknolojik limitleri ve bölgedeki geniş NATO varlığıyla sınırlanıyordu. Moskova'nın Suriye'ye askeri müdahalesi güvenlik düşüncesinde iki temel elementi ortaya çıkardı. Birincisi; bölgedeki kalıcı deniz üssü Akdeniz ve Süveyş Kanalı boyunca NATO hareket alanını kısıtlayıcı ve güç gösterisi anlamına gelmekteydi. İkincisi; NATO ve müttefikleri üzerinde hava üstünlüğü kullanılarak Doğu Akdeniz'in kritik yerlerinde bozulma alanları oluşturmaktı. Bu yaklaşım Soğuk Savaş sonrası Moskova'nın yeni yaklaşımıydı ve ilk kez Klaningrad ile Kırım'da kullanılmıştı. S-300 ve S-400 gibi oyun değiştirici sistemler ile "anti-access, area denial" ile bir uçuşa yasak bölge oluşturuluyordu. Bölgedeki Rus Su25 ve Su24M uçakları pek tehdit oluşturmasa da Su 34s uçakları taşıdıkları ufuk ötesi hava-hava füzeleri ile ciddi tehditti. Ayrıca alçak mesafe hava savunma sistemleri olan Pantsir S-1 lerde bölgede aktif rol oynuyordu³¹².

Arap Baharı sırasında Orta Doğu'daki Rus Dış Politikası iki ana özellikte karakterize edebiliriz. İlk karakteristik özellik pragmatist ve realist olması. İmparatorluk zamanında Orta Doğu sıcak sulara ulaşmada ve Rus gücünün konsolide edilmesinde stratejik öneme sahipti. Petrolün keşfi ile birlikte Rusya'nın bölgeye

³¹² Vassilis Kappis, "The Bear Learns to Swim: Russia's Re-emergence in the Mediterranean", **Eastern Mediterranean Geopolitical Review Vol 2**, 2016, s. 34-39.

ilgisi daha da arttı. Ancak bu ilgiyi yalnızca tarihsel ideolojik elementlere bağlanmamalıdır. Soguk Savaş sonundaki büyük çöküşün ardından Rusya gücünü yeniden restore etmiş ve 1990'ların sonunda bölgeye yeniden yönelmiştir. İkinci karakteristik özellik ise istikrardır. Rusya gücünü sürdürdüğü her dönemde bölge politikalarında ağırlık vermiştir. Sovyetler sonrası dönem ile İmparatorluk ve Sovyetler dönemi arasındaki fark öncekilerde sıfır toplamı, Rusya döneminde ise pozitif toplamı bir ilişki olduğudur. Soğuk Savaş döneminde çıkarlar doğrultusunda mutlak bölünme varken sonrası dönemde aynı ülkede farklı çıkarların mücadelesi temeli üzerinde duruldu³¹³.

Şekil 3.3 Lazkiye' de Konuşlu S-400 Sistem Menzili³¹⁴

3.3.2 Rusya - Suriye

Suriye özellikle yoğun ideolojik rekabetin olduğu onlarca yılda Arap politikalarının önde gelenlerinden biri olmuştur. Bu durumda Arap gücünün ve milliyetçiliğinin kalbi iki merkezinin, Mısır ve Irak, arasında olmasının da payı vardır. 20. yüzyılda Suriye, mücadele eden ideolojik ya da politik trendlerin ve güçlerin kazanacağı bir ödül olarak görülmüş, bu ödül dominasyona dönüşmüştür. 1950 ve 1960'lı yıllarda Arap milliyetçiliğini benimseyen devrimci askeri rejimler ve gücü ellerinde bulunan

³¹³ Muharrem Erenler, "Russia's Arap Spring Policy", **Bilge Strateji, Cilt 4, Sayı 6**, 2012, s. 172-173.

³¹⁴ Vassilis Kappis, **a.g.e.**, s. 40.

muhafazakar monarşiler arasındaki rekabet Arap sahnesinde sıkça yaşanır olmuştur³¹⁵.

Suriye’de olanlar bölgesel olarak değerlendirilse de yansımaları global olmuştur. Suriye rejiminin destekçileri olan Rusya ve Çin ABD ve Avrupalı müttefiklerine karşı desteklerini genişletmişlerdir. İki ülke Batı’nın rejime karşı istifa çağrılarına karşı durmuşlar BM Güvenlik Konseyi’ndeki Suriye’ye yaptırım uygulama oylamasını da reddetmişlerdir³¹⁶.

1990’larda Suriye- Rusya ilişkileri, 1992-94 yılları sonrasında önemini arttırıp restore edilse de Sovyetler’nin gölgesinde kalmıştı. Putin özellikle Irak’taki Amerikan savaşı sonrasında Rusya’nın ekonomik, güvenlik çıkarlarının sağlanmasında Orta Doğu önemli bir araç halini almıştı. Suriye ve diğer Arap ülkeleri ile olan ilişkiler Rus çıkarları altında karakterize edilmişti. Bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler Rusya’nın elini güçlendiriyordu. Bölgede Moskova’nın güney kanadının güvenliği, İslam ile iyi ilişkiler ve Akdeniz’e erişim gibi kendi stratejisik çıkarları vardı. 2004-08 yılları arasında yani Suriye üzerinde yoğun Batı baskısının hissedildiği zamanlarda iki ülke ilişkisi ayrı bir önemli hal almıştı. 2009 yılında Suriye’nin Humus kentine Sovyetler sonrası dönemde en büyük yatırım yapılarak gaz işleme santrali başlatılmış ve bu santral ile Suriye’nin elektirik üretiminin yarısı karşılanacaktı. 2005-08 yılları arasında iki ülke ilişkileri öncekinden daha dinamik bir hal aldı ve ticaret hacmi 2 milyar dolara ulaştı. Ancak 2009 yılında küresel finansal kriz nedeniyle 1.36 milyar dolara geriledi³¹⁷.

³¹⁵ Mohammed Ayoob, “ The Arab Spring: Its Geostrategic Significance”, **Middle East Policy, Vol. XIX, No 3**, 2012, s. 84.

³¹⁶ **A.g.e.**, s. 85.

³¹⁷ Andrej Kreutz, “Syria: Russia’ s Best Asset in the Middle East”, **Russie. Nei.Visions No. 55**, 2010, s.

Coğrafya: 185.180 km²

Nüfus: 18 milyon (2017)

Din: %87 Müslüman, % 10 Hristiyan, % 3 diğer

Etnik gruplar: %90.3 Arap, %9.7 diğer

Gayri safi yurtiçi hasıla: 24.6 milyar dolar

İnsani yardıma muhtaç insanlar: 13.1 milyon

Yerinden olmuş kişiler: 6.6 milyon

Suriyeli mülteci: 5.6 milyom

İşsizlik oranı: %50 (2017)

Yoğun fakirlik altında yaşayan nüfus: %69 (2018)

Şekil 3.4 Suriye: Harita ve Ülke Verisi³¹⁸

SSCB ve Suriye arasındaki Soğuk Savaş dönemindeki ilişkinin temeli ideolojiden ziyade stratejik dayanışmaydı. İki tarafta kazançlı çıkmanın peşindeydi. Moskova Suriye'yi silahlar ve askeri danışmanlar ile desteklerken ülkede Suriye Komünist Partisi'nin yasaklı olduğunu göz ardı etmek zorunda kaldı. Rus istihbarat servisi KGB etkin istihbarat faaliyetleri ile Suriye yönetiminin görüşleri önceden biliniyordu. Zaman zaman Moskova ve Şam ayrı düşebiliyordu. Örnek olarak; 1976

³¹⁸ Carla E. Humud, Christopher M. Blanchard, Mary Beth D. Nikitin, "Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response", **United States Library of Congress Congressional Research Service(CRS) Report 7-5700 RL33487**, 2018, s. 2.

Haziran ayında Suriye'nin Lübnan iç savaşına müdahalesi Sovyetler tarafından olumlu karşılanmamıştı. KGB'nin Suriye'ye karşı Lübnan Komünist partisini desteklemesi Moskova'ya askeri danışmanların Suriye'den çıkarılmasına mal olmuştu. 2006 yılı itibariyle yaklaşık 10 bin Suriyeli subayın Sovyet ve Rus askeri akademilerinde eğitim gördüğü tahmin edilmektedir. Putin yönetimindeki Rusya Suriye ile son kriz dönemlerinde de iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. ABD'in Irak işgali konusunda karşı kampta yer almışlardır. Suriye Belarus tan sonra Rusya'nın Gürcistan'a yaptığı askeri müdahale sonrası açık destek veren ikinci ülkeydi. SIPRI verilerine göre 2007-2011 yılları arasındaki Suriye'nin silah alımlarının yüzde 70'i Rusya tarafından satılan malzemedir. Bu satılan malzemeler Rus Dış silah ticaretinin yalnızca yüzde 5'ini oluşturmaktaydı. Ancak diğer Arap ülkelerine nazaran Suriye gelişmiş silah sistemleri alabilmek için yeteri kadar petrol gelirine sahip değil. Şam bugüne kadar envanterine kattığı silahların kontratlarının yalnızca yarısının parasını ödedi. Rusya'ya 3.6 milyar dolarlık borç yükünü nasıl karşılayacağı bir diğer merak konusudur³¹⁹.

Suriye, Rusya'nın ABD'nin Orta Doğu planlarına karşılık olarak kendi pozisyonunu güçlendirebileceği güzel bir hedefti. 2005 yılının başında Suriye iki cephede ağır baskı altındaydı. Yalnızca BM Güvenlik Konseyi'nin Lübnan'daki aktiviteleri için kınaması değil aynı zamanda ABD Suriye'nin Irak savaşında cihatçılar için bir geçiş noktası olduğunu düşünüyordu. Sonuç olarak Esad'ın Moskova ziyaretinde Suriye'nin Sovyetler'den kalma borcunun %73'ü olan 13.4 milyar dolar Rusya tarafından silinmişti ve bu hamle ile Putin izole edilmiş Suriye'ye güçlü desteğini arttırmış oldu. Mart 2005'te iki ülke imzalanan anlaşma ile Suriye'de Moskova yeni petrol ve gaz yatakları geliştirme çalışmaları yapacaktı. Nisan ayında Putin İsrail'e gitmeden önce Rusya Suriye'ye kısa mesafe yer-hava füzeleri teslimi anlaşması imzaladı. Bunlar, eski Lübnan Başbakanı Rafiq Hariri'nin suikastı nedeniyle baskı altında olan Şam'ın destek belirtileriydi. Nitekim, Fransa ve ABD'nin öncülüğünü yaptığı uluslararası bir çaba, Suriye'yi, Nisan 2005'in sonuna kadar askerlerini Lübnan'dan çekmeye zorladı. Aynı zamanda, Suriye ile silah anlaşması ve İran ile politika değişikliği sonrası İran'da Bushehr nükleer reaktörünün de inşa anlaşmasının imzalanması ile Rusya bölgede bayrak gösterme anlamına gelen hareketler olarak

³¹⁹ Roy Allison, "Russia and Syria: Explaining Alignment With a Regime in Crisis", *International Affairs* **89: 4**, 2013, s. 805-807.

algılanmaktaydı. Rusya Orta Doğu'da yeniden güçlü bir faktördü. Orta Doğu ziyaretinde Putin Moskova'nın organizasyonunu yapacağı bir barış konferansı çağrısında da bulunmuştu. Putin İsrail'e, Suriye'ye gelişmiş İskander füzeleri satmayacağını söylerken yeni seçilmiş Filistinli lider Mahmud Abbas'a 50 adet zırhlı personel taşıyıcı sözü vermişti. Suriye'ye kısa mesafe füzeler verilmiş ve İran ile nükleer anlaşma yapılmıştı. İran'a destek devam ederken 2005 yılında Rusya ve İsrail ilişkileri kötüye gitmişti³²⁰.

Rusya Arap Baharı ayaklanmasında çok da etkili bir rol oynamamıştı. Bu duruma Suriye dahil değildi. Moskova Suriye rejimine çatışmalar başladığından itibaren önemli diplomatik ve askeri destek vermişti. Rusya'nın bu desteğinin bazı nedenleri; eski Sovyetler dışında kalan tek Rus deniz üssünü elde tutmak, Esad'ın çöküşünün jeopolitik olarak ABD'ye yarar, Rusya'ya zarar getirme ihtimali, Suriye'nin başka bir Libya olmasının önüne geçmek, Esad'ın düşüşünün bir şekilde Rusya'da karşı Müslüman aktivitelerini artacağı kaygısı³²¹.

2011	<i>Mart: Hükümet karşıtı protestolar şiddetli müdahaleyi tetikledi</i> <i>Ağustos: ABD başkanı Obama Suriye lideri Esad'a görevi bırakması çağrısı yaptı</i> <i>Kasım: El kaide üyeleri Nusra cephesinde şekil aldı</i>
2012	<i>Mayıs: ABD' nin Suriyeli isyancılara yardımları başladı</i> <i>Ağustos: Obama kimyasal silah kullanımını kırmızı çizgi olarak tanımladı</i>
2013	<i>Nisan: Irak İslam Devleti(İSI) lideri Ebubekir El Bağdadi ISI ile Nusra cephesinin birleşerek ISIL(ISID)' i oluşturduğunu duyurdu</i> <i>Ağustos: Dmascus'ta Sarin gazı saldırısı oldu</i> <i>Eylül: Suriye kimyasal silah stoklarından vazgeçti</i>
2014	<i>Ocak: ISIS Rakkayı ele geçirdi</i> <i>Haziran: ISIS Suriye ve Irak'ı toprakları olarak ilan etti ve başkentini Rakka olarak adını da Islamic State(IS) olarak ilan etti.</i> <i>Eylül: ABD hava saldırılarına başladı</i> <i>Ekim: ABD ve koalisyon güçleri karşı saldırı başlattı</i>
2015	<i>Eylül: Rusya Suriye' de hava saldırılarına başladı</i>

³²⁰ Robert O. Freedman, a.g.e, s. 54-55.

³²¹ Mark N. Katz, "Russia And The Conflict In Syria: Four Myths", Middle East Policy, Vol. XX No 2, 2013, s. 38.

	<i>Ekim: ABD YPG'yi silahlandırmaya başladı ve sahadaki kilit partneri haline getirdi</i>
2016	<i>Ağustos: Türkiye Kuzey Suriye'de IS ve YPG karşıtı operasyonlara başladı</i> <i>Aralık: Suriye rejimi ve müttefikleri ile muhaliflerin elinden Aleppo'yu yeniden aldı</i>
2017	<i>Nisan: Suriye sarin gazı saldırısı yaptı ve ABD karşılık olarak 59 tomahawk füzesi ile Suriye'nin Al Shayrat Havaalanı'nı vurdu</i> <i>Mayıs: Rusya, İran ve Türkiye Suriye'de yeni bir oluşuma gittiklerini açıkladı</i> <i>Temmuz: ABD, Rusya ve Ürdün Suriye'nin Güneybatısı'nda ateşkes yapıldığını duyurdu</i> <i>Ekim: SDF Rakka'yı IS'den aldı.</i>

Tablo 3.12 Suriye Çatışması 2011-2017³²²

Rusya 2015 yılında Suriye'nin askeri operasyonlarına direkt hava desteği verdiğinde hem büyük Suriye şehirleri olan Aleppo'da rejimin kontrolü sağlamasına yardım etti hem de savaşın kaderini değiştirdi. Bu hareket Soğuk Savaş sonrası dikkat çeken ve pek sık rastlanmayan bir yükselişti. Bu müdahale Rusya'nın geleneksel direkt müdahil olmama politikasına karşı geliyor ve Moskova tam olarak savaşın içine giriyordu. Harekat ile rejim destekleniyordu. Ayrıca bölgedeki terör hareketlerini Lazkiye ve Tartus'taki deniz ve hava üslerine sıçrama endişesinde operasyona temel oluşturmuştur. Bu unsurların korunması Doğu Akdeniz'deki güç gösterimi açısından oldukça önemliydi³²³.

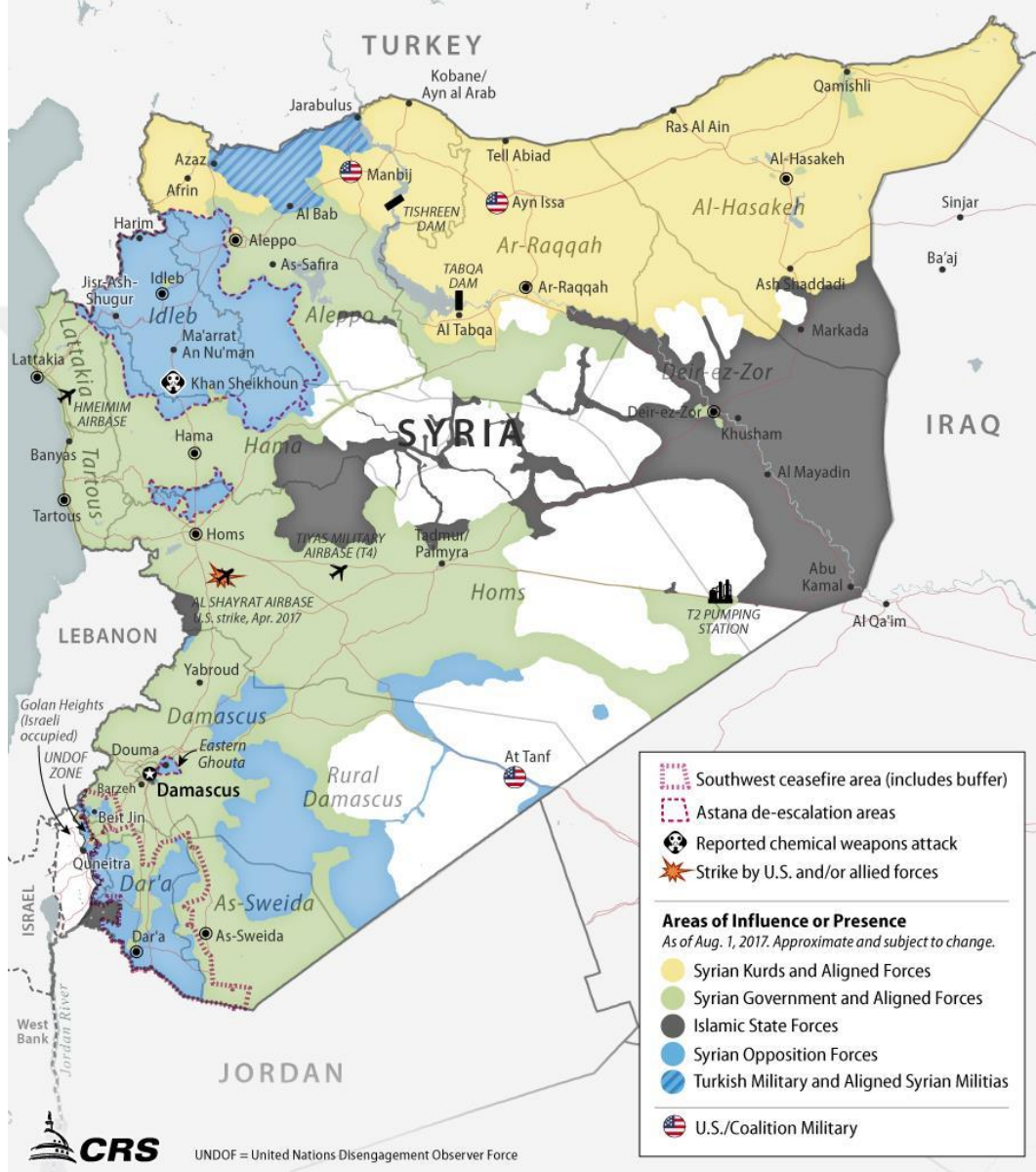
Rusya 2015 yılı Eylül ayında Suriye'ye topçu birlikleri ve T-90 tankları ile yaklaşık 2 bin askeri personeli Hmeimim Hava Üssü'ne konuşlandırmıştı. Daha sonra S-400 hava savunma sistemleri de buna eklenmişti. Önemli bir diğer konuşlanma da Su-25, Su-34 ve Su-24 savaş uçaklarının konuşlanması oldu. Bu kafiye Mi 24 helikopterleri, Tu-22M3, Tu-160, Tu-95MS stratejik bombardırman uçaklarında eklendi³²⁴.

³²² Carla E. Humud, Christopher M. Blanchard, Mary Beth D. Nikitin, **a.g.e.**, s. 3.

³²³ James Sladden, Becca Wasser, Ben Connable, Sarah Grand-Clement, "Russian Strategy in the Middle East", **RAND**, 2017, s. 5.

³²⁴ Brian Glyn Williams; Robert Souza, "Operation "Retribution": Putin' s Military Campaign In Syria, 2015-16", **Middle East Policy**, Vol.XXIII, No. 4, 2016, s. 44.

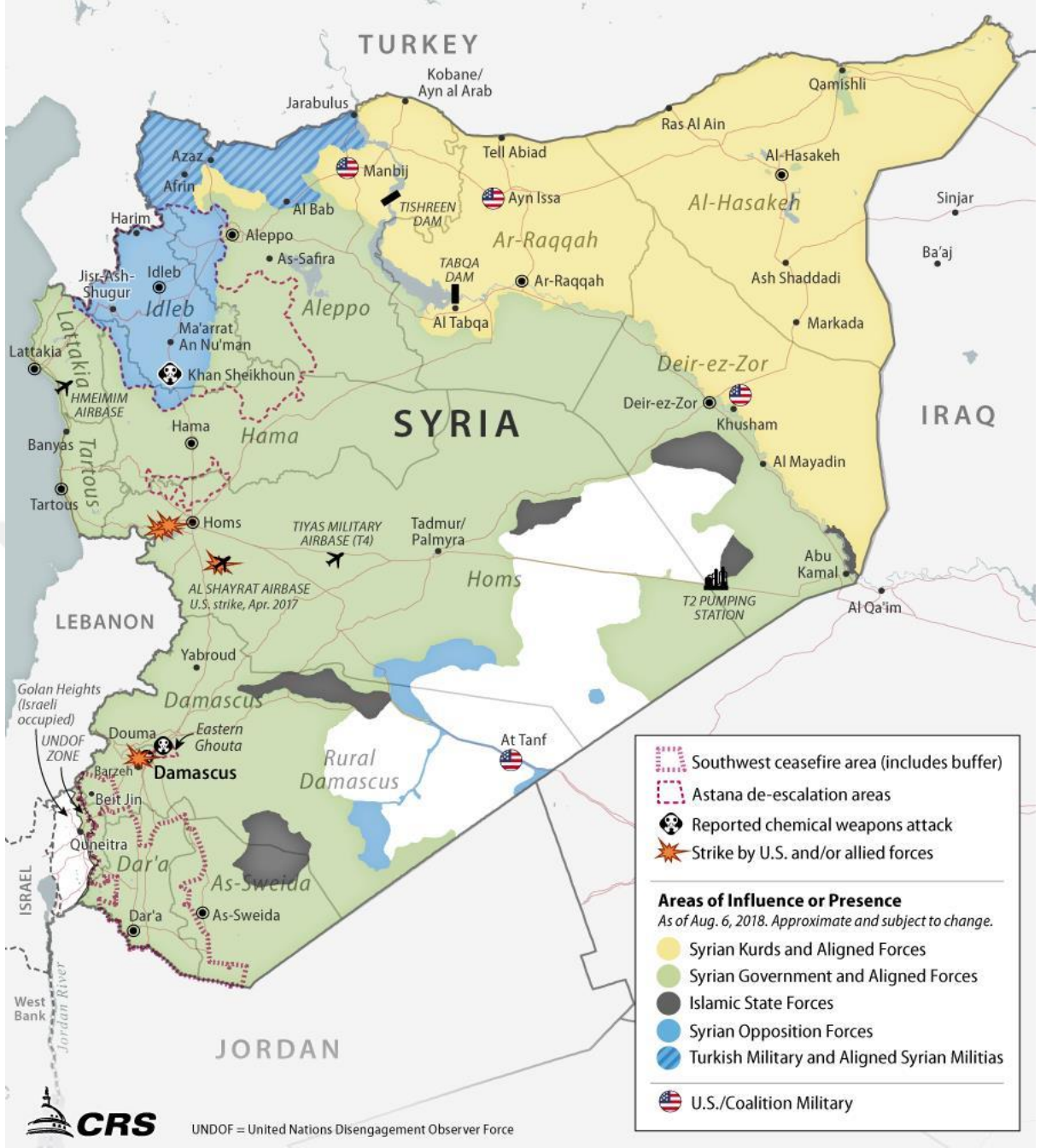
Rusya'nın askeri müdahalesinden haftalar sonra 24 Kasım 2015'te Türk sınırlarını ihlal eden Su-24 tipi Rus uçağı Türkiye tarafından düşürüldü. Bu durum Türkiye'ye ekonomik boykot ve diğer jeopolitik izolasyon yaptırımları getirdi. Rusya bölgeye spesifik hava savunma sistemlerinden ve yaklaşık 600 km'lik bir alanı izleme ve 400 km mesafe vuruş kabiliyeti olan S-400 leri konuşlandırdı³²⁵.

Şekil 3.5 Suriye Nüfuz Alanları 2017³²⁶

³²⁵ Sami Doğru; Herbert, Reginbogin, "Rethinking East Mediterranean Security: Powers, Allies & International Law", **Touro Law Review: Vol. 33 : No. 3 , Article 10**, 2017, s. 872.

³²⁶ A.g.e, s. 5.

Şekil 3.6 Suriye Nüfuz Alanları 2018³²⁷

Mayıs 2017’de Rusya, İran ve Türkiye Doğu Ghouta, Kuzey Humus’un bazı bölgeleri ve İdlib olmak üzere 3 muhalif bölge belirledi. Bu anlaşma, rejim ve muhalif gruplar arasındaki şiddeti azaltmayı, aşırı gruplara karşı savaşı sürdürmeyi amaçlamıştır. Rusya ve Suriye geleneksel olarak rejime karşı olan tüm grupları

³²⁷ A.g.e, s. 5.

terörist olarak nitelediler ve bu temelde devam ederek operasyonlara devam ederek İdlib, Ghuta ve Humus'ta bazı bölgeleri geri aldılar³²⁸.

Suriye'deki çatışmaların getirdiği mülteci krizi, dünyada İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki en büyük mülteci krizini yarattı. Göçmenlerin büyük çoğu Türkiye ve Ege Denizi ile Yunanistan üzerinden Avrupa'ya göç etmekteydi. 2015 Ağustos ayında Yunanistan'ın günlük mülteci kabul sayısı 12,500 sayısına ulaşmıştı. 2016 yılında AB ile Türkiye arasında 3.3 milyar dolarlık geri kabul antlaşması ile bu oran büyük oranda azalma kaydetti. Doğu Akdeniz Göç Rotası'nı kullanarak 2015'ten bu yana toplamda 1.120.555 kişi Avrupa'ya ulaştı³²⁹.

Şekil 3.7 Doğu Akdeniz Göç Rotası³³⁰

Ukrayna savaşı sonrası Rusya'nın savaş tarzında; propaganda ve politik yıkıma uğratma içeren "hibrid savaş" adında yeni bir kombinasyon görüldü. Rusya'nın Akdeniz müdahalesi gösterdi ki hibrit savaş yalnızca askeri güç kullanmak demek değildi. Rusya son yıllarda Karadeniz, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu gibi jeopolitik çıkarlarının olduğu bölgelerde etkili hava savunma yerleştirme politikasına yöneldi ve Kırım'a Ağustos 2016, Suriye' de Kasım 2015 yılında S-400 hava savunma

³²⁸ A.g.e, s. 14.

³²⁹ Jon B. Alterman; Heather A. Conley; Haim Malka; Donatienne Ruy, a.g.e, s. 19.

³³⁰ A.g.e, s. 20.

sistemleri yerleştirdi. Tarsus limanına da ek olarak 7 S300 sistemi takviyesi yapıldı. Rusya bölgede bir hava savunma ağı kurmaya devam etti. Bu durum Rusya'nın bölgede uzun süre varlığını devam ettireceğini gösterdi. Amiral Kuznetsov gemisinin bölgeye yeniden çağırılması ve Pyotr Velikiy ile Amiral Grigorovicg gemilerinin de bölgeye katılmasıyla Rusya'nın saldırı gücü artmış ve Soğuk Savaş sonrası Rusya'nın en büyük deniz operasyonu temsil edilmekteydi. Rusya'nın bölgede ileri teknoloji hava savunma sistemleri kullanması Suriye'de hibrit yoldan ziyade konvansiyonel yolu takip ettiğini gösterebilir Rusya'nın stratejisi çok daha asimetriktir. Rusya Suriye ordusunda özel kuvvetler de konuşlandırmıştır. Bu hareket tarzı ABD'nin Afganistan, Irak, Libya ve Kosova daki hassas hava bombardımanlarını yönlendirmek, müttefikleri eğitmek ve desteklemek yöntemlerine benzemektedir. 2016 yılında yayınlanan Rus dış politika konseptine göre; Rusya birleşik, bağımsız, bölgesel bütünlüğe sahip, laik, demokratik, çoğulcu, tüm etnik ve dini grupların barış ve güvenlik ile eşit haklar ve fırsatlara sahip olarak yaşamasını desteklemektedir³³¹.

Suriye'deki ve genel olarak bölgedeki Rus çıkarları öncelikle ekonomiktir; özellikle de silah ticareti ve stratejik iş birliğinde. Rus otoritelere göre Arap Baharı sonrası iç karışıklıklar Rus şirketleri üzerinde doğrudan etki yapmıştır. Hatta bazı ülkelerde Rus işletmeler karışıklıklar sonrasında Batılı muadilleriyle yer değiştirmişti. Suriye'de ilişkiler devam etmiş ve beraberinde silah anlaşmaları, stratejik üsler kazanımını getirmişti. 2011 yılında anti gemi füzeleri, Pantsir-S1 Buk-M1 hava savunma sistemleri ve 30 adet Yak-130 eğitim uçağı için sözleşme imzalandı³³².

Rusya tarafından stratejik önemi yüzünden üzerinde durulan Tarsus limanı Sovyetler Birliği'nden kalan hala Rus askerisinin kontrolünde olan tek deniz üssüdür. Bu liman Rusya'nın stratejik hedeflerini gerçekleştirmesinde kilit rol oynamaktadır. Kilit rol oynadığı hedeflerden birisi de Putin'in de belirttiği gibi Suriye'deki iç savaşın ülke egemenliğinin korunarak sona erdirilmesiydi. Rusya'nın, Arap dünyasındaki eski bir Sovyet etkisi devlet ile stratejik ortaklığı çıkarına bir durumdu³³³.

³³¹ Andrea Beccaro; Anna Sophie Maass, "The Russian Web In The Mediterranean Region", **ISPI Analysis no 308**, Şubat 2017, s. 2-5.

³³² Avrupa Parlamentosu Directorate-General for External Policies, "Key Aspects of Russia's Current Foreign and Security Policy", **DG EXPO/B/PolDep/Note/2012_313**, 2012, s. 10-11.

³³³ Christopher Harmer, "Russian Naval Base Tartus", **Institute For The Study Of War(ISW)**, 2012, s. 1.

Sırasıyla; Amiral Chabanenko – Udaloy Sınıfı Destroyer, Landy – Kırivak Sınıfı Fırkateyn, Severomorsk – Udaloy Sınıfı Destroyer, Peter The Great – Kirov Sınıfı Cruiser, Amiral Kuznetzov – Uçak Gemisi

Şekil 3.8 Tartus Limanı Rus Deniz Gücü³³⁴

Arap Baharı çok kutuplu sistemdeki güç dengesinde Soğuk Savaş sonrası dönemde çalışma yolunu değiştirdi. Suriye iç savaşı, Arap Baharı'nın şu ana kadarki en karanlık bölümüydü. Sonuç olarak çökmüş bir devlet üretti ve Rusya'ya dünyanın dikkatini Ukrayna'dan çekme ve Rus donanmasının yeşil sulardan mavi sulara yoğun güç taşımaya strateji oluşturacak fırsatı verdi³³⁵.

3.3.3 Rusya - Kıbrıs

Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki çıkarları ülkenin Suriye krizi ile ilgili diplomatik adımları ve donanma aktivitesi kadar Kıbrıs ile ekonomik ve enerji konularını da

³³⁴ A.g.e, s. 4.

³³⁵ Spyridon N. Litsas, "Russia in the Eastern Mediterranean: Intervention, Deterrence, Containment", *Digest of Middle East Studies*, Vol 26, Number 1, 2017, s. 69-70.

içeriyordu. 2000'li yıllarda adada Moskova'nın etkisi hızla artmaya başlamış ve ada, Doğu Akdeniz'de Rusya'nın bir hareket noktası haline gelmiştir³³⁶.

Soğuk Savaş zamanında SSCB ile Akdeniz'de kilit rol oynayan Moskova 1990'lı yıllarda bölgeden tek taraflı olarak çekilmişti. Yevgeny Primakov Doğu Akdeniz'deki Moskova etkisini arttırmak istese de ancak Putin bunu yeniden başarabilecekti. Rusya ve Kıbrıs arasındaki gelişmeler finansal konulara odaklanmış olsa da ilişkiler politik anlaşmalar ve kültürel kökler üzerinden de devam etmişti. Kıbrıs Rusya'yı 7 Nisan 1992'de Sovyetler'in varisi olarak tanıdı. İki ülke arasında 20'den fazla anlaşma bulunmaktadır. Ticari ilişkiler Kıbrıs-Rus Hükümetlerarası Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Komitesi tarafından da desteklenmekteydi. Ekonomik kriz Rusya'nın Kıbrıs'a ihracatını düşürmüştü bu da ikili ilişkileri de zayıflamıştı. 2004'te 4.3 milyar dolar olan rakam 2011'de 1 milyar dolara geriledi. Aynı yıl Kıbrıs'ın Rusya'ya ihracatı 10.6 milyon Euro'dan 28.8 milyon Euro'ya çıktı. Rusya'nın Kıbrıs'a ihracatı, çoğunlukla demir ve kereste gibi ham maddeleri ve petrol, Kıbrıs'ın ise çoğunlukla tarım ürünleri ve ilaç kalemleri olmaktadır³³⁷.

2013 finansal krizinden bu yana Ruslar Kıbrıs'a 4.33 milyar doların üstünde kişisel yatırım yapmıştır ve ada vatandaşlığı elde edenlerin sayısı da yüksektir. Rusya, ada ile ekonomik ve ticari ilişkilerini arttırmak istemektedir. 2011'deki Kıbrıs'ın ulusal borç yükünü hafifletmek için Rusya'nın 3.3 milyar dolarlık kredi vermesi sonrası bu ilişkiler artmıştır. Rusya 2013 yılında Kıbrıs'ın Rus yatırımlarının AB pazarına girmesi için önemi nedeniyle kredinin vadesinin uzattı ve faizini düşürdü³³⁸.

1992 yılında Kıbrıs Rusya'yı SSCB'nin halefi olarak tanıdı, 1996 yılında da iki ülke arasında askeri işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Rusya Kıbrıs'a helikopterler, zırhlı araçlar, tanklar, topçu roketleri ve hava savunma sistemleri sağladı. 2015 yılında iki ülke liderleri arasındaki görüşmeler sonrasında adada Rusya'ya deniz üssü kiralanması konuları gündeme gelmiş ancak AB ve İngiltere'nin çekinceleri çokça konuşulmuştur³³⁹.

³³⁶ Igor Delanoë, "Cyprus, A Russian Foothold In The Changing Eastern Mediterranean", **Middle East Review of International Affairs, Vol. 17, No. 2**, 2013, s. 84.

³³⁷ **A.g.e.**, s. 85.

³³⁸ Jon B. Alterman; Heather A. Conley; Haim Malka; Donatienne Ruy, **a.g.e.**, s. 8-10.

³³⁹ Tatiana Zonova, "Mediterranean Trend In The Russia's Foreign Policy", **Rivista di Studi Politici Internazionali, NUOVA SERIE, Vol. 82, No. 4**, 2015, s. 526.

Rusya'nın iki ülke ilişkilerine neden yüksek önem verdiği iki temel konuda yatmaktadır; Finansal kazanımlar ve Kıbrıs'ın stratejik konumu. Finansal açıdan bakıldığında öncelikle Rusya'nın silah satışlarından ekonomik kazanımları bulunmaktadır. Ancak silah satışları aradaki ticaretin tamamı değildir. Kıbrıs, Rus yatırımcılar için yurtdışı banka hesabı cennetidir. Kıbrıs bankacılığının 2014 yılındaki finansal krizden kurtulmasında Rus kreditorlerin desteği de olduğu düşünülmektedir. Kıbrıs'ın stratejik konumu ikinci temel konuyu oluşturmaktadır. Kıbrıs Suriye'ye yakınlığı ve Soğuk Savaş sırasında Sovyetler'in Akdeniz ve Orta Doğu için zıplama noktası olduğu hatırlanmalıdır. Rusya'nın 2,5 milyar dolarlık kredi ve ödemelerinin uzatılması karşılığında Limasol Limanı'nı kullanma isteği Moskova'nın bölgede kalıcı askeri güç bulundurma isteğini açıklıyordu³⁴⁰.

Kıbrıs-Rusya ekonomik bağlantısının boyutu teknik ve jeopolitik olarak karmaşıktır. Rus yatırımcıların adanın dünya genelindeki ülkelerle ekonomik ilişkilerini kullanmasının farklı yolları bulunmaktadır. Belirtildiği gibi Rusya, Sovyetler sonrası dönemde Kıbrıs'ı en önemli off shore noktası olarak kullanmıştır. İki ülke arasındaki ilişki AB ya da başka odakların etkisi ile tehdit altında olsa da ilişkiler güçlü kalmıştır. Kırım ve Suriye'deki jeopolitik gelişmelere bakıldığında da gelecek için bu ilişkinin sürmesi Rusya açısından önem taşımaktadır³⁴¹.

3.3.4 Rusya – Türkiye

Türkiye ve Rusya kendi bölgelerindeki gelişme ve iş birliğinin yanısıra; tarihi, etnik, kültürel bağları ve coğrafi konumları ile global ve bölgesel barışın sağlanmasında yüksek öneme sahiptirler. Soğuk Savaş'ın kısıtlayıcı döneminde bile iki ülke ilişkilerin dengesiz doğası nedeniyle en yüksek faydayı elde edebilmek için uğraşmışlardır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası siyasette çığır açan değişiklikler, Türk-Rus ilişkilerini karakterize eden engellerin, tabuların kaldırılmasına yol açan kilit faktörlerdi. 1990'lı yıllarda artan ekonomik ilişkilere rağmen iki ülke de enerji alanlarındaki rekabete, etnik problemlere ve bölgesel güç dengelerine odaklanarak bu dönemden tam olarak yararlanamadı. Sonuç olarak bu yılları politika terimi ile kayıp yıllar olarak tanımlandırabiliriz. 2000'li yıllar ekonomik ilişkilerin zirve yaptığı ve

³⁴⁰ J.P. Nicholson, "A Marriage Of Inconvenience: Russia's Stranglehold On Cyprus", **Canadian Forces College**, 2017, s. 6-8.

³⁴¹ Niklaas Baudet von Gersdorff, "The Cyprus-Russia connection: Implications for the European Union", **Charles University Prague**, 2015, s. 9.

karşılıklı güven tesisi arandığı yıllardı. İkili ilişkilerin bu döneminde terim olarak olgunlaşma dönemi olarak tanımlanabilir. Bu yıllar sonrası diplomatik- politik ilişkiler hızla gelişmeye başlamış, kazan-kazan halini almıştı. Bu dönüşüm iki ülke toplumunun refahını olumlu etkilemiş ve desteğini almıştır³⁴².

Türkiye ve Rusya, Suriye konusunda ciddi görüş ayrılıklarına sahipti. Moskova Türkiye'nin Suriye'de muhalifleri desteklemesinden ve NATO'yu daha etkili olmaya çağırmasından rahatsızdı. Özellikle 2012 Ekim ayında Rusya'dan Suriye'ye giden bir havayolu uçağının ABD'den aldığı istihbarat ile inmeye zorlanması Rusya'yı kızdırmıştı. Ancak Suriye konusundaki farklılıklar dışında Türk-Rus ilişkileri olumluydu. Temmuz 2012 yılında iki ülke içinde Türkiye'de kurulması planlanan nükleer santral de dahil olmak üzere bir takım anlaşmalar imzalandı. 2011 yılında 23 milyar dolar olan iki ülke ticaret hacmini 100 milyar dolara çıkarmak iki ülkenin ortak hedefiydi³⁴³.

Tarihsel bir rekabet içinde olan Rusya-Türkiye ilişkileri, son yıllarda çatışma ve iş birliğini birlikte yaşadı. 2014 yılındaki Putin ziyaretinde iş birliği anlaşması imzalanmış; enerji alanında Rosatom ve terörizm ile mücadelede daha efektif çalışabilmek için ikili ve çoklu iş birliği kararları alınmıştı. Ancak 24 Kasım'da Rus SU-24 uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi sonrası iki ülke ilişkileri geriledi. Rusya, Türkiye'ye içinde vize ve ekonomik önlemlerin olduğu yaptırımlar uyguladı³⁴⁴. 2015 yılında Rus uçağının Türkiye tarafından düşürülmesine kadar iki ülke arasındaki ticaret hacmi 15.8 milyar dolardı. Ancak daha sonrasında gelen Rus yaptırımları bu hacmi etkiledi. 2016 yılında tekrardan başlayan ilişkiler pozitif seyretelemeye devam etti ve 2017 yılında Türkiye'nin S400 hava savunma sistemi alma anlaşması ile olumlu seyrini devam ettirdi³⁴⁵.

3.3.5 Rusya – Mısır

Sisi yönetimindeki Mısır ile Rusya arasındaki ilişkiler derindir. 2012-2015 yılları arasındaki iki ülke silah ticaret anlaşmalarının değeri 9.3 milyar dolardır. 2016 yılında eski bir Sovyet hava üssünün Rusya'ya kiralanacağı ortaya çıkmış ve 2017'de bölgeye Rus özel kuvvetleri konuşlanmıştı. Yine aynı yıl Mısır Rusya'dan 1

³⁴² Fatih Özbay, "The Relations between Turkey and Russia in the 2000s", **PERCEPTIONS, Volume XVI, Number 3, 2011**, s. 69-70.

³⁴³ Mark N. Katz, **a.g.e**, s. 41.

³⁴⁴ Tatiana Zonova, **a.g.e**, s. 527.

³⁴⁵ Jon B. Alterman; Heather A. Conley; Haim Malka; Donatienne Ruy, **a.g.e**, s. 8-10.

milyar dolara S300 hava savunma sistemi tedarik etmişti. 2020 yılına kadar Rusya Mısır'a 50 adet MİG29 tedarik etmeyi planlamaktadır. Putin ülkeyi ziyaretinde Mısır'a sivil uçuşların yeniden başlayacağını ve maliyeti 21 milyar doları bulacak nükleer santralin yapım anlaşmasını duyurmuştu³⁴⁶.

3.3.6 Rusya - İsrail

İki ülke arasındaki ilişkiler son on yılda askeri satışlar, ticaret ve bireysel ilişkiler ile pozitif yönde seyrederken Rusya'nın Suriye'deki varlığı, durumu karışık hale getirmiştir. Rusya'nın Suriye'ye İsrail'in stratejik düşman olarak gördüğü İran ile ittifakı ilişkileri daha da karmaşıklaştırmaktadır. Resmi bir anlaşma olmasa da görünen o ki Rusya İsrail'e Suriye'deki bu hedefleri gerekli gördüğünde vurmasına izin vermektedir³⁴⁷.

Sovyetler zamanında Kuruşçev'den Andropov'a ortaya çıkan Arap-İsrail çatışması Moskova'nın Orta Doğu'da etkisinin artmasına neden olmuştu. Ancak Rusya Kozyrev'in dış işleri bakanlığı döneminde bu durumun tam tersi olarak Arap-İsrail ilişkilerinde ABD'nin liderlik etmesine izin vermişti. 1993 ve 1995'deki OSLO I ve II görüşmelerine Rusya destek vermişti. İsrail ile ekonomik, kültürel hatta askeri ilişkiler gelişti ve iki ülke AWACS erken uyarı ve kontrol uçağı üretiminde anlaşma imzaladı. İsrail bu gelişmelerden memnundu ve Rusya Yahudilerinin İsrail'e göçüne izin verilmesinin devamı ile de bu olumlu havanın kültürel ilişkilerin gelişmesine de yansıtacağını düşünmekteydi. 1991 yılı itibariyle eski Sovyet ülkelerinden İsrail'e gelen 1 milyon Rusça konuşan göçmene bakılarak politik ilişkilerin yakın süreceği düşünülmüştü. 1997 yılında İsrail'in Rusya'dan gaz satın alma ihtimali gündeme gelmiş ancak İsrail Rusya'nın İran'a füze teknolojisi sağladığı düşüncesi ile bu alımdan vazgeçti³⁴⁸.

Putin, ikili ilişkilerin güçlendirilmesinden yana tavrı devam ettirmişti. 2000'lerin başında yıllık ticaret hacmi 1 milyar doları geçmişti. Kültürel ilişkiler devam etmekte ve yılda 50 bin Rus turist İsrail'i ziyaret etmekteydi. Rus roketlerinin yörüngeye İsrail uydularını fırlatması yönünde anlaşmalar da yapılmaktaydı. Bu ikili iş birliği diplomatik çatışmaların gölgede kalmasını sağlıyordu. Rusya'da terör eylemlerinin artması sonrası İsrail terörle mücadele uzmanlarının eğitimi, bilgi paylaşımı, kritik

³⁴⁶ Jon B. Alterman; Heather A. Conley; Haim Malka; Donatienne Ruy, **a.g.e**, s. 8-10.

³⁴⁷ Jon B. Alterman; Heather A. Conley; Haim Malka; Donatienne Ruy, **a.g.e**, s. 8-10.

³⁴⁸ Robert O. Freedman, **a.g.e**, s. 51-52.

yapılanma oluşumları hakkında yardım teklifinde bulunmuştu. İsrail-Rusya yakınlaşmasından 1 ay sonra Rusya, BM Genel Kurulu'nda İsrail'in Gazze'deki askeri hareketlerinin kınanması hakkındaki oylamayı desteklemişti. Ancak Rusya'nın bu konudaki kararları oldukça keskin manevralar içeriyordu. 2000 yılında İsrail heyeti Moskova'yı ziyaret ettiğinde Rusya Güvenlik Konseyi başkanı Lavrov, terörizm hakkında İsrail'in Gazze'de, Rusya'nın Çeçenistan'da yüzleştiklerinin aynı sorun olduğunu vurgulamıştı³⁴⁹.

İsrail Başbakan'ı Ehud Olmert 2006'da Moskova'yı ziyaret ettiğinde gündeminde, İran, Suriye'nin Hizbullah'a silah transferi ve Rusya'nın Hamas'a diplomatik desteği gibi üç önemli gündemi bulunmaktaydı. Ayrıca ticaret, iki ülke ilişkileri ve potansiyel gaz alımı gibi başka gündem konuları da bulunmaktaydı. Ancak Putin'in hedef konuları daha kısaydı. Öncelikle Rusya'nın Orta Doğu diplomasisinde büyük oyuncu olarak tanınmasını istiyordu. Olmert'in ziyareti de bunu destekliyordu. Rusya'nın koyduğu bu hedefe ulaşabilmesi için de güçlü bir ekonomiye ihtiyacı vardı. Özellikle İsrail ile ileri teknoloji ürünlerin ticareti bu ideali destekleyebilirdi. Olmert'in gündem konularında Moskova'nın görüşlerini değiştirmedeği söylenebilirdi. Olmert iki ülke ticaret hacminin 5 milyar dolara çıkarılması konusunda da Putin ile aynı görüşteydi³⁵⁰.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrasında İsrail hakkındaki Rus politikalarından çıkarılabilecek sonuçlara bakıldığında; ilk olarak Sovyet döneminde Gorbaçov'un son üç yılı ile Yeltsin döneminde İsrail'e yönelik politikalar arasında bir süreklilik göze çarpmaktadır. Yeltsin, Rus parlamentosunda sağcı hareketlere rağmen Rusya-İsrail ilişkilerinin gelişmesi için çalışmış ve ABD'nin Arap-İsrail barış anlaşmasını da şiddetle desteklemişti. İkinci olarak; 1991-94 dönemi iki ülke ilişkileri incelendiğinde ilişkilerin pozitif seyrettiği söylenebilir. İsrail açısından bakıldığında, kültürel ve ekonomik ilişkiler olumluydu. Özellikle Rusya'nın geniş çaptaki Rus Yahudilerinin göçüne izin vermesi iki ülke ilişkilerinde bir köprü kurmuştu. Orta Doğu barışının sağlanmasında Rusya İsrail çıkarlarını da gözetmiştir. Ayrıca Rusya'nın, İsrail aleyhine Orta Doğu'nun herhangi bir ülkesine nükleer silah sattığına dair bir kanıt da ortada yoktu. Ancak Kuzey Kore'den Suriye'ye silah transferine göz yumması ve İran ve Suriye'ye silah satması iki ülke ilişkilerini

³⁴⁹ A.g.e, s. 53-54.

³⁵⁰ A.g.e, s. 57-58.

yıpratmıştı. Rusya açısından bakıldığında, İsrail ile iş birliği bir takım faydalar sağladı. İsrail'in ekonomik yardımını özellikle tarım sektöründe Rus ekonomisinin zor zamanları aşmasında etkili oldu. İsrail ile iyi ilişkiler ABD ile olan ilişkileri de olumlu etkiledi. İsrail-Filistin Prensip Anlaşması'nın imzalanmasında Rus Dış İşleri Bakanı Kozyrev'in kalıcı rolü, İsrail-Ürdün Barış Anlaşması, Rusya'nın dünya ilişkilerindeki önemini arttırdı ve hatta Yeltsin'nin iç politikadaki konumunu da güçlendirdi³⁵¹.

Rusya ve İsrail, Soğuk Savaş sonrası dönemde bireysel stratejik görüş ve politikalarını geliştirirken aynı zamanda ikili ilişkilerde de gelişmeler sağladılar. Bu ilişkiler değerlerden ziyade çoğunlukla çıkar odaklıdır. İki devletin de çıkarları nadiren aynıdır ama sık sık senkronizedir. Herhangi bir durumda karşıt görüşler olduğunda iki taraf da çatışmayı önleyici ciddi çaba göstermenin öneminin farkına varırlar³⁵².

³⁵¹ Robert O. Freedman, "Israeli-Russian Relations Since The Collapse Of The Soviet Union", **The Middle East Journal**, 49;2, 1995, s. 246-247.

³⁵² Joshua Krasna, "Moscow On The Mediterranean: Russia and Israel's Relationship", **Russia Foreign Policy Papers**, 2018, s. 6.

SONUÇ

Bu çalışma dahilinde, İkinci Dünya Savaşı sonrası beraberinde gelen Soğuk Savaş döneminde ve onun da son bulması ile girilen tek kutuplu dünya düzeninde Rus politikalarının yeri, tarihsel ve teorik öğelerin ışığında araştırılmıştır. Bu politikaların Doğu Akdeniz üzerindeki etkileri ana araştırma konusunu oluşturmuştur. Elbetteki Doğu Akdeniz üzerindeki politikalar üzerinde durulmadan önce bölgenin kendine özgü coğrafı, politik özelliklerinin açıklanması da çalışmanın alt inceleme alanını oluşturmuştur.

Birinci bölümden varılan sonuç; Doğu Akdeniz'in tarihsel süreçte jeopolitik ve stratejik öneminin giderek arttığıdır. Bölge uluslararası ve bölgesel aktörlerin ilgilerinin odak noktasında olmaya devam etmektedir. Özellikle yeni keşfedilen enerji yataklarının miktar olarak çokluğu politika yapıcılarını yeni argümanlar üretmek zorunda bırakmıştır.

İkinci bölümden varılan sonuç; Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu dönemlerindeki politik manevraları analiz etmeden önce, Rus Dış Politikası'na etki eden doktrinler, belgeler ve konseptler karşılaştırmalar ile açıklanmıştır. Bu açıklamalara ek olarak Rus tarihsel siyasetinde önemli yer tutan Atlantikçilik ve Avrasyacılık düşünceleri ele alınmış ve günümüzdeki NeoAvrasyacılık bağlamında incelenmiştir.

Üçüncü ve son olarak; Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu dönemlerinde bölge ülkeleri ile ikili ilişkiler ele alınmıştır. Rusya'nın Sovyetler sonrası dönemde yaşadığı sistem tartışmaları Batı yanlısı-karşıtı İdealist ve Pragmatistler şeklinde karşılıklı olarak incelenmiştir. Soğuk Savaş yıllarında Bölge'deki Sovyet etkisi, enerji politikaları ve bunların Rusya'ya olan etkileri, Suriye Savaşı, ortaya çıkan radikal terörizm gibi geçmişteki ve günümüzdeki bölgesel sorunlar incelenmiştir.

Ruslar I. Petro zamanından bu yana kendilerine tarihsel bir hedef olarak koydukları sıcak denizlere inme politikasını Suriye krizi bağlamında gerçekleştirmişler; Akdeniz'de kalıcı ve önemli bir güç halini almışlardır. Bölgedeki hiçbir politika yapıcının Ruslar'ı da denklemlerine dâhil etmeden herhangi bir adım atması teoride mümkün ve mantıklı değildir. Suriye savaşında Rusya'nın fiili müdahale ile "oyun

değiştirici” kimliğini kullanması, Ruslar’ı bölgedeki diğer problemliler alanlarda tutumu merak edilen ülke pozisyonuna getirmiştir. Özellikle Kıbrıs ve çevresinde meydana gelmekte olan enerji krizinin olası bir çatışmaya dönme ihtimalinde Rusya’nın alacağı tavır belirleyici unsurlardan olacaktır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, “Sovyet Rusya Hariciye Bakanı M. Molotofun Türk-Rus ilişkileri hakkında beyanatına dair”, **30-1-0-0 / 61 - 376 – 17**, 30.05.1953

Foreign and Commonwealth Office, **The Brezhnev Doctrine and a European Security Conference**, Documents on British Policy Overseas, Ser. 3 Vol.01: Britain and the Soviet Union, 1968-72, 16.03.1971

United States Department of State Foreign Relations of the United States, The Foreign Relations of the United States (FRUS), **Frus1948v04**, 1948

_____, **Frus1955-57v14**, 1955

_____, **Frus1964-68v20**, 1968

_____, **Frus1969-76v12**, 1970

_____, **Frus1969-76v15**, 1974

_____, **Frus1969-76v30**, 1973

_____, **Frus1969-76v36**, 1971

_____, **Frus1977-80v08**, 1977

II. Resmi Yayınlar

Avrupa Parlamentosu Directorate-General for External Policies, **Key Aspects of Russia's Current Foreign and Security Policy**, DG EXPO/B/PolDep/Note/2012_313, 2012

Central Intelligence Agency, CIA Intelligence Report, **Soviet General Purpose Naval Deployments Outside Home Waters: Characteristics and Trends**, Document Number 0000309797, 1973

_____, **Soviet Strategy and Intentions in the Mediterranean Basin**, National Intelligence Council (NIC) Collection, Document Number 0000278481, 1968

_____, **Soviet Strategy and Intentions in the Mediterranean Basin**, National Intelligence Council (NIC) Collection Document Number 0000278476, 1967

_____, **Soviet Policies in the Middle East and Mediterranean Area**, National Intelligence Council (NIC) Collection Document Number 0000273218, 1970

_____, **Soviet Military and Political Objectives In The Mediterranean**, General CIA Records Document Number CIA-RDP82-00457R002000370010-2, 1948

_____, **The Soviet Mediterranean Squadron**, CIA Analysis of the Soviet Navy Document Number 0002775031, 1968

_____, **Soviet Policy and Tactics in the Cyprus Dispute**, General CIA Records Document Number CIA-RDP79-00927A004800010002-9, 1965

_____, **Soviet Military Policy in the Third World**, General CIA Records Document Number CIA-RDP07S01968R000200450001-2, 1976

_____, **Soviet Policy In The Middle East**, General CIA Records Document Number CIA-RDP85T00875R001100160043-2, 1973

_____, **Soviet Policy in the Middle East and South Asia Under Andropov**, General CIA Records Document Number CIA-RDP86T00302R000701070001-9, 1983

_____, **Soviet General Purpose Naval Deployments Outside Home Waters: Characteristics and Trends**, FOIA Collection Document Number 0000309797, 1973

_____, **World Strength of the Communist Party Organizations**, General CIA Records Document Number CIA-RDP65-00756R000300100001-6, 1963

_____, **Communism In The Free World**,
General CIA Records Document Number CIA-RDP78-02646R000300050001-9,
1953

_____, **The Soviet Union and Nonruling
Communist Parties**, General CIA Records Document Number CIA-
RDP83T00853R000100070003-6, 1982

_____, **Soviet-Israeli Relations: Trends
and Prospects**, General CIA Records Document Number (FOIA) CIA-
RDP89S01450R000100050001-1, 1988

_____, **History of USSR**, (FOIA)
Collection Document Number CIA-RDP78-03362A000500170001-5, 1978

United Nations Peacemaker [https://peacemaker.un.org/egyptisrael-
interimagreement75](https://peacemaker.un.org/egyptisrael-interimagreement75) (Erişim Tarihi 22.10.2018)

United States Energy Information Administration (EIA), **Overview Of Oil And
Natural Gas In The Eastern Mediterranean Region**, 2013

United States Geological Survey (USGS), **Assesment of Undiscovered Oil and Gas
Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean**, U.S.
Geological Survey Fact Sheet 2010-3014, Mart 2010

_____, **Assesment of Undiscovered Oil and Gas
Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean**, U.S.
Geological Survey Fact Sheet 2010-3027, Mayıs 2010

United States Library of Congress, Congressional Research Service(CRS) Report
R44591, **Natural Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean**, by Michael
Ratner, 2016

_____, Congressional Research Service(CRS) Report
7-5700 RL33487, **Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response** by Carla
E. Humud, Christopher M. Blanchard, Mary Beth D. Nikitin, 2018

U.S. NAVY Institute, **Countering The Soviet Threat In The Mediterranean**,
General CIA Records Document Number CIA-RDP99-00498R000100100062-5,
1977

T.C Resmi Gazete 11.06.2013,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130611-5.htm> (Erişim 10.01.2018)

Türkiye Petrolleri, **Ham Petrol ve Doğalgaz Raporu**, Mayıs 2015

UN(Birleşmiş Milletler), **United Nations Convention on The Law of The Sea**

III. Süreli Yayınlar

Financial Times (28 Mart 2017) <https://www.ft.com/content/0250eed4-1082-11e7-b030-768954394623> (Erişim Tarihi 23.03.2019)

Milliyet (01.09.2015), <http://www.milliyet.com.tr/misir-a-trilyonluk-dogalgaz/ekonomi/detay/2110719/default.htm> , (Erişim 05.01.2018)

New York Times (27.03.2016),
<https://www.nytimes.com/2016/03/28/business/energy-environment/israeli-court-strikes-down-natural-gas-development-deal.html> (Erişim 07.01.2018)

Reuters (13.12.2017),
<https://af.reuters.com/article/commoditiesNews/idAFL8N1OD4SB> (Erişim 08.01.2018)

_____, (05.10.2017) <https://www.reuters.com/article/us-bp-egypt/bp-launches-two-new-gas-fields-in-egypt-idUSKBN1862D3> (Erişim 05.02.2018)

Russia Today (25.12.2013), <https://www.rt.com/business/syria-oil-gas-russia-795/>
(Erişim 08.01.2018)

SputnikNews (14.07.2017), <https://sptnkne.ws/eTXW> (Erişim 11.01.2018)

IV. Kitaplar

ARMAOĞLU, Fatih, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Timaş Yayınları, 22.Baskı, İstanbul

COLLELO, Thomas, **Syria A Country Study**, U.S Federal Research Division Library of Congress, Third Edition; First Printing, 1988

_____, **Lebanon A Country Study**, U.S Federal Research Division Library of Congress, Third Edition; First Printing, 1987

CURTIS, Glenn Eldon, **Russia A Country Study**, U.S Federal Research Division Library of Congress, First Edition; First Printing, 1998

ÇOMAK, İhsan, Rusya, **Putin ve Avrasyacılık**, Rusya Stratejik Araştırmaları – I, 2006

_____, **Rusya’da Bir Milli İdeoloji Arayışı: Avrasyacılık**, Rusya Stratejik Araştırmaları- I, 2006

DELPECH, Therese, **Nuclear Deterrence in the 21st Century**, RAND Corporation, 2012

EROL, Mehmet Seyfettin, **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Avrasyacılık Tartışmaları**, Rusya Stratejik Araştırmaları- I, 2006

GOLDBLAT, Jozef; COX, David, **Nuclear Weapon Tests: Prohibition or Limitation?**, Stockholm International Peace Research Institute(SIPRI), Oxford University Press, 1988

HOLCOMB, James F. , BOLL, Michael M., **Russia’s New Doctrine: Two Views**, Strategic Studies Institute, 1994

KESER, Ulvi, **Kıbrıs’ta Türk-Yunan Fırtınası**, Boğaziçi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul

MACKINDER, Halford J. **Democratic Ideals and Reality**, National Defense University Press Washington DC, 1996

METZ, Helen Chapin, **Israel A Country Study**, U.S Federal Research Division Library of Congress, Third Edition; First Printing, 1990

_____, **Egypt A Country Study**, U.S Federal Research Division Library of Congress, Third Edition; First Printing, 1991

_____, **Turkey A Country Study**, U.S Federal Research Division Library of Congress, Fifth Edition; First Printing, 1996

SOLSTEN, Eric, **Cyprus A Country Study**, U.S Federal Research Division Library of Congress, Fourth Edition; First Printing, 1993

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, 11.Bası, Turhan Kitapevi, Ankara, 2012

VON RAUCH, Georg, **A History Of Soviet Russia**, Frederick A.Praeger New York Washington London, Fourth Revised Edition, 1964

YILMAZ, Salih, **Rusya Neden Suriye’de**, Yazar Yayınları, Ankara, Mart 2016

ZİCKEL, Raymond E, **Soviet Union A Country Study**, U.S Federal Research Division Library of Congress, Second Edition, First Printing, 1991

V. Makaleler

ADOMEİT, Hannes, **Putin’ s Eurasian Union: Russia’ s Integration Project and Policies on Post- Soviet Space**, Neighbourhood Policy Paper, 2012

AKYEL COLLINSWORTH, Didem, **Doğu Akdeniz Gazı ve Türkiye’nin Duruşu**, Kıbrıs Açık Denizindeki Hidrokarbonlar: Bölgesel Siyaset ve Servet Dağılımı, PCC Raporu 1/2012

ALTERMAN, Jon B; CONLEY, Heather A; MALKA, Haim; RUY, Donatienne, **Restoring the Eastern Mediterranean as a U.S. Strategic Anchor**, Center For Strategic International Studies(CSIS), 2018

ALLİSON, Roy, **Russia and Syria: Explaining Aligment With a Regime in Crisis**, International Affairs 89: 4, 2013

ANDERSEN, Lars Even, **Hidrokarbon Kaynakları ve Gelir Yönetimi: Norveç Örneği**, Kıbrıs Açık Denizindeki Hidrokarbonlar: Bölgesel Siyaset ve Servet Dağılımı, PCC Raporu 1/2012

ARBATOV, Alexei, **Russian Defense Policy Towards the Year 2000**, Naval Postgraduate School, Monterey, California, March 26-27, 1997

AYOOB, Mohammed, **The Arab Spring: Its Geostrategic Significance**, Middle East Policy, Vol. XIX, No 3, 2012

BAKSHÍ, Jyotsna, **Russia's National Security Concepts and Military Doctrines: Continuity and Change**, Strategic Analysis, 2000

BASSİN, Mark, **Classical Eurasianism and The Geopolitics of Russian Identity**, Department of Geography University College London, 2003

BAUDET VON GERSDORFF, **The Cyprus-Russia connection: Implications for the European Union**, Charles University Prague, 2015

BECCARO, Andrea; MAASS, Anna Sophie, **The Russian Web In The Mediterranean Region**, ISPI Analysis no 308, Şubat 2017

BLANK, Stephen, **A New Russian Defense Doctrine?**, Strategic Studies Institute, UNISCI Discussion Papers No 12, 2006

CAFERSOY, Nazim, **Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları**, ASAM Avrasya Dosyası, Cilt 8, Sayı4, 2002

CAMPBELL, John C., **The Mediterranean Crisis**, Foreign Affairs, Vol. 53, No. 4, 1974

CHOWDHURY, Suban Kumar; KAFİ, Abdullah Hel, **The Heartland Theory of Sir Halford John Mackinder: Justification of Foreign Policy of The States and Russia İn Central Asia**, Journal of Liberty and International Affairs | Vol. 1, No. 2, 2015

CHUFRİN, Gennady, **A Difficult Road to Eurasian Economic Integration**, Russian Analytical Digest No. 112, 2012

ÇELİK ORHUN, Fatma, **Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri**, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl 2, Sayı 2, 2017

DELANOE, Igor, **Cyprus, A Russian Foothold In The Changing Eastern Mediterranean**, Middle East Review of International Affairs, Vol. 17, No. 2, 2013

DIMITRAKOPOULOU, Sophia; LİAROPOULOS, Andrew **Russia's National Security Strategy to 2020: A Great Power in the Making?**, Caucasian Review of International Affairs Vol 4(1) 2010

DOGRU, Sami; REGİNBOGİN, Herbert, **Rethinking East Mediterranean Security: Powers, Allies & International Law**, Touro Law Review: Vol. 33: No. 3, Article 10, 2017

DULEBA, Alexander, **From Domination To Partnership: The Perspectives Of Russian-Central-East European Relations**, Final Report To The NATO Research Fellowship Program, 1996-1998

EDİGER, Volkan Ş; DEVLEN Balkan; BİNGÖL MCDONALD, Deniz, **Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği**, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 9, Sayı 33, 2012

ERENLER, Muharrem, **Russia's Arab Spring Policy**, Bilge Strateji, Cilt 4, Sayı 6, 2012

FREDMAN, Robert O, **Russia, Israel And The Arab-Israeli Conflict: The Putin Years**, Middle East Policy, Vol. XVII, No 3, 2010

_____, **Israeli-Russian Relations Since The Collapse Of The Soviet Union**, The Middle East Journal, 49;2, 1995

ISMAILOV, Eldar; PAPAYA, Vladimer, **Rethinking Central Eurasia**, Johns Hopkins University, SAIS, 2010

FATTOUH, Bassam; EL-KATİRİ, Laura, **Lebanon: The Next Eastern Mediterranean Gas Producer?**, The German Marshall Fund of the United States 2015

FORSYTHE, David P, **The Soviet and Arab-Israeli Conflict**, World Affairs, Vol. 134, No. 2, Fall 1971

GASTEYGER, Curt, **Moscow and the Mediterranean**, Foreign Affairs, Vol. 46, No. 4, 1968

GİLES, Keir, **Russia's National Security Strategy to 2020**, NATO Defence College Research Division June 2009

GODZİMIRSKİ, Jakub M, **Russian National Security Concepts 1997 And 2000: A Comparative Analysis**, European Security, 2000

GONZALEZ, Francisco J. Ruiz, **The Foreign Policy Concept of The Russian Federation: A Comparative Study**, IEEE Framework Document, 06/2013

GOLAN, Galia, **Soviet Policy in the Middle East: Growing Difficulties and Changing Interests**, The World Today, Vol. 33, No. 9, 1977

GOLDSTEİN, Lyle J; ZHUKOV, Yuri M, **A Tale Of Two Fleets: A Russian Perspective on the 1973 Naval Standoff in the Mediterranean**, Naval War College Review; 57/2, 2004

GÜNAYDIN, Elif Burcu, **Turkey's Potential Role In The Emerging South-Eastern Mediterranean Energy Corridor**, IAI(Istituto Affari Internazionali) Working Papers14 – March 2014

GÜREL, Ayla, **The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios**, PCC Report 1/2013, Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2013

GROSSMAN, Michael, **Role Theory and Foreign Policy Change: The Transformation of Russian Foreign Policy in the 1990s**, International Politics, 42, 2005

HAAS, Marcel De, **Russia's Military Doctrine Development (2000-10)**, Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine by Stephen J. Blank, 2011

_____, **An Analysis Of Soviet, CIS and Russian Military Doctrines 1990–2000**, The Journal of Slavic Military Studies, 14:4, 1-34, 2001

HARMER, Christopher, **Russian Naval Base Tartus**, Institute For The Study Of War(ISW), 2012

HOFFMAN, Katharina, **Eurasian Union—a New Name for an Old Integration Idea**, Russian Analytical Digest No. 112, 2012

KAPPIS, Vassilis, **The Bear Learns to Swim: Russia's Re-emergence in the Mediterranean**, Eastern Mediterranean Geopolitical Review Vol 2, 2016

KARLOV, V.V, **The Idea of Eurasianism and Russian Nationalism**, Anthropology & Archeology of Eurasia, 36:4, 1998

KAVUNCU, Sibel, **Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci**, Bilge Strateji, Cilt 5, Sayı 8, Bahar 2013

KRASNA, Joshua, **Moscow On The Mediterranean: Russia and Israel's Relationship**, Russia Foreign Policy Papers, 2018

KREUTZ, Andrej, **Syria: Russia' s Best Asset in the Middle East**, Russie. Nei. Visions No. 55, 2010

KISACIK, Sina; KAYA, Furkan, **Russian Eurasianism Versus American Eurasianism Within The Perspectives of Brzezinski and Dugin: A Case Study On The Recent Ukrainian Crisis**, International Journal of Arts & Sciences, 2016

KUCHINS, Andrew C; BEAVIN, Amy; BRYNDZA, Anna, **Russia's 2020 Strategic Economic Goals and The Role of International Integration**, **Center of Strategic International Studies**, 2009

LARUELLE, Marlène, **The Two Faces of Contemporary Eurasianism: an Imperial Version of Russian Nationalism**, *Nationalities Papers*, 32:1, 2004

_____, **When the "Near Abroad" Looks at Russia: the Eurasian Union Project as Seen from the Southern Republics**, *Russian Analytical Digest* No. 112, 2012

MAKARYCHEV, Andrey, **Contribution Of The Regions To Russian Security Policy**, *Conflict, Security & Development*, 2002

MAKHĪJANI, Shakuntala, **Fossil Fuel Exploration Subsidies: Turkey**, *The Fossil Fuel Bailout: G20 Subsidies For Oil, Gas and Coal* 2014

MATHERS, Jennifer G, **Nuclear Weapons in Russian Foreign Policy: Patterns in Presidential Discourse 2000–2010**, *Europe-Asia Studies*, 2012

MCCGWIRE, Michael, **The Mediterranean and Soviet Naval Interests**, *International Journal*, Vol. 27, No. 4, *The Mediterranean*, Sonbahar 1972

_____, **Soviet Military Objectives**, *World Policy Journal*, Vol. 3, No. 4, 1986

MCFAUL, Michael, **Russia's Many Foreign Policies**, *Demokratizatsiya*, Vol. 7, 1999

MILESKI, Toni, **Identifying The New Eurasian Orientation In Modern Russian Geopolitical Thought**, *Eastern Journal of European Studies*, Volume6, Issue2, 2015

MOROZOVA, Natalia, **Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin**, *Geopolitics* 14:4, 2009

MONAGHAN, Andrew, **The New Russian Foreign Policy Concept: Evolving Continuity, Russia and Eurasia**, *REP* 2013/03, April 2013

NICHOL, Jim, **Russian Military Reform and Defense Policy**, *Current Politics and Economics of Russia, Eastern and Central Europe*, Volume 26, Number 5, 2001

NICHOLSON, J.P, **A Marriage Of Inconvenience: Russia's Stranglehold On Cyprus**, Canadian Forces College, 2017

NICHOLSON, Martin, **Putin's Russia: Slowing the Pendulum Without Stopping the Clock**, International Affairs, Vol.77, No.4, 2001

NİTSAS, Spyridon N, **Russia in the Eastern Mediterranean: Intervention, Deterrence, Containment**, Digest of Middle East Studies, Vol 26, Number 1, 2017

NOPENS, Patrick, **Geopolitical Shifts in the Eastern Mediterranean**, Security Policy Brief No 43, 2013

O' LOUGHLİN, John; John O'Loughlin; TALBOT, Paul F. **Where in the World is Russia? Geopolitical Perceptions and Preferences of Ordinary Russians**, Eurasian Geography and Economics, 46:1, 2005

ÖRNEK, Serdar; MIZRAK Baransel, **Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs'ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları**, Bilge Strateji, Cilt 8, Sayı 15, 2016

ÖZBAY, Fatih, **The Relations between Turkey and Russia in the 2000s**, PERCEPTIONS, Volume XVI, Number 3, 2011,

UMLAND, Andreas, **Pathological Tendencies in Russian Neo-Eurasianism**, Russian Politics and Law, vol. 47, no. 1, 2009

PAPAVA, Vladimer, **The Eurasianism of Russian Anti-Westernism and the Concept of Central Caucaso-Asia**, Russian Politics & Law, 51:6, 2013

PEDALİU, Effie G. H, **A Sea of Confusion: The Mediterranean and Détente, 1969- 1974**, Diplomatic History, Vol 33, No 4, 2009

POPESCU, Nicu, **Eurasian Union: The Real, The Imaginary and The Likely**, Chaillot Papers, 2014

RANGSĪMAPORN, Paradorn, **Interpretations of Eurasianism: Justifying Russia's role in East Asia**, Europe-Asia Studies 58:3, 2006

ROUCEK, Joseph S., **The Geopolitics of the Mediterranean, II**, The American Journal of Economics and Sociology, Vol. 13, No. 1, 1953

_____, **The US And USSR Confrontation In The Middle East And Eastern Mediterranean**, Il Politico, Vol. 38, No. 3, 1973

SAMOKHVALOV, Vsevolod, **The new Eurasia: post-Soviet space between Russia, Europe and China**, European Politics and Society, 2016

SANDIKLI, Atilla; BUDAK, Türkan; ÜNAL Bekir, **Doğu Akdeniz’de Enerji Keşifleri ve Türkiye**, Bilgesam Rapor No:59, İstanbul 2013

SCHRÖDER, Berlin, **Russia's National Security Strategy to 2020**, Russian Analytical Digest, No.62, 18 Haziran 2009

SCHRÖDER, Henning, **Russia’s National Security Strategy to 2020**, Russian Analytical Digest NO.62, 2009

SEZER, Duygu B., **Peaceful Coexistence: Turkey and the Near East in Soviet Foreign Policy**, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 481, Soviet Foreign Policy in an Uncertain World, 1985

SHEKHOVTSOV, Anton, **The Palingenic Thrust of Russian Neo-Eurasianism: Ideas of Rebirth in Aleksandr Dugin’s Worldview**, Totalitarian Movements and Political Religions, 9:4, 2008

_____, **Aleksandr Dugin’s Neo-Eurasianism: The New Right à la Russe**, Religion Compass 3/4, 2009

SHLAPENTOKH, Dmitry V, **Implementation of an Ideological Paradigm: Early Duginian Eurasianism and Russia's Post-Crimean Discourse**, Contemporary Security Policy 35:3, 2014

_____, **From Russian to Ukrainian Eurasianism: the New ‘Historical’ Friends and Enemies**, Asian Ethnicity Vol. 14, No. 4, 2013

SHLYKOV, Pavel, **Russian Foreign Policy In The Eastern Mediterranean Since 1991**, The International Political Economy of New Regionalisms Series, 2015

SHIN, Beom-Shik, **Russia’s Perspectives on International Politics: A Comparison of Liberalist, Realist and Geopolitical Paradigms**, Acta Slavica Iaponica, No 26, 2009

SLADDEN, James; WASSER, Becca; CONNABLE, Ben; CLEMENT, Sara
Grand, Russian Strategy in the Middle East, RAND, 2017

STAAR, Richard F , **Russia's National Security Concept**, Hoover Institution and
Boston University, Perspective Volume 8, No 3, January-February 1998

ST JOHN, Ronald Bruce, **The Soviet Penetration of Libya**, The World Today,
Vol. 38, No. 4, 1982

ŚMIGIELSKI, Robert **The Russian Federation's Military Doctrine**, Polish
Institute of International Affairs (PISM) Bulletins, No 28(104)

SMITH, Graham, **The masks of Proteus: Russia, geopolitical shift and the new
Eurasianism**, Royal Geographical Society, 1999

SORBY, Karol, **The Great Powers and The Road Leading To The Suez Crisis**,
Asian And African Studies, 77, 2002

SÖNMEZ, Sait, **Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında
Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi**, Akademik Bakış, Cilt 3
Sayı 6, 2010

TIMOFEEV, Ivan; ALEKSEENKOVA, Elena, **Eurasia in Russian Foreign Policy:
Interests, Opportunities and Constraints**, Russie. Nei. Visions No.89, 2015

TSYGANKOV, Andrei P, **Hard-Line Eurasianism and Russia' s Contending
Geopolitical Perspectives**, East European Quarterly, XXXII No 3, 1998

TUNCER, İdil, **The Security Policies Of The Russian Federation: The "Near
Abroad" and Turkey**, Turkish Studies, 2000

TURHAN, Alper, **Doğu Akdeniz'de ve Karadeniz'de Meydana Gelen Jeopolitik
Kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiği**, Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi
Sayı:2, 2016

WILHELMSEN, Julie; FLİKKE, Geir **Evidence of Russia's Bush Doctrine in the
CIS**, European Security, 2005

WILLIAMS, Brian Glyn; Souza, Robert, **Operation "Retribution": Putin' s
Military Campaign In Syria, 2015-16**, Middle East Policy, Vol.XXIII, No. 4, 2016

WOLKOV, Benjamin; BALATSKY, Galya; **Changes in Russia's Military and Nuclear Doctrine**, Los Alamos National Laboratory, 2012

YAYCI, Cihat, **Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye**, Bilge Strateji, Cilt 4, Sayı:6, 2012

YILMAZ, Salih, **Yeni Avrasyacılık ve Rusya**, Sosyal ve Beşeri Birimler Araştırmaları Dergisi, Bahar/34, 2015

ZEVELEV, Igor, **NATO's Enlargement and Russian Perceptions of Eurasian Political Frontiers**, NATO, 1998

ZONOVA, Tatiana, **Mediterranean Trend In The Russia's Foreign Policy**, Rivista di Studi Politici Internazionali, NUOVA SERIE, Vol. 82, No. 4, 2015

VI. Tezler

BJELAKOVIĆ, Nebojsa, **The Foreign Policy Debate in Russia of the 1990s: An Analysis of Russian Security Discourse**, Carleton University Department of Political Science(Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ottawa, Ontario, 2000

BRANNON, Robert Burl, **Who Was Calling The Shots? Civil-Military Relations in Russia, 1996-2001**, The Catholic University of America, Washington D.C, 2006

FREDERİCKS, Edgar Jesse, **Soviet- Egyptian Relations, 1955-1965 And Their Effect On Communism In The Middle East And The International Position Of The Soviet Union**, The American University (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 1968

KALAM, Abul, **Superpower Rivalry In The Middle East**, The Norman Paterson School of International Affairs Carleton University(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ottawa Kanada, 1975

NAHAS, Joseph John, **Soviet Foreign Policy Toward The UAR(EGYPT)**, Faculty of the Graduate School University of Southern California(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Los Angeles California, 1970

VAROL, Tuğçe, **Analysis of Russian Foreign Energy Policy**, Yeditepe University Institute of Social Sciences(Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2012

VOYTEK, Steven K. **Eurasianist Trends in Russian Foreign Policy: A Critical Analysis**, Eberly College of Arts and Sciences at West Virginia University (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Morgantown, West Virginia, 2012

ZIERLER, David, **The Test of Détente: Soviet- American Relations and The Yom Kippur War**, The University of Montana (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Missoula, 2004

VII. İnternet Kaynakları

BBC (10.11.2011), <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15670301> (Erişim 05.01.2018)

BP, Statistical Review of World Energy 2016

Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, Türk Boğazları Gemi Geçiş İstatistikleri, https://atlantis.udhb.gov.tr/istatistik/gemi_gecis.aspx (Erişim 1.1.2018)

Federation of American Scientists, The Basic Provisions of the Military Doctrine of the Russian Federation, <https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html> (Erişim 09.04.2018)

Haberman, Clyde, The New York Times, 19 Ekim 1991(Erişim 07.01.2019)

International Energy Agency, Electricity and Heat for Turkey 2015, <https://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?year=2015&country=TURKEY&product=ElectricityandHeat> (Erişim 10.01.2018)

_____, Natural Gas For Egypt 2015, <https://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?year=2015&country=EGYPT&product=NaturalGas> (Erişim 03.01.2018)

_____, Balances For Lebanon 2015, <https://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?year=2015&country=Lebanon&product=Balances> (Erişim 05.01.2018)

_____, Electricity and Heat for İsrail 2015, <https://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?year=2015&country=ISRAEL&product=ElectricityandHeat> (Erişim 07.01.2018)

_____,Electricity and Heat for Jordan 2015,
[https://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?year=2015&country=JORDAN
&product=](https://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?year=2015&country=JORDAN&product=) (Erişim 08.01.2018)

Israel Ministry of Foreign Affairs,
[http://www.mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/State/Pages/THE%20STATE-
%20Political%20Structure.aspx](http://www.mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/State/Pages/THE%20STATE-%20Political%20Structure.aspx) (Erişim 08.01.2018)

_____,
<http://www.mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/People/Pages/SOCIETY.aspx> (Erişim
18.01.2018)

Süveyş Kanalı Trafik İstatistikleri,
<http://www.suezcanal.gov.eg/English/Navigation/Pages/NavigationStatistics.aspx>
(Erişim 11.11.2017)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>
(Erişim 18.01.2018)

T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, [http://www.enerji.gov.tr/tr-
TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri](http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri) (Erişim 10.01.2018)

The Central Bureau of Statistics (CBS) -National Statistical Office of Israel
(01/01/2018), http://www.cbs.gov.il/reader/?Mival=cw_usr_view_SHTML&ID=705
(Erişim 18.01.2018)

The National Security Concept of the Russian Federation,
[http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-
/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768](http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768) , (Erişim 09.09.2018)

The World Bank (2016), <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx> (Erişim
18.01.2018)

_____,
<https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.PC?locations=CY> (Erişim
03.01.2018)